
Regiofoto Zaanstad

Afdruk 2011

Atlas voor gemeenten
Postbus 9627
3506 GP UTRECHT
T 030 2656438
F 030 2656439
E info@atlasvoorgemeenten.nl
I www.atlasvoorgemeenten.nl

© Atlas voor gemeenten, Utrecht, 2012

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Regiofoto Zaanstad

Afdruk 2011

Inhoud

Samenvatting en belangrijkste conclusies	7
Inleiding: Wat is een Regiofoto?	13
1 Stad en ommeland	17
1.1 Vaststellen verzorgingsgebied	18
1.1.1 Werk	21
1.1.2 Winkels	27
1.1.3 Cultuur	32
1.1.4 Culinaire aanbod	37
1.1.5 Zorg	42
1.1.6 Voortgezet onderwijs	47
1.1.7 Conclusies	52
1.2 Afbakening ommeland	53
1.3 De benchmark	56
1.4 Impact bestaand en toekomstig beleid	59
1.4.1 Bestaand beleid	60
1.4.2 Toekomstig beleid	64
2 Overlast en onveiligheid	69
2.1 Aard van de problemen	69
2.2 Achtergronden van de problemen	82
2.3 Leefbaarheidsverschillen binnen Zaanstad	87
2.4 Impact bestaand en toekomstig beleid	91
3 Werkloosheid	95
3.1 Aard van de werkloosheid	95
3.2 Achtergronden van werkloosheid	100
3.3 Impact bestaand en toekomstig beleid	105
4 Economie	107
4.1 Aard van de economische situatie	107
4.2 Achtergronden van werkgelegenheidsgroei	112
4.3 Impact bestaand en toekomstig beleid	117
5 Bevolkingssamenstelling	119
5.1 Aard van de bevolkingssamenstelling	119
5.2 Achtergronden van de bevolkingssamenstelling	124

5.3 Impact bestaand en toekomstig beleid	129
6 Woonomgeving	133
7 Maatschappelijke baten van bestaand en toekomstig beleid	139
8 Bijlage: beschrijving van de indicatoren	145
8.1 Leefbaarheid	145
8.2 Arbeidsparticipatie	147
8.3 Economie	150
8.4 Bevolkingssamenstelling	152
8.5 Woonklimaat	154
9 Bijlage: Wijkwijzers	159

Samenvatting en belangrijkste conclusies

De REGIOFOTO van Zaanstad biedt inzicht in de relaties tussen Zaanstad en het ommeland. Het ommeland bestaat uit gemeenten die een afhankelijkheidsrelatie hebben met Zaanstad. Hierbij laat de foto zien wat de onderlinge afhankelijkheden zijn en op welke gebieden stad en ommeland elkaar versterken. De REGIOFOTO laat zien hoe Zaanstad en het ommeland presteren ten opzichte van het gemiddelde van vergelijkbare steden (en ommelanden) in Nederland. Hierbij wordt gekeken naar een aantal onderwerpen: overlast en onveiligheid, arbeidsmarkt en werkloosheid, economie, bevolking en aantrekkelijkheid, en het woonklimaat. Voor elk onderwerp wordt vervolgens gekeken naar de factoren die de scores van Zaanstad en het ommeland verklaren. Inzicht in deze verklarende factoren biedt aanknopingspunten voor beleid: op welke factoren kan het beste worden ingezet om de prestaties van een stad en het ommeland op de verschillende onderwerpen te verbeteren? Op basis van de modellen achter de REGIOFOTO is hiernaast een inschatting gemaakt van de effecten van het lopende en toekomstige beleid en de maatschappelijke baten.

Het bijzondere van deze REGIOFOTO is dat Zaanstad zelf in het ommeland van Amsterdam ligt. Hierdoor heeft Zaanstad feitelijk geen of een heel beperkt eigen ommeland waarvan het de centrale stad is. Dit is geen unieke situatie in de Randstad: meerdere middelgrote steden nabij de G4 kennen een vergelijkbare positie. Zaanstad wordt daarom met de G50-gemeenten die zelf ook in het ommeland van een van de vier grote steden liggen vergeleken. De selectie voor het ommeland van Zaanstad bestaat uit de gemeenten in de stadsregio Amsterdam exclusief de G50. Omdat Amsterdam uiteraard een grote invloed heeft op de score van het ommeland is ervoor gekozen om te kijken naar zowel het ommeland inclusief Amsterdam als naar het ommeland exclusief Amsterdam.

Achtergrond

De basis voor die REGIOFOTO vormt het ANALYSEMODEL VOOR DE STAD. De in dat theoretische model veronderstelde verbanden tussen de verschillende kenmerken van stedelijke gebieden zijn voor Nederland empirisch getoetst, zowel voor steden als – in het kader van de ontwikkeling van de REGIOFOTO – voor de ommelanden van die steden. De uitkomsten uit dat onderzoek laten zien dat de mate waarin stedelijke gebieden kampen met overlast en onveiligheid te maken heeft met een complexe combinatie

van de kwaliteit van de woonomgeving, de samenstelling en sociaal-economische positie van de bevolking en de geografische ligging. Vooral regio's die een combinatie hebben van enerzijds een economisch kansrijke omgeving en anderzijds een hoge werkloosheid blijken veel problemen te kennen. De hoge (langdurige) werkloosheid waar veel stedelijke gebieden mee kampen kan volgens het onderzoek vooral worden verklaard uit de kenmerken van de bevolking – relatief veel allochtonen en groepen laagopgeleiden – en uit de beschikbaarheid van passend werk. De aantrekkingskracht van een stad op kansrijke bevolkingsgroepen is volgens de uitkomsten van het onderzoek afhankelijk van de kwaliteit van de woningen, de mate van overlast en onveiligheid in de woonomgeving, het voorzieningenniveau en de economische kansen en de natuurlijke kwaliteiten die de omgeving de stad biedt. De aantrekkingskracht van de ommelanden van die steden heeft vooral te maken met de kenmerken van de woningvoorraad en de woonomgeving, én met de nabijheid van een stad met veel (culturele) voorzieningen. De economische kansen in stedelijke gebieden zijn op hun beurt weer afhankelijk van de samenstelling van de bevolking, de sectorale structuur en de mate van agglomeratie.

De genoemde kansen en problemen zijn kenmerkend voor stedelijke gebieden, maar tussen stedelijke gebieden zijn er grote verschillen. Om die reden is er niet één recept om problemen mee op te lossen en kansen mee te helpen verzilveren. Het optimale beleidsrecept zal per regio verschillen. Om dat recept zo goed mogelijk te kunnen afstemmen op de specifieke situatie, is kennis van die specifieke omstandigheden het startpunt. De REGIOFOTO kan daarbij behulpzaam zijn.

Zaanstad en het ommeland

De nabijheid van Amsterdam maakt dat Zaanstad zelf geen functie als centrale stad vervult in de regio – noch voor werk noch voor voorzieningen. Dat Zaanstad niet de belangrijkste bestemming voor inwoners uit ommeland is, betekent uiteraard niet dat er geen mensen uit andere gemeenten naar Zaanstad komen. Een deel van de inwoners van nabijgelegen gemeenten als Wormerveer, Oostzaan en Graft-De Rijk is wel degelijk op Zaanstad aangewezen voor werk of voorzieningen. Omgekeerd is een belangrijk deel van de Zaanse bedrijven en instellingen (vooral winkels, culturele instellingen en kwaliteitsrestaurants) afhankelijk van inwoners uit nabijgelegen gemeenten.

De ligging naast Amsterdam zorgt ervoor dat inwoners van Zaanstad kunnen profiteren van het werkgelegenheidsaanbod en voorzieningenniveau in Amsterdam. De inwoners van Zaanstad profiteren echter minder van de nabijheid van Amsterdam dan inwoners uit de benchmark (andere G50-gemeenten rond één van de vier grote steden). Zaanstad kent in vergelijking met deze steden een lager aantal banen en een lager voorzieningenniveau (met uitzondering van podiumkunsten) binnen acceptabele reistijd.

Een belangrijke verklaring hiervoor kan de ligging aan de overkant van het IJ en het Noordzeekanaal zijn. Hierdoor zijn de voorzieningen en banen in de centrale stad (Amsterdam) minder goed te bereiken en is de aantrekkingskracht van Zaanstad op economisch kansrijke bevolkingsgroepen beperkt. Deze beperkte aantrekkingskracht in combinatie met het industriële karakter (en verleden) van de stad vormt een belangrijke verklaring voor het gemiddeld lage aandeel *human capital* en het hoge aandeel laagopgeleiden. Tegelijkertijd kent Zaanstad een gemiddelde mate van overlast en onveiligheidsproblemen en werkloosheid. De stad biedt voor haar inwoners dus wel een redelijk aantrekkelijk woonklimaat, al blijft het voorzieningenaanbod achter. Gegeven de nabijheid tot Amsterdam kan inzetten op het verbeteren van de bereikbaarheid van Amsterdam daarom een belangrijke impuls zijn voor de aantrekkingskracht van Zaanstad.

Het ommeland van Zaanstad bestaat uit de niet-G50-gemeenten in het ommeland van Amsterdam. Dit ommeland is vervolgens vergeleken met de niet-G50-gemeenten in de ommelanden van Rotterdam, Utrecht en Den Haag. Daarbij zijn de ommelanden zowel inclusief als exclusief de vier grote steden met elkaar vergeken. Het ommeland van Zaanstad scoort over het algemeen goed op aspecten als voorzieningen, *human capital* en bereikbaarheid van banen. Het lijkt er dus op dat de andere gemeenten in het ommeland meer profiteren van de nabijheid van Amsterdam dan Zaanstad.

Een belangrijke conclusie is dan ook dat Zaanstad binnen het ommeland van Amsterdam feitelijk op twee manieren nadeel ondervindt van haar ligging als stad aan de overkant van het IJ. Op de eerste plaats heeft Zaanstad het nadeel dat de bereikbaarheid van Amsterdam slechter is waardoor het minder profiteert van de nabijheid van deze stad dan andere gemeenten in het ommeland. Op de tweede plaats heeft Zaanstad ten

opzichte van de andere gemeenten aan de overkant van het IJ als nadeel dat het als stedelijke gemeente geen suburbaan of zelfs landelijk woonklimaat kan bieden.

Opvallend is dat de werkgelegenheidsgroei in Zaanstad en in het ommeland (zowel inclusief als exclusief Amsterdam) achterblijft ten opzichte van de andere ommelanden. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat de werkgelegenheid vooral is gegroeid in de andere G50-gemeenten in de nabijheid van Amsterdam, zoals Haarlemmermeer.

Een andere belangrijke conclusie die volgt uit de vergelijking van de ommelanden van de G4 is dat Amsterdam een bovengemiddelde concentratie van positieve (aantrekkingskracht op hoger opgeleiden, *human capital*) en negatieve (werkloosheid, overlast en onveiligheid) stedelijke kenmerken heeft. In de ommelanden van Den Haag, Rotterdam en Utrecht is er een sterkere spreiding van zowel de kansen als de problemen. Het ommeland van Zaanstad exclusief Amsterdam wijkt daarom sterker af van de centrale stad (Amsterdam) dan de ommelanden van de andere grote steden doen van hun centrale stad.

Impact van bestaand en toekomstig beleid

De conclusies zijn gebaseerd op analyses van de huidige situatie. Deze conclusies bieden een aantal aanknopingspunten voor beleid. Tegelijkertijd loopt er nu al een aantal grote projecten die de scores van Zaanstad op verschillende onderwerpen zullen veranderen: Inverdan, Saendelft/Noorderwelff, bedrijventerrein Hoogtij en het gereedkomen van de tweede Coentunnel. Met deze projecten zal de (samenstelling van de) woningvoorraad veranderen, de bereikbaarheid van o.a. Amsterdam sterk verbeteren en de werkgelegenheid in de eigen gemeente groeien. Op basis van informatie van de gemeente Zaanstad en een aantal aannames zijn de effecten van dit beleid doorgerekend. Hiernaast is het effect van vier toekomstige projecten of beleidsopties ingeschat: ZaanIJ, investeringen in het culturele aanbod, extra inspanningen op arbeidsmarktbeleid en het verbeteren van de binnenstedelijke infrastructuur.

Het grootste effect is de verhoging van de aantrekkingskracht van Zaanstad op kansrijke, hoger opgeleide bewoners. Door de verschillende beleidsmaatregelen verandert Zaanstad van een gemeente met een lager dan gemiddelde aantrekkingskracht in een gemeente met een bovengemiddelde

aantrekkingskracht. Dit is vooral het gevolg van de opening van de tweede Coentunnel. Hierdoor neemt de reistijd naar Amsterdam en Haarlemmermeer (en andere gemeenten aan de overkant van het IJ) af, waardoor het aantal banen binnen acceptabele reistijd toeneemt. Het aantal bereikbare banen is een belangrijke factor in de aantrekkingskracht van steden. ZaanIJ en in mindere mate Inverdan vergroten de aantrekkingskracht verder door veranderingen in de woningvoorraad en de groei van het aantal voorzieningen.

Andere positieve effecten van lopend beleid zijn een lichte afname van de overlast en onveiligheid (door verbetering van de woningvoorraad), een afname van de werkloosheid (door de groei van het aantal beschikbare banen in de eigen gemeente) en een hogere werkgelegenheidsgroei. Zaanstad blijft na die ingrepen echter nog steeds achter bij het gemiddelde van de benchmark.

Voor toekomstig beleid lijkt het inzetten op verdere integratie met Amsterdam het meest kansrijk. De verkorting van de reistijd naar Amsterdam als gevolg van de tweede Coentunnel is hier een goed voorbeeld van. Dit heeft naar verwachting het grootste effect van de lopende projecten. Verdere integratie door bijvoorbeeld projecten in het kader van ZaanIJ kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verminderen en mogelijk zelfs opheffen van de nadelen van de fysieke barrières die het IJ en het Noordzeekanaal vormen. Hiermee worden de voordelen van de nabijheid van Amsterdam verder vergroot.

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

Inleiding: Wat is een Regiofoto?

Steden hebben te maken met kansen en problemen die specifiek zijn voor een stad. Zo biedt een stad over het algemeen meer economische kansen en meer voorzieningen dan niet-verstedelijkt gebied. Maar steden hebben vaak ook te maken met meer sociaal-economische achterstanden en leefbaarheidsproblemen. Het ommeland van een stad profiteert van de kansen die een stad biedt. Zo maken de inwoners van dat ommeland gebruik van het werk en de voorzieningen in de naburige stad, zonder dat ze te maken hebben met de nadelen van de grote stad. Aan de andere kant kan de stad ook weer profiteren van het ommeland, bijvoorbeeld van de daar aanwezige natuur, de koopkracht en het arbeidspotentieel.

In deze foto van de stadsregio Zaanstad worden niet alleen de scores van de stad Zaanstad maar ook die van het ommeland vergeleken met het gemiddelde van andere vergelijkbare stadsregio's. Deze REGIOFOTO beantwoordt de vraag of en in welke mate het ommeland van Zaanstad bijdraagt aan de positie van de stad, en omgekeerd wat de stad betekent voor het ommeland. Zaanstad heeft hierbij een bijzondere positie omdat het feitelijk zelf behoort tot het ommeland van Amsterdam. Daarom is er in deze REGIOFOTO voor gekozen om Zaanstad te vergelijken met dezelfde type gemeenten rond de andere steden die tot de G4 behoren. Het ommeland van Zaanstad (en de te vergelijken gemeenten) wordt op twee manieren met elkaar vergeleken: inclusief de G4 en exclusief de G4.

Alvorens in de hoofdstukken 2 tot en met 6 tot die vergelijking over te gaan wordt in deze inleiding eerst het wetenschappelijke fundament onder die vergelijking besproken, en wordt de werking van de REGIOFOTO verder uitgelegd. In hoofdstuk 1 wordt vervolgens het verzorgingsgebied en het afhankelijke ommeland van Zaanstad gedefinieerd.

Wetenschappelijke fundering

De basis voor de REGIOFOTO vormt het analysemodel dat op de volgende pagina is weergegeven. De in dat theoretische model veronderstelde verbanden tussen de verschillende kenmerken van stedelijke gebieden zijn voor Nederland empirisch getoetst, zowel voor steden,¹ als voor de ommelanden van die steden.

In het kader van de ontwikkeling van de REGIOFOTO zijn modellen ontwikkeld, die het niet alleen mogelijk maken om stedelijke regio's in totaliteit met elkaar te vergelijken, maar ook de kernsteden uit die stedelijke regio's met het gemiddelde van de kernsteden uit andere stedelijke regio's, en de ommelanden met het gemiddelde van andere ommelanden. Het resultaat van dat empirische onderzoek is een zo gedetailleerd mogelijk beeld van de (achtergronden van de) kansen en problemen waar stedelijke regio's mee te maken hebben.

Leefbaarheid

De uitkomsten uit die statistische analyses laten allereerst zien dat de mate waarin stedelijke gebieden kampen met **overlast en onveiligheid** te maken heeft met een complexe combinatie van de kwaliteit van de woonomgeving, de samenstelling en sociaal-economische positie van de bevolking en de geografische ligging. Vooral regio's die een combinatie kennen van enerzijds een economisch kansrijke omgeving en anderzijds een hoge werkloosheid hebben veel problemen.

Economie en arbeidsparticipatie

De hoge (langdurige) **werkloosheid** waar veel stedelijke gebieden mee kampen kan volgens het empirische onderzoek vooral worden verklaard uit de kenmerken van de bevolking – relatief veel allochtonen en groepen laagopgeleiden – en uit de beschikbaarheid van passend werk, uit factoren aan de vraag- en aanbodkant van de arbeidsmarkt dus. Die **economische kansen** in stedelijke gebieden zijn op hun beurt weer afhankelijk van de samenstelling van de bevolking, en van de sectorale structuur en de mate van agglomeratie.

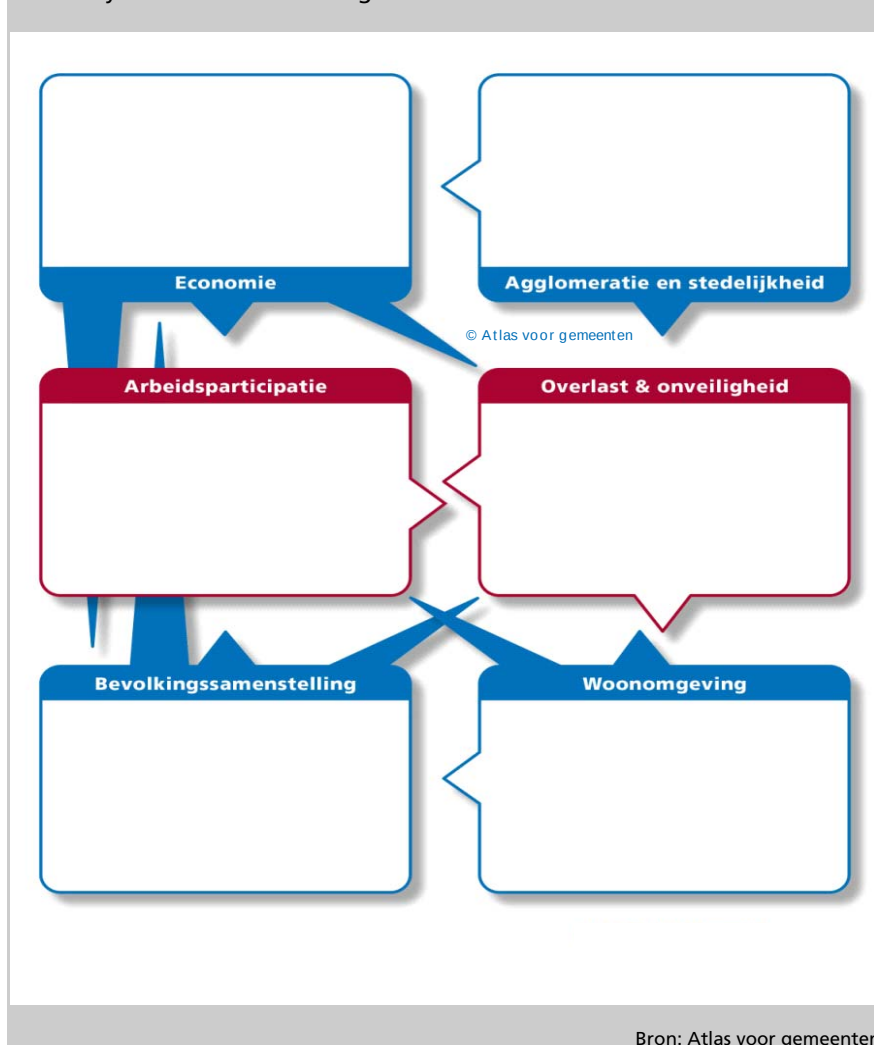
Woonomgeving en bevolking

De **aantrekkingskracht** van een stad op kansrijke bevolkingsgroepen is volgens de uitkomsten van het onderzoek afhankelijk van de kwaliteit van

¹ G.A. Marlet, M. Bosker, C.M.C.M. van Woerkens, 2008: *De schaal van de stad. Stadsspecifieke kansen en problemen, en de schaal waarop ze spelen* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

de woningen, de woonomgeving, het voorzieningenniveau én de economische kansen en de natuurlijke kwaliteiten die *de omgeving van* de stad biedt. De ***aantrekkingskracht van de ommelanden*** van de steden heeft vooral te maken met de kenmerken van de woningvoorraad en de woonomgeving, én met de nabijheid van een stad met veel voorzieningen, zoals cultuur, winkels, etc..².

Het analysemodel achter de Regiofoto

² Zie ook: G.A. Marlet, 2009: *De aantrekkelijke stad* (VOC Uitgevers Nijmegen).

Hoe werkt de Regiofoto?

In deze REGIOFOTO worden de scores van de stadsregio Zaanstad weergegeven op indicatoren die er meetbaar toe doen bij het verklaren van kansen en problemen. Op die manier wordt onder andere in beeld gebracht welke factoren een verklaring bieden voor de mate van overlast en onveiligheid in de stadsregio Zaanstad.

Ook laat de analyse zien welk deel van die overlast en onveiligheid juist niet verklaard wordt door die achtergronden; het onverklaarde deel of residu. Dat residu zegt iets over specifiek lokale factoren die niet in de algemene modellen zitten, zoals succesvol of minder succesvol beleid, en succesvolle of minder succesvolle regionale samenwerking.

Het voordeel van het gebruiken van empirische modellen voor de selectie van indicatoren is dat alleen indicatoren zijn opgenomen die bewezen van belang zijn voor de regio. Op die manier kan worden voorkomen dat beleidsinspanningen worden ingezet op punten die niet bewezen effectief zijn.

Dimensies

De foto van de stadsregio Zaanstad bevat zo'n analyse voor de mate van overlast en onveiligheid, de (langdurige) werkloosheid, de werkgelegenheidsgroei, de bevolkingssamenstelling en het woonklimaat. Deze vijf dimensies zijn 'blokken' uit het analysemodel. In deze foto worden die blokken één voor één voor de stadsregio Zaanstad ingevuld en besproken. Waar mogelijk worden daarbij achtergronden en verklaringen voor de positie van de stadsregio Zaanstad gegeven.

Aan Agglomeratie en stedelijkheid – het zesde blok uit het pijlenschema – wordt geen apart hoofdstuk gewijd omdat het beperkte aantal indicatoren dat daarbij hoort (omvang van de stad en de regio) in de andere hoofdstukken aan bod komt.

In de hoofdstukken 2 tot en met 6 komen de dimensies een voor een aan bod. Maar allereerst wordt de functionele relatie die Zaanstad met haar ommeland heeft nader geanalyseerd.

1 Stad en ommeland

In de REGIOFOTO wordt niet alleen de stad Zaanstad vergeleken met vergelijkbare steden, maar ook het ommeland van de stad met de ommelanden van vergelijkbare steden. Zaanstad kent in vergelijking met veel andere steden waarvoor een REGIOFOTO is gemaakt de atypische situatie dat het zelf tot het ommeland van een grotere stad – Amsterdam – behoort. Hierdoor functioneert Zaanstad zelf niet als centrumstad in een regio, maar is het één van de grotere gemeenten in het ommeland van de centrale stad Amsterdam.

Om het relevante ommeland van Amsterdam – en daarmee het relevante ommeland van Zaanstad – vast te stellen zijn verschillende methodes denkbaar. De afbakening van het afhankelijke ommeland is erg bepalend voor de uitkomsten uit de REGIOFOTO. Er kan gekozen worden voor een bestaand regionaal samenwerkingsverband, zoals in de foto's van de Drechtsteden en de stadsregio Leeuwarden is gebeurd. Er kan gekozen worden voor een bestaande functionele regio-indeling, zoals de COROP-regio's, de WGR-gebieden, Economisch Geografische gebieden of RPA-gebieden. Er kan echter ook een nieuwe functionele indeling worden gemaakt, die specifiek is voor Zaanstad. Bij deze laatste optie is echter het nadeel dat het afhankelijke ommeland waarschijnlijk zeer beperkt is vanwege de centrumfunctie die Amsterdam voor veel omliggende gemeenten vervult.

Dit betekent uiteraard niet dat Zaanstad geen relaties met omliggende gemeenten heeft. Voor inwoners uit verschillende gemeenten zal Zaanstad mogelijk functioneren als tweede of derde centrum naast Amsterdam als eerste centrum. De mate waarin Zaanstad binnen het ommeland van Amsterdam relaties heeft met andere gemeenten in dat ommeland is niet af te leiden uit standaard indelingen. Zaanstad heeft daarom ervoor gekozen om de relatie met het ommeland opnieuw te laten berekenen, en zo de relaties en afhankelijkheden met het ommeland te bepalen. Voor verschillende functies wordt de mate van afhankelijkheid van de omliggende gemeenten van Zaanstad bepaald, ofwel: het verzorgingsgebied (paragraaf 1.1).

In paragraaf 1.2 wordt op basis daarvan de voor Zaanstad meest relevante functionele regio-indeling (waarbinnen Amsterdam de centrumstad vormt) geselecteerd voor verdere analyse. In paragraaf 1.3 wordt vervolgens de

samenstelling van de gemeenten en de ommelanden in de benchmark toegelicht die aan de basis staat voor de analyses in de hoofdstukken 2 tot en met 6.

De keuze voor een gedetailleerde berekening van het verzorgingsgebied en een objectieve functionele afbakening van het ommeland maakt de REGIOFOTO tevens geschikt voor een analyse van de toegevoegde waarde van regionale samenwerking. In hoeverre versterkt Zaanstad het ommeland? En omgekeerd, wat is het belang van de omliggende regio voor Zaanstad? Ook kan op basis van de analyse in paragraaf 1.1 op objectieve wijze worden vastgesteld wat de logische samenwerkingspartners zijn voor Zaanstad als het gaat om regionaal arbeidsmarktbeleid, of investeringen in stedelijke voorzieningen.

1.1 Vaststellen verzorgingsgebied

Niet alleen mensen in gemeenten die tot het direct aangrenzende ommeland van Zaanstad behoren, profiteren van de voorzieningen in Zaanstad. Ook mensen uit andere gemeenten die verder weg liggen, kunnen immers gebruikmaken van voorzieningen in Zaanstad. In deze paragraaf is per gemeente in Nederland het aantal mensen berekend dat voor een bepaalde voorzieningen is aangewezen op de stad Zaanstad. De invalshoek is hierbij die van de bedrijven en voorzieningen in Zaanstad en de functie zij vervullen voor de inwoners van Zaanstad en andere gemeenten. In deze analyse komt hiermee dus ook expliciet de impact van de ligging van Zaanstad in het ommeland van een grotere stad naar voren.

Reistijd en keuzemogelijkheid

Er is een model ontwikkeld, dat bepaalt in welke mate de voorzieningen in de stad Zaanstad van belang zijn voor de inwoners van alle andere locaties (postcodegebieden) in Nederland. Dat model is gebaseerd op twee belangrijke uitgangspunten:

- 1) ***behoefte aan variëteit***, een inwoner van een bepaald gebied wil een keuze kunnen maken uit een voldoende gevarieerd aanbod van werk of voorzieningen;

- 2) ***bereidheid tot reizen***, het belang van voorzieningen voor een inwoner van een bepaald gebied neemt af naarmate die voorzieningen verder weg liggen.

Een lage behoefte aan variëteit leidt over het algemeen tot een voorkeur voor het gebruik van de lokale voorzieningen, een hoge behoefte aan variëteit leidt tot een voorkeur voor verder weg gelegen locaties waar het aantal voorzieningen groot is. Een kleine bereidheid om te reizen leidt ook weer tot veel gebruik van lokale voorzieningen, een grotere bereidheid om te reizen tot het gebruik van verder weg gelegen voorzieningen.

De werking van het zoekmodel

Een inwoner van een bepaalde locatie maakt een inventarisatie van de in de buurt aanwezige banen en voorzieningen. Hij voert zijn bereidheid tot reizen net zo lang op totdat hij genoeg keuze heeft. Wat 'genoeg keuze' is, is niet voor iedere inwoner van die locatie hetzelfde. Sommige inwoners nemen genoegen met een beperkte keuzemogelijkheid dichtbij, anderen willen een grotere keuzemogelijkheid en zijn bereid daarvoor verder te reizen. Als zich dichtbij de woonlocatie (in de eigen stad bijvoorbeeld) veel werk of voorzieningen bevinden, is de bereidheid om ver te reizen geringer. In dat geval zullen de meeste inwoners van de woonlocatie genoegen nemen met de voorzieningen in de eigen stad.

Nadat de inventarisatie is gemaakt, wordt in het model de waarschijnlijkheid van het feitelijke gebruik van de voorzieningen verdeeld over het geïnterpreteerde aanbod. Voorzieningen dichtbij een woonlocatie hebben dan vanzelfsprekend een grotere waarschijnlijkheid dan voorzieningen verder weg. Een stad met veel voorzieningen in de buurt van de woonlocatie krijgt zo een grotere waarschijnlijkheid voor de inwoners van die locatie dan een stad in de buurt met weinig voorzieningen.

Dit betekent dat een inventarisatie over het algemeen afgebroken zal worden zodra een stad met veel voorzieningen 'bereikt is'. Nog verder zoeken levert dan niet veel extra keuzemogelijkheden meer op, omdat reistijden steeds verder zullen toenemen terwijl het extra gevonden aanbod beperkt is. Een stad met veel voorzieningen in de buurt van een woonlocatie zal al snel de voorkeurslocatie voor de inwoner van die locatie zijn.

De reikwijdte van het verzorgingsgebied van Zaanstad

Vanuit elke woonlocatie is berekend hoe belangrijk het werk en de voorzieningen in elke andere locatie in Nederland voor de inwoners van die woonlocatie zijn. De uitkomst van die analyse is het aandeel inwoners van een bepaalde woonlocatie dat voor werk of voorzieningen afhankelijk is van de stad Zaanstad.

De analyse is uitgevoerd op wijkniveau (postcodegebieden), omdat dat een zuiverdere benadering van het gedrag van werknemers en consumenten oplevert dan een analyse op gemeenteniveau. De resultaten zijn wel weer geaggregeerd en gepresenteerd op gemeenteniveau. Het resultaat is een inschatting van de reikwijdte van het verzorgingsgebied van de stad Zaanstad, voor werk en voorzieningen.

In deze analyse speelt de invloed van Amsterdam op twee manieren een rol. Ten eerste biedt Amsterdam vanwege de grotere omvang een grotere variëteit aan voorzieningen waardoor bij gelijke reistijd (bv. voor een inwoner die exact tussen beide steden woont) Amsterdam aantrekkelijker zal zijn dan Zaanstad. Deze grotere variëteit van het aanbod in Amsterdam kan ook voor mensen die dichterbij Zaanstad dan bij Amsterdam wonen een reden zijn om naar Amsterdam te gaan voor bepaalde voorzieningen – afhankelijk van de voorkeur van individuen. Ten tweede geldt dat voor mensen die een kortere reistijd hebben tot Amsterdam dan tot Zaanstad, Amsterdam in principe altijd aantrekkelijker zal zijn dan Zaanstad. Extra reizen naar Zaanstad levert immers niet meer – maar zelfs minder – variëteit in het (voorzieningen)aanbod op.

Er zijn naast werkgelegenheid, vier typen voorzieningen in de analyse betrokken: winkels, cultuur, horeca en onderwijs. Voor al die voorzieningen zijn de berekende verzorgingsgebieden een uitkomst uit het hierboven beschreven model. Behalve voor werk, daarvoor is de reikwijdte berekend op basis van de feitelijke pendel (bron: CBS).

1.1.1 Werk

De analyse voor werk is zoals gezegd gebaseerd op de feitelijke pendel voor hoofdbanen; de baan waaruit het grootste inkomen wordt verdiend (bron CBS). De primaire bron voor deze gegevens zijn de belastingaangiftes. In onderstaande tabellen en kaarten zijn de resultaten gepresenteerd vanuit twee perspectieven:

- 1) Het perspectief van het ommeland van Zaanstad: de uitgaande pendel vanuit de omliggende gemeenten naar Zaanstad toe, als percentage van het aantal werkenden in die gemeente. Ofwel: Hoe belangrijk is de stad Zaanstad als werkgever voor het ommeland?
- 2) Het perspectief van de stad Zaanstad: de inkomende pendel vanuit een bepaalde gemeente, als percentage van het aantal banen in de stad Zaanstad. Ofwel: Hoe belangrijk is het ommeland voor het arbeidsaanbod van de bedrijven in de stad?

Voor de inwoners van een beperkt aantal gemeenten vormen bedrijven in Zaanstad een belangrijke werkgever en kan er worden gesproken van een bepaalde afhankelijkheid van Zaanstad voor werk. Zo is ruim eenderde van de werkzame beroepsbevolking van Wormerland voor werk afhankelijk van Zaanstad (zie tabel 1.1). Voor Oostzaan en Graft-De Rijp is dit respectievelijk 19% en 14%. Hierna daalt het belang van Zaanstad voor gemeenten in de regio op het gebied van werk snel. Veel gemeenten als Purmerend en Zeevang ten noorden van Zaanstad zijn met ongeveer 5% nauwelijks afhankelijk van Zaanstad. Dit impliceert dat het verzorgingsgebied van Zaanstad voor werk relatief beperkt is – wat heel goed te verklaren valt uit de nabijheid van Amsterdam dat een zeer groot aanbod aan banen biedt. Daarnaast vormen middelgrote gemeenten ten noorden van Zaanstad zoals Alkmaar, Hoorn en Purmerend zelf ook belangrijke centra van werkgelegenheid voor de inwoners van de regio. Tot slot valt op dat er zo goed als geen mensen uit de gemeenten ten zuiden van Zaanstad werken in Zaanstad. Het grotere aanbod van werk in Amsterdam, maar ook in Haarlemmermeer en mogelijk Haarlem, lijkt ervoor te zorgen dat bijna niemand voor werk het IJ of het Noordzeekanaal oversteekt in noordelijke richting.

Als er wordt gekeken naar het belang van de regio voor Zaanstad valt op dat Amsterdam een belangrijke rol speelt. Bedrijven in Zaanstad zijn voor een belangrijk deel (8%) voor het arbeidsaanbod afhankelijk van Amsterdam. Omdat het banenaanbod in Zaanstad voor inwoners van Amsterdam maar een zeer klein deel vormt van het totale banenaanbod is Amsterdam helemaal niet afhankelijk van Zaanstad. Wormerland en de grotere gemeenten in de omgeving zoals Purmerend, Alkmaar en Hoorn vormen hierna de belangrijkste gemeenten die bijdragen aan het arbeidspotentieel van Zaanse bedrijven.

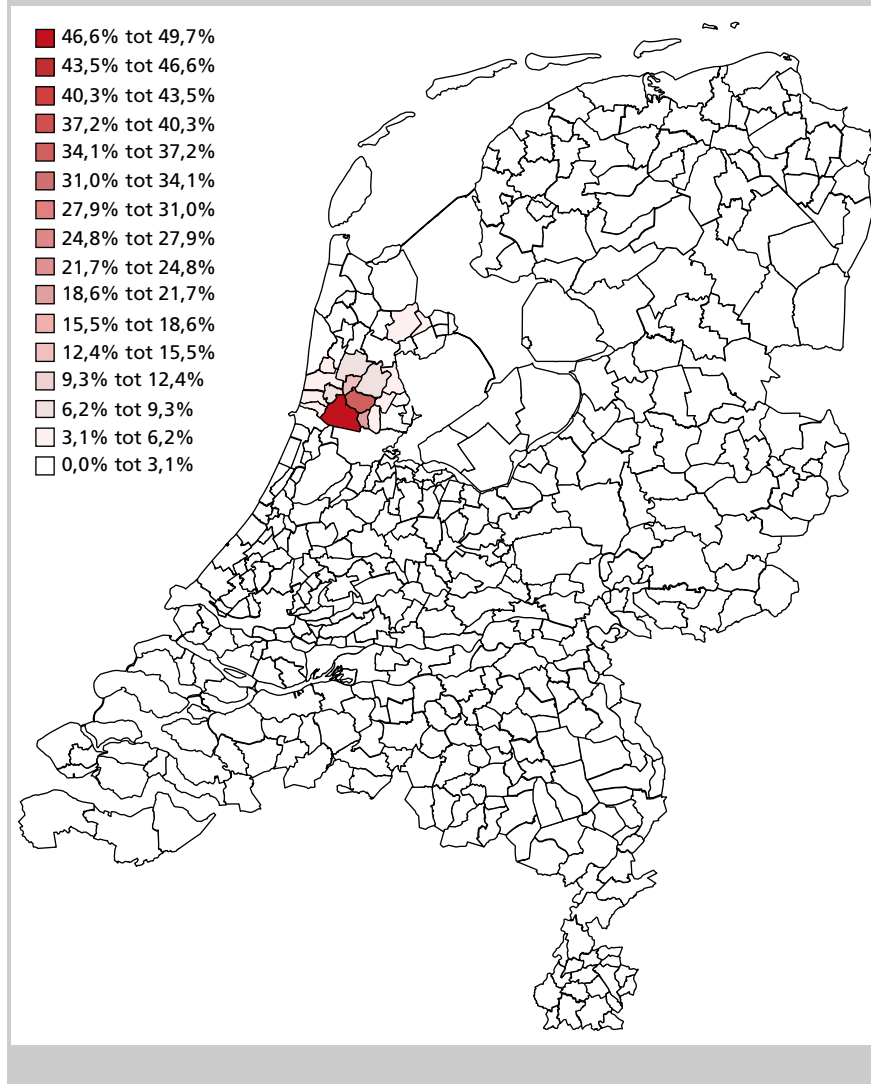
Samenvattend vormt Zaanstad slechts voor een beperkt aantal nabijgelegen gemeenten een belangrijk centrum voor werk. Dit impliceert dat de werkgelegenheidsfunctie voor de regio beperkt is. Omgekeerd is van alle omliggende gemeenten Amsterdam de belangrijkste 'leverancier' van medewerkers voor Zaanse bedrijven en dragen de andere omliggende gemeenten zeer beperkt bij aan het arbeidspotentieel van de Zaanse bedrijven. Zaanse bedrijven zijn voor hun arbeidspotentieel in belangrijke mate aangewezen op de eigen inwoners.

Tabel 1.1 Belang van Zaanstad voor de regio (werkgelegenheid)

Gemeente	Uitgaande pendel naar Zaanstad (x 1000 personen)	Afhankelijkheid van Zaanstad (percentage van de werkzame beroepsbevolking in de gemeente dat voor werk afhankelijk is van Zaanstad)
Zaanstad	29,3	49,66%
Wormerland	2,2	35,48%
Oostzaan	0,7	18,92%
Graft-De Rijp	0,3	14,29%
Uitgeest	0,4	8,16%
Beemster	0,2	6,90%
Schermer	0,1	6,25%
Landsmeer	0,2	5,00%
Purmerend	1,6	4,69%
Zeevang	0,1	4,55%
Castricum	0,6	4,38%
Heiloo	0,3	3,85%
Heemskerk	0,5	3,38%
Beverwijk	0,5	3,35%
Wervershoof	0,1	3,23%
Medemblik	0,3	3,12%
Enkhuizen	0,2	3,08%
Waterland	0,2	2,90%
Drechterland	0,2	2,78%
Hoorn	0,8	2,75%
Bergen (NH.)	0,3	2,68%
Alkmaar	1,1	2,65%
Koggenland	0,2	2,41%
Stede Broec	0,2	2,35%
rest Nederland	9,5	0,15%

Bron: Atlas voor gemeenten

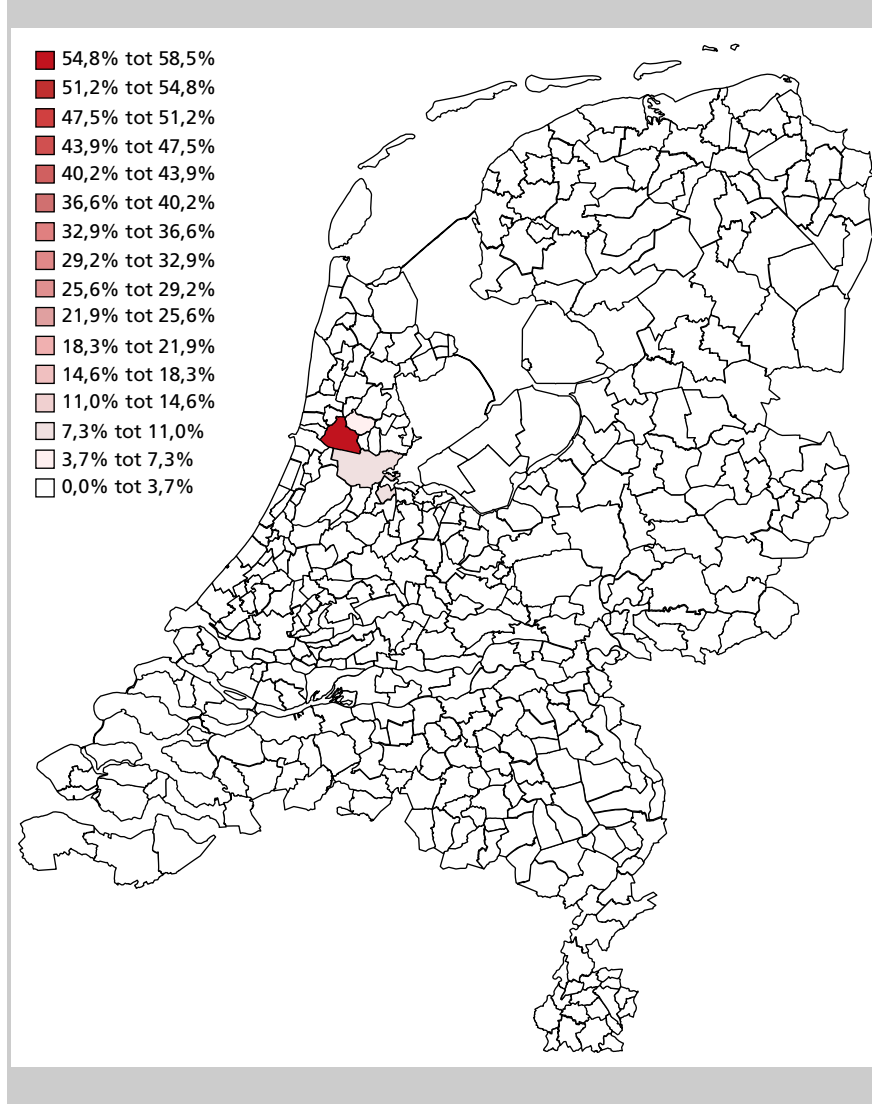
Kaart 1.1 Belang van Zaanstad voor de regio (werkgelegenheid)

Tabel 1.2 Belang van de regio voor Zaanstad (werkgelegenheid)

Gemeente	Uitgaande pendel naar Zaanstad (x 1000 personen)	Bijdrage aan Zaanstad (percentuele bijdrage van de gemeente aan het arbeidspotentieel van Zaanstad)
Zaanstad	29,3	58,48%
Amsterdam	3,8	7,58%
Wormerland	2,2	4,39%
Purmerend	1,6	3,19%
Alkmaar	1,1	2,20%
Hoorn	0,8	1,60%
Haarlem	0,7	1,40%
Oostzaan	0,7	1,40%
Castricum	0,6	1,20%
Beverwijk	0,5	1,00%
Heemskerk	0,5	1,00%
Heerhugowaard	0,5	1,00%
Almere	0,4	0,80%
Uitgeest	0,4	0,80%
Velsen	0,4	0,80%
Bergen (NH.)	0,3	0,60%
Den Haag	0,3	0,60%
Graft-De Rijp	0,3	0,60%
Haarlemmermeer	0,3	0,60%
Heiloo	0,3	0,60%
Medemblik	0,3	0,60%
Amstelveen	0,2	0,40%
Beemster	0,2	0,40%
Den Helder	0,2	0,40%
rest Nederland	4,2	8,38%

Kaart 1.2 Belang van de regio voor Zaanstad (werkgelegenheid)

1.1.2 Winkels

Voor alle voorzieningen is de afhankelijkheidsrelatie van het ommeland met de stad Zaanstad, en omgekeerd, een uitkomst uit het hierboven besproken model. Alleen de winkels voor niet-dagelijkse boodschappen, ofwel: de winkels voor mode en luxeartikelen (bron: Vastgoedmonitor), zijn in de analyse meegenomen. Het idee daarachter is dat mensen winkels voor dagelijkse boodschappen dicht bij huis willen, maar voor grotere aankopen en *funshopping* vaak aangewezen zijn op een nabijgelegen stad.³

De gebruikte reistijdwaarderingsfunctie voor winkels gaat ervan uit dat de meeste mensen bereid zijn enige tijd te reizen om te winkelen, maar dat die bereidheid voor langere reistijden (boven de 25 minuten) vrij snel afneemt. Dat betekent concreet dat de winkels in Zaanstad voor de inwoners van de omliggende gemeenten binnen 25 minuten reistijd heel belangrijk zijn, maar dat dat belang voor verder weg gelegen gemeenten relatief snel afneemt.

Zaanstad is als centrumstad voor winkels voor veel gemeenten belangrijker dan voor werk. Tussen de 15 en 30% van de inwoners van de gemeenten Wormerland, Oostzaan, Beemster, Graft-De Rijp en Uitgeest zijn voor winkels voor mode en luxe op Zaanstad aangewezen (zie tabel 1.3). Dat is relatief laag in vergelijking met andere steden.⁴ Dat komt waarschijnlijk door de nabijheid van Amsterdam, dat een groter en gevarieerder aanbod aan winkels heeft, waardoor veel mensen in de regio waarschijnlijk eerder voor die stad kiezen dan voor Zaanstad.

Het ommeland van Zaanstad levert tezamen wel een belangrijk deel van het klantenpotentieel voor de winkels in Zaanstad (zie tabel 1.4). Die winkels in Zaanstad zijn voor bijna 60% van het klantenpotentieel afhankelijk van mensen van buiten de stad, vooral van inwoners van Purmerend, Wormerland, Hoorn en Heemskerk.

³ W. Christaller, 1933: *Die zentralen Orte in Süddeutschland* (Jena).

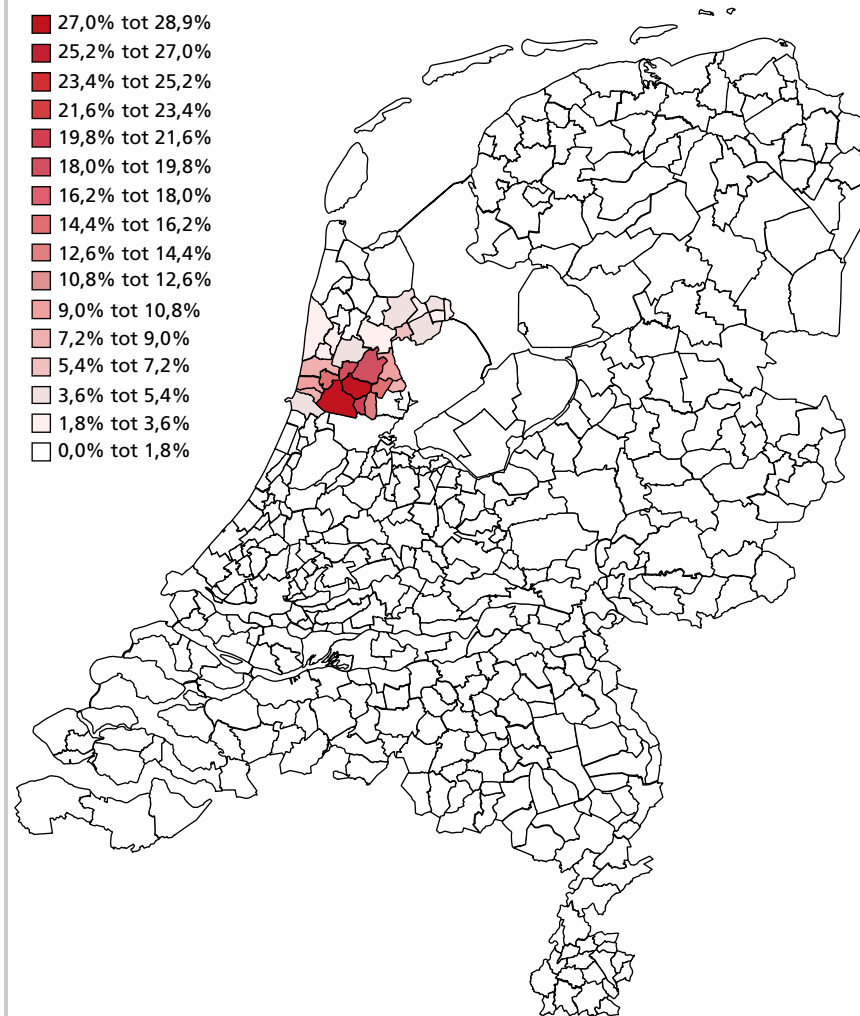
⁴ Zie bijvoorbeeld de REGIOFOTO's van Zwolle en Leeuwarden.

Tabel 1.3 Belang van Zaanstad voor de regio (winkels mode & luxe)

Gemeente	Aantal potentiële klanten voor winkels in Zaanstad	Als percentage van het totale klantenpotentieel in de gemeente
Wormerland	4.600	28,9%
Zaanstad	39.700	27,6%
Oostzaan	1.900	21,1%
Beemster	1.600	18,7%
Graft-De Rijp	1.200	18,5%
Uitgeest	1.900	15,6%
Purmerend	11.400	14,4%
Landsmeer	1.400	13,6%
Heemskerk	3.800	10,0%
Zeevang	600	9,5%
Castricum	3.100	8,9%
Beverwijk	3.400	8,9%
Edam-Volendam	2.400	8,5%
Hoorn	4.100	5,9%
Schermer	300	5,0%
Drechterland	900	4,6%
Medemblik	1.000	3,7%
Andijk	200	3,7%
Velsen	2.500	3,6%
Wervershoof	300	3,6%
Stede Broec	700	3,4%
Heiloo	700	3,1%
Enkhuizen	500	2,7%
Koggenland	600	2,6%
rest Nederland	8.500	1,4%

Bron: Atlas voor gemeenten

Kaart 1.3 Belang van Zaanstad voor de regio (winkels mode & luxe)

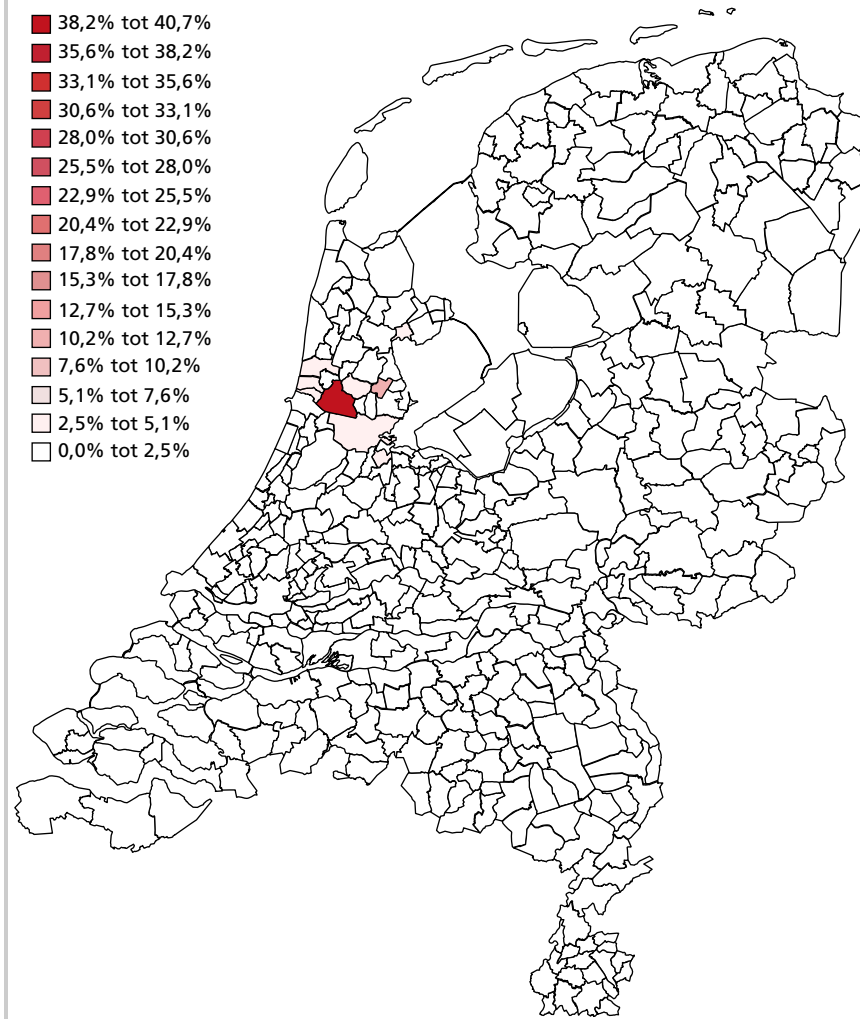
Bron: Atlas voor gemeenten

Tabel 1.4 Belang van de regio voor Zaanstad (winkels mode & luxe)

Gemeente	Aantal potentiële klanten voor winkels in Zaanstad	Als percentage van het totale klantenpotentieel van Zaanstad
Zaanstad	39.700	40,7%
Purmerend	11.400	11,7%
Wormerland	4.600	4,7%
Hoorn	4.100	4,2%
Heemskerk	3.800	3,9%
Beverwijk	3.400	3,5%
Castricum	3.100	3,2%
Amsterdam	2.600	2,6%
Velsen	2.500	2,5%
Alkmaar	2.400	2,5%
Edam-Volendam	2.400	2,5%
Oostzaan	1.900	2,0%
Uitgeest	1.900	2,0%
Beemster	1.600	1,6%
Landsmeer	1.400	1,4%
Graft-De Rijp	1.200	1,2%
Medemblik	1.000	1,0%
Drechterland	900	0,9%
Heerhugowaard	800	0,9%
Bergen (NH.)	800	0,8%
Stede Broec	700	0,7%
Haarlem	700	0,7%
Heiloo	700	0,7%
Zeevang	600	0,6%
rest Nederland	3.100	3,3%

Bron: Atlas voor gemeenten

Kaart 1.4 Belang van de regio voor Zaanstad (winkels mode & luxe)

Bron: Atlas voor gemeenten

1.1.3 Cultuur

Ook voor cultuur komt de afhankelijkheidsrelatie van de regio met de stad Zaanstad uit het hierboven besproken model. In dit geval is de analyse gebaseerd op het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten (popmuziek, klassieke muziek, dans en theater). De reden daarvoor is dat vooral die podiumkunsten een rol spelen in de dagelijkse relatie tussen stad en ommeland, en musea veel minder.

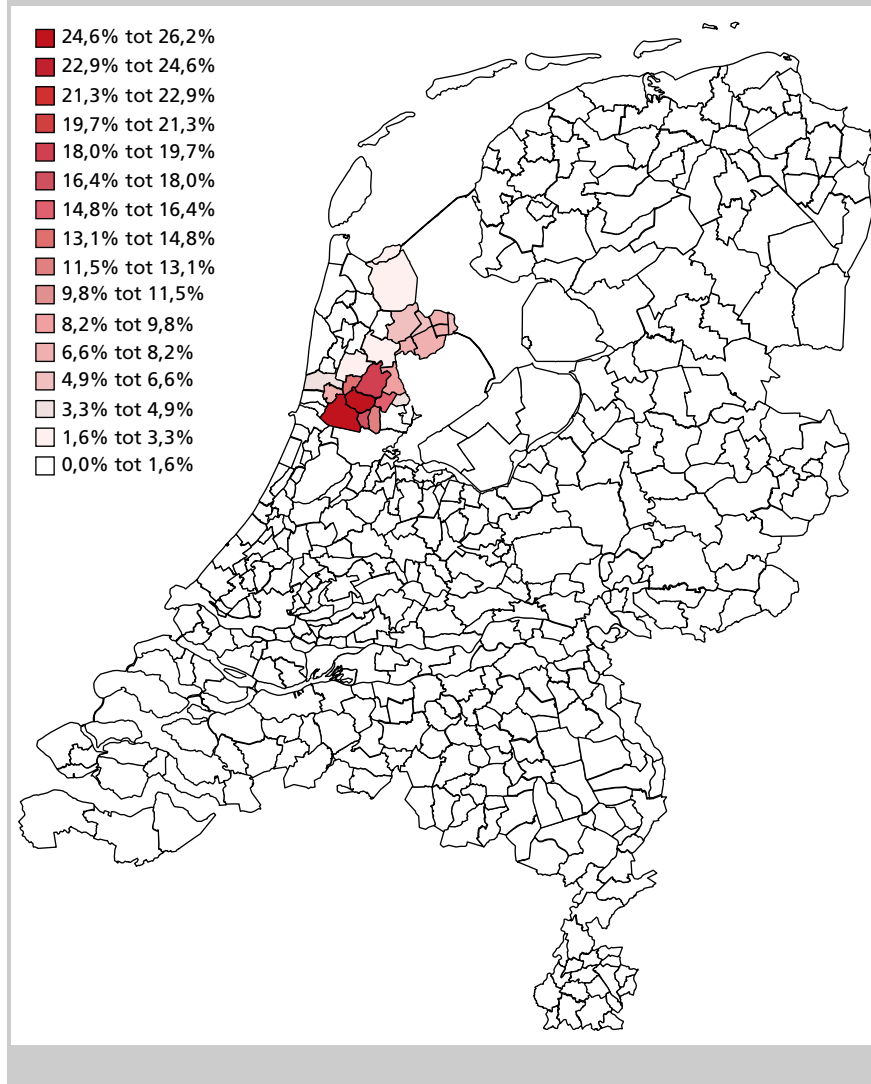
De gebruikte reistijdwaarderingsfunctie voor cultuur gaat ervan uit dat de meeste mensen bereid zijn enige tijd te reizen om een theater te bezoeken, maar dat die bereidheid voor langere reistijden (boven de dertig minuten) vrij snel afneemt. Dat betekent concreet dat de podia en de theaters in Zaanstad voor de inwoners van de omliggende gemeenten die binnen dertig minuten reistijd van de stad liggen heel belangrijk zijn, maar dat dat belang voor verder weg gelegen gemeenten relatief snel afneemt.

Het culturele aanbod in Zaanstad is belangrijker voor het ommeland dan het werkgelegenheidsaanbod maar minder belangrijk dan het winkelaanbod. Er zijn veel gemeenten waar voor cultuur tussen de 10 en 25% van de inwoners zijn aangewezen op Zaanstad (zie tabel 1.5). Ook die percentages zijn relatief laag, en ook hier is de nabijheid van Amsterdam daarvan de belangrijkste oorzaak. Dit wordt ook duidelijk bij de eigen inwoners – 75% van de inwoners van Zaanstad behoort tot het klantenpotentieel van culturele instellingen in andere gemeenten, waarschijnlijk vooral Amsterdam. De gemeenten in de omgeving van Zaanstad leveren wel rond de 55% van de bezoekers aan de podia in Zaanstad (zie tabel 1.6). Hierbij gaat het vooral om middelgrote steden als Purmerend en Hoorn, en nauwelijks van verder weg gelegen gemeenten beneden het Noordzeekanaal. De podia in Zaanstad zijn voor 45% afhankelijk van bezoekers uit de stad zelf.

Tabel 1.5 Belang van Zaanstad voor de regio (cultuur)

Gemeente	Aantal potentiële bezoekers	Als percentage van alle potentiële theaterbezoekers in de gemeente
Wormerland	4.200	26,2%
Zaanstad	36.600	25,4%
Beemster	1.600	19,0%
Oostzaan	1.600	17,8%
Purmerend	11.800	15,0%
Graft-De Rijp	900	13,4%
Landsmeer	1.200	11,8%
Zeevang	600	9,4%
Hoorn	5.600	8,0%
Uitgeest	900	7,5%
Drechterland	1.400	7,2%
Andijk	500	7,1%
Stede Broec	1.500	6,9%
Wervershoof	600	6,4%
Medemblik	1.600	5,8%
Enkhuizen	1.000	5,8%
Edam-Volendam	1.300	4,6%
Castricum	1.400	4,0%
Koggenland	700	3,1%
Wieringermeer	300	2,6%
Schermer	100	2,2%
Wieringen	200	2,0%
Beverwijk	600	1,6%
rest Nederland	3.500	0,02%

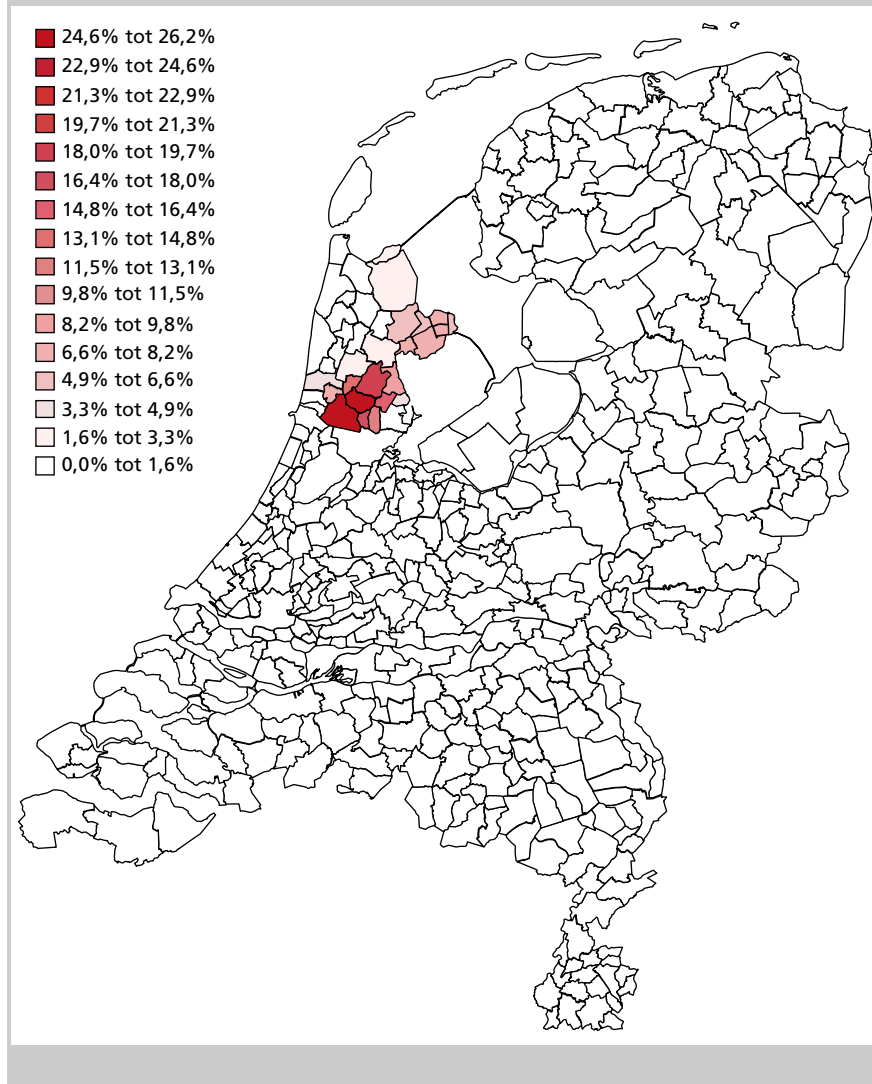
Kaart 1.5 Belang van Zaanstad voor de regio (cultuur)

Tabel 1.6 Belang van de regio voor Zaanstad (cultuur)

Gemeente	Aantal potentiële bezoekers	Als percentage van het totaal aantal potentiële bezoekers van de podia in Zaanstad
Zaanstad	36.600	45,8%
Purmerend	11.800	14,8%
Hoorn	5.600	7,0%
Wormerland	4.200	5,3%
Beemster	1.600	2,0%
Medemblik	1.600	2,0%
Oostzaan	1.600	2,0%
Stede Broec	1.500	1,9%
Castricum	1.400	1,8%
Drechterland	1.400	1,8%
Edam-Volendam	1.300	1,6%
Landsmeer	1.200	1,5%
Alkmaar	1.000	1,3%
Enkhuizen	1.000	1,3%
Graft-De Rijp	900	1,1%
Uitgeest	900	1,1%
Koggenland	700	0,9%
Beverwijk	600	0,8%
Wervershoof	600	0,8%
Zeevang	600	0,8%
Amsterdam	500	0,6%
Andijk	500	0,6%
Heemskerk	500	0,6%
Bergen (NH.)	400	0,5%
rest Nederland	1.900	2,4%

Kaart 1.6 Belang van de regio voor Zaanstad (cultuur)

1.1.4 Culinaire aanbod

Voor het verzorgingsgebied van de horeca in Zaanstad is niet gerekend met het totale horeca-aanbod, maar met de culinaire kwaliteit van dat aanbod. Die culinaire kwaliteit is gebaseerd op de beoordelingen die de gerenommeerde restaurantgidsen zoals *Michelin* en *Lekker* geven aan de restaurants in Zaanstad (zie de bijlage voor een uitgebreide beschrijving van deze indicator).

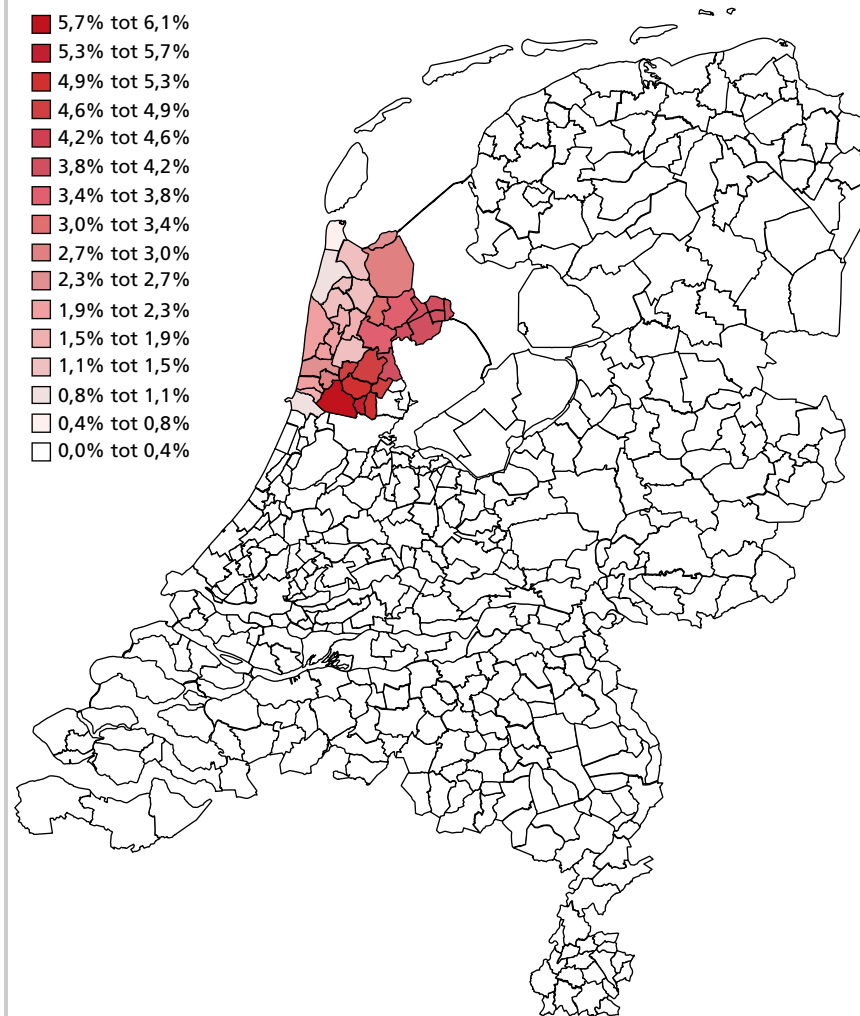
Door de nabijheid van het grote en zeer gevarieerde aanbod van kwaliteitsrestaurants in Amsterdam is het niet verassend dat Zaanstad voor het culinaire aanbod geen centrumfunctie vervult. Hoewel inwoners uit heel Noord-Holland tot het klantenpotentiële van Zaanse kwaliteitsrestaurants kunnen worden gerekend, vormt het culinaire aanbod in Zaanstad maar een beperkt deel van het totale aanbod voor deze inwoners (zie tabel 1.7). Ook voor inwoners van Zaanstad zelf speelt het aanbod in de eigen gemeente een beperkte rol. Met andere woorden: op culinair gebied is Zaanstad een onderdeel van het ommeland van Amsterdam en lijkt het nauwelijks een eigen centrumfunctie te vervullen.

De kwaliteitsrestaurants in Zaanstad zijn voor ruim 70% aangewezen op klanten uit de regio, waarbij Purmerend, Hoorn en Alkmaar als grotere gemeenten logischerwijs relatief belangrijk zijn (zie tabel 1.8). Bijna 27% van de potentiële klanten komt uit Zaanstad zelf, en er komen nauwelijks mensen uit de rest van Nederland. Dit zorgt ervoor dat de kwaliteitsrestaurants in Zaanstad afhankelijker zijn van de regio dan omgekeerd.

Tabel 1.7 Belang van Zaanstad voor de regio (culinair aanbod)

Gemeente	Aantal potentiële klanten	Als percentage van het totaal aantal potentiële klanten in de gemeente
Zaanstad	8.800	6,1%
Oostzaan	500	5,7%
Landsmeer	500	5,1%
Wormerland	800	5,1%
Graft-De Rijp	300	4,9%
Purmerend	3.800	4,8%
Beemster	400	4,7%
Hoorn	2.800	4,1%
Zeevang	300	4,1%
Drechterland	800	4,0%
Stede Broec	800	3,9%
Enkhuizen	700	3,9%
Andijk	300	3,9%
Wervershoof	300	3,8%
Medemblik	1.000	3,8%
Koggenland	800	3,5%
Opmeer	300	3,1%
Wieringermeer	400	2,8%
Uitgeest	300	2,7%
Castricum	900	2,5%
Wieringen	200	2,4%
Heemskerk	800	2,0%
Heiloo	400	2,0%
Alkmaar	1.800	1,9%
rest Nederland	5.400	0,0%

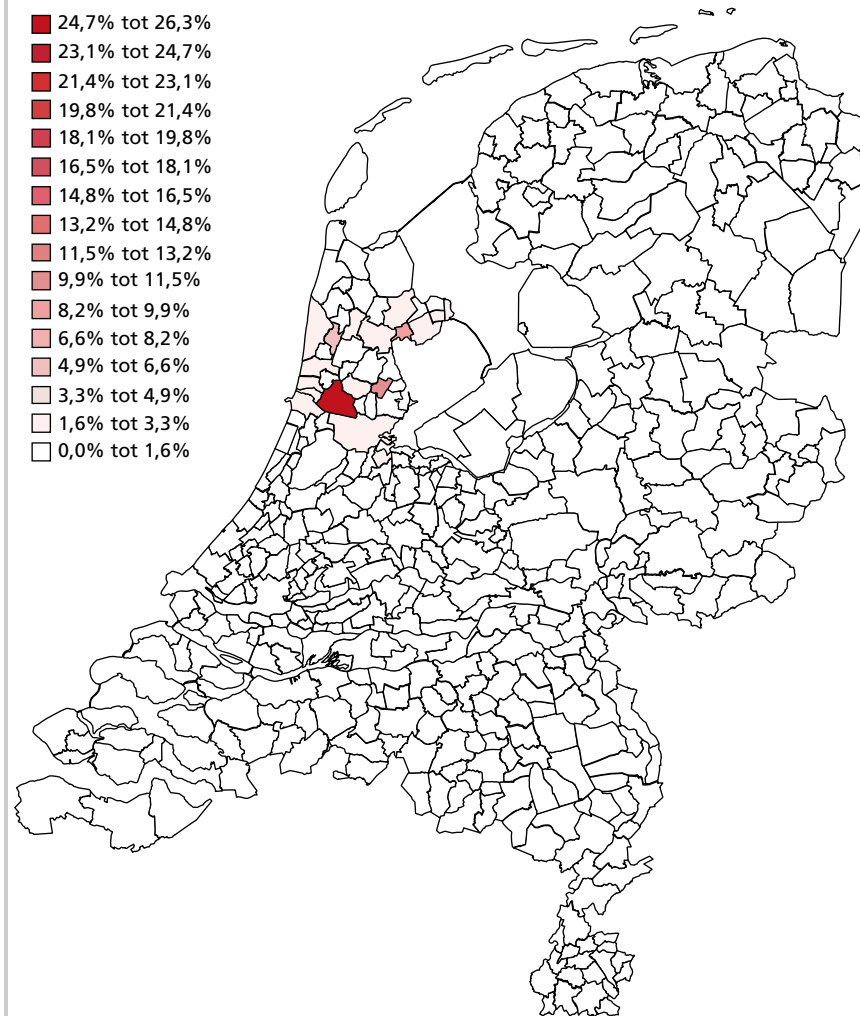
Kaart 1.7 Belang van Zaanstad voor de regio (culinair aanbod)

Tabel 1.8 Belang van de regio voor Zaanstad (culinair aanbod)

Gemeente	Aantal potentiële klanten	Als percentage van het totale klantenpotentieel voor de kwaliteitsrestaurants in Zaanstad
Zaanstad	8.800	26,3%
Purmerend	3.800	11,4%
Hoorn	2.800	8,4%
Alkmaar	1.800	5,4%
Medemblik	1.000	3,0%
Amsterdam	900	2,7%
Castricum	900	2,7%
Drechterland	800	2,4%
Heemskerk	800	2,4%
Heerhugowaard	800	2,4%
Koggenland	800	2,4%
Stede Broec	800	2,4%
Wormerland	800	2,4%
Beverwijk	700	2,1%
Enkhuizen	700	2,1%
Bergen (NH.)	600	1,8%
Velsen	600	1,8%
Landsmeer	500	1,5%
Oostzaan	500	1,5%
Beemster	400	1,2%
Den Helder	400	1,2%
Heiloo	400	1,2%
Langedijk	400	1,2%
Wieringermeer	400	1,2%
rest Nederland	3.000	8,9%

Kaart 1.8 Belang van de regio voor Zaanstad (culinair aanbod)

1.1.5 Zorg

Het centrumgebied voor zorg is gebaseerd op een analyse met het aanbod aan ziekenhuizen, zowel algemene ziekenhuizen als academische ziekenhuizen, categorale ziekenhuizen en psychiatrische ziekenhuizen (bron: Vastgoedmonitor). Voor andere zorginstellingen ontbreken landsdekkende data.

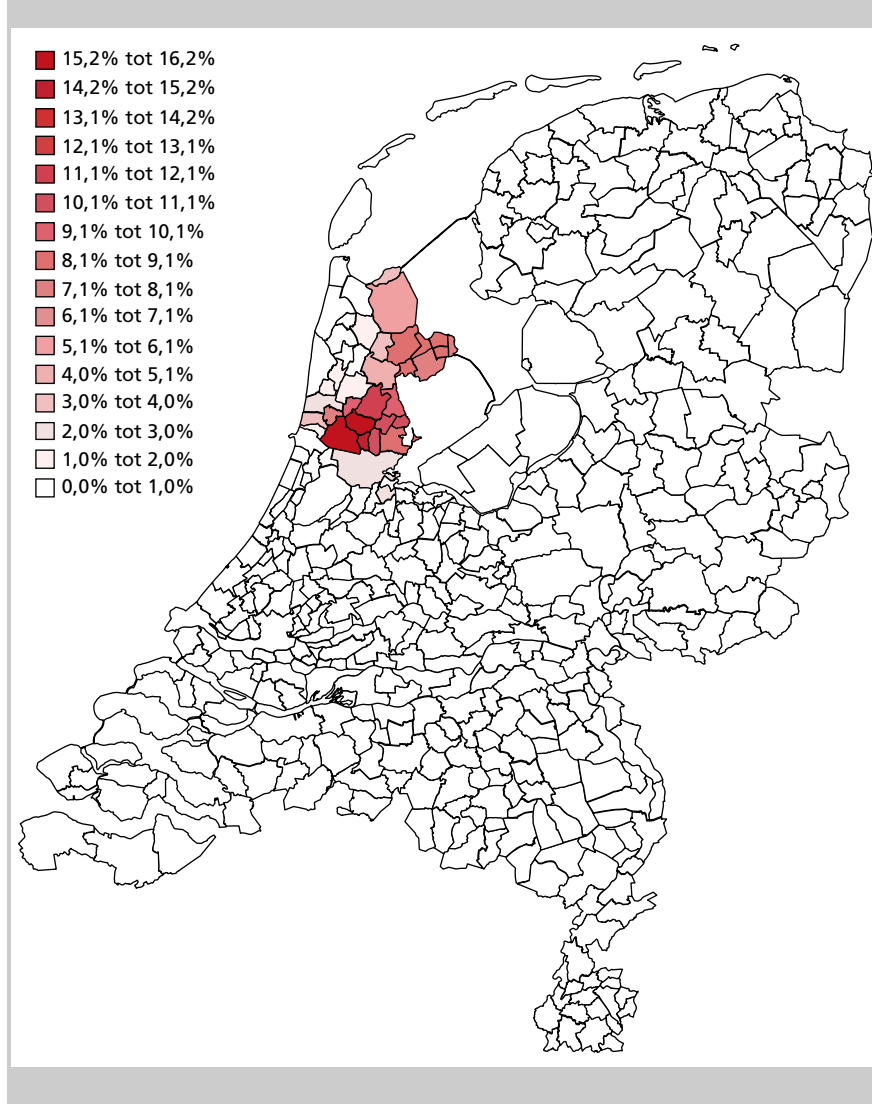
De modeluitkomsten voor zorg zijn gebaseerd op een sneller afvallende reistijdwaarderingsfunctie dan bij winkels, cultuur en het culinaire aanbod. De reden daarvoor is dat potentiële patiënten bij de keuze van een ziekenhuis anticiperen op mogelijke toekomstige spoedgevallen. Dat betekent dat vooral ziekenhuizen binnen een kwartier reistijd worden gebruikt, en dat verder weg gelegen ziekenhuizen snel minder belangrijk worden.

In de directe omgeving van Zaanstad zijn er relatief veel ziekenhuizen waardoor inwoners van Zaanstad en het ommeland veel keuzemogelijkheden hebben. Om die reden zijn er veel gemeenten waar een significant deel (tussen de 8 en 16%) van de bevolking voor zorg op Zaanstad is aangewezen, maar is er tegelijkertijd geen enkele gemeente waarvan de inwoners zeer afhankelijk zijn van het zorgaanbod in Zaanstad. Ook hier geldt dus dat Zaanstad niet een duidelijke centrumfunctie vervult. Tegelijkertijd zijn zorginstellingen in Zaanstad voor een belangrijk deel – meer dan 70% - van hun bezoekerspotentieel op de regio aangewezen (zie tabel 1.10). Inwoners van Amsterdam (Noord), Purmerend en Hoorn vormen een belangrijk deel van het bezoekerspotentieel van de zorginstellingen in Zaanstad.

Tabel 1.9 Belang van Zaanstad voor de regio (zorg)

Gemeente	Aantal potentiële patiënten	Als percentage van het totaal aantal potentiële patiënten in de gemeente
Wormerland	2.600	16,2%
Zaanstad	22.900	15,9%
Oostzaan	1.300	14,6%
Beemster	1.000	11,2%
Edam-Volendam	3.200	11,1%
Purmerend	8.700	11,0%
Landsmeer	1.100	10,8%
Graft-De Rijp	600	9,9%
Zeevang	600	9,8%
Waterland	1.500	9,0%
Wervershoof	700	8,6%
Stede Broec	1.800	8,4%
Andijk	500	8,3%
Medemblik	2.200	8,3%
Hoorn	5.700	8,2%
Uitgeest	1.000	7,9%
Drechterland	1.500	7,8%
Enkhuizen	1.400	7,8%
Wieringermeer	700	5,8%
Koggenland	1.100	5,0%
Wieringen	300	3,4%
Opmeer	400	3,2%
Heemskerk	1.200	3,0%
Amsterdam	18.500	2,4%
rest Nederland	800	2,4%

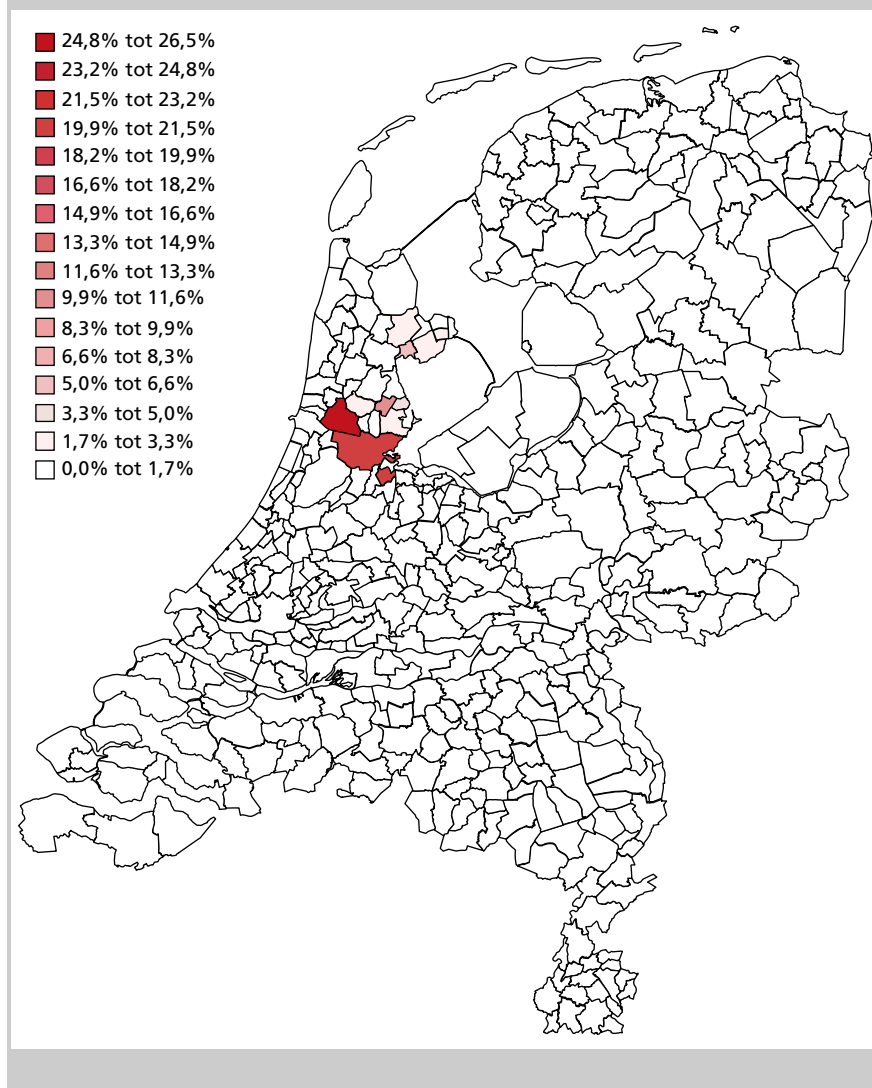
Kaart 1.9 Belang van Zaanstad voor de regio (zorg)

Tabel 1.10 Belang van de regio voor Zaanstad (zorg)

Gemeente	Aantal potentiële patiënten	Als percentage van het totale patiëntenpotentieel van de ziekenhuizen in Zaanstad
Zaanstad	22.900	26,5%
Amsterdam	18.500	21,4%
Purmerend	8.700	10,1%
Hoorn	5.700	6,6%
Edam-Volendam	3.200	3,7%
Wormerland	2.600	3,0%
Medemblik	2.200	2,5%
Stede Broec	1.800	2,1%
Drechterland	1.500	1,7%
Waterland	1.500	1,7%
Enkhuizen	1.400	1,6%
Oostzaan	1.300	1,5%
Heemskerk	1.200	1,4%
Koggenland	1.100	1,3%
Landsmeer	1.100	1,3%
Alkmaar	1.000	1,2%
Beemster	1.000	1,2%
Uitgeest	1.000	1,2%
Castricum	800	0,9%
Beverwijk	700	0,8%
Wervershoof	700	0,8%
Wieringermeer	700	0,8%
Graft-De Rijp	600	0,7%
Zeevang	600	0,7%
rest Nederland	500	0,6%

Kaart 1.10 Belang van de regio voor Zaanstad (zorg)

1.1.6 Voortgezet onderwijs

Het verzorgingsgebied voor onderwijs is bepaald voor de vestigingen van scholen voor het voortgezet onderwijs in Zaanstad (bron: Vastgoedmonitor). De bijbehorende reistijdwaarderingsfunctie valt relatief snel af, omdat de meeste mensen simpelweg de school kiezen die zich het dichtst in de buurt bevindt. Dat komt omdat de meeste leerlingen per fiets reizen, waardoor een relatief korte afstand al snel tot een relatief lange reistijd leidt. De bijbehorende functie laat zien dat leerlingen scholen tot zes minuten reisafstand per auto (!) meenemen in hun overweging, maar dat verder weg gelegen scholen al snel niet meer meetellen.

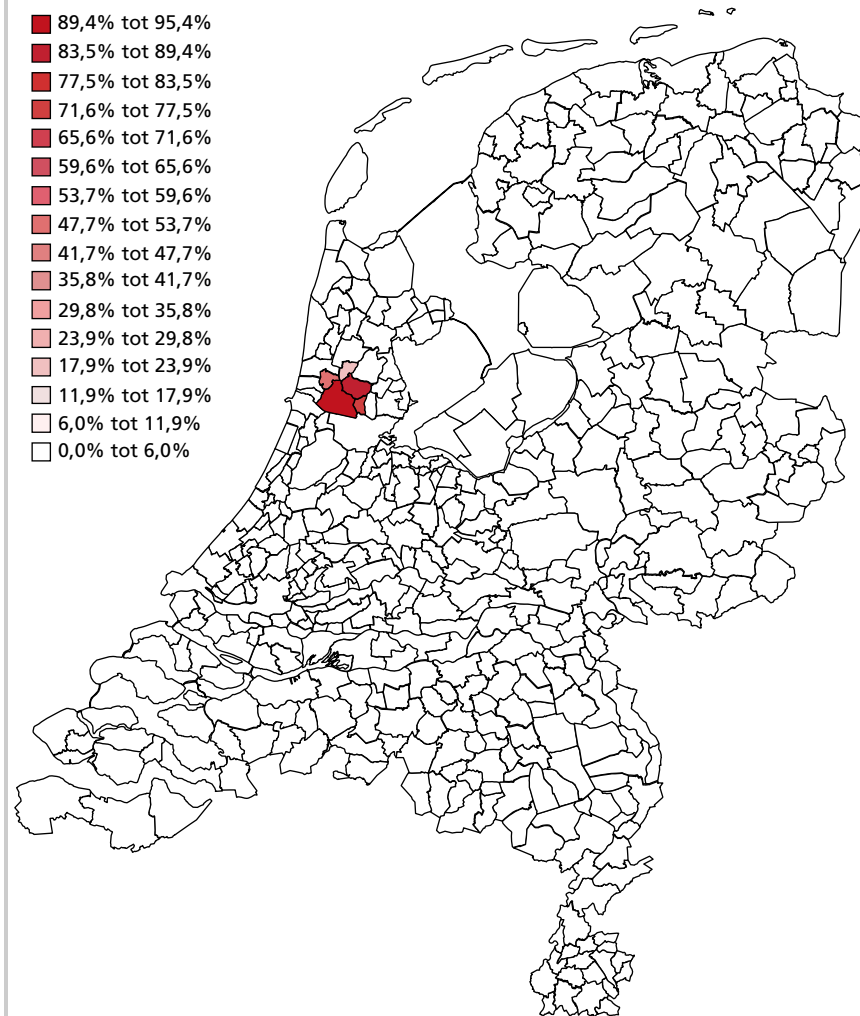
Om die reden is de grootte van het verzorgingsgebied voor voortgezet onderwijs van Zaanstad relatief klein, veel kleiner dan dat van de andere voorzieningen die in deze analyse werden meegenomen. Tegelijkertijd is er daardoor sprake van een sterke mate van afhankelijkheid van die gemeenten die tot het verzorgingsgebied van Zaanse onderwijsinstellingen behoren: Wormerland; Oostzaan en in mindere mate Uitgeest (zie tabel 1.11). Voor andere gemeenten in de regio geldt dit veel minder en buiten de regio is niemand voor voortgezet onderwijs op Zaanstad aangewezen.

Het leerlingenpotentieel van de scholen in Zaanstad bestaat voor een belangrijk deel uit jongeren uit Zaanstad zelf; 79% (zie tabel 1.12). Slechts 20% van dat leerlingenpotentieel komt uit de regio, en dan vooral uit de hierboven genoemde gemeenten.

Tabel 1.11 Belang van Zaanstad voor de regio (voortgezet onderwijs)

Gemeente	Aantal potentiële leerlingen	Als percentage van het totaal aantal potentiële leerlingen in de gemeente
Zaanstad	7.160	95,4%
Wormerland	820	83,9%
Oostzaan	440	76,6%
Uitgeest	400	49,2%
Graft-De Rijp	70	18,1%
Schermer	10	3,5%
Heemskerk	80	3,3%
Castricum	80	3,2%
Beverwijk	30	1,6%
Beemster	10	1,2%
Landsmeer	0	0,7%
Purmerend	20	0,5%
rest Nederland	nihil	nihil

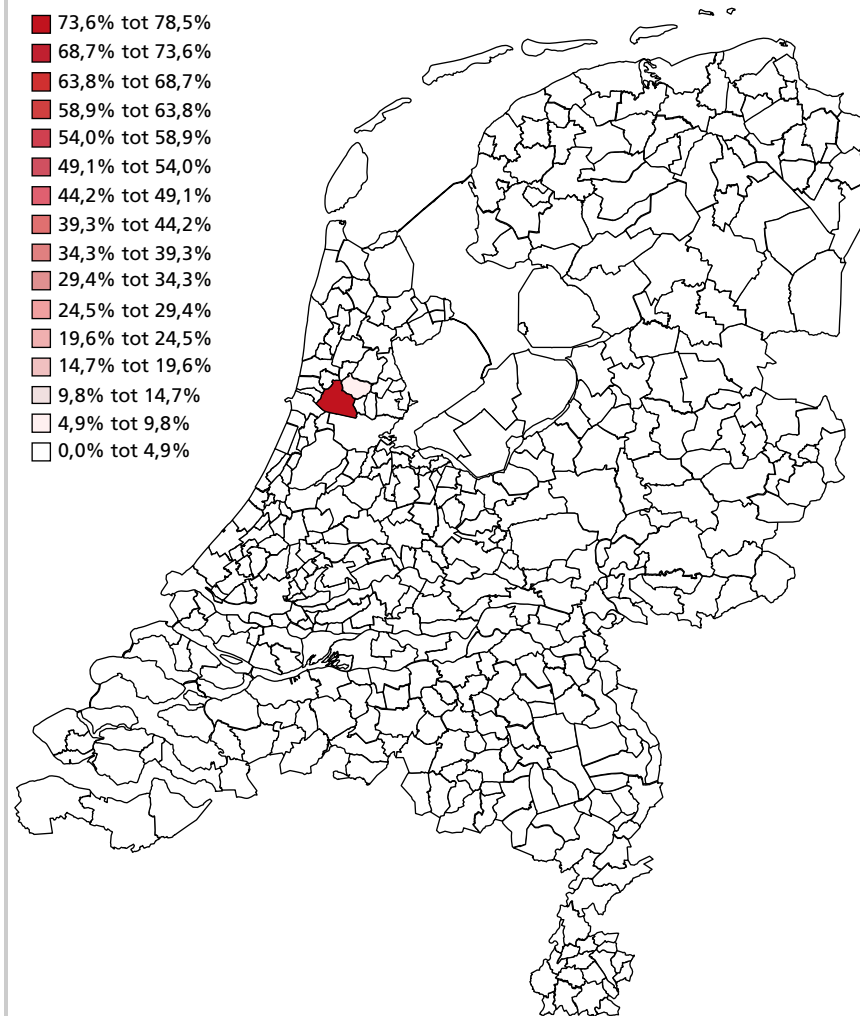
Kaart 1.11 Belang van Zaanstad voor de regio (voortgezet onderwijs)

Tabel 1.12 Belang van de regio voor Zaanstad (voortgezet onderwijs)

Gemeente	Aantal potentiële leerlingen	Als percentage van totaal aantal potentiële leerlingen voor het voortgezet onderwijs in Zaanstad
Zaanstad	7.160	78,5%
Wormerland	820	9,0%
Oostzaan	440	4,8%
Uitgeest	400	4,4%
Castricum	80	0,9%
Heemskerk	80	0,9%
Graft-De Rijp	70	0,8%
Beverwijk	30	0,3%
Purmerend	20	0,2%
Beemster	10	0,1%
Schermer	10	0,1%
rest Nederland	nihil	nihil

Kaart 1.12 Belang van de regio voor Zaanstad (voortgezet onderwijs)

1.1.7 Conclusies

De belangrijkste conclusie van de analyses in de vorige paragrafen is dat Zaanstad (met wellicht de uitzondering van de kleine gemeenten als Graft-De Rijp, Wormerland of Oostzaan) geen echte centrumfunctie vervult in de regio. Dit is het gevolg van de nabijheid van Amsterdam dat voor Zaanstad, maar ook voor de andere gemeenten in de nabijheid, logischerwijs ‘de centrale stad’ vormt. Dit betekent uiteraard niet dat deze gemeenten niet van belang zijn voor bijvoorbeeld de winkels of culturele voorzieningen in Zaanstad – zij leveren immers klanten of bezoekers. Omgekeerd is Zaanstad voor een deel van de inwoners van deze gemeenten wel de stad waar ze voor een deel van de voorzieningen op aangewezen zijn.

Om het belang van deze gemeenten te bepalen voor Zaanse bedrijven en voorzieningen is het aandeel bezoekers of klanten uit deze gemeenten in het totaal van deze bedrijven en voorzieningen bepaald (de tweede tabel in elke subparagraaf). Hieruit blijkt – met uitzondering van onderwijs – dat het vooral de wat grotere gemeenten als Purmerend en Hoorn zijn waar het belangrijkste deel van de niet-Zaanse klanten en bezoekers vandaan komen. Met andere woorden: de nabijgelegen kleine gemeenten zijn niet van groot belang voor de Zaanse bedrijven en voorzieningen. Dit betekent niet dat Zaanstad de kleine omliggende gemeenten uit het oog moet verliezen. Op het gebied van woningmarkt bieden deze gemeenten bijvoorbeeld een aanvullend aanbod wat de aantrekkelijkheid van de regio als geheel voor mensen kan vergroten.

1.2 Afbakening ommeland

Behalve voor een analyse van de omvang en reikwijdte van het verzorgingsgebied van de stad Zaanstad, is de analyse in de vorige paragraaf ook geschikt om het meest van Zaanstad afhankelijke ommeland mee af te bakenen – gegeven de dominantie van Amsterdam in dit ommeland. Om stad en ommeland te kunnen vergelijken met andere steden en ommelanden is het immers noodzakelijk om één geografisch gebied als ommeland van Zaanstad te bestempelen. Dat gebeurt in deze paragraaf.

De gangbare definities van de stad gaan over het algemeen uit van een combinatie van bebouwing en bewoning in hoge dichtheden, én een centrumfunctie voor werk en voorzieningen. Die centrumfunctie van een stad betekent volgens het ‘monocentrische’ stadsmodel⁵ dat er ook een regio moet zijn waarvan zo’n stad het centrum vormt. Zaanstad maakt zoals gezegd echter onderdeel uit van het ommeland van Amsterdam dat deze centrumfunctie vervult.

Om dit feitelijk vast te stellen is volgens de geijkte methode in REGIOFOTO toch getracht het afhankelijke ommeland te bepalen. Het afhankelijke ommeland wordt bepaald door van alle gemeenten die niet als stad kunnen worden aangemerkt te bepalen binnen de invloedssfeer van welke centrale stad ze dan liggen. Als de afhankelijkheidsrelatie met de stad Zaanstad groter is dan met een van de andere steden in Nederland, is die gemeente bij het ommeland van Zaanstad geteld. Dat is gedaan door per gemeente te bepalen welke stad het meeste bijdraagt aan het regionale aanbod voor werk en voorzieningen.

Wat is een stad?

Voor de analyse is gebruikgemaakt van de interacties van de stad met het ommeland, zoals die in de vorige paragraaf werden berekend. Niet alleen met het directe ommeland zoals in het monocentrische stadsmodel, maar ook andere steden en verder weg gelegen gebieden telden daarin mee. Voor elke gemeente in Nederland is vervolgens bepaald of er voor het aanbod van werk, cultuur, winkels, horeca, zorg en onderwijs sprake is van een centrumfunctie. Als de afhankelijkheid van het aanbod in een gemeente groter is dan de afhankelijkheid van het aanbod van alle andere gemeenten

⁵ Alonso, W., 1964: *Location and land use* (Harvard university press, Cambridge).

in Nederland, dan is de betreffende gemeente voor die voorziening als centrale stad aan te merken. Is het aanbod van een van de andere gemeenten groter, dan is de gemeente geen centrale stad. Zaanstad wordt op basis van deze analyse zoals verwacht niet als centrale stad aangemerkt, noch voor werk noch voor voorzieningen, hetgeen ook naar voren komt uit de eerdere analyses in deze paragraaf. Zaanstad is echter de stad die centraal staat in deze REGIOFOTO – de vraag is uiteraard wat dan wel het relevante ommeland is.

En wat is het relevante ommeland?

Bij het bepalen van het afhankelijke ommeland gaat het erom of de stad Zaanstad het grootste aandeel heeft in het aanbod van een bepaalde voorziening in een bepaalde niet-stedelijke gemeente. Door voor elke gemeente in Nederland die niet als stad is aan te merken uit te rekenen welke stad de grootste bijdrage levert aan het werk en de voorzieningen voor de inwoners van die gemeente kan het afhankelijke ommeland worden bepaald. De stad die het grootste deel van dat aanbod verzorgt, is de centrale stad voor die gemeente.

Consumer city

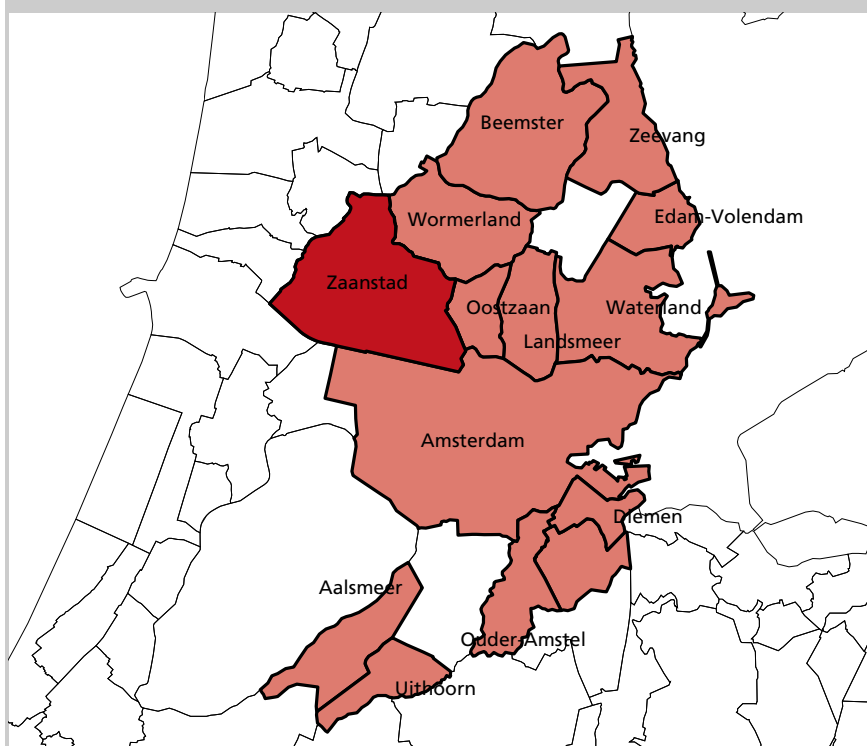
Die afhankelijkheidsrelatie is bepaald op basis van het gemiddelde van de uitkomsten met alle zes functies (werk en vijf typen voorzieningen). Die hebben in dat gemiddelde alle zes hetzelfde gewicht gekregen, hetgeen automatisch betekent dat voorzieningen (waar er vijf van zijn) zwaarder meetellen bij het bepalen van het afhankelijke ommeland dan werk. Die keuze sluit goed aan bij het *consumer city* model, dat beweert dat de consumptiefunctie van de stad steeds belangrijker wordt ten opzichte van de productiefunctie.⁶ Voor Zaanstad geldt echter dat er geen enkele gemeente is die voor werk en voorzieningen het meest op Zaanstad is aangewezen.

Amsterdam is voor al deze gemeenten een belangrijkere stad voor werk en voorzieningen. De vraag is vervolgens wat een logische definitie voor het ommeland van Zaanstad is. Het ligt voor de hand om de niet-stedelijke gemeenten te kiezen die – net als Zaanstad – op Amsterdam zijn aangewezen, maar ook een middelgrote stad in hun omgeving hebben. Dit sluit aan bij de definities die gebruikt zijn voor de WGR+-gebieden of stadsregio's. Het voordeel van het gebruik van deze indeling is dat hierbij ook gemeenten in vergelijkbare posities kunnen worden geselecteerd voor

⁶ E.L. Glaeser, J. Kolko, A. Saiz, 2001: *Consumer City*, in: *Journal of Economic Geography*, pp.27-50.

de benchmark. Andere bestaande indelingen leiden vaak tot een erg uitgestrekt gebied door de omvang en functie van Amsterdam. Hoewel dit vanuit het perspectief van Amsterdam gerechtvaardigd is, is de relevantie voor Zaanstad beperkt. Zo beslaat het RPA-gebied Zuidelijk Noord-Holland naast Amsterdam en Zaanstad ook Bloemendaal, Haarlem en de gemeente Ronde Venen in de provincie Utrecht. Om deze reden is uiteindelijk gekozen voor de kleinere, niet-stedelijke (niet-G50) gemeenten in de stadsregio Amsterdam, inclusief Amsterdam zelf. Kaart 1.13 laat deze selectie voor het ommeland zien. Graft-De Rijp en Uitgeest maken hierbij geen deel uit van het geselecteerde ommeland. De reden hiervoor is dat beide gemeenten minder sterk dan Zaanstad en de andere gemeenten op Amsterdam gericht lijken te zijn; Haarlem, Velsen en Alkmaar spelen voor deze gemeenten in meer of mindere mate ook belangrijke rol. Omdat door de unieke situatie van Zaanstad (geen echt ommeland maar zelf onderdeel van het ommeland van een andere stad) de sterke focus op Amsterdam het criterium is, vallen Graft-De Rijp en Uitgeest buiten het ommeland.

Kaart 1.13 Zaanstad met het geselecteerde ommeland

1.3 De benchmark

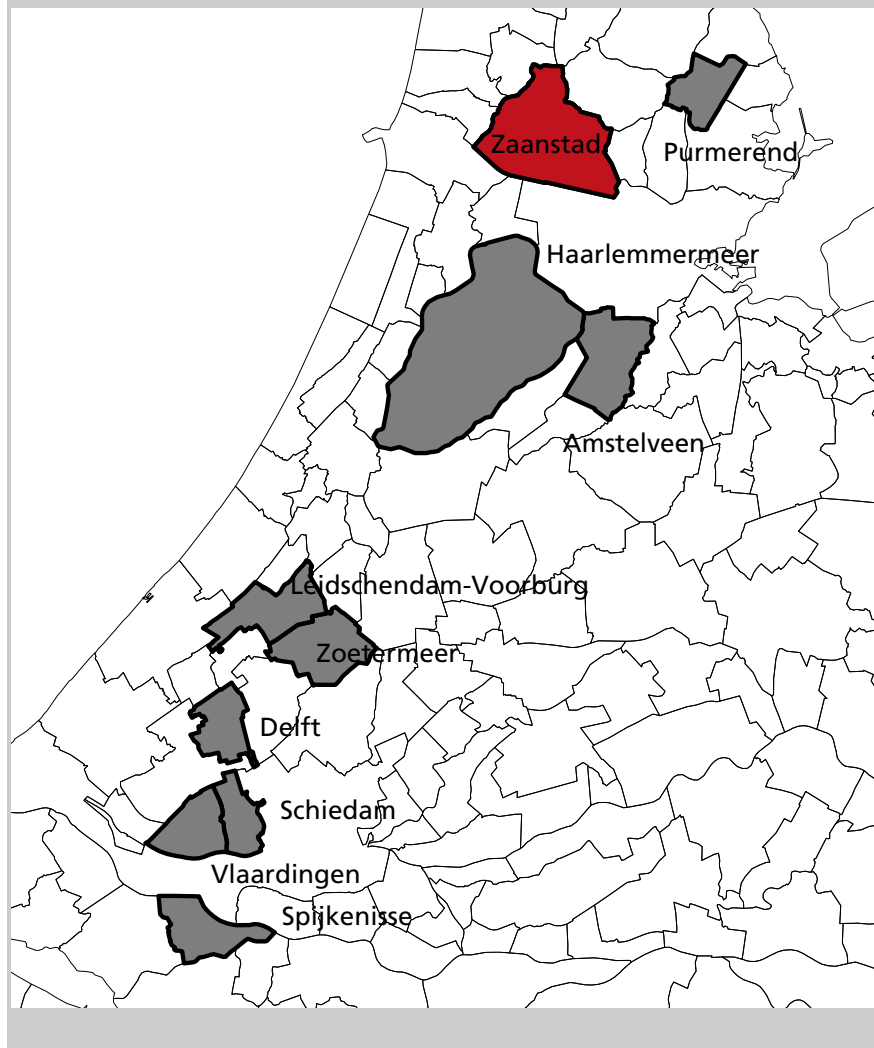
Het ommeland van Zaanstad wordt in de hoofdstukken 2 tot en met 6 vergeleken met de ommelanden van andere steden in Nederland. In deze foto van de stadsregio Zaanstad worden dus niet alleen de scores van de stad Zaanstad maar ook die van het ommeland vergeleken met het gemiddelde van andere stedelijke regio's. Daarbij wordt de hierboven ontwikkelde functionele regio-indeling gebruikt.

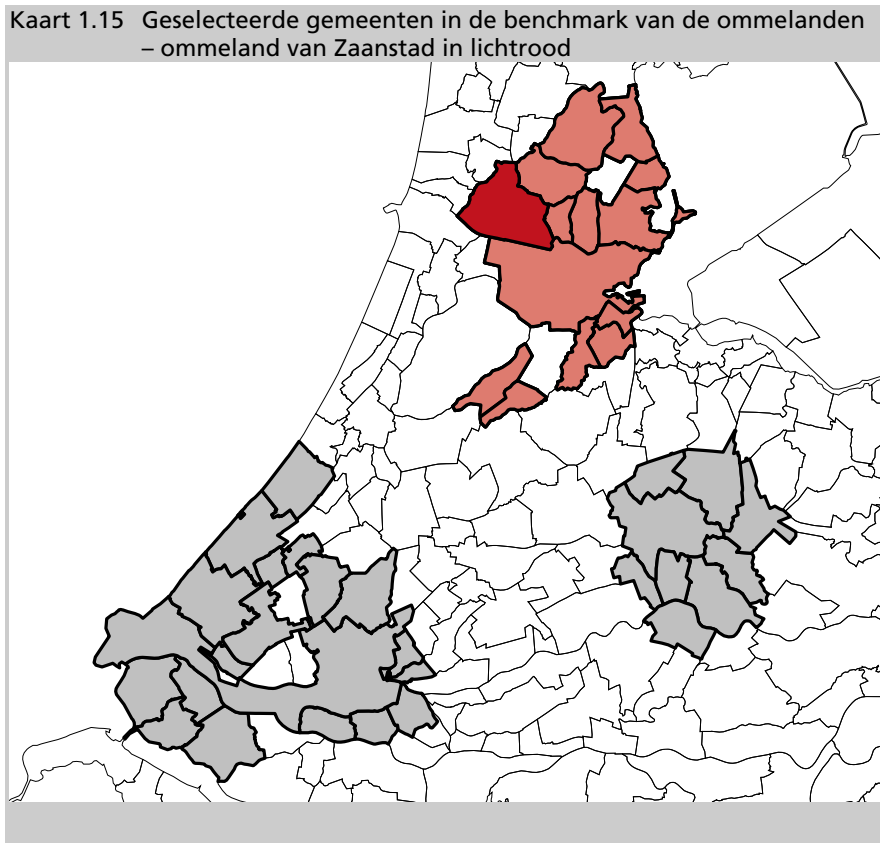
Het is daarbij de vraag met welke steden en stedelijke regio's Zaanstad vergeleken moet worden. Hierbij geldt dat dit het meest nuttig is als deze steden en de regio's een vergelijkbaar verzorgingsgebied en positie hebben als Zaanstad zelf. De steden buiten de Randstad vallen om die reden buiten de benchmark van Zaanstad. Steden als Zwolle en Groningen zijn over het algemeen goede voorbeelden van een monocentrisch stadsmodel.⁷ Terwijl het specifieke karakter van de Randstad – een hoge urbanisatiegraad met veel dicht bij elkaar gelegen steden – feitelijk een multimodaal, polycentrisch systeem van meerdere stedelijke kernen met een gezamenlijk afhankelijk ommeland betreft. De vier grote steden functioneren hierbinnen (tot op zekere hoogte) als een centrumstad in een monocentrisch stadsmodel. Maar de middelgrote steden in de Randstad vallen in het ommeland van de vier grote steden en functioneren vaak als een secundair centrum. Deze steden zijn dan ook de meest relevante steden om Zaanstad mee te vergelijken. De geselecteerde steden voor de benchmark bestaan daarom uit die gemeenten van de G50 die binnen de WGR+-regio's vallen van de G4. Kaart 1.14 geeft deze selectie van in totaal tien steden (inclusief Zaanstad) weer.

Vervolgens is het de vraag wat de relevante ommelanden zijn waarmee het ommeland van Zaanstad kan worden vergeleken. In paragraaf 1.2 is het ommeland van Zaanstad gedefinieerd als het WGR+-gebied exclusief de G50 maar inclusief Amsterdam. De meest logische benchmark bestaat dan ook uit de WGR+-gebieden van de andere drie grote steden exclusief de G50 maar inclusief de G4. Met andere woorden: de stadsregio Amsterdam exclusief de G50 wordt vergeleken met de stadsregio's van Den Haag, Rotterdam en Utrecht (exclusief de G50). Zie ook kaart 1.15.

⁷ Alonso, W., 1964: *Location and land use* (Harvard university press, Cambridge).

Kaart 1.14 Zaanstad en de geselecteerde steden in de benchmark

Omdat de vier grote steden uiteraard een groot gewicht hebben in de scores van de vier ommelanden in de benchmark is het ook interessant om deze met elkaar te vergelijken zonder de G4 mee te nemen. Deze vergelijking biedt immers inzicht in hoe de niet-stedelijke gemeenten rond de vier grote steden zich tot elkaar verhouden.

In deze REGIOFOTO vinden dus drie vergelijkingen plaats:

1. Vergelijking van Zaanstad met andere G50-gemeenten in het ommeland (WGR+-gebied) van de vier grote steden. Inclusief Zaanstad zijn dit tien gemeenten
2. Vergelijking van het ommeland van Zaanstad inclusief Amsterdam (exclusief G50) met de ommelanden van de vier grote steden

inclusief de grote steden (exclusief G50). In totaal zijn dit vier gebieden.

3. Vergelijking van het ommeland van Zaanstad exclusief Amsterdam en de G50 met de ommelanden van de vier grote steden exclusief de grote steden en G50. In totaal zijn dit vier gebieden

Per onderwerp wordt gekeken of Zaanstad en de twee typen ommelanden een hogere of lagere score behaalt ten opzichte van de benchmark. Vervolgens wordt bekeken in hoeverre de hogere of lagere score van de indicatoren die ook in de inleiding zijn genoemd kunnen worden verklaard uit verschillende andere variabelen. Hierbij wordt telkens eerst het onderliggende model op basis waarvan deze variabelen zijn geselecteerd uitgelegd waarna de feitelijke score van Zaanstad en het ommeland wordt vergeleken met de verwachte score op basis van het model.

1.4 Impact bestaand en toekomstig beleid

In de REGIOFOTO worden de scores van de stad (en de regio) Zaanstad weergegeven op indicatoren die er meetbaar toe doen bij het verklaren van kansen en problemen. Op die manier wordt onder andere in beeld gebracht welke factoren een verklaring bieden voor de mate van overlast en onveiligheid in of de aantrekkingskracht van de stad(sregio) Zaanstad. De getoonde scores hebben betrekking op de meest recente cijfers en geven dus een beeld van de huidige situatie in Zaanstad ten opzichte van de benchmark. De afgelopen jaren is er een aantal grote projecten in Zaanstad gestart die na voltooiing deze scores zullen beïnvloeden. Ook kan toekomstig beleid deze scores logischerwijs beïnvloeden.

Op basis van de in de modellen gevonden relaties tussen deze factoren en de relatieve score van Zaanstad op elk van de meegenomen beleidsthema's is het mogelijk om een inschatting te maken van de effecten van lopende en toekomstige beleidsmaatregelen. Op basis van deze modellen is bijvoorbeeld het effect van de kenmerken van de woningvoorraad op de aantrekkingskracht van Zaanstad bepaald. Ook het effect van veranderingen in de woningvoorraad (door bijvoorbeeld de bouw van nieuwe koopwoningen) op de aantrekkingskracht kan worden geschat. Op deze manier kunnen effecten van maatregelen op de verschillende beleidsthema's

in beeld worden gebracht en met elkaar worden vergeleken. Er wordt dus niet alleen gekeken naar de directe effecten (zoals het effect van veranderingen in de woningvoorraad op de aantrekkingskracht) maar ook naar de indirecte effecten (zoals verandering in de mate van overlast en onveiligheid als gevolg van verandering in de bevolkingssamenstelling die weer voorkomt uit verandering in de woningvoorraad). Door tot slot de effecten van maatregelen te monetariseren (in geld uitdrukken) wordt ook inzicht geboden in de maatschappelijke baten van beleidsmaatregelen.

In de komende hoofdstukken wordt per thema (overlast en onveiligheid, werkloosheid, werkgelegenheidsgroei en aantrekkingskracht) daarom in een aparte paragraaf de effecten van de verschillende beleidsmaatregelen beschreven. In het laatste hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de maatschappelijke baten voor Zaanstad van de berekende effecten. Om een beeld te geven van de effecten van dit beleid wordt een schatting gemaakt van de nieuwe scores als de projecten klaar zijn. De verandering in de scores van Zaanstad worden als een aparte paragraaf in elk hoofdstuk gepresenteerd. De doorrekening vindt plaats onder de ‘ceteris paribus’ aanname: geen veranderingen in de overige omstandigheden. Met andere woorden: effecten van mogelijk bestaand beleid in andere steden en ander beleid in Zaanstad worden buiten beschouwing gelaten.

1.4.1 Bestaand beleid

Er zijn vier projecten meegenomen uit het bestaande beleid:

- Voltooïng van het deelproject SaenDelft in de nieuwbouwwijk Noorderwelff
- Voltooïng van het centrumproject Inverdan met woningen, kantoren en ruimte voor winkels en voorzieningen
- Gereedkomen van het bedrijventerrein Hoogtij
- Gereedkomen van de tweede Coentunnel

Om de effecten te kunnen doorrekenen zijn gegevens gebruikt die verstrekt zijn door de gemeente Zaanstad over het aantal woningen, het aantal vierkante meters kantoren en winkels en de verwachte werkgelegenheid. Voor een deel zijn hierbij aannames gemaakt op basis van kengetallen uit bestaand onderzoek, bijvoorbeeld in het geval van werkgelegenheidseffecten van nieuwe kantoren en bedrijventerreinen.

Tabel 1.13 laat de input voor de modellen zien voor de projecten Saendelft, Inverdan en Hoogtij. In het geval van Saendelft gaat het om een onderdeel van de nieuwbouwwijk Noorderwelff in het noorden van Zaanstad. Een belangrijk deel van deze woningen is reeds opgeleverd en zit al in de gebruikte gegevens. Alleen de woningen die de komende jaren worden opgeleverd worden daarom meegenomen in de schatting van de toekomstige effecten van beleid: dit zijn er in totaal 1210 (in totaal 5810) waarvan 241 sociale huurwoningen.

Tabel 1.13 Input voor doorrekening effecten bestaand beleid Zaanstad

Project	Huizen		Werkgelegenheid	
	Totaal	Sociale huur	Oppervlakte	Banen
SaenDelft/ Noorderwerlff	1210	241	0	0
Inverdan	2635	588	83.290 m ² (winkels en kantoren)	697
Hoogtij	0	0	100 hectare	2104
Totaal	3845	829	0	2801

Het project Inverdan is een groot project in het centrum van Zaandam. Het behelst zowel de bouw van nieuwe woningen en kantoren als vernieuwde en nieuwe winkelruimtes en ruimte voor voorzieningen. In totaal worden 2635 nieuwe woningen (waarvan 588 sociale huur) gebouwd waarvan de eersten nu worden opgeleverd. Dit betekent dat deze woningen volledig worden meegenomen bij de doorrekening.

Daarnaast wordt er bijna 84.000 m² winkels en kantoren gerealiseerd, waarvan 60.300 m² kantoren. Een belangrijk deel hiervan (25.000 m²) is bestemd voor het nieuwe gemeentehuis en gemeentearchief. Dit betekent dat – bij gelijkblijvend aantal medewerkers – het netto-effect voor de werkgelegenheid in Zaanstad hiervan nul is. Het is immers een verplaatsing van de werkgelegenheid die al in de gemeente aanwezig was. Voor de overige 35.300 m² is onbekend hoeveel werkgelegenheid dit met zich meebrengt. In Nederland is er gemiddeld één medewerker per 22,6 m² kantoorruimte (inclusief ruimtes voor receptie, gangen, wc etc.).⁸ Dit betekent dat er in totaal 1562 banen zouden komen in de extra kantoorruimte.

⁸ NFC index voor kantoren 2010

De vraag is vervolgens waar deze bedrijven vandaan komen. Als dit bedrijven uit Zaanstad zelf zijn dan is het netto-effect nul – net als bij het gemeentehuis. Op basis van gegevens over bedrijfsverplaatsingen en werkgelegenheid in Nederland wordt hier een inschatting van gemaakt. Van alle met verhuizende bedrijven gepaard gaande werkgelegenheid naar nieuwe bedrijventerreinen en nieuwe kantoorlocaties vindt 72,4% plaats binnen dezelfde gemeente, 21,6% vindt plaats binnen de eigen COROP-regio en slechts 6% overstijgt de COROP-regio.⁹ Dit betekent dat het netto-werkgelegenheidseffect slechts 27,6% van het totaal aantal verwachte banen is. Voor Zaanstad betekent dit een netto-werkgelegenheidsgroei van 431 banen (27,6% van 1562).

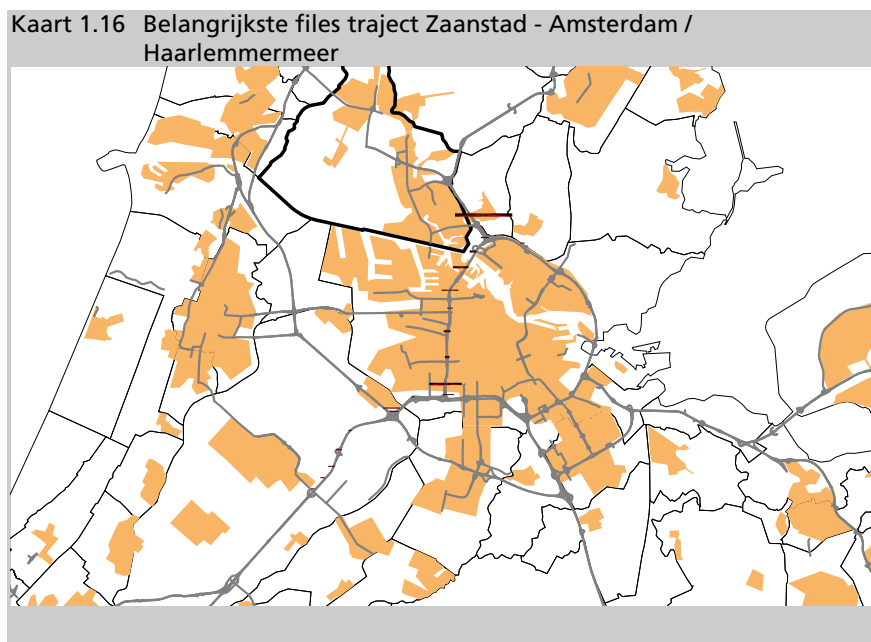
Naast kantoren wordt er ook nieuwe winkelruimte gecreëerd en wordt bestaande winkelruimte vernieuwd. In totaal gaat het om 22.990 m². De verdeling tussen nieuwe en vernieuwde ruimte is onbekend. De aanname is dat dit fifty-fifty zal zijn waardoor er netto 11.495 m² winkelruimte bij komt. Op basis van gegevens van het CBS is berekend dat er in de Zaanse detailhandel gemiddeld één medewerker per 43,2 m² is. Dit leidt tot 266 nieuwe banen door de extra winkelruimte. In combinatie met de nieuwe kantoorruimte is de verwachte groei van de werkgelegenheid in het project Inverdan 697 banen.

Als het bedrijventerrein Hoogtij volledig gerealiseerd en in gebruik genomen is, werken er naar verwachting van de gemeente 5000 mensen. Hiervan zijn er 1000 werkzaam bij de nieuw te bouwen penitentiaire inrichting die dient als vervanging voor de huidige penitentiaire inrichting Over-Amstel ('de Bijlmerbajes'). Voor de overige 4000 banen is onbekend hoe deze worden ingevuld en waar de bedrijven vandaan komen. Net als bij de nieuwe kantoren in het project Inverdan wordt ook hier uitgegaan van een netto-effect van 27,6% wat betekent dat het 1104 nieuwe banen in Zaanstad oplevert. Samen met de penitentiaire inrichting leidt dit tot 2104 nieuwe banen in Zaanstad. De vraag is hoe snel deze werkgelegenheid gerealiseerd is in tijden van economische crisis. De aanname is dat in 2020 Hoogtij 'vol' zit (terwijl in de oorspronkelijke plannen 2014 was aangenomen).

Door de aanleg van de tweede Coentunnel neemt de bereikbaarheid van Zaanstad en van gemeenten onder het IJ sterk toe als gevolg van een

⁹ Weterings A, e.a. 2008, Werkgelegenheidsgroei op bedrijventerreinen (Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag)

afname van de filedruk. De belangrijkste werkgemeenten (buiten Zaanstad zelf) voor inwoners van Zaanstad zijn Amsterdam en Haarlemmermeer. Op het traject Zaanstad – Amsterdam/Haarlemmermeer zijn de files op twee locaties verantwoordelijk voor 70% van de totale fileproblematiek op dit traject. Kaart 1.16 laat zien dat dit vooral de files bij de Coentunnel A10 en de files bij de aansluiting A4/A10 De Nieuwe Meer zijn. Alleen al de files bij de Coentunnel vormen 50% van de totale fileproblematiek. De opening van de tweede Coentunnel zal dan naar verwachting een groot effect hebben op de bereikbaarheid van beide steden vanuit Zaanstad (en andere gemeenten ten noorden van het IJ).

Het exacte effect van de opening van de tweede Coentunnel op de nieuwe reistijden van en naar Zaanstad is op voorhand lastig te bepalen. Voor het doorrekenen van de effecten op de scores van Zaanstad in de REGIOFOTO is de aanname gedaan dat de files bij de Coentunnel volledig verdwijnen. Hiermee kunnen de berekende effecten als het maximale effect (de bovengrens) worden beschouwd. Het is echter mogelijk dat de afname van files op een bepaalde plek tot files elders leidt (bijvoorbeeld op de ring van Amsterdam zelf). Het is onbekend hoe groot deze kans is. Wel is het zo dat het verkeer na de Coentunnel meer ‘uitwaaiert’ en dat door de aanleg van de Westrandweg (A5) dit ‘verplaatsingseffect’ sterk zal worden beperkt.

Daarnaast kan de opening van de tweede Coentunnel het reisgedrag van mensen veranderen. Bevolkings- en werkgelegenheidsontwikkelingen en trends op het gebied van mobiliteit en werkgedrag spelen hierbij immers een grote rol. Om daar inzicht in te krijgen zijn schattingen uit een verkeersmodel over verwachte reistijdwinsten op verschillende trajecten nodig. Deze informatie is op dit moment echter niet voorhanden. Daarom wordt voor nu uitgegaan van het wegvallen van de files bij de Coentunnel en een gelijkblijvende filedruk op de andere trajecten (zoals de A10).

1.4.2 Toekomstig beleid

Naast lopend beleid zijn er ook vier (mogelijke) toekomstige projecten gedefinieerd. Drie van de vier betreffen zogenaamde ‘what-if’ scenario’s: wat zouden de effecten (en de baten) zijn als de gemeente Zaanstad een bepaald project of maatregel zou uitvoeren?

Concreet gaat het om de volgende drie ‘what-if’ projecten:

- Een investering in cultuur waardoor het aanbod podiumkunsten wordt vergroot.
- Een additionele inspanning in arbeidsmarktbeleid waardoor het aantal (langdurig) werklozen verder afneemt.
- Een investering in de binnenstedelijke infrastructuur waardoor de gemiddelde binnenstedelijke reistijd afneemt.

Voor elk van de drie ‘what if’ maatregelen is een aantal aannames gedaan die als input voor de verdere berekening dienen. De in de komende hoofdstukken getoonde resultaten zijn gebaseerd op deze aannames. Tabel 1.14 geeft een overzicht van de aannames van deze drie maatregelen.

Tabel 1.14 Overzicht 'what-if' maatregelen en gebruikte aannames

Maatregel	Aannames voor input reken-model
Investerings in cultureel aanbod	Een stijging van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten van 20% (+83 uitvoeringen)
Additionele inspanningen arbeidsmarkt	Herhaling van historische daling t.o.v. trend in de benchmark: -0,16 procentpunt – in absolute zin: -0,44 procentpunt
Investerings binnenstedelijke infrastructuur	Door snellere doorstroming neemt de gemiddelde binnenstedelijke reistijd met vijf minuten af

Het vierde project is ZaanIJ: een grootschalige herstructurering van de Zaanse (en Amsterdamse) IJ-oever, waarbij bestaande bedrijven(terreinen) worden omgezet in nieuwe woon-werkmilieus. Naast een grote uitbreiding van de woningvoorraad en een effect op de omvang en structuur van de werkgelegenheid verbindt dit project Zaanstad sterker met Amsterdam.

Niet al deze effecten konden in het kader van dit onderzoek worden berekend. Figuur 1.1 geeft een overzicht van de mogelijke positieve maatschappelijke baten buiten de directe baten van het project om. In rood is aangegeven welke effecten binnen de gebruikte systematiek kunnen worden meegenomen: de uitbreiding en verandering van de woningvoorraad en het werkgelegenheidseffect. Specifieke baten als de meerwaarde van een combinatie van wonen en werken en het versterken van de relatie Amsterdam-Zaanstad kunnen echter niet worden meegenomen. De reden hiervoor is dat deze effecten niet terugkomen via veranderingen in de achterliggende factoren in de gebruikte modellen. Specifieke baten van projecten zoals ZaanIJ vormen geen onderdeel van deze algemene modellen. Omdat de omvang van deze baten naar verwachting wel substantieel kan zijn zouden deze een belangrijk onderdeel moeten vormen van een (eventuele) maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA). Vooral het effect van een sterkere verbinding van Zaanstad en Amsterdam kan erg groot zijn.

Figuur 1.1 ZaanIJ: baten voor Zaanstad (buiten de directe projectbaten)

Om de effecten van de groei en verbetering van de woningvoorraad en de groei van de werkgelegenheid in te schatten is gebruikgemaakt van gegevens over ZaanIJ zoals beschreven in de MIRT.¹⁰ Hiernaast is er een aantal aannames gedaan over de samenstelling huur-koop en de herkomst en bestemming van verplaatsende bedrijven. In de MIRT-rapportage wordt uitgegaan van de bouw van ruim 7100 nieuwe woningen aan de Zaanse oevers. Hiernaast wordt er ruimte gecreëerd voor werkgelegenheid (vooral in de dienstverlening) waarbij wordt uitgegaan van in totaal 9200 banen. Deze nieuwe woningen en bedrijfsruimtes kunnen alleen worden gecreëerd als de bestaande activiteiten worden verplaatst. Dit gaat over het algemeen over bestaande (veelal industriële) bedrijven die gezamenlijk 7400 banen bieden. De vraag is uiteraard waar a) deze bedrijven (en hun werkgelegenheid) naartoe gaan, en b) de nieuwe bedrijven (en hun werkgelegenheid) vandaan komen.

In het – vanuit Zaanstad bekeken – meest ideale geval vestigen de huidige bedrijven in het ZaanIJ-gebied zich elders in Zaanstad (bijvoorbeeld op Hoogtij) en komen de nieuwe bedrijven allemaal uit andere gemeenten. Dat

¹⁰ MIRT ZaanIJ: vervolgonderzoeken voor het Bestuurlijk Overleg BO MIRT december 2011

zou immers een groei van de werkgelegenheid met 9200 banen betekenen. Dit is echter niet waarschijnlijk. Net als bij Hoogtij ligt het voor de hand om weer uit te gaan van de landelijke kengetallen. Dit betekent dat van de met verhuizende bedrijven gepaard gaande werkgelegenheid 72,4% afkomstig is uit dezelfde gemeente, 21,6% uit een andere gemeente binnen de eigen COROP-regio en slechts 6% uit een andere COROP-regio.¹¹

Op basis van deze landelijke kengetallen zou dit betekenen dat 27,6% van de toekomstige 9200 banen in ZaanIJ additioneel zijn. Dit zou ook betekenen dat van de 7400 banen die met verplaatsende bedrijven samenhangen er 72,4% in Zaanstad blijven. Dit zou een netto groei van bijna 500 banen in de gemeente Zaanstad betekenen (27,6% keer 9.200 min 27,6% keer 7.400). Tabel 1.15 vat de aannames en uiteindelijke input voor de modellen samen.

Tabel 1.15 Input en aannames ZaanIJ

Onderdeel	Aantal	Aannames
ZaanIJ - woningen	+7100	90% koop; 10% sociale huur
ZaanIJ – te verplaatsen banen	7400	Weg uit Zaanstad: 27,6%
ZaanIJ – nieuwe banen	9200	Additioneel voor Zaanstad: 27,6%

¹¹ Weterings A, e.a. 2008, Werkgelegenheidsgroei op bedrijventerreinen (Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag).

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

2 Overlast en onveiligheid

De foto van de stadsregio Zaanstad begint met het in kaart brengen van de problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Overlast en onveiligheid zijn op twee niveaus onderzocht: de problemen en de achtergronden van de problemen.

De problemen beperken zich tot de aard van de overlast en onveiligheid. De achtergronden zijn de kenmerken van de regio op het gebied van economie, arbeidsparticipatie, bevolkingssamenstelling en woonomgeving die statistische samenhang met die problemen vertonen. In paragraaf 2.2 zijn de achtergronden en oorzaken van de problemen ontrafeld. Maar eerst worden in de volgende paragraaf de problemen in kaart gebracht.

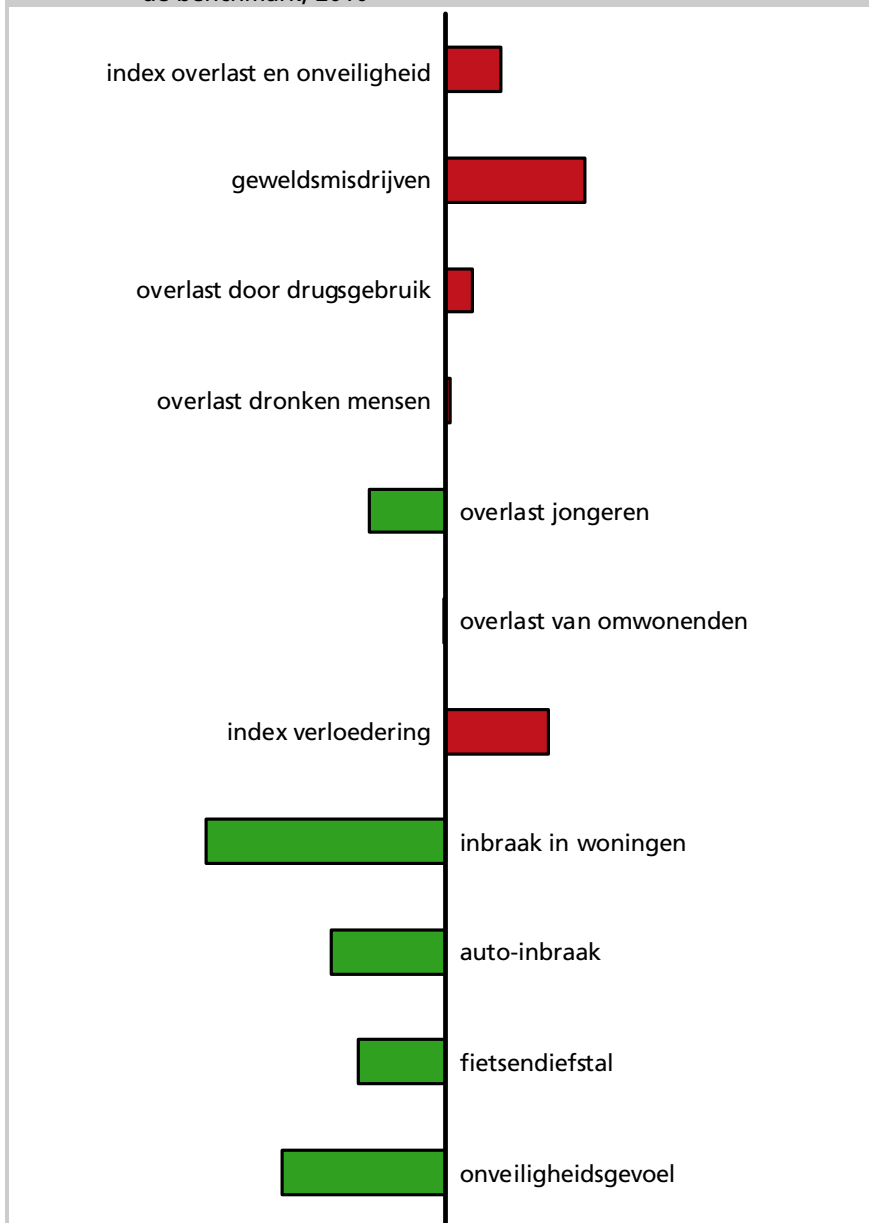
2.1 Aard van de problemen

De problemen zijn gemeten met gegevens over overlast en onveiligheid uit de Veiligheidsmonitor (voorheen Politiemonitor) en uit de bestanden van processen-verbaal van aangifte van de politie (KLPD). In de bijlage bij dit rapport staat een uitgebreide beschrijving van de gebruikte indicatoren, en de wijze waarop die zijn bewerkt.

Van alle overlast- en onveiligheidsindicatoren is allereerst geanalyseerd of en in hoeverre ze van invloed zijn op de waardering van de woonomgeving van de inwoners van de stad.¹² Alleen de indicatoren die mensen meetbaar mee laten wegen in hun woongedrag zijn opgenomen in onderstaande figuren. Als eerste is de totale indexscore op overlast en onveiligheid weergegeven. Deze score is een gewogen gemiddelde van de indicatoren die er onder staan. De verschillende leefbaarheidsindicatoren zijn in de grafiek op volgorde van belangrijkheid getoond. Dat wil zeggen dat de bovenste indicator voor overlast en onveiligheid het zwaarst weegt in de waardering die mensen hebben voor hun woonomgeving, en de onderste het minst zwaar.

¹² Zie voor een uitgebreide beschrijving van die analyse: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, Weg uit de wijk, in Economisch statistische berichten, 4502, 26-1-2007, en: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Figuur 2.1 Aard van overlast en onveiligheid in **Zaanstad**, ten opzichte van de benchmark, 2010

De staafjes tonen de afwijking van het gemiddelde van de **benchmark**. Hoe verder het staafje naar rechts wijst, hoe groter de problemen. Hoe verder het staafje naar links wijst, hoe minder groot de problemen zijn ten opzichte van de rest van de **benchmark**. Getoond zijn z-scores, omgezet naar waarschijnlijkheid, op een schaal van +50 tot -50. Op die manier kunnen verschillende meeteenheden op vergelijkbare wijze worden gepresenteerd. Het gaat hier immers niet om de absolute scores, maar om de relatieve positie.

Bronnen: Veiligheidsmonitor, KLPD, CBS, bewerking Atlas voor gemeenten

In vergelijking met de gemeenten in de benchmark – de overige G50-gemeenten in de stadsregio's van de vier grote steden – komen problemen op het gebied van overlast en onveiligheid in Zaanstad wat vaker voor (zie figuur 2.1). Dit is vooral terug te voeren op een bovengemiddeld aantal geweldsmisdrijven, overlast door drugsgebruik en een bovengemiddelde mate van verloedering. Op het gebied van overlast door jongeren, inbraak en fietsendiefstal scoort Zaanstad juist beter dan gemiddeld. Ook het onveiligheidsgevoel ligt duidelijk onder dat van het gemiddelde van de benchmark.

De vraag is vervolgens of de leefbaarheidssituatie in Zaanstad de laatste jaren in relatieve zin is verbeterd of verslechterd. In onderstaande grafieken wordt de ontwikkeling van de score op het gebied van overlast en onveiligheid in Zaanstad getoond. De periode is hierbij 1998-2010. In alle grafieken wordt Zaanstad in het rood weergegeven en wordt het gemiddelde van de benchmark in grijs weergegeven. Zowel Zaanstad als de benchmarkgemeenten hebben in die periode – afgezien van de periode 2003-2006 te maken gehad met een toename van de mate van overlast en onveiligheid. Die toename was in Zaanstad aanvankelijk minder groot dan in de benchmarkgemeenten (zie figuur 2.2) maar sinds 2008 neemt de overlast en onveiligheid in Zaanstad juist weer harder toe. Ook het aandeel mensen dat zich in Zaanstad onveilig voelt neemt sindsdien voor het eerst sinds jaren weer wat toe (zie figuur 2.3).

De score op overlast en onveiligheid is opgebouwd uit 10 verschillende indicatoren op de onderdelen overlast, inbraak en verloedering. Door de ontwikkeling van Zaanstad en de steden in de benchmark op deze achterliggende indicatoren weer te geven wordt inzicht geboden in de factoren waarin Zaanstad zich relatief goed en minder goed heeft ontwikkeld (zie de figuren 2.4 tot en met 2.13).

Uit de grafieken blijkt dat de relatieve verslechtering van Zaanstad op het gebied van leefbaarheid vooral het gevolg is van een toenemende mate van overlast van drugsgebruikers, dronken mensen en groepen jongeren enerzijds, en een toenemende mate van verloedering anderzijds. Het aantal vermogensdelicten neemt in Zaanstad juist af.

Het aantal mensen dat overlast ervaart van drugsgebruik, dronken mensen en groepen jongeren is duidelijk toegenomen in zowel Zaanstad als de

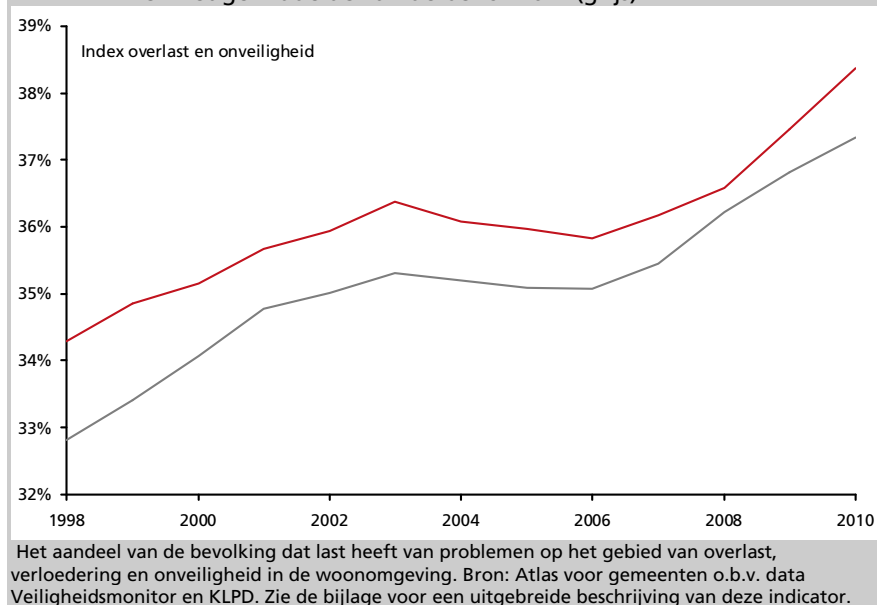
gemeenten in de benchmark (figuren 2.4 tot en met 2.6). Na een sterke daling is de overlast van omwonenden de laatste jaren ook weer duidelijk toegenomen in zowel Zaanstad als de benchmark (2.7).

Ook op het gebied van verloedering kende zowel Zaanstad als de gemeenten in de benchmark over het algemeen een negatieve ontwikkeling. Zowel de hoeveelheid rommel op straat als het aantal vernielingen van openbare werken en bekladdingen zijn de laatste tijd (zie figuren 2.8 tot en met 2.10). Opvallend is dat de gemeente Zaanstad vooral een bovengemiddelde mate van vernieling aan openbare werken kent. Hiernaast is er in Zaanstad sprake geweest van een zeer sterke groei van de mate van bekladding.

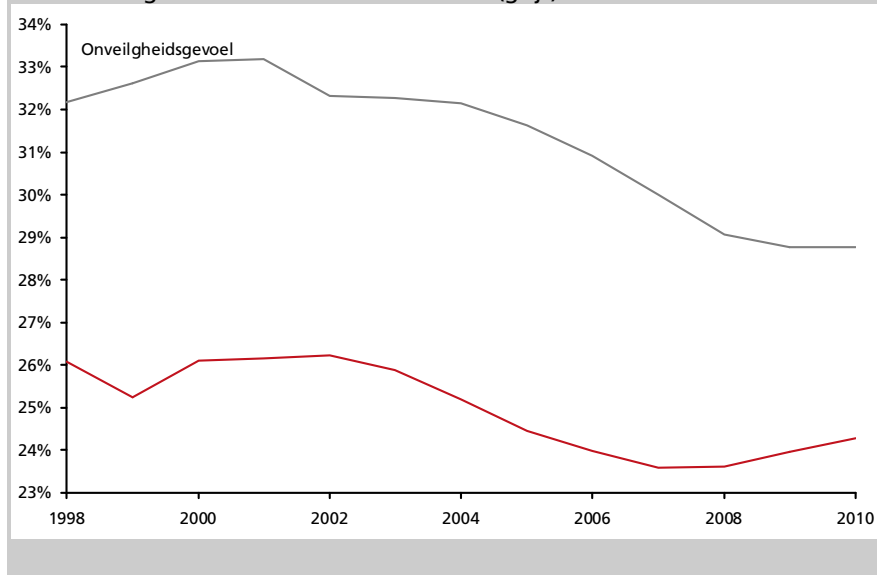
Zowel Zaanstad als de gemeenten in de benchmark kennen een gunstige ontwikkeling op het gebied van diefstal. Het aantal woning- en auto-inbraken is sterk gedaald, net als het aantal fietsdiefstallen (zie figuur 2.11 tot en met 2.13). Zaanstad kende op al deze drie onderwerpen een betere score dan het gemiddelde van de benchmark. De relatief sterke daling van woninginbraak in Zaanstad is hierbij het meest opvallend.

De conclusie is dan ook dat de minder goede ontwikkeling in Zaanstad op het gebied van overlast en onveiligheid niet zozeer het gevolg is van een stijging van de 'harde criminaliteit' maar juist van overlast en verloedering in de directe woonomgeving. Dit is mogelijk ook een verklaring voor de relatief gunstige score op het gebied van het onveiligheidsgevoel waar 'harde criminaliteit' mogelijk zwaarder in meetelt.

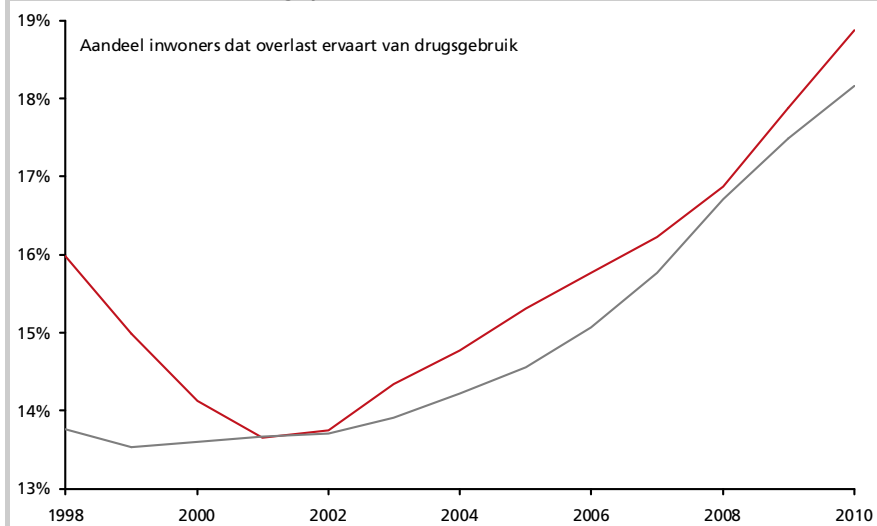
Figuur 2.2 Ontwikkeling score op overlast en onveiligheid Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

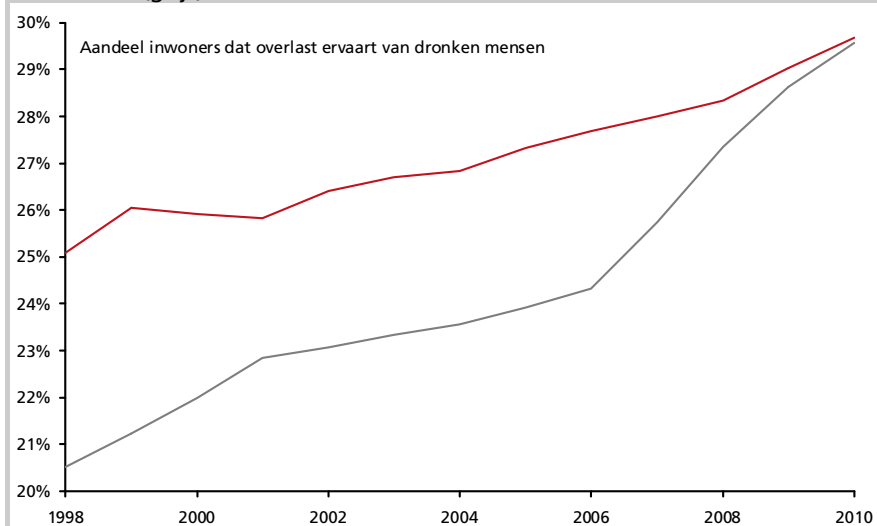
Figuur 2.3 Ontwikkeling onveiligheidsgevoel Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

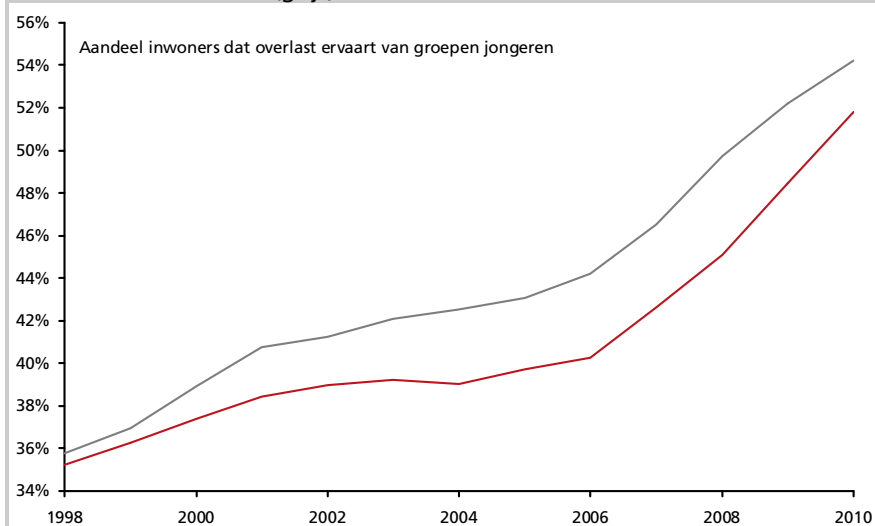
Figuur 2.4 Ontwikkeling aandeel inwoners dat overlast ervaart van drugsgebruik in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

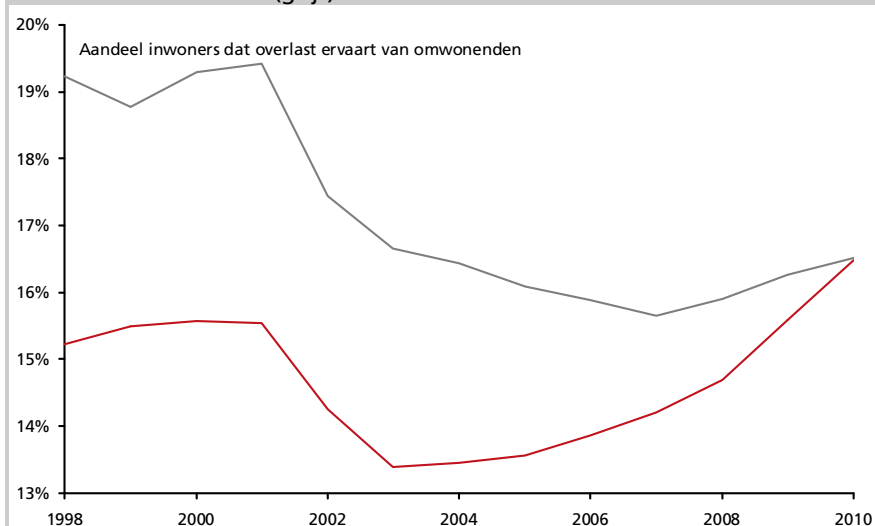
Figuur 2.5 Ontwikkeling aandeel inwoners dat overlast ervaart van dronken mensen in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

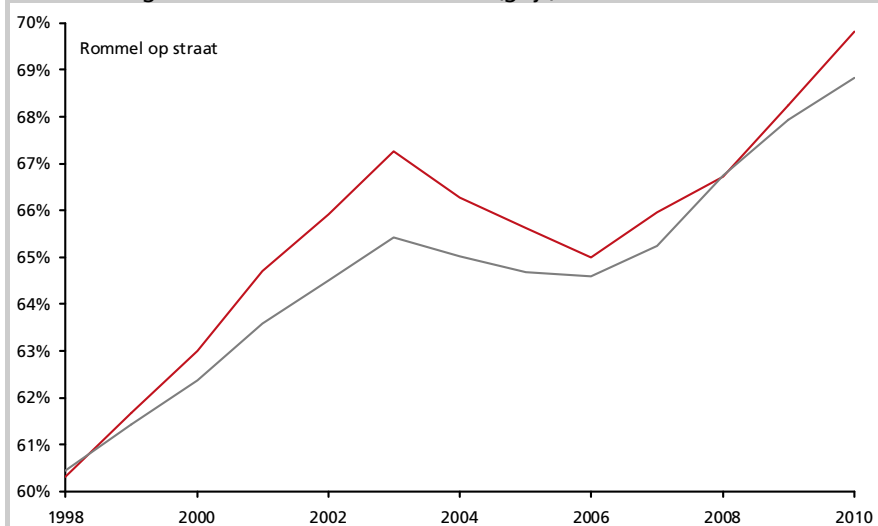
Figuur 2.6 Ontwikkeling aandeel inwoners dat overlast ervaart van groepen jongeren in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

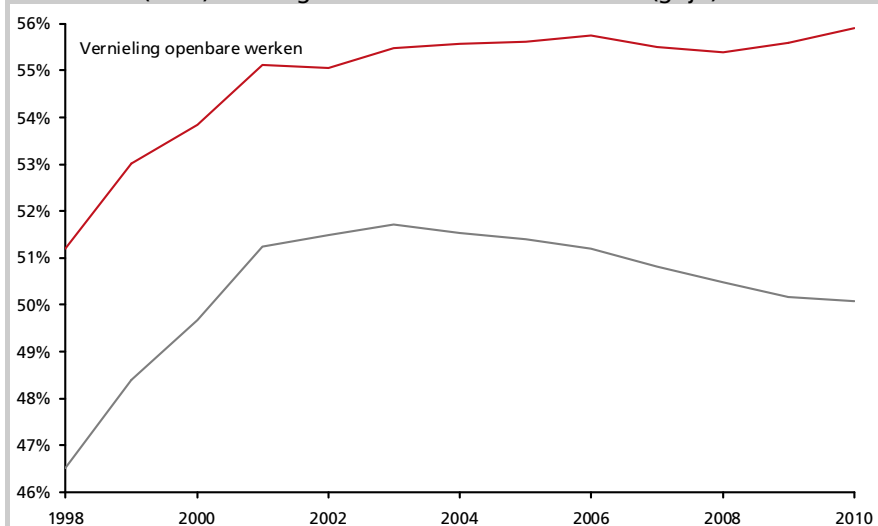
Figuur 2.7 Ontwikkeling aandeel inwoners dat overlast ervaart van omwonenden in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

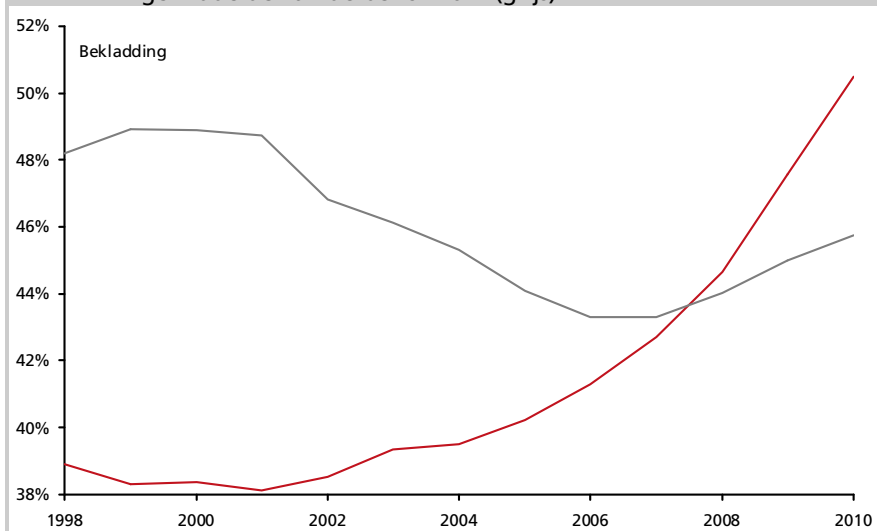
Figuur 2.8 Ontwikkeling score rommel op straat in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

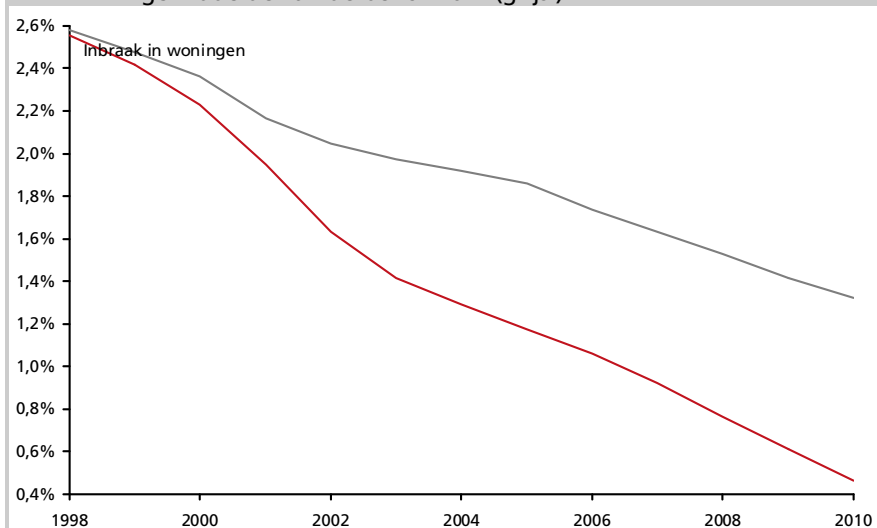
Figuur 2.9 Ontwikkeling score vernieling openbare werken in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

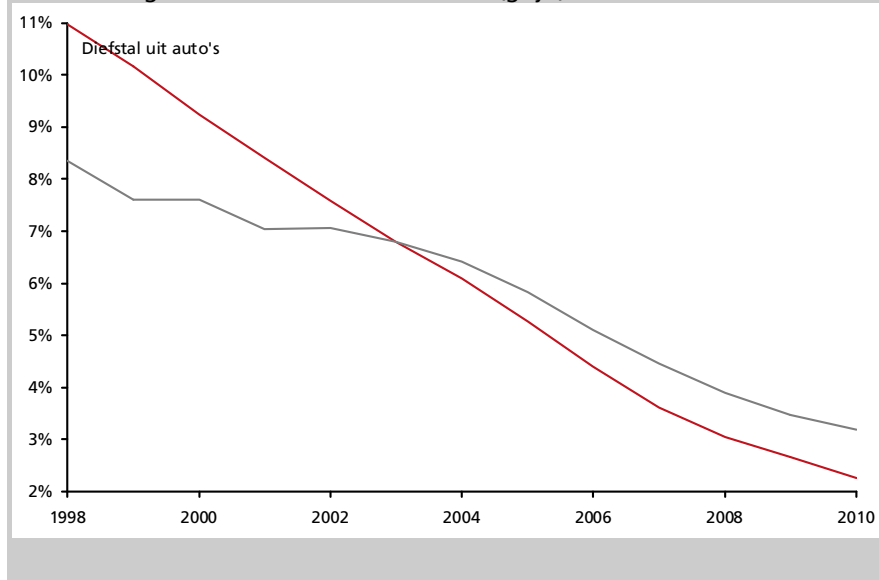
Figuur 2.10 Ontwikkeling score bekladding in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

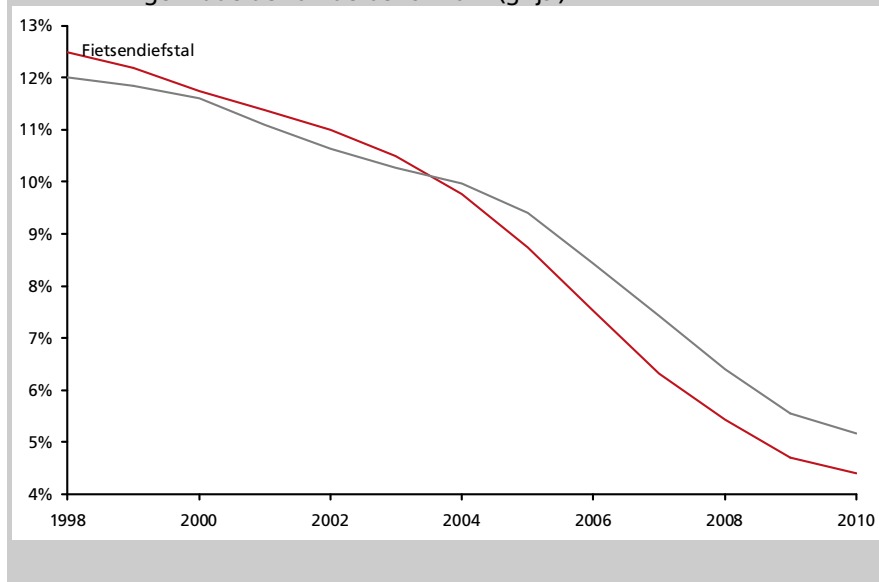
Figuur 2.11 Ontwikkeling inbraak in woningen in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

Figuur 2.12 Ontwikkeling diefstal uit auto's in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

Figuur 2.13 Ontwikkeling fietsendiefstal in Zaanstad (rood) en het gemiddelde van de benchmark (grijs)

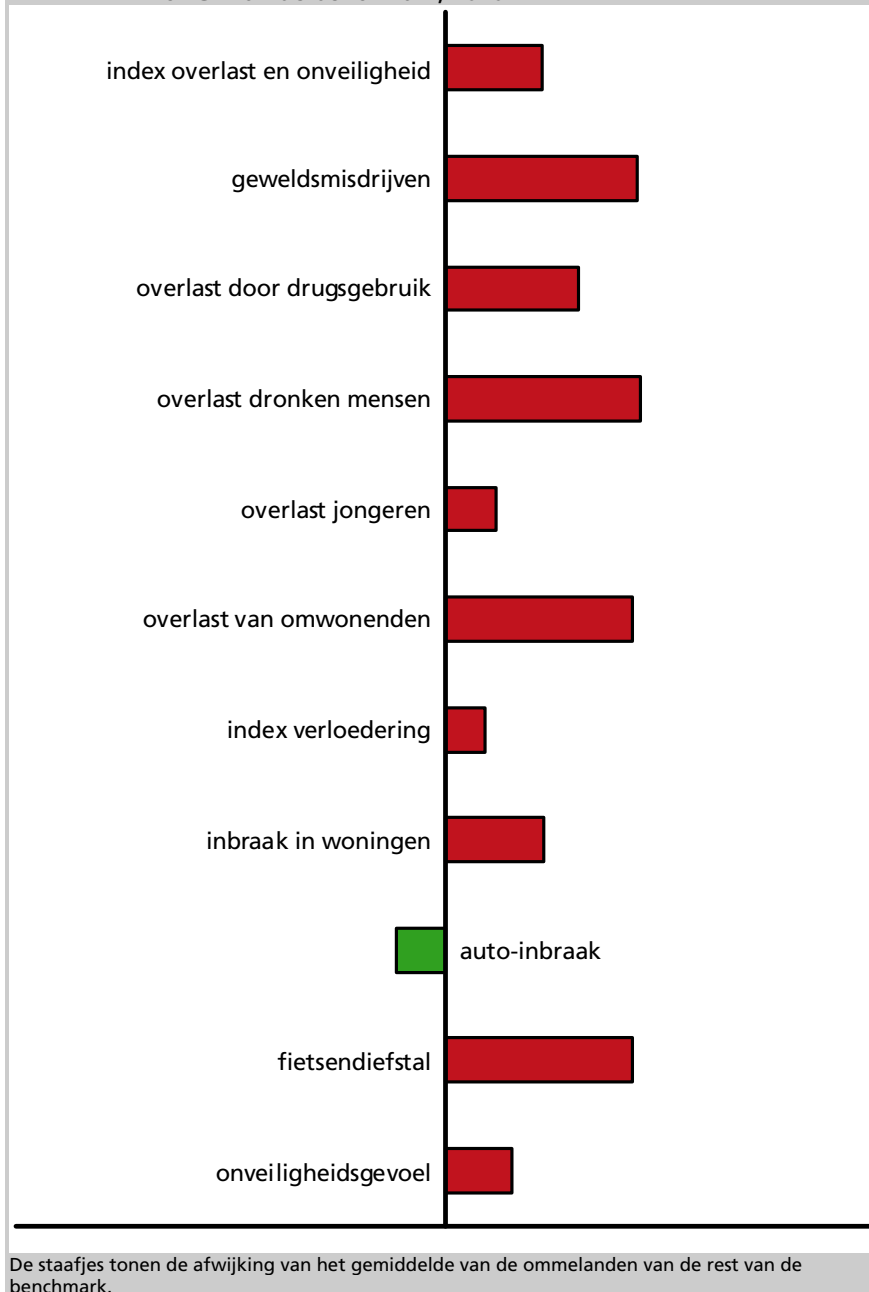
Voor het ommeland van Zaanstad inclusief Amsterdam is het beeld minder positief. De totale score (de index) is hoger dan gemiddeld wat betekent dat er meer problemen zijn op het gebied van overlast en onveiligheid dan gemiddeld in de andere stadsregio's van de G4 (zie figuur 2.14). Vooral geweldsmisdrijven en de verschillende overlastindicatoren (dronken mensen, omwonenden, drugsgebruik en jongeren) zijn hoger dan gemiddeld.

De slechtere scores op de indicatoren overlast door dronken mensen en overlast door drugsgebruik hebben mogelijk te maken met het grote aanbod aan uitgaansgelegenheden in Amsterdam in combinatie met het grote aantal toeristen dat hiervoor naar Amsterdam komt of er in elk geval gebruik van maakt. Ook de verloedering is bovengemiddeld. Op auto-inbraak scoort de stadsregio wel beter dan de andere stadsregio's; voor fietsendiefstal en woninginbraak geldt dit weer niet.

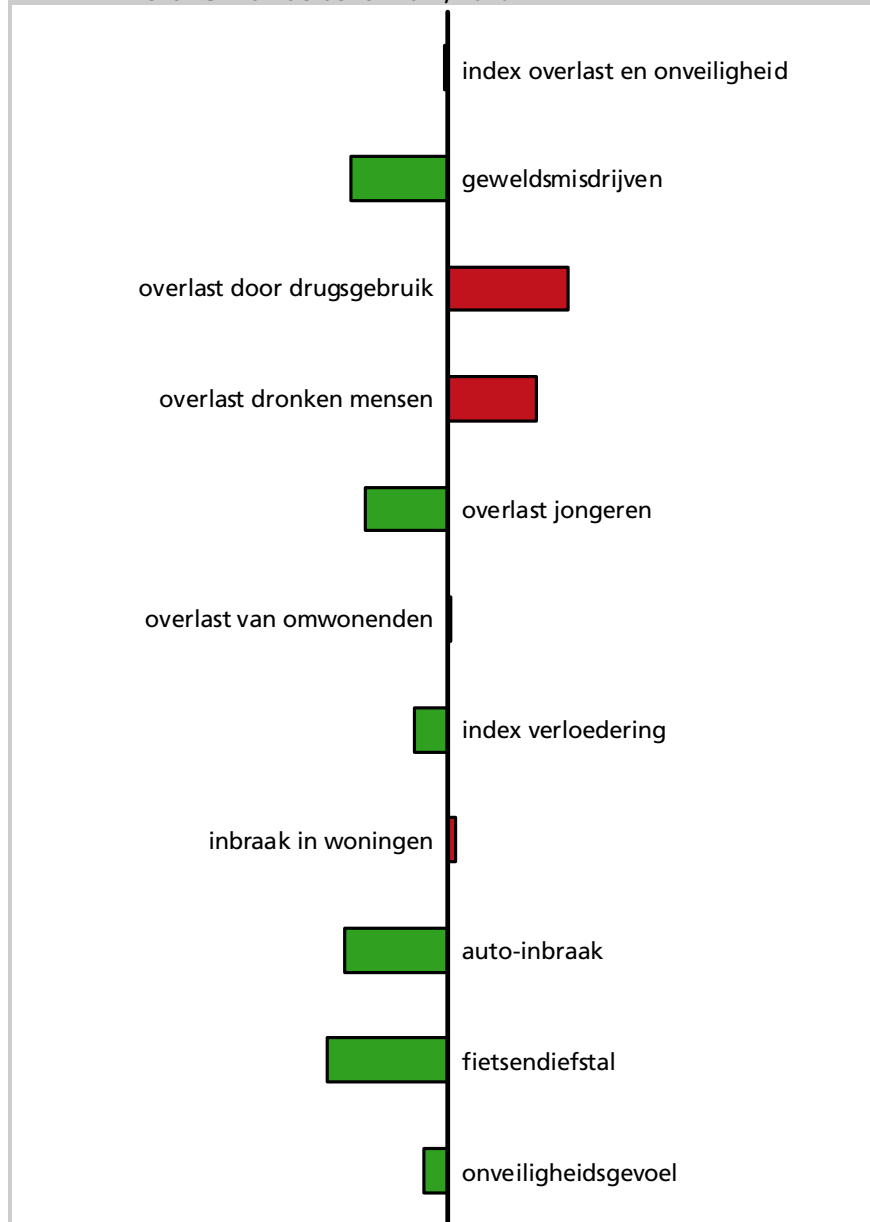
Het effect van Amsterdam (en de andere drie grote steden) op de scores van de stadsregio komt naar voren als de figuren 2.14 en 2.15 met elkaar worden vergeleken. Het ommeland van Zaanstad exclusief Amsterdam kent namelijk een gemiddelde mate van overlast. Wel is ook in het ommeland exclusief Amsterdam de overlast door drugsgebruik en dronken mensen gemiddeld hoger. Op de andere indicatoren zoals geweldsmisdrijven, overlast door jongeren, verloedering inbraak en fietsendiefstal scoort het ommeland beter dan gemiddeld waardoor de totaalscore net iets onder het gemiddelde van de benchmark uitkomt.

Samenvattend scoort Zaanstad benedengemiddeld op overlast en onveiligheid. Ook het ommeland inclusief Amsterdam (excl. G50) scoort in vergelijking met de andere ommelanden relatief laag. Het ommeland exclusief Amsterdam scoort juist gemiddeld. Dit impliceert dat de mate van overlast en onveiligheid in Amsterdam de score van de stadsregio als geheel sterker naar beneden haalt dan de andere grote steden dat doen in hun stadsregio's.

Figuur 2.14 Aard van overlast en onveiligheid in het **ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam**, ten opzichte van het ommeland incl. G4 van de benchmark, 2010

Figuur 2.15 Aard van overlast en onveiligheid in het **ommeland van Zaanstad excl. Amsterdam**, ten opzichte van het ommeland excl. G4 van de benchmark, 2010

De staafjes tonen de afwijking van het gemiddelde van de regio's van de benchmark.

2.2 Achtergronden van de problemen

In deze paragraaf worden de achtergronden van de leefbaarheidsproblemen in kaart gebracht.

Met kwantitatieve analyses is allereerst achterhaald welke kenmerken van steden en de ommelanden van de steden significant samenhangen met problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Het gaat hierbij om verbanden die gemiddeld voor Nederland gelden. De specifieke situatie in Zaanstad en de twee type ommelanden wordt verderop in deze paragraaf besproken.

Als indicator voor overlast en onveiligheid is in het model in tabel 2.1 een gewogen samengestelde index op basis van de hierboven genoemde analyse en indicatoren gebruikt. In tabel 2.1 zijn de factoren opgesomd die daarmee significant samenhangen.

Uit statistische analyses blijkt dat de samenstelling en sociaal-economische positie van de bevolking een belangrijke verklaring biedt voor de problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Gebieden met veel langdurige werklozen en een hoge jeugdwerkloosheid hebben over het algemeen te maken met meer overlast en onveiligheid.

Opmerkelijk is dat die samenhang gemiddeld kleiner is in gebieden waar die langdurige werklozen zich in enkele wijken concentreren, waar met andere woorden sprake is van veel ruimtelijke segregatie. De verklaring hiervoor kan zijn dat in homogene wijken minder frustratie bestaat over de relatieve achterstandspositie, dan in wijken waar de meeste burens het sociaal-economisch veel beter hebben. Ook kan er in die wijken sprake zijn van meer sociale samenhang.

Wijken waar veel jongeren tussen 10 en 19 jaar wonen, kennen vaak meer problemen. Het gebrek aan hogere inkomensgroepen, zelfstandigen, gezinnen met kinderen en ouderen is ook niet goed voor de stad, waarschijnlijk door de samenbindende werking die van die bevolkingsgroepen uitgaat.

Tabel 2.1 Wat zijn de achtergronden van overlast en onveiligheid?

	Effect op overlast en onveiligheid 2008	
	stad	ommeland
BEVOLKINGSSAMENSTELLING		
Aandeel jongeren 0-9 jaar	-	-
Aandeel jongeren 10-19 jaar	+	+
Aandeel ouderen 65+	-	-
Ruimtelijk gemiddelde van het aandeel Marokkanen	+	+
Ruimtelijk gemiddelde van het aandeel Antillianen	+	+
Gevoel van saamhorigheid	-	-
Aandeel hogere inkomensgroepen	-	-
<i>Mate van segregatie (ruimtelijke ongelijkheid)</i>	-	-
ARBEIDSPARTICIPATIE		
Aandeel langdurig werklozen (> 3 jr.)	+	+
Kruitvatindicator (aandeel langdurig werklozen in een kansrijke omgeving)	+	+
Kruitvatindicator jongeren (aandeel werkloze jongeren in een kansrijke omgeving)	+	+
ECONOMIE		
Aandeel zelfstandigen	-	-
WOONOMGEVING		
Percentage gestapeld	+	+
Percentage sociale huurwoningen	+	+
Tevredenheid met de bebouwde omgeving	-	-
Gemiddelde bouwperiode 1975-1985 (woonerfjes)	+	+
Aantal winkels (voor dagelijkse boodschappen)	+	+
Aantal winkels met veel jongeren van 10-19 jaar in de buurt	+	+
Aantal scholen voor basisonderwijs	+	+
Aantal cafés in de wijk	+	+
Nabijheid binnenstad	+	+
AGGLOMERATIE EN STEDELIJKHEID		
Omvang van de stad	+	+

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen waarmee de mate van overlast & onveiligheid wordt verklaard. Een + betekent dat die factor 'positief' samenhangt met de mate van overlast en onveiligheid (hoe hoger de waarde van die factor, hoe meer overlast en onveiligheid dus). Een - betekent dat die factor negatief samenhangt met overlast en onveiligheid (hoe hoger de waarde van die factor, hoe minder overlast en onveiligheid).

De indicatoren die in tabel 2.1 zijn opgesomd, hebben niet allemaal hetzelfde gewicht. De sociaal-economische compositie van de bevolking blijkt bijvoorbeeld zwaar te wegen in het verklaren van problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Hardnekkige werkloosheid in de wijk leidt dus tot problemen, ongeacht de vraag of die werklozen autochtoon of allochtoon zijn. Bovenop die sociaal-economische achtergrond van de problemen blijken ook culturele aspecten nog een rol te spelen. Antillianen of Marokkanen in de buurt zorgen over het algemeen voor meer overlast, bovenop de extra overlast die ze al veroorzaken omdat ze meer dan gemiddeld werkloos zijn.

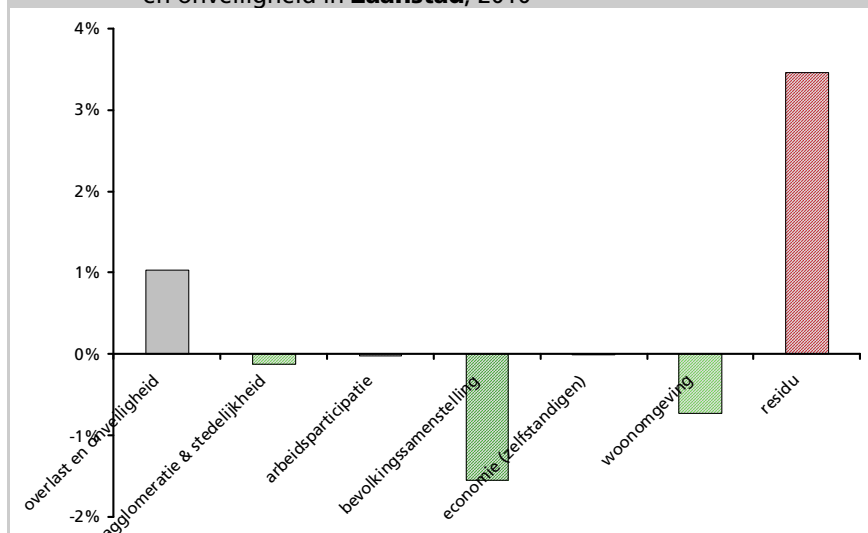
Van alle directe indicatoren voor de mate van sociale samenhang, verenigingsgraad en participatiegraad blijkt alleen de indicator 'saamhorigheid' een verklaring te bieden voor de leefbaarheidssituatie. De indicator 'saamhorigheid' geeft aan of mensen vinden dat ze in een buurt wonen met veel samenhang.

Naast bevolkingskenmerken biedt ook een aantal fysieke aspecten een verklaring voor problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Zo blijken zich in wijken met veel flats en veel sociale woningbouw meer problemen voor te doen, maar ook in de zogenoemde bloemkoolwijken – de wijken met woonerfjes die eind jaren zeventig, begin jaren tachtig gebouwd zijn. Daar is de onoverzichtelijkheid en anonimiteit waarschijnlijk een reden voor overlast. Ook zijn er rond cafés, scholen en winkels meetbaar meer problemen. Het feit dat een wijk in een grote stad ligt is – tot slot – op zich al reden voor meer overlast en onveiligheid. Dat laatste heeft waarschijnlijk te maken met de anonimiteit en lagere pakkans in steden en met het feit dat er in steden over het algemeen meer te halen valt dan in dorpen.

Opvallend is dat al die indicatoren zowel voor de steden als voor niet-stedelijk gebied een verklaring bieden voor overlast en onveiligheid. Alleen voor de ruimtelijke variabelen zijn er verschillen. Voor de steden bieden omvang, de mate van segregatie en de gemiddelde afstand tot het centrum nog een extra verklaring voor problemen. Voor het ommeland spelen die factoren geen rol.

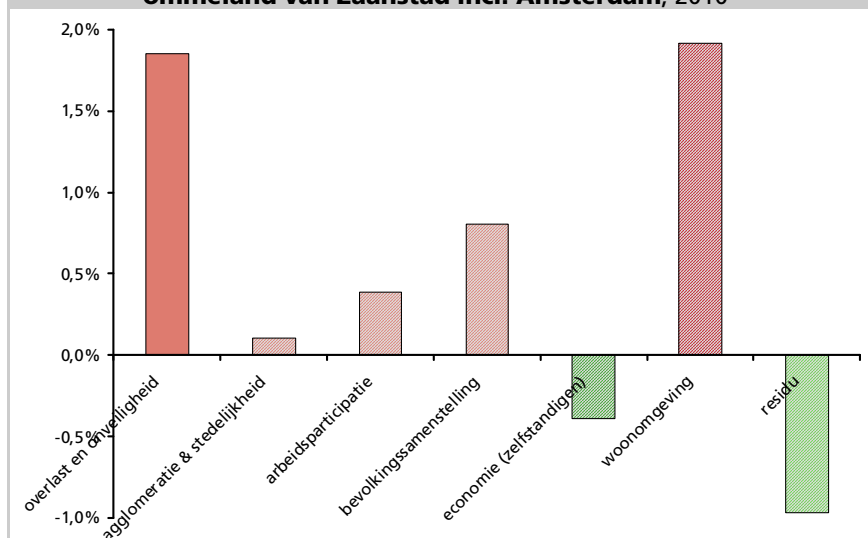
De vraag is vervolgens welke van die achtergronden ook daadwerkelijk een verklaring bieden voor de problemen in Zaanstad en de regio.

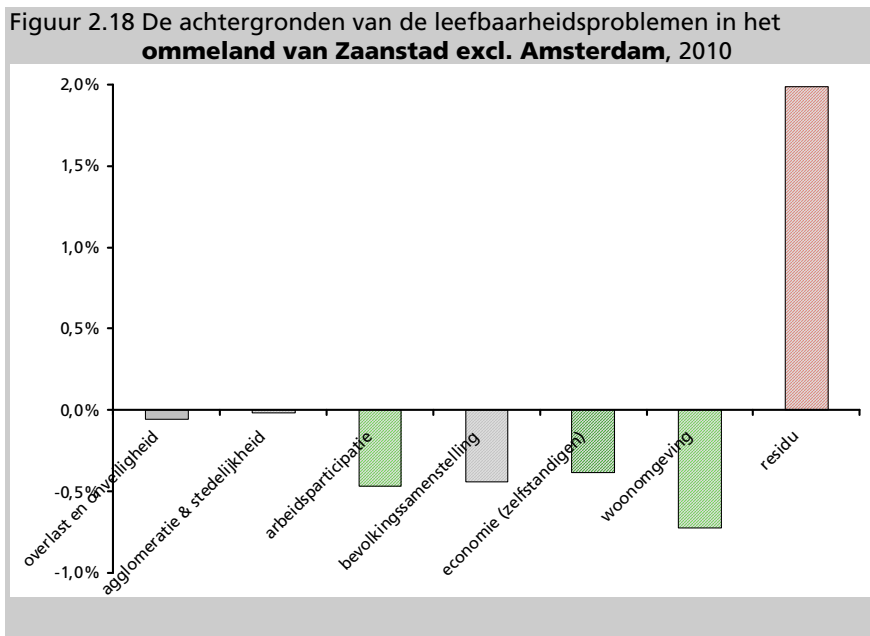
Figuur 2.16 De achtergronden van de problemen op het gebied van overlast en onveiligheid in Zaanstad, 2010

De dichte staaf laat zien in welke mate (procentueel) de overlast en onveiligheid (de hierboven besproken samengestelde index) afwijkt van het gemiddelde van de **benchmark**. De overige gearceerde staafjes laten (opgeteld) zien hoe die afwijking te verklaren is. Hoe donkerder het gearceerde staafje, hoe meer die verklarende factor afwijkt van het gemiddelde van de benchmark. Staafje omhoog: biedt belangrijke verklaring voor overlast en onveiligheid. Staafje naar beneden: biedt geen belangrijke verklaring voor overlast en onveiligheid.

Figuur 2.17 De achtergronden van de leefbaarheidsproblemen in het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam, 2010

In de bovenstaande figuren toont de eerste staaf de score van de Index Overlast & Onveiligheid van Zaanstad, het ommeland inclusief Amsterdam en het ommeland exclusief Amsterdam. Als deze grijs is, betekent dat dat er weliswaar een afwijking is van het gemiddelde maar dat deze niet significant is. De score op de Index Overlast & Onveiligheid is in Zaanstad hoger dan gemiddeld maar deze afwijking is niet significant, de staaf is grijs. Voor het ommeland inclusief Amsterdam is deze wel significant hoger dan gemiddeld. Voor het ommeland exclusief Amsterdam geldt dat de score niet significant afwijkt van het gemiddelde van de benchmark. De andere staven in de figuren tonen de bijdragen die de verschillende factoren leveren aan de totaalscore op overlast en onveiligheid.

De belangrijkste verklaring voor de gemiddelde score van Zaanstad in vergelijking met de benchmark is de gunstige bevolkingssamenstelling en de fysieke kwaliteit van de woonomgeving (zie figuur 2.16). Toch zijn de problemen in Zaanstad groter dan op basis van de kenmerken van de stad verwacht zou mogen worden: het residu is duidelijk positief. Met andere woorden: de score had nog gunstiger kunnen zijn. Een mogelijke verklaring is een negatief *spillover*-effect van Amsterdam naar Zaanstad en de rest van het ommeland. Een deel van de overlast en onveiligheid die op basis van de

kenmerken in Amsterdam zelf te verwachten is, vindt nu plaats in of is verplaatst naar omliggende gemeenten zoals Zaanstad. Als de mate waarin deze negatieve *spillover*-effecten plaatsvinden in de regio Amsterdam groter is dan bij de andere steden in de benchmark dan is dat een verklaring voor de relatief grote residuen.

Die hypothese wordt ondersteund door figuur 2.17 voor het ommeland inclusief Amsterdam die haast een spiegelbeeld is van Zaanstad. De bovengemiddelde mate van overlast en onveiligheid is vooral het gevolg van de lage kwaliteit van de fysieke woonomgeving, een minder gunstige bevolkingssamenstelling en een relatief lage arbeidsparticipatie. Het staafje van het residu wijst nu naar beneden, wat betekent dat de score gunstiger is dan op basis van het model verwacht zou mogen worden, hetgeen dus met dat *spillover*-effect te maken kan hebben.

Onduidelijk is waarom Zaanstad grotere *spillover*-effecten kent dan andere steden in de benchmark. Daar valt op basis van de analyses niet veel over te zeggen. Het zou kunnen dat het Amsterdamse veiligheidsbeleid ervoor heeft gezorgd dat er bovengemiddeld veel overlast en onveiligheid verplaatst is naar omliggende steden als Zaanstad. De fysieke nabijheid van Amsterdam-Noord (een van de 40 krachtwijken) zou voor deze bovengemiddelde mate van negatieve spillovers een oorzaak kunnen zijn. Om hier meer over te kunnen zeggen, zou nader onderzoek echter noodzakelijk zijn.

Een andere belangrijke conclusie met betrekking tot het ommeland is dat de kleine, niet-stedelijke gemeenten rond Amsterdam (ondanks negatieve spillovers van Amsterdam) net als Zaanstad, een gemiddelde mate van overlast en onveiligheid kennen. Ook hier geldt dat er een hoog positief residu is wat suggereert dat naast Zaanstad ook andere steden in de omgeving last hebben van negatieve spill-overs vanuit Amsterdam.

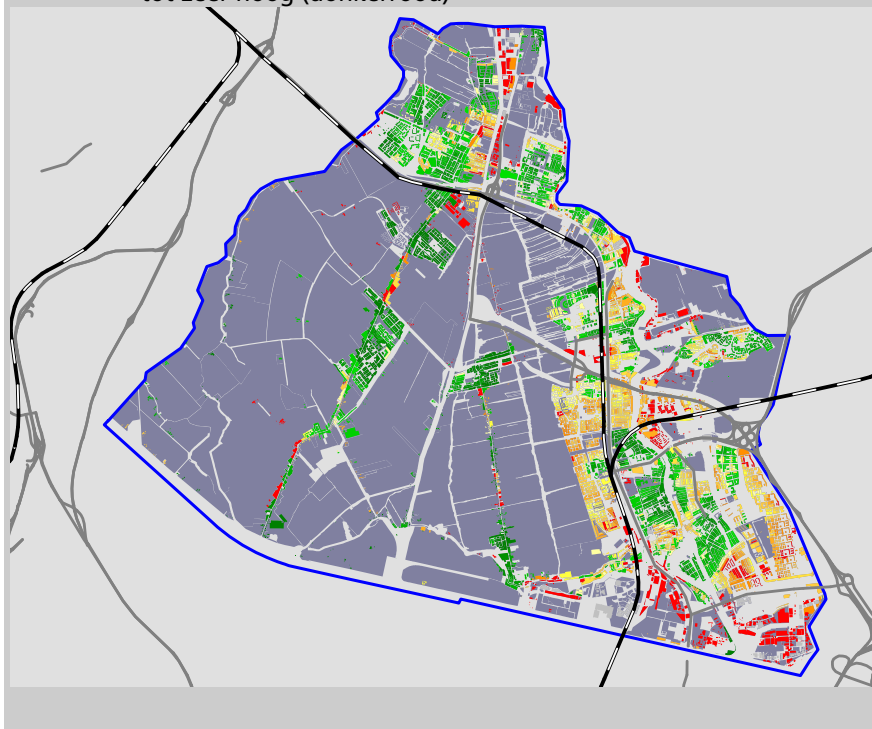
2.3 Leefbaarheidsverschillen binnen Zaanstad

De belangrijkste conclusie uit de vorige paragrafen is dat Zaanstad met meer overlast en verloedering te maken heeft dan vergelijkbare gemeenten, maar dat dat niet te verklaren is uit de samenstelling van de bevolking en de woningvoorraad in Zaanstad. De vraag is waar die problemen op het gebied van overlast, verloedering en onveiligheid zich met name voordoen, en of

op een lager schaalniveau wel duidelijk wordt wat de achtergronden daarvan zijn.

Om een beeld te krijgen van de verschillen in Zaanstad geeft kaart 2.1 een overzicht op 6-ppc-niveau van verschillen in de mate van overlast en onveiligheid. Op basis van deze kaart springt een aantal wijken in het oog. De genoemde problemen blijken zich vooral voor te doen in Zaandam-Zuid, Poelenburg, Pelders- en Hoornseveld, Kogerveldwijk, Zaandam-Noord, Nieuw-West, Oud Koog a/d Zaan en Oud Zaandijk.

Kaart 2.1 Index overlast en onveiligheid 2010 van zeer laag (donkergroen) tot zeer hoog (donkerrood)

In de bijlage bij deze REGIOFOTO staan uitgebreide grafische analyses van de omvang, ontwikkeling en achtergronden van de problemen in deze wijken in Zaanstad (de zogenoemde WijkWijzers). In tabel 2.2 zijn de belangrijkste conclusies daaruit samengevat. Voor de volledigheid zijn ook de WijkWijzers van de overige wijken toegevoegd (maar deze worden verder niet besproken).

Uit deze wijkanalyses komt allereerst naar voren dat - zoals al voor Zaanstad als geheel geconcludeerd is - de meeste wijken vooral last hebben van overlast en verloedering. Overlast en verloedering concentreren zich met name in drie wijken in Zaandam: Poelenburg, Pelders- en Hoornseveld (vooral verloedering) en Kogerveldwijk (ook bovengemiddeld veel diefstal en inbraak). Hiernaast kent nog een aantal andere wijken in Zaandam (Zuid, Noord en Nieuw-West) een bovengemiddelde mate van overlast en verloedering. De belangrijkste verklaring ligt voor vrijwel alle wijken in de relatief zwakke sociaal-economische positie van de bevolking. Dit is bijna altijd terug te leiden tot een bovengemiddelde mate van jeugd- en/of langdurige werkloosheid en weinig inwoners uit hogere inkomensgroepen. De uitzondering hierop vormt Nieuw-West waar de bevolkingssamenstelling (weinig ouderen en veel jongeren) een belangrijke verklaring biedt voor de relatief hoge mate van overlast en verloedering.

In de wijken Zuid, Poelenburg, Pelders- en Hoornseveld en Kogerveldwijk is daarnaast de fysieke woonomgeving ook een belangrijke verklaring. Het gaat hierbij om relatief veel hoogbouw, beperkte kwaliteit van woningen en/of relatief veel sociale huur. In het geval van Zaandam-Noord valt op dat de bloemkoolbebouwing (1975-1985) een negatief effect heeft.

Opvallend is tot slot dat twee wijken in de wat kleinere kernen (Oud Koog a/d Zaan en Oud Zaandijk) ook een bovengemiddelde mate van overlast en verloedering kennen. Dit is vrijwel volledig te verklaren door de relatief zwakke sociaal-economische positie van de bewoners.

In de meeste wijken is – conform het algemene beeld van Zaanstad – de trend negatief: de mate overlast en onveiligheid neemt toe. De uitzonderingen hierop zijn Nieuw-West (verbetering vanaf 2007) en Zaandam-Zuid (stabiel vanaf 2005).

Tabel 2.2 Belangrijkste conclusies uit de wijkanalyses van Zaanstad

	Problemen	Achtergronden	Ontwikkeling (t.o.v. landelijke trend)
Zaandam-Zuid	Bekladding, rommel op straat, overlast jongeren, overlast dronken mensen	Gebrek aan hogere inkomensgroepen en zelfstandigen, hoge langdurige/jeugd-werkloosheid en relatief veel sociale huurwoningen	Tot 2004 verslechtering, daarna relatief stabiel
Poelenburg	Rommel op straat, vernieling openbare werken, overlast jongeren, overlast omwonenden, bekladding	Gebrek aan hogere inkomensgroepen, hoge langdurige werkloosheid, veel sociale huur en hoogbouw	Tot 2005 constant, daarna verslechtering
Pelders- en Hoornseveld	Rommel op straat, vernieling openbare werken en bekladding	Gebrek aan hogere inkomensgroepen, gebrek aan zelfstandigen en relatief veel sociale huur en hoogbouw	Tot 2005 constant, daarna verslechtering
Kogerveldwijk	Rommel op straat, vernieling openbare werken, auto-inbraak, overlast jongeren, fietsendiefstal, overlast van omwonenden en bekladding	Relatief veel hoogbouw, gebrekkige kwaliteit bebouwing, langdurige werkloosheid, gebrek aan hogere inkomensgroepen en gebrek aan ouderen	Tot 2005 constante verslechtering, daarna sterke verslechtering
Zaandam-Noord	Vernieling openbare werken, auto-inbraak, overlast jongeren, fietsendiefstal, bekladding	Bloemkoolbebouwing, gebrek aan zelfstandigen	Tot 2008 constante verslechtering, daarna sterke verslechtering
Nieuw-West	Vernieling openbare werken, overlast jongeren, bekladding	Relatief veel jongeren tussen 10-19 jaar, gebrek aan ouderen	Lichte verslechtering tot 2007, daarna lichte verbetering
Oud Koog a/d Zaan	Rommel op straat, vernieling openbare werken, bekladding	Gebrek aan hogere inkomensgroepen, gebrek aan zelfstandigen	Sinds 2000 continue (lichte) verslechtering
Oud Zaandijk	Rommel op straat, vernieling openbare werken, bekladding	Langdurige werkloosheid, hoge jeugdwerkloosheid, gebrek aan hogere inkomensgroepen, gebrek aan zelfstandigen	Tot 2007 verslechtering, daarna stabiel

Bron: Wijkwijzers (zie bijlage)

2.4 Impact bestaand en toekomstig beleid

De vier lopende projecten binnen het bestaande beleid en de vier (mogelijke) toekomstige beleidsmaatregelen (zie paragraaf 1.4) zullen de score van Zaanstad op het gebied van overlast en onveiligheid beïnvloeden.

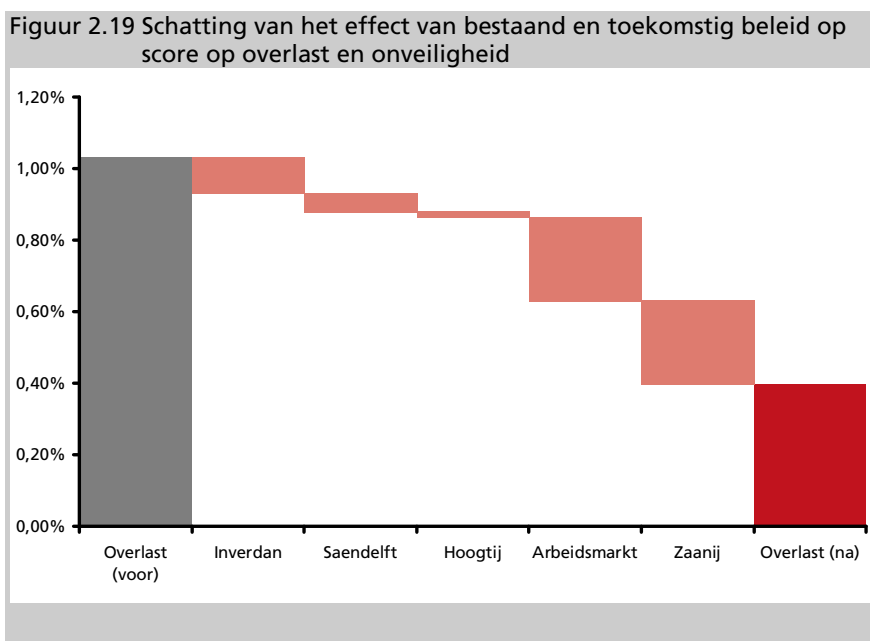
Door de bestaande en toekomstige projecten waarbij er nieuwbouw plaatsvindt (Saendelft, Inverdan en ZaanIJ) vinden er veranderingen in de woningvoorraad plaats. Door een relatief hoog aandeel koopwoningen verandert de samenstelling van de woningvoorraad: het aandeel sociale huur daalt. Hierdoor zal naar verwachting de mate van overlast en onveiligheid dalen. Uit het in tabel 2.1 gepresenteerde model bleek immers dat een hoger aandeel sociale huurwoningen, gecorrigeerd voor andere variabelen, samenhangt met een hogere mate van overlast en onveiligheid. Maar er zijn meer effecten: door een verandering in de woningvoorraad verandert de bevolkingssamenstelling wat weer leidt tot een gemiddeld lagere werkloosheid (zie ook hoofdstuk 3) Deze lagere werkloosheid heeft een positieve invloed op de mate van overlast en onveiligheid.

De werkloosheid neemt naar verwachting ook af als gevolg van (toekomstig) arbeidsmarktbeleid wat ook weer een positief effect heeft op de mate van overlast en onveiligheid. Door de groei van de werkgelegenheid in Zaanstad als gevolg van het bedrijventerrein Hoogtij, Inverdan en ZaanIJ nemen ten slotte naar verwachting de kansen op de arbeidsmarkt toe. Dit leidt tot een lagere (langdurige) werkloosheid wat ook weer leidt tot minder overlast en onveiligheid. Hierdoor veranderen de scores op de zogeheten 'kruitvatindicatoren' echter niet. Deze indicatoren meten immers de werkloosheid gecorrigeerd voor de kansen op de arbeidsmarkt. De werkloosheid neemt af maar omdat de kansen op de arbeidsmarkt toenemen, blijft de verhouding gelijk en daarmee de score op de kruitvatindicator ook.¹³

Figuur 2.19 geeft een schematisch overzicht van de verwachte effecten van de verschillende beleidsmaatregelen op de (relatieve) score van Zaanstad op de Index Overlast & Onveiligheid. De figuur is een zogenaamde

¹³ Met andere woorden: er zijn weliswaar minder werklozen maar omdat de omgeving kansrijker is geworden is het potentiële kruitvateffect gelijk gebleven en daarmee het effect op de overlast en onveiligheid ook. De reden hiervoor is dat er bij het kruitvateffect gecorrigeerd moet worden voor kansen op de arbeidsmarkt. Werkloosheid in een gebied met weinig kansen levert minder potentiële problemen op dan werkloosheid in een gebied waar veel kansen zijn.

‘watervalgrafiek’. De meest linker staaf laat de huidige score ten opzichte van de gemiddelde score in de benchmark zien. De staven in het midden – de onderdelen van de ‘waterval’ – geven de verandering als gevolg van elke maatregel weer. Door deze bij elkaar op te tellen wordt het totale verwachte effect op de indexscore voor overlast en onveiligheid inzichtelijk – de meest rechter staaf. Op deze manier is direct inzichtelijk wat het effect is en hoe individuele maatregelen hieraan bijdragen. Als eerste zijn hier steeds de maatregelen binnen bestaand beleid weergegeven en vervolgens de (mogelijke) toekomstige maatregelen.

Figuur 2.19 laat zien dat vooral de extra inspanningen op arbeidsmarktbeleid en ZaanIJ een relatief groot effect hebben op de mate van overlast en onveiligheid. Dit komt vooral omdat het effect op werkloosheid (en daarmee dus het indirecte effect op overlast en onveiligheid) het grootst is bij deze twee projecten. Het effect van ZaanIJ op de woningvoorraad en bevolkingssamenstelling is beduidend groter dan dat van Inverdan of Saendelft omdat dit nu eenmaal een groter project is. De investeringen in de tweede Coentunnel, cultuur en de binnenstedelijke infrastructuur hebben geen effect op de mate van overlast en onveiligheid.

Gezamenlijk zorgen deze maatregelen naar verwachting voor een duidelijke afname van de mate van overlast en onveiligheid waarmee de trend van de afgelopen jaren wordt doorbroken. Deze positieve ontwikkeling zorgt er echter nog niet voor dat de mate van overlast en onveiligheid onder dat van het gemiddelde van de benchmark komt te liggen.

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

3 Werkloosheid

Werkloosheid blijkt over het algemeen een belangrijke verklaring te bieden voor de mate van overlast en onveiligheid in een regio. Ook in andere opzichten is werkloosheid problematisch, zowel financieel, economisch als in het kader van het welzijn van de bevolking. In dit hoofdstuk wordt de arbeidsparticipatie onder de bevolking van Zaanstad en het ommeland dan ook nader in kaart gebracht en geanalyseerd.

3.1 Aard van de werkloosheid

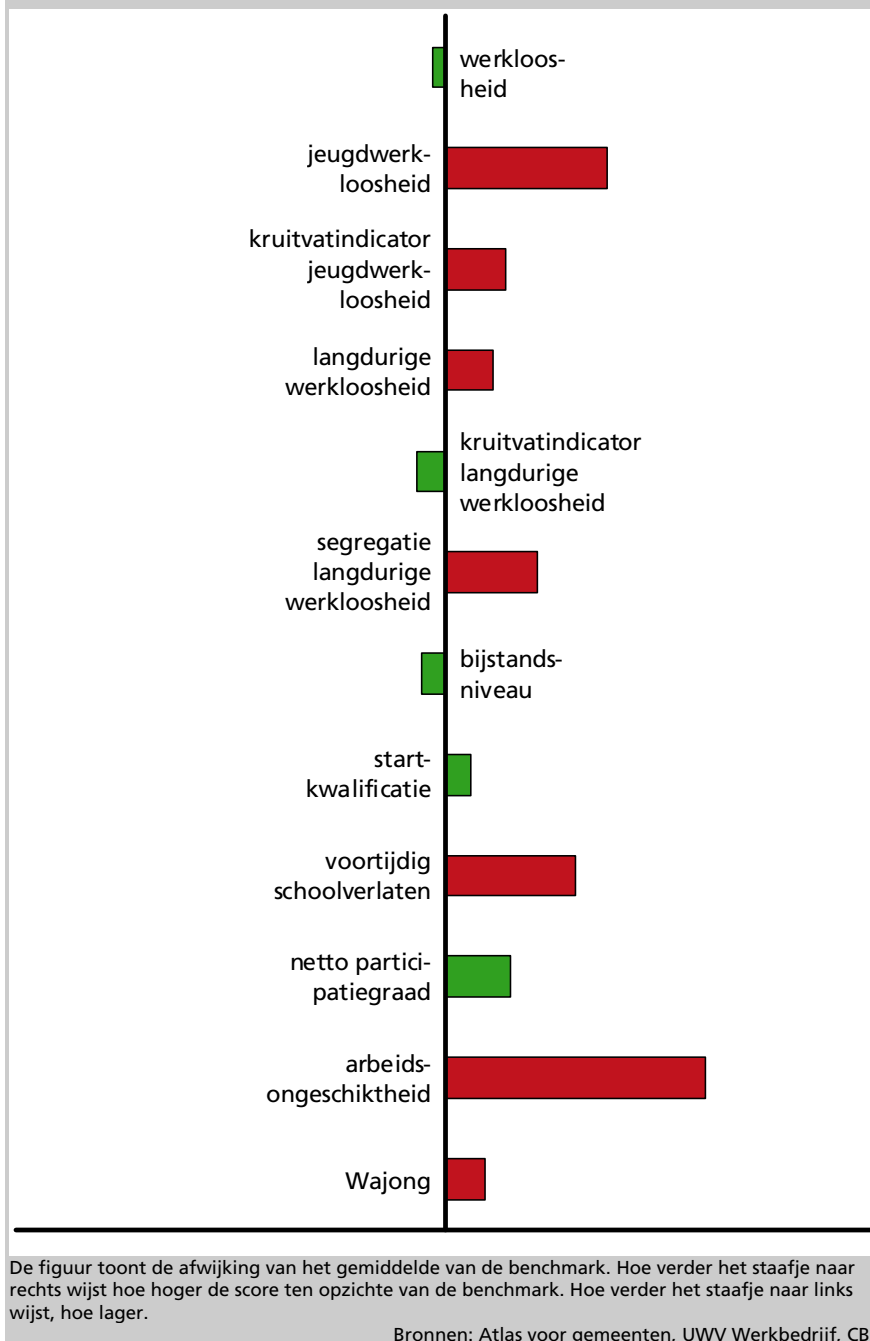
In de onderstaande figuren is allereerst een indicator opgenomen die iets zegt over de totale werkloosheid in Zaanstad en beide typen ommelanden. Vervolgens zijn indicatoren opgenomen die een verklaring bieden voor de mate van overlast en onveiligheid in een stad: langdurige werkloosheid en jeugdwerkloosheid. Die laatste indicatoren zijn zelfstandig opgenomen en in combinatie met de mate waarin een stad in een economisch kansrijke omgeving ligt.

Die interactie tussen werkloosheid en een economisch kansrijke omgeving wordt de 'kruitvatindicator' genoemd, omdat die indicator de beste aanwijzing biedt voor mensen die uit frustratie over hun economische achterstandspositie geneigd zijn overlast en onveiligheid te veroorzaken. De kruitvatindicator is in feite de werkloosheid gecorrigeerd voor de beschikbaarheid van banen. Het is met andere woorden het deel van de werkloosheid dat niet kan worden verklaard door het gebrek aan banen. Ofwel: de gegeven de beschikbaarheid van banen 'onnodige' werkloosheid.¹⁴

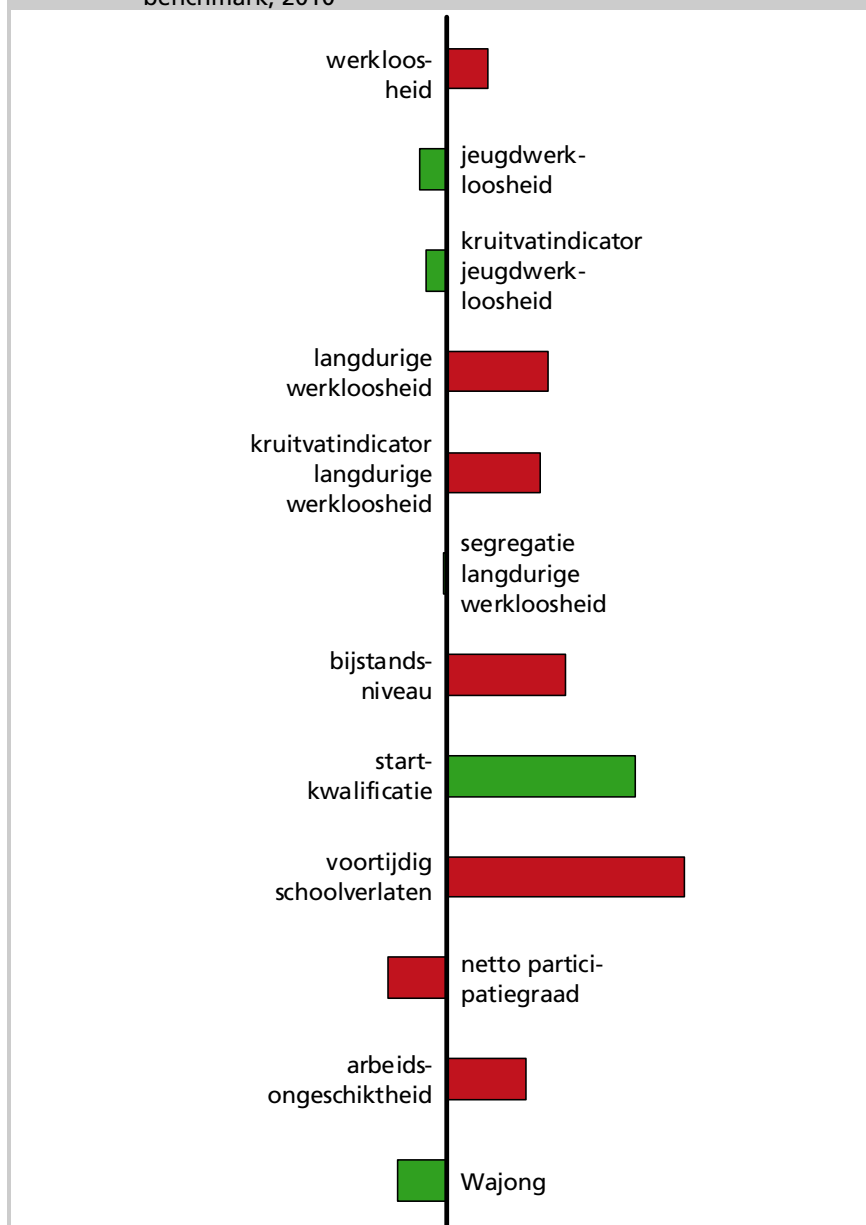
Er is ook een indicator opgenomen voor de mate waarin de sociaal-economische achterstanden zich ruimtelijk concentreren: de segregatie van langdurig werklozen. Tot slot is er nog een aantal indicatoren opgenomen dat inzicht geeft in specifieke kenmerken van de werkloosheid en arbeidsmarkt zoals voortijdig schoolverlaten, arbeidsongeschiktheid en de netto participatiegraad.

¹⁴ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de kruitvatindicator: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2008: *Werk aan de wijk*, in: Atlas voor gemeenten 2008, thema leefbaarheid (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Figuur 3.1 Werkloosheid in **Zaanstad** ten opzichte van de benchmark, 2010

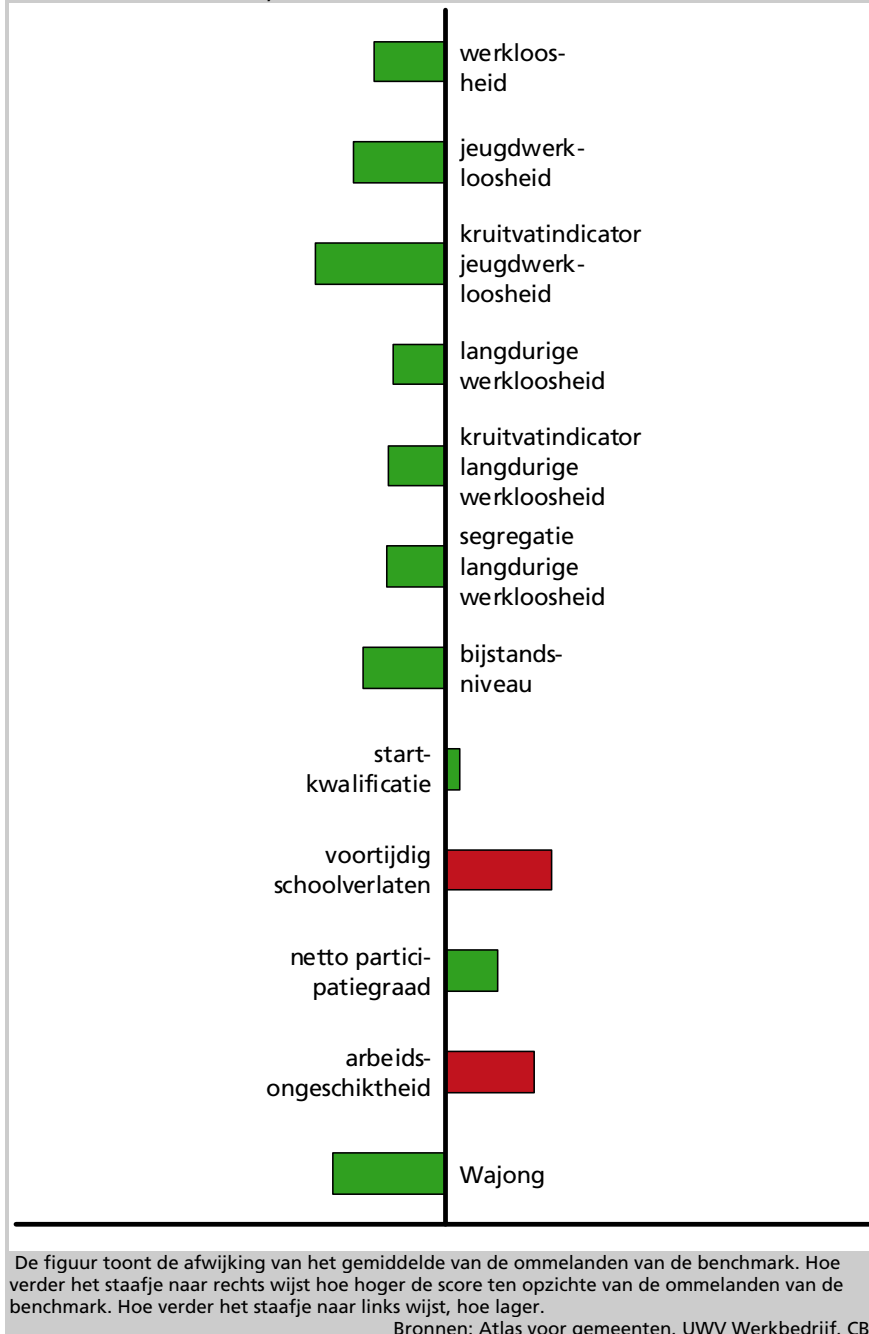
Figuur 3.2 Werkloosheid in het **ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam** ten opzichte van de ommelanden van de benchmark, 2010

De figuur toont de afwijking van het gemiddelde van de ommelanden van de benchmark. Hoe verder het staafje naar rechts wijst hoe hoger de score ten opzichte van de ommelanden van de benchmark. Hoe verder het staafje naar links wijst, hoe lager.

Bronnen: Atlas voor gemeenten, UWV Werkbedrijf, CBS

Figuur 3.3 Werkloosheid in het **ommand van Zaanstad excl. Amsterdam** ten opzichte van de ommelanden van de benchmark, 2010

Uit de grafieken blijkt dat Zaanstad op het gebied van werkloosheid net iets gunstiger scoort dan het gemiddelde van de benchmark (zie figuur 3.1). De langdurige werkloosheid en jeugdwerkloosheid zijn er net als het aandeel arbeidsongeschikten wel hoger dan gemiddeld. Ook het aandeel voortijdig schoolverlaters is hoger dan gemiddeld. Op de zogenoemde kruitvatindicatoren scoort Zaanstad wisselend. Op de kruitvatindicator jeugdwerkloosheid scoort Zaanstad ongunstig ten opzichte van de benchmark, op de kruitvatindicator langdurige werkloosheid scoort Zaanstad gunstig. Daarnaast is de netto participatiegraad in Zaanstad hoger dan gemiddeld.

De score van het ommeland inclusief Amsterdam is minder gunstig. (zie figuur 3.2). De langdurige werkloosheid is hoger dan gemiddeld. En ook de score op de kruitvatindicator voor langdurige werkloosheid is hoger dan gemiddeld. Op andere indicatoren is er een wisselend beeld: enerzijds is er sprake van een gemiddeld hoge startkwalificatie maar anderzijds is het aantal voortijdig schoolverlaters ook hoger dan gemiddeld. Ook het bijstandsniveau en het aantal arbeidsongeschikten zijn hoger dan gemiddeld. Daar staat weer tegenover dat de jeugdwerkloosheid lager is dan in de ommelanden van de andere grote steden.

Het ommeland exclusief Amsterdam scoort relatief goed al is ook hier het aandeel voortijdig schoolverlaters hoger dan gemiddeld. Op jeugd- en langdurige werkloosheid scoort het ommeland exclusief Amsterdam duidelijk beter dan de ommelanden van de andere grote steden (zie figuur 3.3).

Een vergelijking van figuur 3.2 met figuur 3.3 leidt tot de conclusie dat Amsterdam op het gebied van werkloosheid het gemiddelde van de stadsregio naar beneden haalt. Net als bij overlast en onveiligheid lijkt het erop dat een bovengemiddeld hoge werkloosheid in Amsterdam het gemiddelde van het totale ommeland – dat zelf juist relatief goed scoort – naar beneden haalt. De vraag is hoe deze verschillen en de score van Zaanstad te verklaren zijn.

3.2 Achtergronden van werkloosheid

Wat zijn de achtergronden van de werkloosheid? De onderstaande tabel laat op gestileerde wijze de resultaten zien van modelschattingen waarmee de langdurige werkloosheid in Nederlandse gemeenten wordt verklaard. De modellen voor steden en ommelanden leveren vergelijkbare uitkomsten op, waardoor die hier niet zijn opgesplitst. Het gaat hier weer om gemiddelde verbanden. De specifieke situatie in Zaanstad en de beide ommelanden wordt verderop in deze paragraaf besproken.

Tabel 3.1 Wat verklaart de langdurige werkloosheid in een gemeente?

	Effect op langdurige werkloosheid
ECONOMIE	
Kansen op de arbeidsmarkt laagopgeleiden	-
Kansen op de arbeidsmarkt voor hoogopgeleiden	-
BEVOLKINGSSAMENSTELLING	
Aandeel 55-64-jarigen	+
Aandeel 45-54-jarigen	-
Aandeel 35-44-jarigen	+
Aandeel 25-34-jarigen	-
Aandeel eenoudergezinnen	+
Aandeel Turken	+
Aandeel Marokkanen	+
Aandeel Antillianen	+
Aandeel overige niet-westerse allochtonen	-
Aandeel laagstopgeleiden (middelbare school niet afgemaakt)	+
Aandeel vrouwen	+
OVERLAST & ONVEILIGHEID	
Problematische woonomgeving	+
WOONOMGEVING	
Aandeel sociale huur	+

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen waarmee de langdurige werkloosheid in de steden wordt verklaard. Een + betekent dat die factor positief samenhangt met werkloosheid (hoe hoger de waarde van die factor, hoe meer werkloosheid). Een - betekent dat die factor negatief samenhangt met werkloosheid.

De tabel geeft aan of een bepaalde factor er toe doet bij het verklaren van de langdurige werkloosheid, bovenop de verklaring die de andere factoren in de tabel al bieden. Alleen de significant verklarende factoren uit het best verklarende, meest robuuste model zijn getoond.

Uit de modellen blijkt dat gemeenten met veel kansen op de arbeidsmarkt minder langdurige werkloosheid kennen dan gemeenten die hun bewoners

geen gunstige (regionale) arbeidsmarkt kunnen bieden. Kansen op de arbeidsmarkt zijn gemeten voor zowel hoog- als laagopgeleiden door de hoeveelheid geschikte banen op acceptabele reisafstand te tellen en die te corrigeren voor andere mensen die om die banen concurreren. De wijk economie en de sectorale structuur van de werkgelegenheid in de wijk bleken geen significante verklaring te bieden voor de werkloosheid.

Behalve de vraagkant van de arbeidsmarkt is vanzelfsprekend ook de aanbodkant van belang. Gemeenten met relatief veel jongeren kennen minder langdurige werkloosheid, terwijl gemeenten met veel mensen in de leeftijd dat ze jonge kinderen hebben veelal een hoger percentage langdurig werklozen herbergen. Daarnaast worden gemeenten met een hoog percentage 44-54-jarigen minder geplaagd door een hoog werkloosheidspercentage en kennen gemeenten met veel ouderen juist weer meer langdurige werkloosheid.

Verder hangt de etnische samenstelling van de bevolking in de gemeente sterk samen met het aandeel langdurig werklozen. Gemeenten met een groter aandeel Turken, Marokkanen of Antillianen kennen veelal een hogere langdurige werkloosheid. In gemeenten met een groot aandeel overige niet-westerse allochtonen is de langdurige werkloosheid echter juist lager. Een ander resultaat dat reeds de nodige aandacht geniet in kringen van beleidsmakers, is het effect van het aandeel eenoudergezinnen op de langdurige werkloosheid in de gemeente.

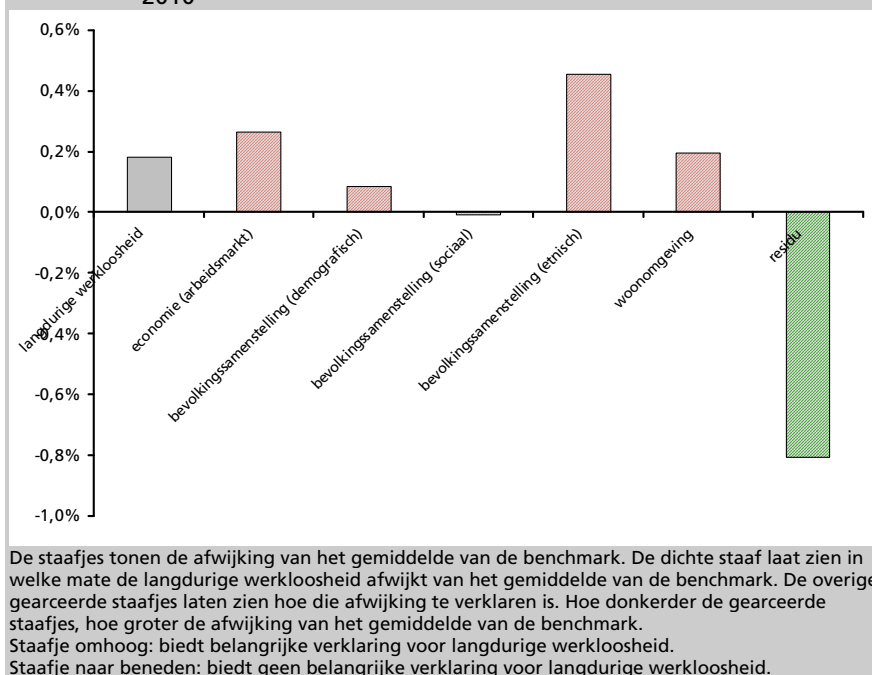
Met betrekking tot het effect van het opleidingsniveau van de bevolking op de arbeidsparticipatie zijn er twee opvallende uitkomsten. Het aandeel *laagstopgeleiden* in gemeenten, ofwel mensen die hun middelbare school niet hebben afgemaakt, is positief gerelateerd aan het aandeel langdurig werklozen. Tussen hoogopgeleiden en middelbaar opgeleiden bestaat daarentegen geen significant verschil: het aandeel middelbaar opgeleiden is niet significant van invloed op de langdurige werkloosheid.

Ook als iemand in een problematische omgeving woont,¹⁵ verhoogt dit de kans om werkloos te zijn, hoewel de richting van de causaliteit hier problematisch is. Het aandeel sociale huurwoningen in een gemeente is bovendien positief gecorreleerd met het aandeel langdurig werklozen. Uit

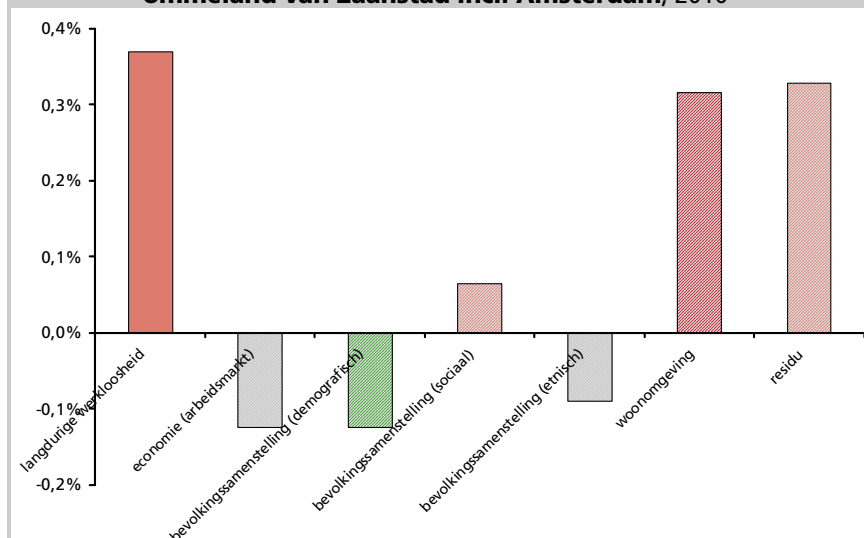
¹⁵ Definitie uit: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

onderzoek van het CPB blijkt dat de arbeidsmobiliteit onder mensen in een sociale huurwoning lager is dan normaal omdat zij 'geïnvesteed' hebben in een plek op de wachtlijst voor een goedkope sociale huurwoning. Hierdoor zijn zij minder snel bereid om voor werk te verhuizen omdat zij hiermee mogelijk hun recht op een goedkope woning verspelen. Onderstaande figuren laten zien hoe de modeluitkomsten uitpakken voor Zaanstad en de beide ommelanden.

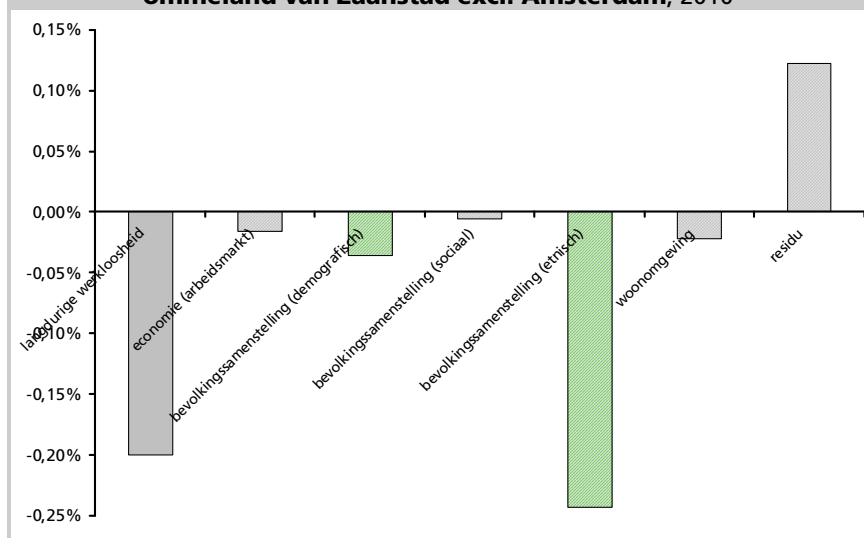
Figuur 3.4 De achtergronden van de langdurige werkloosheid in Zaanstad, 2010

Figuur 3.5 De achtergronden van de langdurige werkloosheid in het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam, 2010

Figuur 3.6 De achtergronden van de langdurige werkloosheid in het ommeland van Zaanstad excl. Amsterdam, 2010

De langdurige werkloosheid is in Zaanstad zoals gezegd iets hoger dan gemiddeld maar deze afwijking is niet significant (zie figuur 3.4). Dit is echter niet te danken aan een gunstige arbeidsmarkt of een gunstige bevolkingssamenstelling. De score op het gebied van werkloosheid is voor een belangrijk deel niet te verklaren op basis van het model – het residu is relatief groot. De vraag is uiteraard hoe dit komt. Het aanbod van banen in de regio (en dus ook in Amsterdam) is immers meegenomen in het model. Mogelijk heeft de relatief gunstige score te maken met verdringing op de arbeidsmarkt in Amsterdam (en de rest van het ommeland). Het is aannemelijk dat Zaanstad en het ommeland (incl. Amsterdam) functioneren als één arbeidsmarkt. Dit betekent dat Zaanstad en het ommeland communicerende vaten zijn als het gaat om werkloosheid. Als bedrijven in het ommeland (incl. Amsterdam) liever inwoners uit Zaanstad dan inwoners uit het ommeland aannemen (bij een identiek opleidingsniveau) leidt dit tot een hogere werkloosheid in het ommeland en een lagere werkloosheid in Zaanstad.

De volgende vraag is dan waarom dit het geval zou zijn. Er is in het model immers rekening gehouden met kenmerken van de bevolking als leeftijd, etniciteit en opleidingsniveau en kenmerken van de regionale arbeidsmarkt. Mogelijk heeft het te maken met een betere match van vaardigheden: inwoners van Zaanstad zouden dan vaker over die specifieke vaardigheden beschikken die gevraagd worden in het ommeland dan de inwoners van het ommeland zelf. Dit effect kan versterkt worden als de vraag van bedrijven in Zaanstad juist niet aansluit bij de vaardigheden van de inwoners van Zaanstad. Dit kan het geval zijn als er in Zaanstad bijvoorbeeld bovengemiddeld veel bouwvakkers wonen en er bij bedrijven in het ommeland juist veel vraag naar bouwvakkers is.

Een andere reden kan zijn dat Zaanstad een actiever of succesvoller reïntegratiebeleid voert dan Amsterdam waardoor werklozen uit Zaanstad sneller een baan vinden in Amsterdam dan werklozen uit Amsterdam zelf. Een mogelijke aanwijzing hiervoor is de conclusie uit de Bijstandwijzer voor Zaanstad¹⁶ dat de positieve trendbreuk in de werkloosheidsontwikkeling samenvalt met het aanscherpen van het Zaanse reïntegratiebeleid.

Het grote verschil tussen de langdurige werkloosheid in het ommeland inclusief Amsterdam en het ommeland exclusief Amsterdam lijkt

¹⁶ Zie Bijstandwijzer Zaanstad (Atlas voor gemeenten).

voornamelijk te liggen in de kwaliteit van de woonomgeving en de bevolkingssamenstelling (zie figuur 3.5 en figuur 3.6). De kwaliteit van de woonomgeving draagt sterk bij aan de relatief hoge langdurige werkloosheid in het ommeland inclusief Amsterdam, en lijkt daarmee het niveau van de stadsregio naar beneden te halen.

Een deel van de langdurige werkloosheid in het ommeland inclusief Amsterdam is niet te verklaren uit de factoren in het model. De langdurige werkloosheid is hoger dan op basis van de verklarende factoren uit het model verwacht mocht worden. Ook hier geldt dat dit te maken heeft met specifiek lokale omstandigheden die niet in het model zijn meegenomen. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van communicerende vaten tussen stad en ommeland. Een belangrijke oorzaak zou kunnen liggen in het bestaan van verdringingseffecten op de arbeidsmarkt in de regio Amsterdam. Op het moment dat het aanbod aan arbeidskrachten in de regio relatief groot is, kan het zijn dat bedrijven hoger of middelbaar opgeleiden aannemen voor functies waarin ook lager opgeleiden kunnen werken. Omdat lager opgeleiden minder geneigd zijn om ver te reizen voor een baan kan dit leiden tot een relatief hoge werkloosheid.

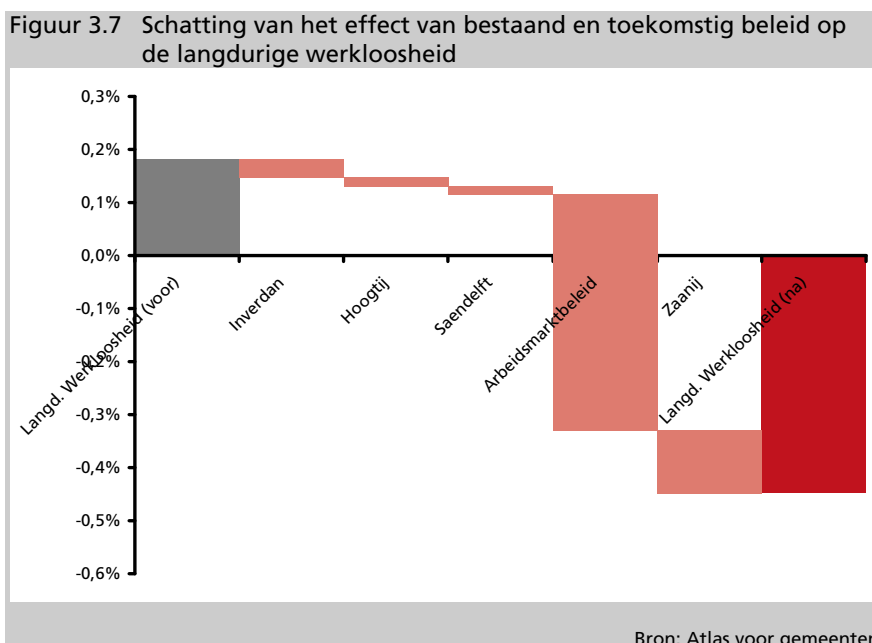
3.3 Impact bestaand en toekomstig beleid

De acht maatregelen binnen het bestaande en (mogelijke) toekomstige beleid zullen de score van Zaanstad op het gebied van (langdurige) werkloosheid beïnvloeden. Dit gebeurt direct via arbeidsmarktbeleid en indirect via de groei van de werkgelegenheid in Zaanstad en veranderingen in de woningvoorraad en de bevolkingssamenstelling.

Figuur 3.7 laat de effecten van bestaand en toekomstig beleid op de (relatieve) langdurige werkloosheid in Zaanstad zien. Een extra inspanning op het gebied van arbeidsmarktbeleid vormt de enige maatregel die direct op het terugdringen van werkloosheid is gericht en heeft dan ook het grootste effect, gevolgd door ZaanIJ en in mindere mate Inverdan.

Door Inverdan, ZaanIJ en het bedrijventerrein Hoogtij groeit de werkgelegenheid in de gemeente Zaanstad en daarmee de kansen op de arbeidsmarkt. Dit leidt naar verwachting tot een daling van de werkloosheid.

Hiernaast daalt door de projecten Inverdan, ZaanIJ en Saendelft het aandeel sociale huur in de woningvoorraad en daarmee indirect de langdurige werkloosheid. Via veranderingen in de woningvoorraad verandert immers de bevolkingssamenstelling. Meer kansrijke bevolkingsgroepen op de arbeidsmarkt wonen relatief vaker in koopwoningen. Hierdoor hangt een relatief laag aandeel sociale huur samen met een hogere arbeidsparticipatie en daarmee een lagere werkloosheid.

Naast deze projecten is er nog een mogelijk additioneel effect te verwachten van de verbeterde bereikbaarheid door gereedkoming van de tweede Coentunnel. Dit leidt immers tot een groei van het aantal beschikbare banen binnen acceptabele reistijd en daarmee mogelijk tot een daling van de werkloosheid. Omdat tegelijkertijd ook het aantal potentiële werknemers voor de bedrijven die deze banen aanbieden groeit, is het netto effect op de kansen op de arbeidsmarkt voor de inwoners van Zaanstad onduidelijk.¹⁷ Om hier iets over te kunnen zeggen zijn berekeningen nodig die buiten de scope van dit onderzoek vallen.

¹⁷ Als immers een baan in Haarlemmermeer door de tweede Coentunnel voor een inwoner van Zaanstad binnen acceptabele reistijd valt, betekent dit waarschijnlijk ook dat deze baan voor inwoners van nabij gelegen gemeenten binnen acceptabele reistijd valt. Het aanbod banen neemt toe maar de concurrentie om deze banen ook.

4 Economie

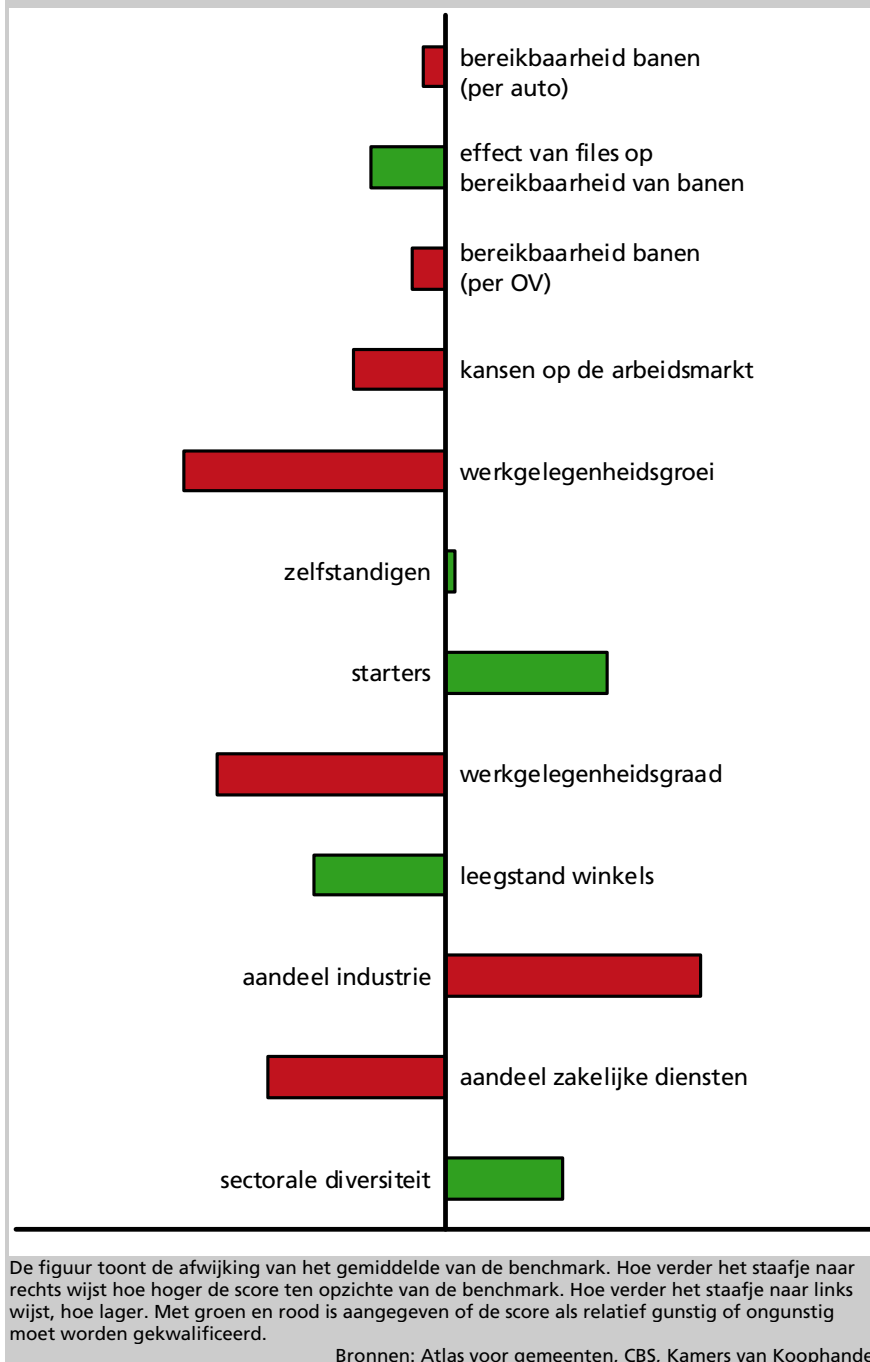
De vraagkant van de arbeidsmarkt (de beschikbaarheid van banen) biedt over het algemeen een belangrijke verklaring voor de kans dat iemand werkloos is. Bovendien is die beschikbaarheid van banen ook van invloed op de aantrekkingskracht van een gemeente op kansrijke bevolkingsgroepen (zie hoofdstuk 5). De economische situatie in de omgeving van de stad is dus van groot belang voor de ontwikkeling van de stad op allerlei terreinen. In dit hoofdstuk wordt die economische situatie voor Zaanstad en de twee ommelanden in kaart gebracht en verklaard.

4.1 Aard van de economische situatie

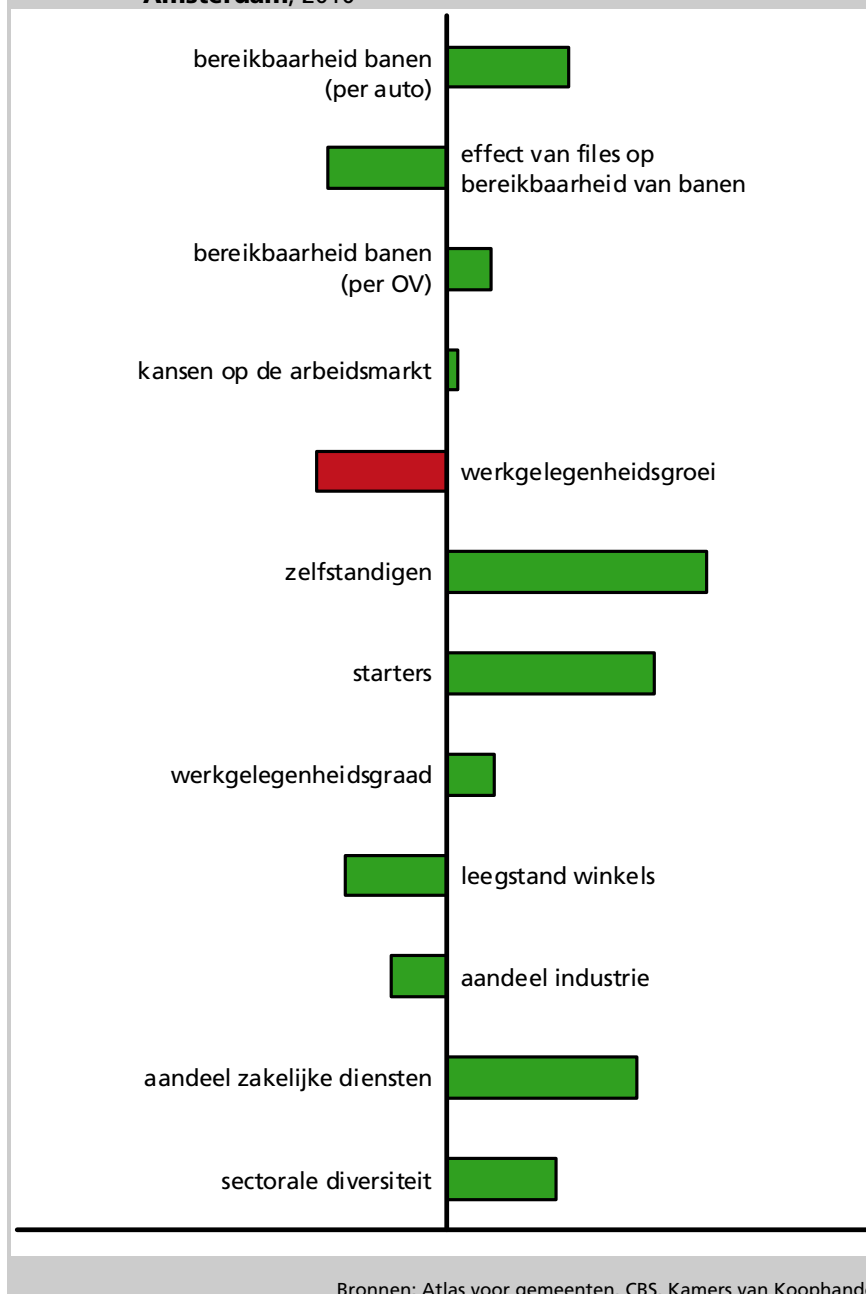
De indicatoren aan de hand waarvan de economische situatie in Zaanstad en de ommelanden in kaart wordt gebracht zijn niet zomaar gekozen. Ze zijn afgeleid uit de modellen die een verklaring bieden voor de bevolkingssamenstelling, de werkloosheid en de mate van overlast en onveiligheid.

De beschikbaarheid van banen en het effect van files daarop blijkt een belangrijke verklaring te bieden voor de bevolkingssamenstelling van een gemeente. De kansen op de arbeidsmarkt voor de inwoners van een gemeente, een combinatie van de beschikbaarheid van banen en het aantal mensen dat om die banen concurreert, is een uiterst belangrijke determinant van werkloosheid. Daarnaast blijkt het aantal zelfstandigen belangrijk te zijn voor de mate van overlast en onveiligheid. Daarom is Zaanstad en de beide typen ommelanden in onderstaande figuren op die indicatoren vergeleken met het gemiddelde van de benchmark.

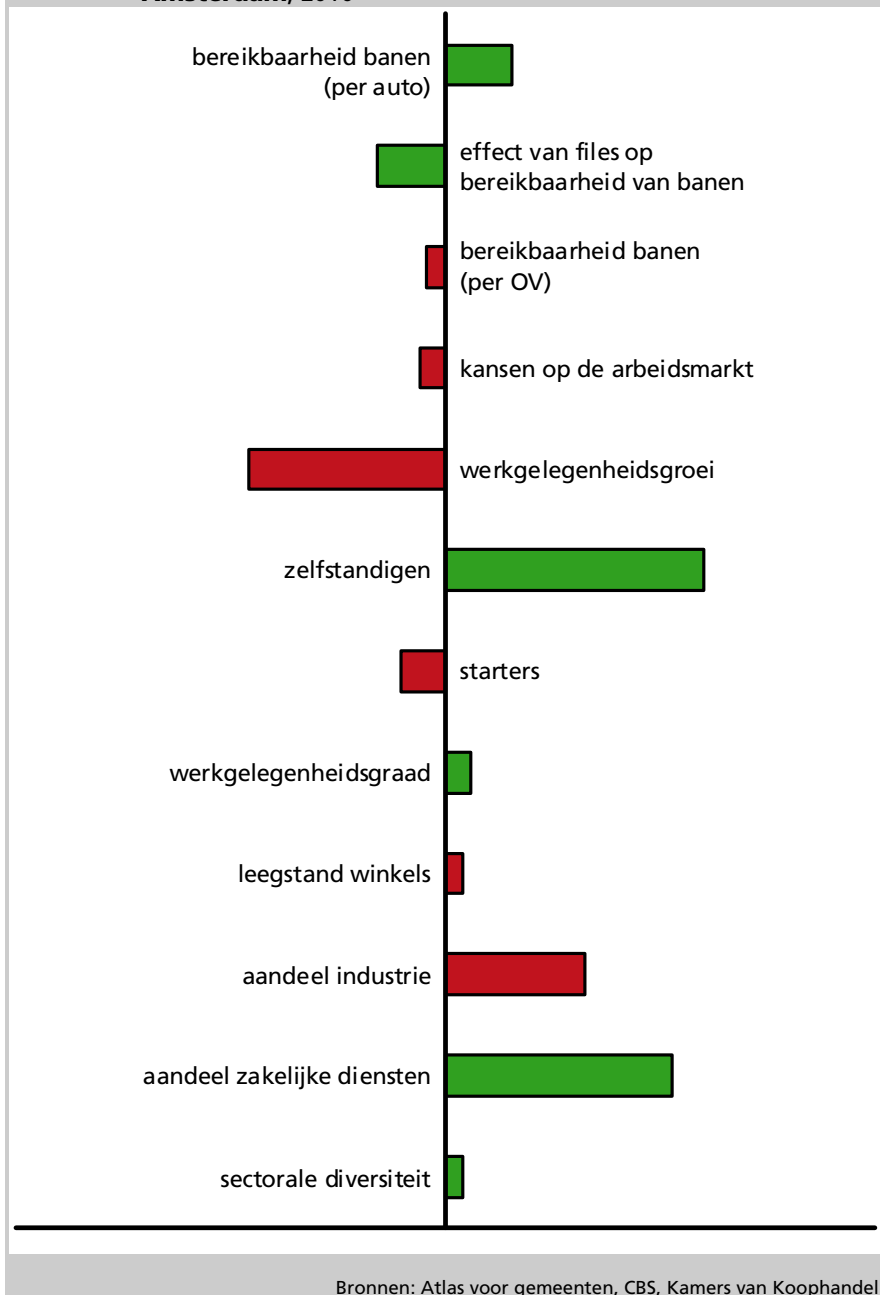
Figuur 4.1 De economie van **Zaanstad**, 2010

Figuur 4.2 De economie in het **ommand van Zaanstad incl. Amsterdam, 2010**

Figuur 4.3 De economie van het **omeland van Zaanstad excl. Amsterdam**, 2010

De inwoners van Zaanstad hebben een lagere kans op een baan dan gemiddeld in de benchmark (zie figuur 4.1). Het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd per auto en per OV te bereiken is, is lager dan vanuit de meeste andere gemeenten. Daardoor zijn de kansen op de arbeidsmarkt benedengemiddeld. Daarnaast is de werkgelegenheidsgroei in Zaanstad lager dan gemiddeld werkgelegenheidsgroei en is ook de werkgelegenheidsgraad relatief laag. Dit gaat samen met een ongunstige sectorale structuur met een relatief hoog aandeel industrie (beperkt groeiende sector) en een relatief laag aandeel zakelijke diensten (sterk groeiende sector). Lichtpunten in de economie van Zaanstad zijn de sectorale diversiteit en het aantal starters; die zijn beide hoger dan gemiddeld. Daarnaast heeft Zaanstad relatief weinig last van files.

Voor het ommeland geldt dat vooral de bereikbaarheid van banen per auto gemiddeld beter is dan in de andere ommelanden. Dit geldt zowel voor het ommeland inclusief Amsterdam als voor het ommeland exclusief Amsterdam (zie figuur 4.2 en 4.3). De kansen op de arbeidsmarkt in het ommeland inclusief Amsterdam zijn bovengemiddeld, die in het ommeland exclusief Amsterdam echter benedengemiddeld.

Het ommeland inclusief Amsterdam scoort op alle indicatoren met uitzondering van werkgelegenheidsgroei beter dan gemiddeld (zie figuur 4.2), en ook beter dan het ommeland zonder Amsterdam. In het ommeland exclusief Amsterdam is de bereikbaarheid van banen per auto zoals gezegd hoger dan gemiddeld (zie figuur 4.3). Dat ommeland heeft ook relatief weinig last van files. De bereikbaarheid van banen per openbaar vervoer is echter lager dan gemiddeld. De werkgelegenheidsgroei is er net als in Zaanstad en in het ommeland inclusief Amsterdam lager dan gemiddeld, maar het aandeel zelfstandigen, het aandeel zakelijke diensten en de werkgelegenheidsgraad zijn er hoger dan gemiddeld.

Bovenstaande impliceert dat Amsterdam een gunstige invloed heeft op de economie van de gehele stadsregio en dat economische kansen zich meer in Amsterdam lijken te concentreren dan in de andere drie grote steden. Zaanstad lijkt daarnaast minder van de nabijheid van Amsterdam te profiteren dan andere gemeenten in het ommeland. Het algemene beeld is dat het ommeland van Zaanstad (inclusief Amsterdam) relatief veel economische kansen biedt aan haar inwoners maar dat Zaanstad zelf juist achterblijft. Hiernaast is het opvallend dat zowel in Zaanstad als in de beide

ommelanden de werkgelegenheidsgroei lager is dan het gemiddeld in de benchmark. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de achterliggende factoren van de werkgelegenheidsgroei.

4.2 Achtergronden van werkgelegenheidsgroei

In de onderstaande tabel staan de gestileerde resultaten uit een model waarmee de verschillen in werkgelegenheidsgroei tussen de Nederlandse gemeenten worden verklaard. De resultaten van de analyses met steden en niet-stedelijke gemeenten blijken in die modellen vergelijkbaar te zijn, waardoor die hier niet verder zijn opgesplitst.

Tabel 4.1 Wat verklaart werkgelegenheidsgroei in een gemeente?

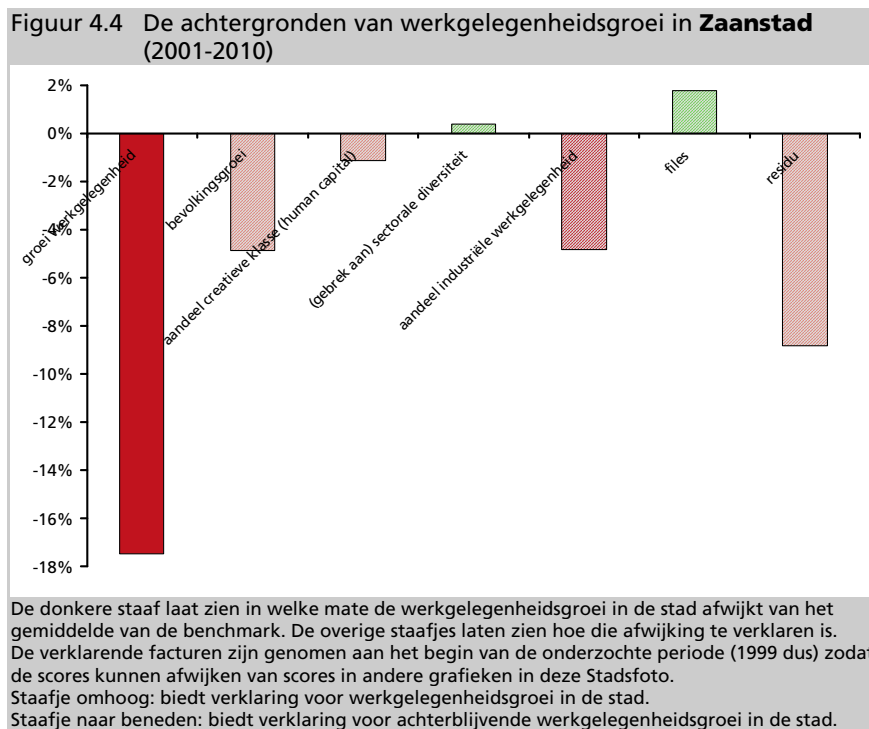
	Effect op werkgelegenheidsgroei
AGGLOMERATIE EN STEDELIJKHEID	
Effect van files op bereikbaarheid (agglomeratienadelen)	-
ECONOMIE	
Aandeel industriële werkgelegenheid	-
Sectorale diversiteit	+
BEVOLKING	
Aandeel creatieve klasse (<i>human capital</i>)	+
Bevolkingsgroei	+

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen waarmee de werkgelegenheidsgroei in Nederlandse gemeenten wordt verklaard. Een + betekent dat die factor positief samenhangt met werkgelegenheidsgroei (hoe hoger de waarde van die factor, hoe meer groei). Een - betekent dat die factor negatief samenhangt met groei.

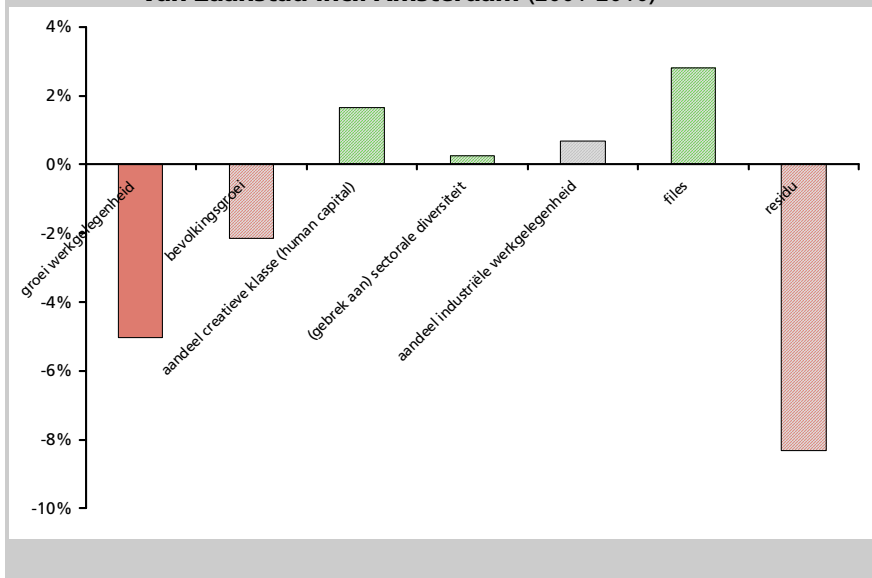
Die groeiverschillen tussen gemeenten zijn enerzijds afhankelijk van de verschillen in de groei (werken volgt wonen) en samenstelling (*human capital*) van de bevolking, en anderzijds van de mate van diversiteit van de sectorale werkgelegenheidsstructuur in de stad. Ook kampen de meest geagglomereerde regio's in Nederland zodanig met agglomeratienadelen zoals files dat om die reden de groei daar minder is geweest dan verwacht zou mogen worden.

De tabel toont de gemiddelde resultaten voor alle Nederlandse gemeenten. De vraag is vervolgens hoe dat model uitwerkt voor Zaanstad en de beide typen ommelanden. Met andere woorden: wat zijn de verklaringen voor de afwijkende werkgelegenheidsgroei van de regio ten opzichte van de groei in

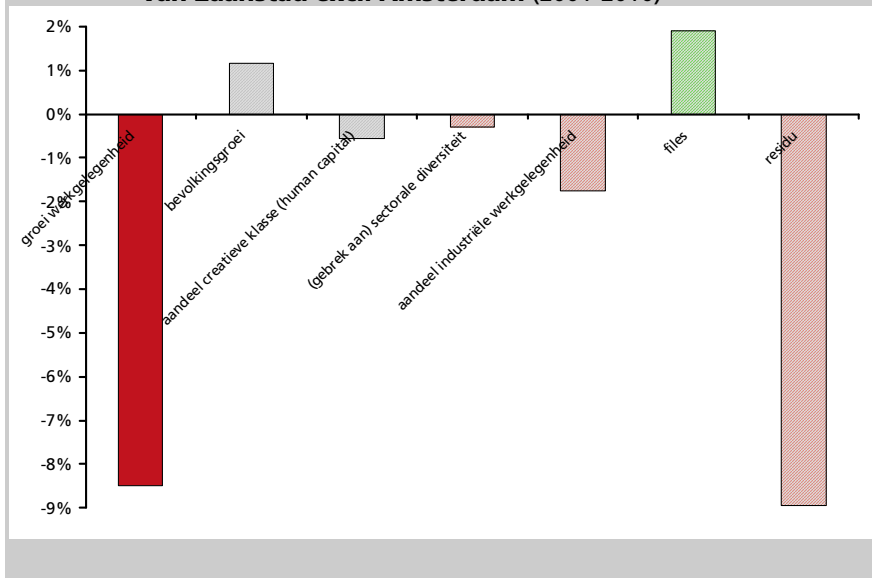
andere stadsregio's? Het antwoord op die vraag staat in onderstaande grafieken.

Figuur 4.5 De achtergronden van werkgelegenheidsgroei in het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam (2001-2010)

Figuur 4.6 De achtergronden van werkgelegenheidsgroei in het ommeland van Zaanstad excl. Amsterdam (2001-2010)

De groei van de werkgelegenheid in Zaanstad en de beide ommelanden was de afgelopen tien jaar lager dan gemiddeld in de benchmark (de linker staafjes in de grafieken). De achterliggende factoren voor deze lager dan gemiddelde werkgelegenheidsgroei verschillen echter voor Zaanstad en de ommelanden.

Voor Zaanstad is de lager dan gemiddelde werkgelegenheidsgroei te verklaren door het hoge aandeel industrie, een lager dan gemiddelde bevolkingsgroei en een relatief laag aandeel *human capital* (zie figuur 4.4). De relatief lage filedruk draagt bij aan de werkgelegenheidsgroei, maar kan deze negatieve factoren niet compenseren. Tot slot is er een relatief groot onverklaard deel: het residu. Dit betekent dat de werkgelegenheidsgroei lager is dan op basis van het model verwacht mocht worden.

Het ommeland inclusief Amsterdam vertoont een minder sterke (negatieve) afwijking van de benchmark dan het ommeland exclusief Amsterdam. Uit figuur 4.5 blijkt dat dit vooral te danken is aan het relatief hoge aandeel *human capital* en de minder dan gemiddelde impact van files. De lage bevolkingsgroei vormt een belangrijke verklaring voor de achterblijvende werkgelegenheidsgroei. Daarnaast is er een relatief groot onverklaard deel: het residu. Dit impliceert dat de werkgelegenheidsgroei lager is dan op basis van het model mocht worden verwacht. Voor het ommeland exclusief Amsterdam geldt dat de achterblijvende werkgelegenheid voor een deel kan worden verklaard uit het gebrek aan sectorale diversiteit en het hoge aandeel industrie. Ook hier blijft echter een relatief groot onverklaard deel over, wat impliceert dat de achterblijvende werkgelegenheidsgroei voor een belangrijk deel niet verklaren is met de factoren in het model.

Samenvattend betekent dit dat de werkgelegenheidsgroei in zowel Zaanstad als de beide ommelanden lager was dan gemiddeld, en ook lager was dan op basis van de kenmerken van de regio verwacht mocht worden. Dit kan erop duiden dat de sterke werkgelegenheidsgroei op plekken waar veel ruimte voor nieuwe ontwikkeling is, zoals in Haarlemmermeer, ervoor heeft gezorgd dat de rest van de regio rond Amsterdam (het ommeland exclusief G50 en Zaanstad) relatief is achtergebleven. Met andere woorden: de werkgelegenheidsgroei in de regio Amsterdam is waarschijnlijk bovengemiddeld geconcentreerd geweest in andere G50-gemeenten in het ommeland van Amsterdam (met name Haarlemmermeer), waardoor zowel Zaanstad als de beide ommelanden relatief slecht scoren.

Het is goed om te benadrukken dat het hier gaat om werkgelegenheidsgroei in de eigen gemeente. De bevinding dat een lager dan verwachte werkloosheid samengaat met een lager dan verwachte werkgelegenheidsgroei benadrukt het feit dat slechts een deel van de mensen in dezelfde gemeente werkt en woont. Voor de verklaring van de werkloosheid is het aantal beschikbare banen binnen acceptabele reistijd (waar de banen in Amsterdam ook onder vallen) belangrijk.

Een belangrijke verklaring voor de lager dan verwachte werkgelegenheidsgroei in Zaanstad kan liggen in de sectorale structuur. Hoewel het aandeel industrie als verklarende variabele is meegenomen kan het zijn dat in bijvoorbeeld de dienstensector juist de beperkt groeiende sectoren zijn oververtegenwoordigd. Een reden hiervoor kan zijn dat snelgroeiende sectoren zich bovengemiddeld concentreren in Amsterdam. Nader onderzoek is nodig om hier definitieve uitspraken over te kunnen doen.

Een mogelijke alternatieve verklaring kan in het ruimtelijke beleid in de regio liggen. Door ruimtegebrek en bedrijventerreinbeleid in de regio kan het zijn dat de werkgelegenheidsgroei zich voornamelijk heeft geconcentreerd in steden buiten Zaanstad en het gedefinieerde ommeland. Dit geldt dan waarschijnlijk voor Haarlemmermeer en Almere. Bij voldoende aanbod van bedrijventerreinen kan het ook zijn dat deze steden om specifieke redenen – zoals ligging aan de ‘Amsterdamse’ kant van het IJ – aantrekkelijker worden gevonden.

Hiernaast beslaan de figuren 4.4 tot en met 4.6 een periode van tien jaar. Deze periode kende ook een aantal jaren met een krappe kantorenmarkt waardoor een deel van de vraag (en de daarmee gepaard gaande werkgelegenheid) buiten de regio is geacomodeerd. Met andere woorden: de vraag naar kantoren als gevolg van de economische groei in de jaren voor de huidige crisis steeg sneller dan het aanbod waardoor een deel van deze groei in plekken net buiten de Noordvleugel heeft plaatsgevonden. Het vereist echter nader onderzoek om hier definitieve uitspraken over te kunnen doen.

4.3 Impact bestaand en toekomstig beleid

De acht projecten binnen het bestaande en (mogelijke) toekomstige beleid (zie paragraaf 1.4) zullen de score van Zaanstad op het gebied van werkgelegenheidsgroei beïnvloeden.

Dit gebeurt direct via de groei van de werkgelegenheid in de eigen gemeente als gevolg van nieuwe werklocaties en het verminderen van de filedruk. Indirect gebeurt dit door de groei van het aantal banen binnen acceptabele reistijd. Dit leidt namelijk tot een toename van de aantrekkingskracht van de stad op kansrijke bevolkingsgroepen. Steden met een relatief hoog aandeel *human capital* kennen een hogere werkgelegenheidsgroei. Een groei van het aantal banen binnen acceptabele reistijd zorgt via een hogere aantrekkingskracht op kansrijke bevolkingsgroepen tot extra werkgelegenheidsgroei.

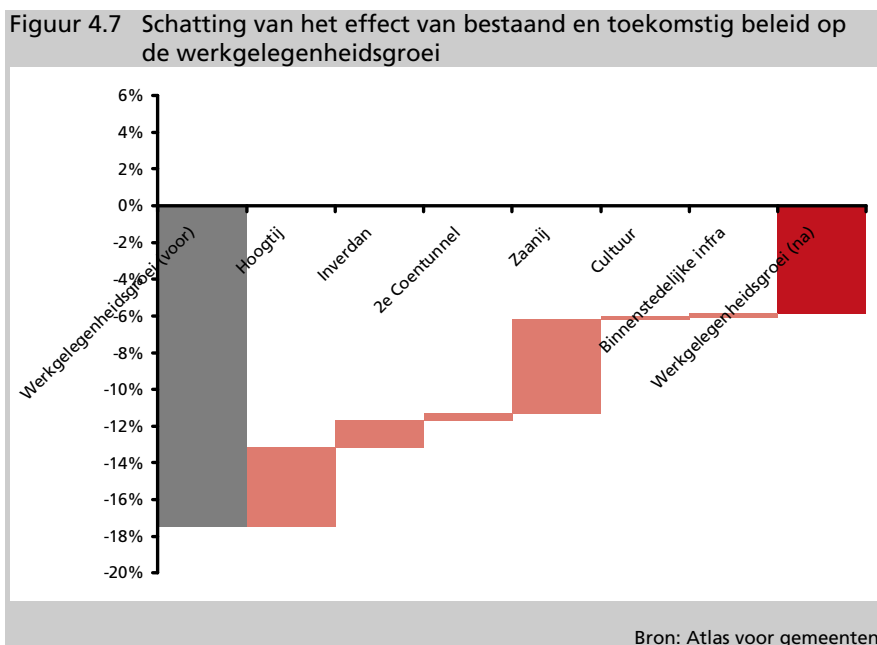
Figuur 4.7 laat zien dat de grootste effecten op de werkgelegenheidsgroei van ZaanIJ en Hoogtij te verwachten zijn. Door ZaanIJ en het bedrijventerrein Hoogtij (en ook Inverdan) groeit de werkgelegenheid in de gemeente Zaanstad. Het is van belang om te weten dat deze groei voor het belangrijkste deel het gevolg is van verhuizende bedrijven binnen de eigen regio. Het effect op de kansen op de arbeidsmarkt (en daarmee de werkloosheid) is daarom relatief beperkt (zie ook hoofdstuk 3).

Dankzij ZaanIJ groeit ook de bevolking van Zaanstad sterk waarmee ook de vraag naar producten en diensten in verzorgende sectoren zoals detailhandel, horeca en persoonlijke diensten toeneemt. Hiermee stijgt de werkgelegenheid in deze sectoren wat gezamenlijk met het netto resultaat van de bedrijvendynamiek in ZaanIJ zorgt voor een sterke groei van de werkgelegenheid.

Door de lagere filedruk vanwege de opening van de tweede Coentunnel en de investeringen in de binnenstedelijke infrastructuur profiteren bedrijven in Zaanstad van meer agglomeratievoordelen. Binnen dezelfde reistijd zijn immers meer potentiële werknemers, klanten en toeleveranciers te vinden. Dit leidt tot een groei van deze bedrijven – en daarmee van de werkgelegenheid – die niet eenmalig is, maar in principe elk jaar zou kunnen plaatsvinden. Deze groei is in de praktijk uiteraard niet oneindig omdat een

sterke groei ook weer gepaard gaat met agglomeratienadelen zoals congestie en hogere grondprijzen.

Hetzelfde geldt voor de groei als gevolg van de toegenomen aantrekkingskracht op kansrijke bevolkingsgroepen die wordt veroorzaakt door veranderingen in woningvoorraad (o.a. ZaanIJ en Inverdan) en investeringen in cultuur. Een hoger aandeel *human capital* trekt bedrijven aan en leidt daarmee tot additionele werkgelegenheid. Deze groei is evenmin eenmalig maar zal zich over meerdere jaren voordoen tot het moment waarop de agglomeratienadelen toenemen.

De gezamenlijke impact van deze beleidsmaatregelen is een duidelijke toename van de gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheidsgroei – al blijft deze nog wel wat achter bij het gemiddelde van de benchmark.

5 Bevolkingssamenstelling

De samenstelling van de bevolking van een stedelijke regio is cruciaal. De samenstelling van de bevolking biedt vaak een belangrijke verklaring voor zowel het werkloosheidspercentage als de leefbaarheidssituatie. In dit deel van de REGIOFOTO worden zoveel mogelijk facetten van de samenstelling van de bevolking van Zaanstad en het ommeland in kaart gebracht, en wordt die samenstelling verklaard uit de woonomgeving en de economische omstandigheden van de stad en de regio.

5.1 Aard van de bevolkingssamenstelling

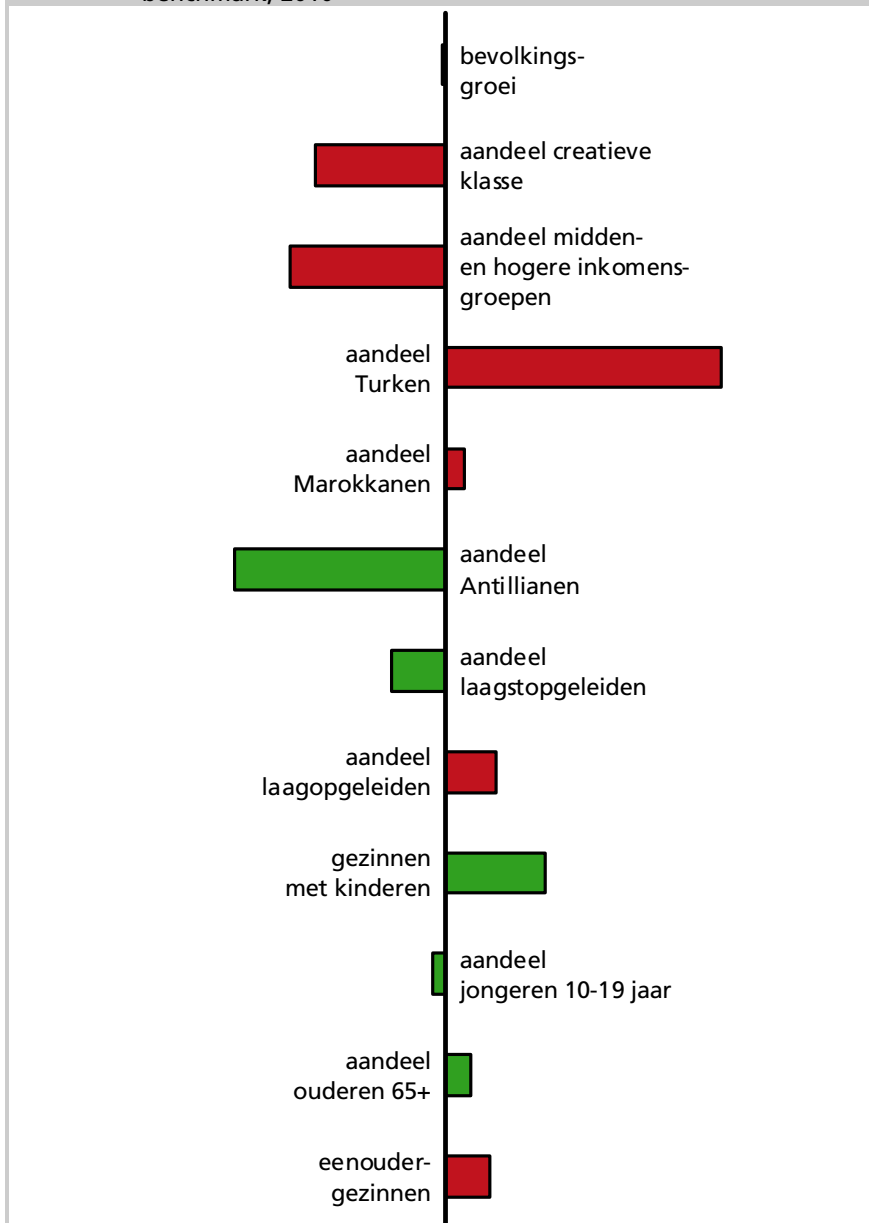
In onderstaande figuren wordt allereerst de samenstelling van de bevolking in de stadsregio Zaanstad zo precies mogelijk in kaart gebracht ten opzichte van het gemiddelde van de benchmark. De getoonde indicatoren zijn niet zomaar gekozen, maar gebaseerd op de empirische modellen die aan deze REGIOFOTO ten grondslag liggen. Het zijn de kenmerken van de bevolking die meetbaar samenhangen met enerzijds leefbaarheidsproblemen en werkloosheid, en anderzijds de economische groei.

Voor die groei blijkt het aandeel hoogopgeleiden van belang te zijn. Als indicator voor de voorraad *human capital* is de omvang van de creatieve klasse een betere indicator dan het aandeel hoogopgeleiden.¹⁸ Daarom zijn beide indicatoren opgenomen.

Voor het verklaren van leefbaarheidsproblemen zijn zowel de demografische (gezinnen met kinderen, jongeren en ouderen), sociaal-economische (hogere inkomensgroepen), als de etnische (Marokkanen en Antillianen) samenstelling van de bevolking van belang. Dat geldt ook voor het verklaren van werkloosheid, waarvoor ook nog de huishoudenssamenstelling (eenoudergezinnen) en het opleidingsniveau (*laagstopgeleiden*) een verklaring bieden.

¹⁸ Marlet, G.A., Van Woerkens, C.M.C.M., 2007: *The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth*, in: *Urban Studies*, 44, 13, 1-21.

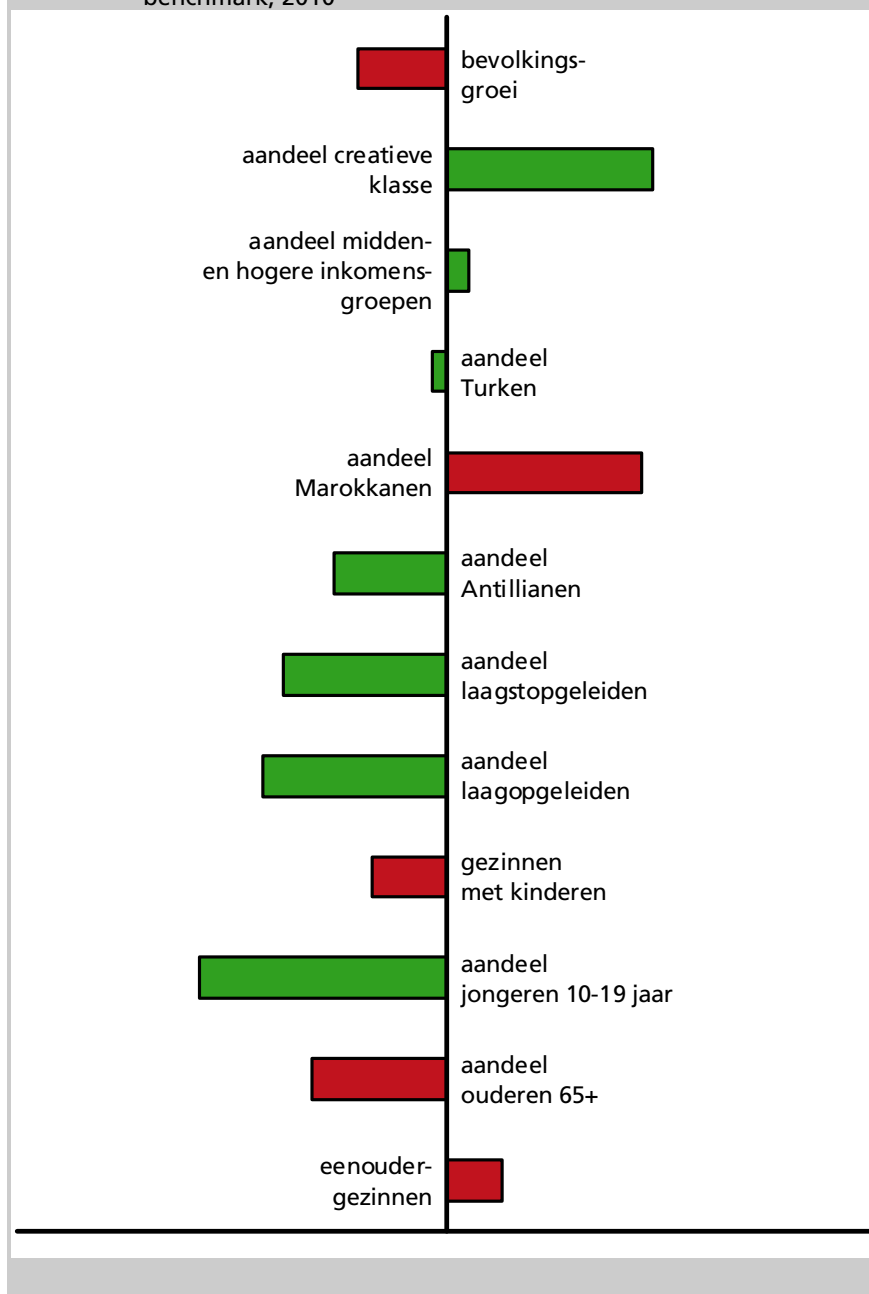
Figuur 5.1 De bevolkingssamenstelling van **Zaanstad** ten opzichte van de benchmark, 2010

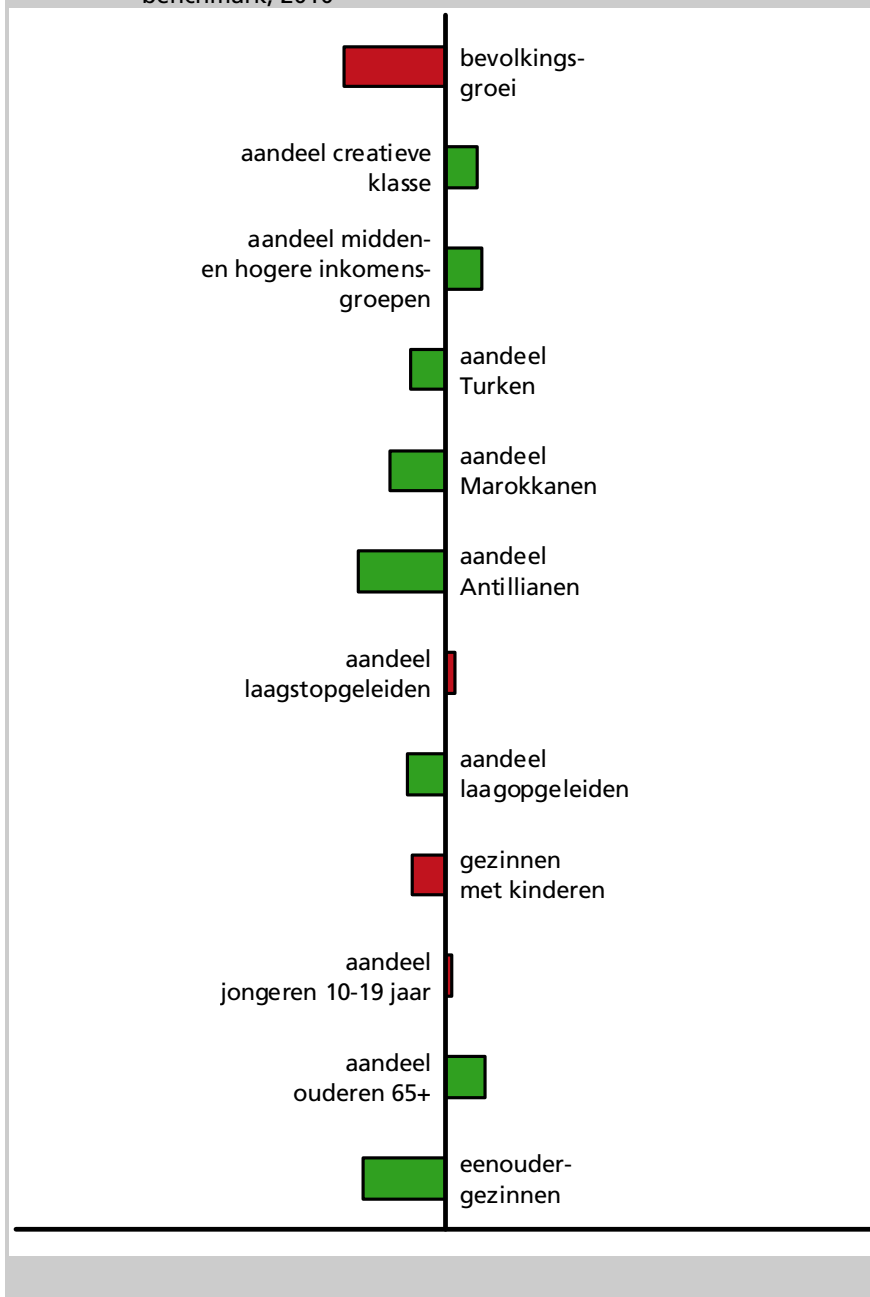
De figuur toont de afwijking van het gemiddelde van de benchmark. Hoe verder het staafje naar rechts wijst hoe hoger de score ten opzichte van de benchmark. Hoe verder het staafje naar links wijst, hoe lager. Met groen en rood is aangegeven of de score als relatief gunstig of ongunstig kan worden gekwalificeerd.

Bronnen: Atlas voor gemeenten (1, 7, 12), CBS (2 t/m 6, 8 t/m 11)

Figuur 5.2 De bevolkingssamenstelling in **het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam** ten opzichte van de ommelanden van de benchmark, 2010

Figuur 5.3 De bevolkingssamenstelling in **het ommeland van Zaanstad excl. Amsterdam** ten opzichte van de ommelanden van de benchmark, 2010

De bevolkingssamenstelling van Zaanstad laat een wisselend beeld zien (zie figuur 5.1). De bevolkingsgroei ligt rond het gemiddelde van de benchmark maar het aandeel *human capital* (creatieve klasse) is relatief laag en ook het aandeel mensen uit de midden- en hogere inkomensgroepen is lager dan gemiddeld in de benchmark. Wat betreft de etnische samenstelling van de bevolking valt op dat het aandeel Turken relatief hoog is terwijl het aandeel Antillianen juist relatief laag is. Opvallend is dat het aandeel laagstopgeleiden lager is dan gemiddeld, maar dat het aandeel laagopgeleiden hoger is dan gemiddeld. Tot slot valt op dat er relatief veel gezinnen met kinderen en 65-plussers in Zaanstad wonen. Het aandeel eenoudergezinnen is ook hoger dan gemiddeld in de benchmark.

Het ommeland van Zaanstad inclusief Amsterdam laat een heel ander beeld zien (zie figuur 5.2). De groei van de bevolking is lager dan gemiddeld, maar het ommeland inclusief Amsterdam kent wel een bovengemiddeld aandeel *human capital* en aandeel mensen in midden- en hogere inkomensgroepen. Wat betreft de etnische bevolkingssamenstelling valt op dat juist het aandeel Marokkanen er hoger is dan gemiddeld en het aandeel Turken en Antillianen lager is dan gemiddeld. Als gekeken wordt naar het opleidingsniveau dan is zowel het aandeel laagstopgeleiden als het aandeel laagopgeleiden lager dan gemiddeld. Wat betreft leeftijdsopbouw van de bevolking valt op dat het aandeel gezinnen met kinderen, het aandeel jongeren en het aandeel 65-plussers lager zijn dan gemiddeld in de benchmark van grote steden. Het ommeland inclusief Amsterdam lijkt hierdoor aantrekkelijk te zijn voor hoogopgeleide mensen zonder kinderen, terwijl in Zaanstad juist relatief veel laagopgeleiden en mensen met kinderen wonen.

Een vergelijking van de bovenstaande figuren laat zien dat Amsterdam een grote invloed heeft op dit tegengestelde beeld. Het ommeland exclusief Amsterdam kent nog wel een bovengemiddeld aandeel mensen in de midden- en hogere inkomensgroepen en ook het aandeel *human capital* is er hoger dan gemiddeld, maar de staafjes laten een veel minder grote afwijking van het gemiddelde zien. Met andere woorden: Amsterdam kent een bovengemiddelde concentratie van kansrijke bevolkingsgroepen.

5.2 Achtergronden van de bevolkingssamenstelling

De samenstelling van de bevolking van een stad en regio is deels historisch bepaald. Daarnaast spelen geboorte en sterfte een rol. En tot slot bepaalt migratie een deel van de verandering van de samenstelling van de bevolking. Bij het verklaren van de verschillen in bevolkingssamenstelling ligt de nadruk op die migratie. De reden daarvoor is dat juist de migratie van hoger opgeleiden en mensen uit de midden- en hogere inkomensgroepen bepalend is voor de verschillen tussen steden en regio's. Bovendien gaat de beleidsmatige interesse vaak uit naar het aantrekken van mensen uit de midden- en hogere inkomensgroepen.

Met regressieanalyses is achterhaald welke factoren ervoor zorgen dat de ene regio wel en de andere niet in trek is bij kansrijke bevolkingsgroepen (hoogopgeleiden en mensen uit de midden- en hogere inkomensgroepen). In onderstaande tabel zijn de uitkomsten uit die analyses gestileerd weergegeven. In de eerste kolom staan de resultaten voor het stedelijke gebied, in de tweede kolom staan de resultaten voor de dorpen in de ommelanden.

De bereikbaarheid van banen bleek de belangrijkste verklarende variabele voor de aantrekkingskracht van een stad te zijn. Het gaat hierbij niet alleen om banen in de stad maar ook (en vooral) om de bereikbaarheid van banen vanuit de stad. De indicator die hiervoor is gebruikt houdt rekening met alle banen die op acceptabele afstand van de stad liggen, de werkelijke reistijden per OV en auto en het effect van files daarop. De ommelanden van de stad spelen hier dus een belangrijke rol voor de economische kansen van de stedelijke bevolking.¹⁹

Ook het culturele en culinaire aanbod in de stad is van groot belang voor de aantrekkingskracht. Bij het culturele aanbod blijkt het vooral te gaan om het reguliere aanbod aan concerten en uitvoeringen in de podiumkunsten, en niet (meetbaar) om evenementen, festivals en musea. In sommige modellen blijkt overigens wel de aanwezigheid van een goed presterende profvoetbalclub (voetbalevenementen dus) van invloed te zijn op de aantrekkingskracht van een stad op bepaalde bevolkingsgroepen.²⁰ Voor de

¹⁹ Zie voor een uitgebreide beschrijving van die indicator: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2005: *Atlas voor gemeenten 2005*, thema bereikbaarheid (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

²⁰ Zie: G.A. Marlet, 2009: *De aantrekkelijke stad* (VOC Uitgevers, Nijmegen).

dorpen in het ommeland zijn niet (alleen) de voorzieningen in de gemeente van belang, maar (juist) ook de voorzieningen in de naburige stad, of de naburige steden.

Tabel 5.1 Wat bepaalt de aantrekkingskracht van stad en ommeland?

	Aantrekkingskracht op kansrijke bevolkingsgroepen	
	STAD	OMMELAND
ECONOMIE		
Bereikbaarheid van banen	+	+
WOONOMGEVING		
Woningen		
Aandeel vrijstaande woningen	+	+
Aandeel tweekappers	+	+
Aandeel tussenwoningen	-	-
Aandeel appartementen	-	-
Aandeel sociale huurwoningen	-	-
Aandeel hoogbouw	-	-
Aandeel vooroorlogse woningen	+	+
Gemiddelde afstand tot het centrum	-	-
Voorzieningen		
Aantal winkels mode en luxe	+	+
Leegstaande winkels	-	-
Aanbod podiumkunsten (in de stad)	+	+
Aanbod podiumkunsten (in de regio)	+	+
Culinaire kwaliteit	+	+
Historische gebouwen (aandeel Rijksmonumenten)	+	+
Aanwezigheid universiteit	+	+
Voetbalindex	+	+
Natuur		
Nabijheid Noordzeekust	+	+
Nabijheid natuurgebieden	+	+
Aandeel oppervlaktewater	+	+
Gentrification		
Aandeel kunstenaars (proxy)	+	+
OVERLAST EN ONVEILIGHEID		
Overlast	-	-
Vernielingen	-	-
Geweldsmisdrijven	-	-
Stankoverlast	-	-

De tabel is een gestileerde weergave van de uitkomsten uit de modellen waarmee de aantrekkingskracht van steden en dorpen wordt verklaard. Een + betekent dat die factor positief van invloed is op de aantrekkingskracht. Een - betekent dat die factor daar negatief mee samenhangt.

Het aanbod aan winkels voor mode en luxe (*funshopping*) blijkt belangrijk te zijn voor zowel de stad als de gemeenten in het ommeland. Ook biedt de aanwezigheid van historische gebouwen, afgemeten aan het aantal

Rijksmonumenten, een significante verklaring voor de aantrekkingskracht van zowel de stad als de dorpen in het ommeland.

De nabijheid van natuur vanuit de stad doet er ook toe. De nabijheid van natuur duidt op het belang dat mensen hechten aan de mogelijkheid voor natuurrecreatie binnen acceptabele reistijd.²¹ Ook hier heeft het ommeland dus een belangrijke functie voor het woonklimaat in en de aantrekkingskracht van de stad. Tot slot doen ook de aanwezigheid van water in de directe woonomgeving en de nabijheid van de Noordzeekust er toe bij het verklaren van de samenstelling van de bevolking in een stad.

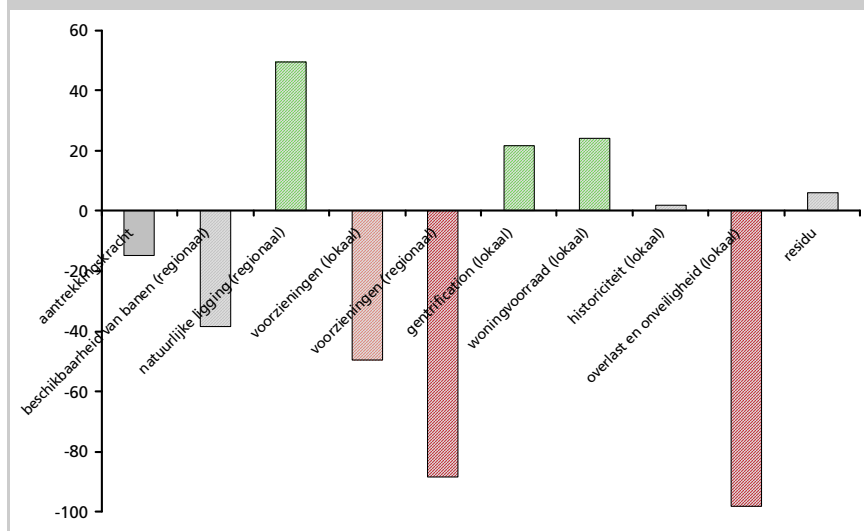
Uit de directe woonomgeving blijken vooral de indicatoren voor geweld en overlast een negatieve verklaring te bieden voor de aantrekkingskracht van een stad en regio. De gebruikte overlastindicator is een samengestelde indicator waar zowel overlast van jongeren en omwonenden onderdeel van uitmaakt als vervuilingsaspecten als bekladding en rommel op straat.

Behalve ligging, voorzieningen en een veilige woonomgeving zijn ook de kenmerken van de woningvoorraad van invloed op de aantrekkingskracht van een stad of regio. Het aandeel sociale huurwoningen is bijvoorbeeld negatief van invloed op de aantrekkingskracht op kansrijke bevolkingsgroepen, de omvang van de woningen positief.

De in de tabel getoonde indicatoren zijn gemiddeld van invloed op de aantrekkingskracht van de Nederlandse steden en dorpen. De vraag is welke van die factoren voor Zaanstad en het ommeland van belang zijn bij het verklaren van de aantrekkingskracht op hoger opgeleiden en mensen uit de midden- en hogere inkomensgroepen. In onderstaande grafieken is dat weergegeven.

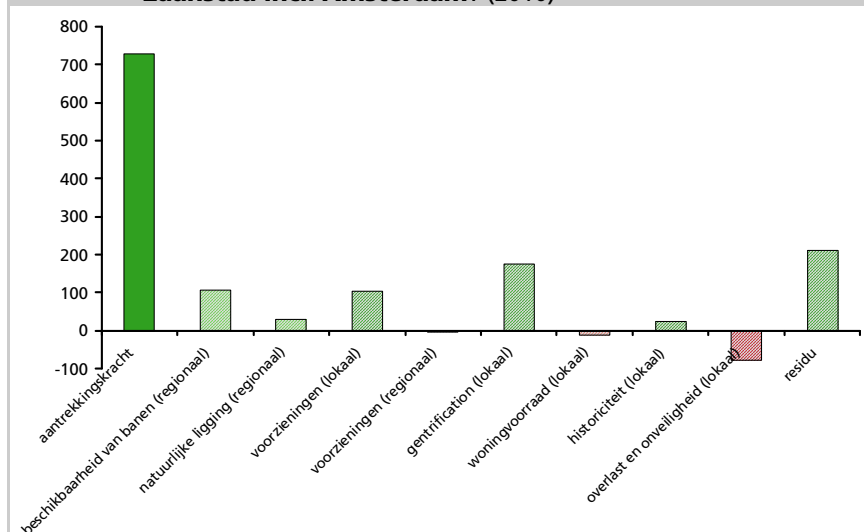
²¹ Bij de constructie van de ruimtelijke indicator 'nabijheid natuur' werd de reistijdwaardering voor recreatieve functies gebruikt (bron: RIVM).

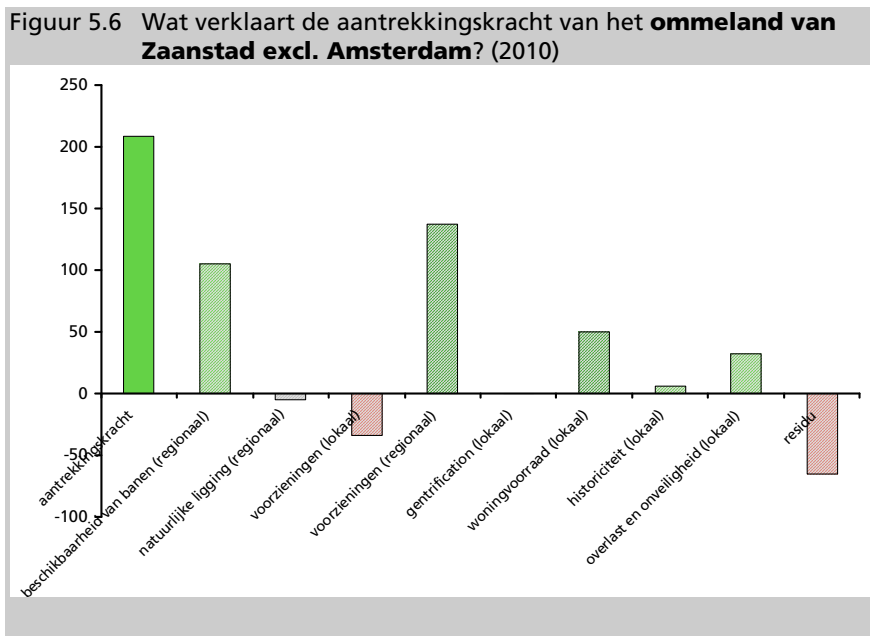
Figuur 5.4 Wat verklaart de aantrekkingskracht van **Zaanstad**? (2010)

Op de y-as staat een indexscore voor de aantrekkingskracht van de stad. De y-as is herschaald o.b.v. de scores van Zaanstad. De absolute minimum- en maximumscores lopen van 1500 tot -1500. De donkere staaf laat zien in welke mate de aantrekkingskracht in de stad afwijkt van het gemiddelde van de benchmark. De overige staafjes laten zien hoe die afwijking te verklaren is. Staafje omhoog: biedt positieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad. Staafje naar beneden: biedt negatieve verklaring voor de aantrekkingskracht van de stad.

Figuur 5.5 Wat verklaart de aantrekkingskracht van **het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam**? (2010)

De meest opmerkelijke conclusie uit de vorige paragraaf was het grote verschil in bevolkingssamenstelling tussen Zaanstad en het ommeland (inclusief Amsterdam). Ook in de bovenstaande figuren over de aantrekkingskracht van Zaanstad en de ommelanden is dat terug te vinden. De aantrekkingskracht van Zaanstad op kansrijke bevolkingsgroepen is gemiddeld ten opzichte van de andere steden in de benchmark, terwijl die van het ommeland (zowel inclusief als exclusief Amsterdam) juist groter is.

De beperkte aantrekkingskracht van Zaanstad heeft vooral te maken met het relatief lage voorzieningenaanbod en de mate van overlast en onveiligheid. (zie ook hoofdstuk 2). Het lijkt er dan ook op dat Zaanstad in vergelijking met de benchmark minder in staat is te profiteren van de voorzieningen en banen in de centrale stad. De kwaliteit van de woningvoorraad heeft wel een positief effect maar weegt niet op tegen de lager dan gemiddelde scores op andere punten.

De relatief hoge aantrekkingskracht van het ommeland (inclusief en exclusief Amsterdam) is te verklaren door het voorzieningenaanbod en de beschikbaarheid van banen. Voor het ommeland inclusief Amsterdam speelt de hoge mate van *gentrification* ook een belangrijke rol. Voor het ommeland

exclusief Amsterdam speelt dat geen rol maar is de bovengemiddelde kwaliteit van de woningvoorraad juist wel een positieve factor.

Tenslotte geldt voor het ommeland inclusief Amsterdam dat de positieve waarde van het residu betekent dat de aantrekkingskracht nog groter is dan op basis van het model verwacht mocht worden. Voor het ommeland exclusief Amsterdam geldt juist het omgekeerde. Hoewel hoger dan gemiddeld is de aantrekkingskracht op kansrijke bevolkingsgroepen lager dan op basis van het model mocht worden verwacht. In het ommeland van Zaanstad blijkt Amsterdam als centrale stad een sterkere concentratie te kennen van zowel positieve aspecten (aantrekkingskracht op hoger opgeleiden) als negatieve aspecten (overlast en onveiligheid) dan de andere grote steden Utrecht, Rotterdam of Den Haag.

5.3 Impact bestaand en toekomstig beleid

De acht maatregelen binnen het bestaande en (mogelijke) toekomstige beleid zullen de aantrekkingskracht van Zaanstad vergroten. Dit gebeurt op verschillende manieren: via een groei van het aantal banen binnen acceptabele reistijd, een verbetering van het voorzieningenniveau, veranderingen in de woningvoorraad en een lagere mate van overlast en onveiligheid.

Figuur 5.7. laat het effect van de verschillende maatregelen zien. Opvallend is het grote effect van de tweede Coentunnel. Door de opening van de tweede Coentunnel neemt het aantal banen binnen acceptabele reistijd voor (potentiële) inwoners toe. De bereikbaarheid van banen is een belangrijke verklarende factor voor de aantrekkingskracht van steden waardoor dit effect erg groot is. Op mensen die nu bijvoorbeeld werken in Amsterdam-Zuid of Haarlemmermeer heeft Zaanstad na de opening van de tweede Coentunnel een grotere aantrekkingskracht omdat de reistijd naar hun werk fors lager wordt. Hierdoor neemt de relatieve ‘concurrentiepositie’ van Zaanstad op de regionale woningmarkt fors toe en zullen sommige mensen die nu bijvoorbeeld Haarlem, Diemen of Amstelveen overwegen als woonplaats Zaanstad als een mogelijk alternatief beschouwen.

Vergeleken met de opening van de tweede Coentunnel lijken de verschillen tussen de overige projecten klein. Daarom toont figuur 5.8 de effecten van de maatregelen exclusief de opening van de tweede Coentunnel. Hieruit

komt naar voren dat naast de Coentunnel vooral ZaanIJ een grote invloed heeft.

ZaanIJ verhoogt de kwaliteit van de woningvoorraad waardoor de aantrekkingskracht toeneemt. Maar er zijn meer effecten. Door bijvoorbeeld veranderingen in de woningvoorraad verandert ook de bevolkings-samenstelling. Dit leidt tot minder overlast en onveiligheid, maar ook tot een gemiddeld lagere werkloosheid wat weer een positief effect heeft op de mate van overlast en onveiligheid. Deze lagere overlast en onveiligheid draagt weer positief bij aan de aantrekkingskracht. Door de werkgelegenheidsgroei in Zaanstad neemt het aantal banen binnen acceptabele reistijd toe wat ook een positieve invloed heeft op de aantrekkingskracht van de stad. Deze netto groei van het aantal banen leidt tot betere kansen op de arbeidsmarkt en daarmee een lagere werkloosheid.

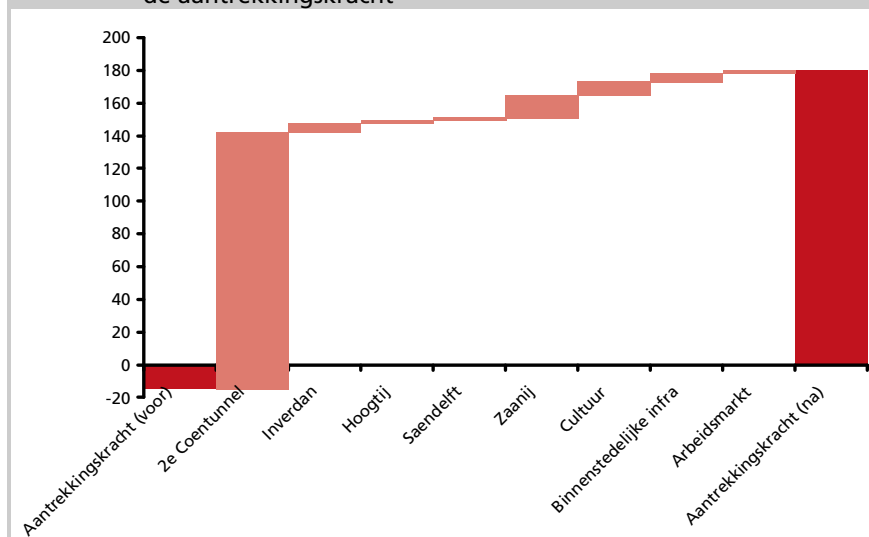
Inverdan heeft vergelijkbare effecten maar in mindere mate. Door Inverdan neemt ook het aantal vierkante meter winkelruimte toe en daarmee ook het aantal winkels voor mode en luxe. Dit zorgt voor een verbetering van het voorzieningenniveau en daarmee een grotere aantrekkingskracht van Zaanstad. Hoogtij zorgt voor een (lichte) stijging van het aantal banen binnen acceptabele reistijd en (via een lagere werkloosheid) een lichte daling van de overlast en onveiligheid. Saendelft leidt via verbeteringen in de woningvoorraad en indirect via een daling van de overlast en onveiligheid tot een grotere aantrekkingskracht.

Investerings in cultuur hebben een direct effect op de aantrekkingskracht van Zaanstad. Het effect van investeringen in de binnenstedelijke infrastructuur is juist indirect en loopt via een toename van het aantal banen binnen acceptabele reistijd. Het aantal banen binnen acceptabele reistijd is een belangrijke factor in de aantrekkingskracht van een stad. Door een lagere reistijd binnen Zaanstad neemt het aantal banen binnen acceptabele reistijd toe (doordat inwoners bijvoorbeeld sneller op de snelweg zijn en daardoor sneller in Amsterdam komen). Het positieve effect van arbeidsmarktbeleid is ook indirect: een lagere werkloosheid leidt tot minder overlast en onveiligheid wat weer bijdraagt aan de aantrekkingskracht.

Gezamenlijk zorgen deze maatregelen voor een forse verbetering van de aantrekkingskracht van Zaanstad. De aantrekkingskracht van Zaanstad

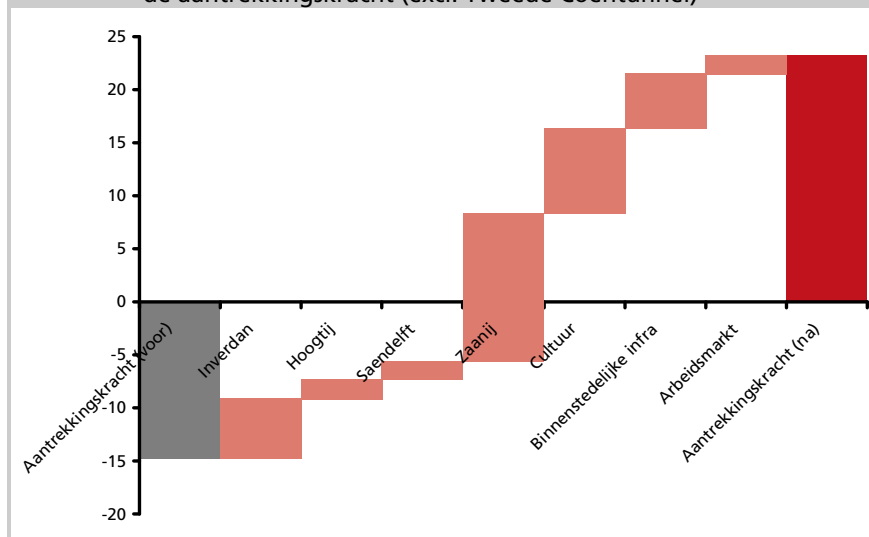
wordt – ook zonder het effect van de tweede Coentunnel – hoger dan het gemiddelde van de benchmark.

Figuur 5.7 Schatting van het effect van bestaand en toekomstig beleid op de aantrekkingskracht

Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 5.8 Schatting van het effect van bestaand en toekomstig beleid op de aantrekkingskracht (excl. Tweede Coentunnel)

Bron: Atlas voor gemeenten

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

6 Woonomgeving

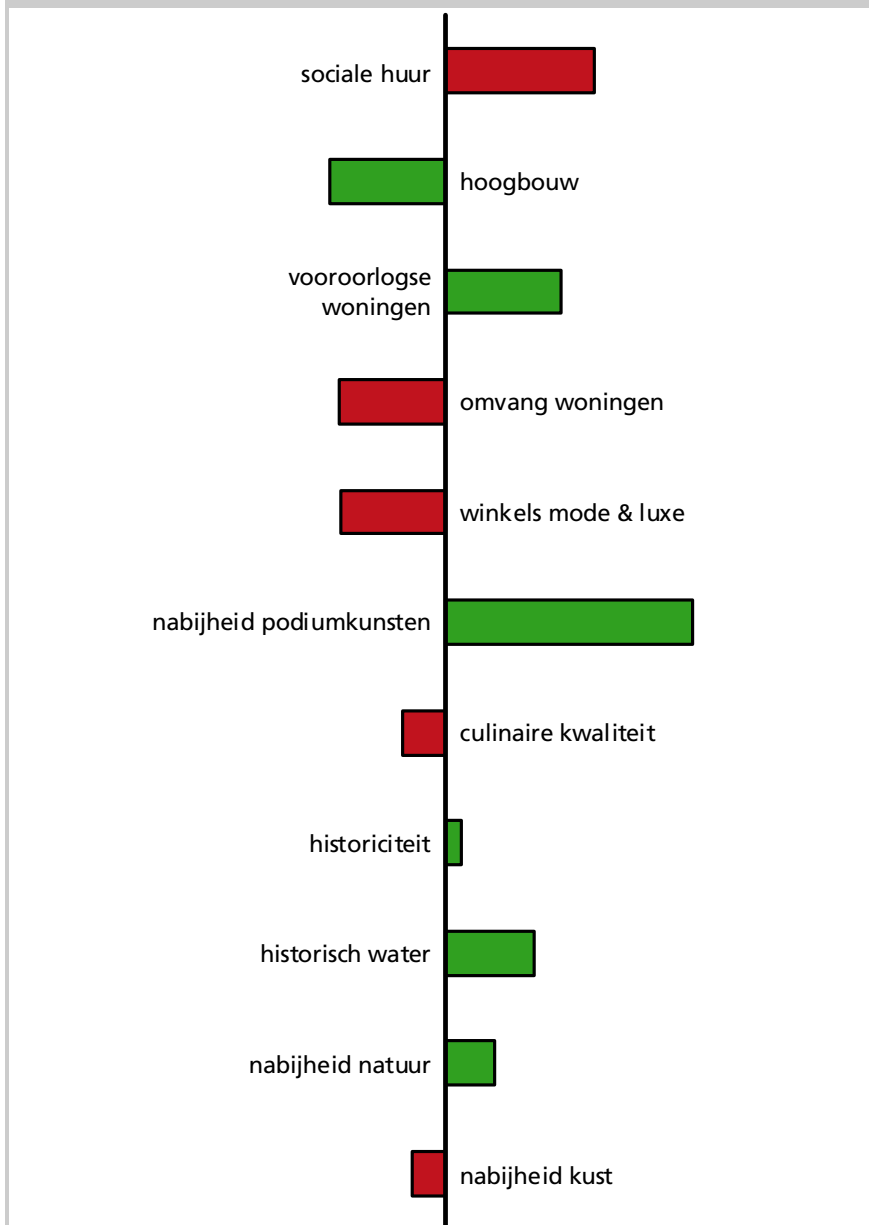
Het woonklimaat van een stedelijke regio biedt zoals gezegd een belangrijke verklaring voor de samenstelling van de bevolking, en geeft indirect een antwoord op de vraag waarom de ene stedelijke regio meer dan de andere stedelijke regio te maken heeft met werkloosheid en problemen op het gebied van overlast en onveiligheid. Daarom wordt aan die kwaliteit van de woonomgeving een apart hoofdstuk gewijd. Bovendien is deze dimensie veel meer dan andere dimensies in het analysemodel met beleid te beïnvloeden. Dat maakt dit thema extra relevant.

Voor de selectie van de indicatoren bij dit thema is zoveel mogelijk aangesloten bij de factoren die de bevolkingssamenstelling verklaren (zie het vorige hoofdstuk). Dat betekent allereerst dat kenmerken van de woningvoorraad zijn opgenomen, zoals de gemiddelde oppervlakte van de woningen, het aandeel vooroorlogse woningen, het aandeel sociale huurwoningen en het percentage hoogbouw.

Vervolgens is een aantal voorzieningen dat meetbaar van invloed is op die aantrekkingskracht opgenomen: het aanbod winkels voor *funshopping* (mode en luxe), het aanbod podiumkunsten, de culinaire kwaliteit en de Voetbalindex. Voor de grafiek van het ommeland zijn niet (alleen) de voorzieningen in de gemeenten zelf, maar (vooral) ook de nabijheid van de voorzieningen in de naburige stad of steden opgenomen. Tot slot zijn indicatoren opgenomen voor de esthetische kwaliteiten van de stad en haar omgeving. Het aantal Rijksmonumenten als indicatie voor de aanwezigheid van historische gebouwen. De kwaliteit van de omgeving van de stad is gemeten aan de hand van de nabijheid van natuurgebieden en de Noordzeekust.

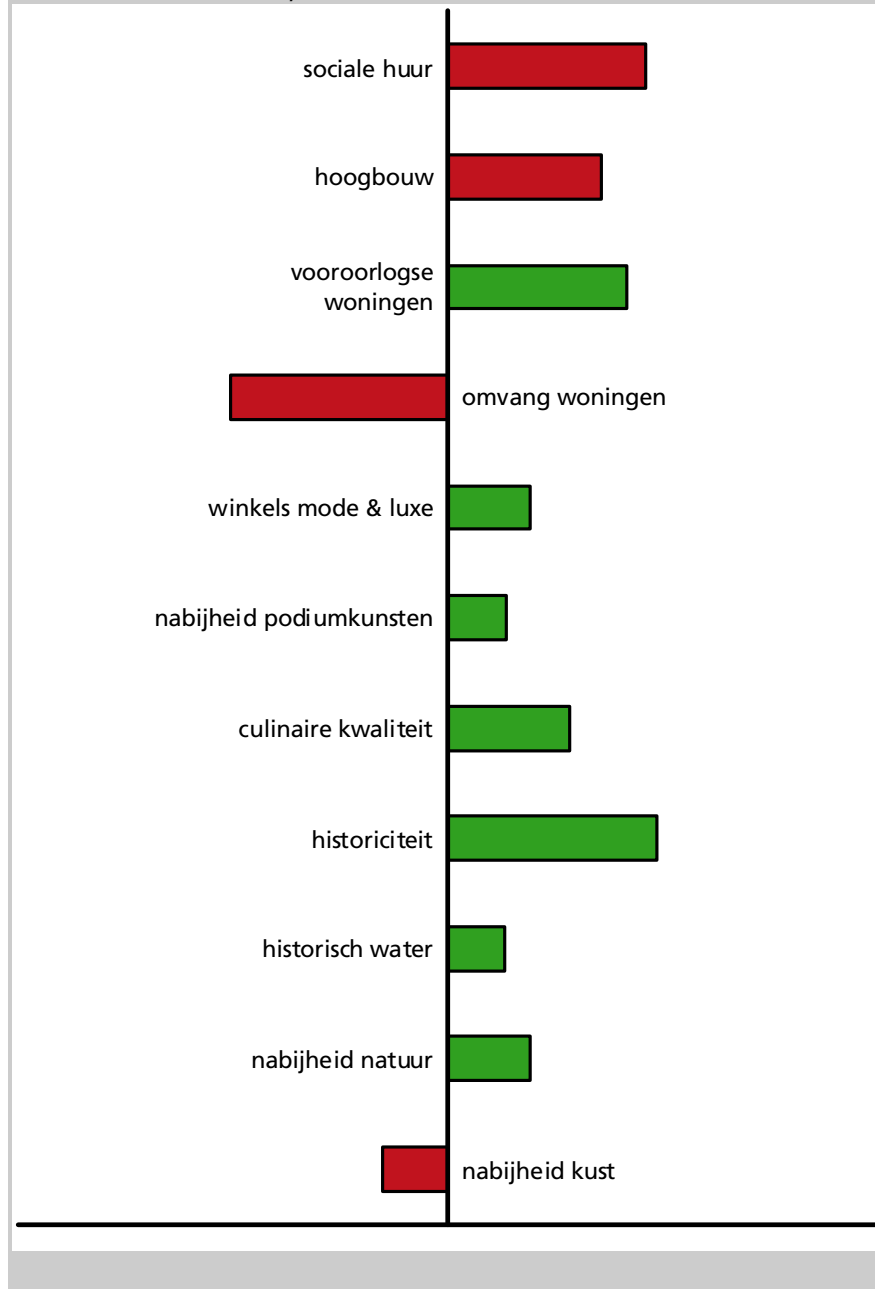
Al die indicatoren voor de kwaliteit van de woonomgeving zijn in onderstaande figuren getoond als afwijking van het gemiddelde van de (ommelanden van de) benchmark.

Figuur 6.1 Het woonklimaat van **Zaanstad**, 2010

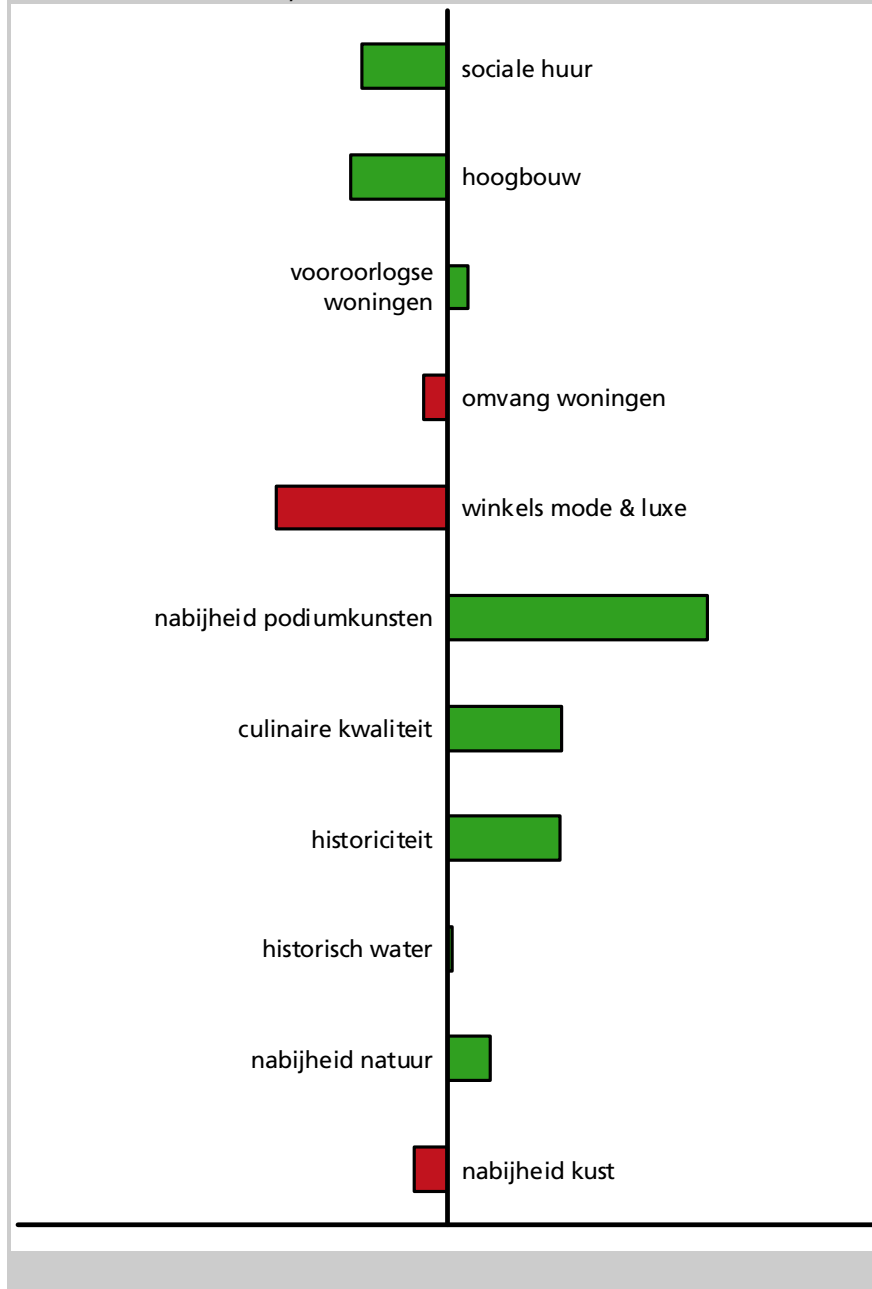

De figuur toont de afwijking van het gemiddelde van de benchmark. Hoe verder het staafje naar rechts wijst hoe hoger de score ten opzichte van de benchmark. Hoe verder het staafje naar links wijst, hoe lager.
Bronnen: Vastgoedmonitor (1, 2, 3, 5), NVM (4), Atlas voor gemeenten (6, 7, 10,11), Rijksdienst voor de monumentenzorg (8), Ministerie van BZK (9).

Figuur 6.2 Het woonklimaat in **het ommeland van Zaanstad incl. Amsterdam, 2010**

Figuur 6.3 Het woonklimaat in **het ommeland van Zaanstad excl. Amsterdam**, 2010

De kwaliteit van de woonomgeving in Zaanstad wordt vooral bepaald door de woningvoorraad en de nabijheid podiumkunsten, terwijl het ommeland inclusief Amsterdam het vooral moet hebben van de kwaliteit en diversiteit van het voorzieningenniveau. Zaanstad kent weinig hoogbouw en veel vooroorlogse woningen. Wel is het aandeel sociale huur relatief hoog en zijn de woningen relatief klein. Op het aanbod podiumkunsten na is het voorzieningenaanbod relatief beperkt. Het ommeland exclusief Amsterdam scoort naast een hoog voorzieningenniveau ook relatief goed op de kenmerken van de woningvoorraad. Ook hier lijkt Zaanstad minder te profiteren van de nabijheid tot de voorzieningen in Amsterdam dan andere gemeenten in het ommeland.

De woonmilieus van stad en ommeland verschillen zoals gezegd fors van elkaar. Amsterdam heeft een grote invloed op de gemiddelde score van het ommeland; de woningvoorraad van het ommeland inclusief Amsterdam scoort lager dan gemiddeld (meer sociale huur, meer hoogbouw en relatief kleine woningen). Het voorzieningenniveau en de historiciteit leveren een positieve bijdrage aan het woonmilieu. Het ommeland exclusief Amsterdam profiteert van het voorzieningenaanbod in Amsterdam en heeft daarnaast een aantrekkelijke woningvoorraad. Mede hierdoor is het woonklimaat in het ommeland exclusief Amsterdam aantrekkelijker dan in Zaanstad zelf (zie ook hoofdstuk 5).

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

7 Maatschappelijke baten van bestaand en toekomstig beleid

In de hoofdstukken 2 tot en met 5 zijn de effecten van acht verschillende beleidsmaatregelen (bestaand en toekomstig) op de vier beleidsthema's doorgerekend. De effecten van deze verschillende maatregelen kunnen ook in euro's worden uitgedrukt. Dit wordt gedaan door de verwachte groei van de vastgoedwaarde en de daling van de werkloosheid te schatten.

Alle acht de projecten hebben direct (bijvoorbeeld via veranderingen in de woningvoorraad) of indirect (bijvoorbeeld via overlast en onveiligheid) effect op de aantrekkingskracht van Zaanstad. Deze hogere aantrekkingskracht komt tot uiting in een waardevermeerdering van het vastgoed (een hogere aantrekkingskracht leidt immers tot een hogere vraag naar vastgoed in Zaanstad) wat een (vermogens)winst voor de eigenaren van dit vastgoed betekent (inwoners, bedrijven en corporaties). Door een hogere aantrekkingskracht te vertalen naar de stijging van de vastgoedwaarde kan een eerste inschatting worden gemaakt van de maatschappelijke baten.

Daarnaast neemt door de verschillende maatregelen ook de werkloosheid af. Dit leidt tot lagere kosten voor de gemeente vanwege een lager aantal uitkeringen, een hoger besteedbaar inkomen voor de mensen die werk hebben gevonden en hogere inkomstenbelastingen voor het Rijk. De som hiervan weerspiegelt de maatschappelijke baten van een lagere werkloosheid.

De aanname is dat Saendelft dit jaar wordt afgerond, Inverdan in 2016 (de kantoren en retail in 2014) en de tweede Coentunnel in 2014. Voor Hoogtij is de aanname dat dit in 2020 'vol' zit. Van de (mogelijke) toekomstige beleidsmaatregelen is de aanname is dat de effecten van investeringen in cultuur en arbeidsmarktbeleid in 2014 plaatsvinden. Voor ZaanIJ en de investeringen in binnenstedelijke infrastructuur geldt dat dit meer langetermijnprojecten zijn. De aanname is dat de effecten van deze maatregelen zich in 2025 manifesteren.

De waarvermeerdering van vastgoed is een eenmalige vermogenswinst terwijl de effecten van een lagere werkloosheid in principe jaarlijks terugkerende maatschappelijke baten zijn. Deze effecten zijn voor de berekening van de maatschappelijke baten voor tien jaar meegenomen. Vervolgens zijn al deze baten 'gemonetariseerd' (vertaald naar bedragen van

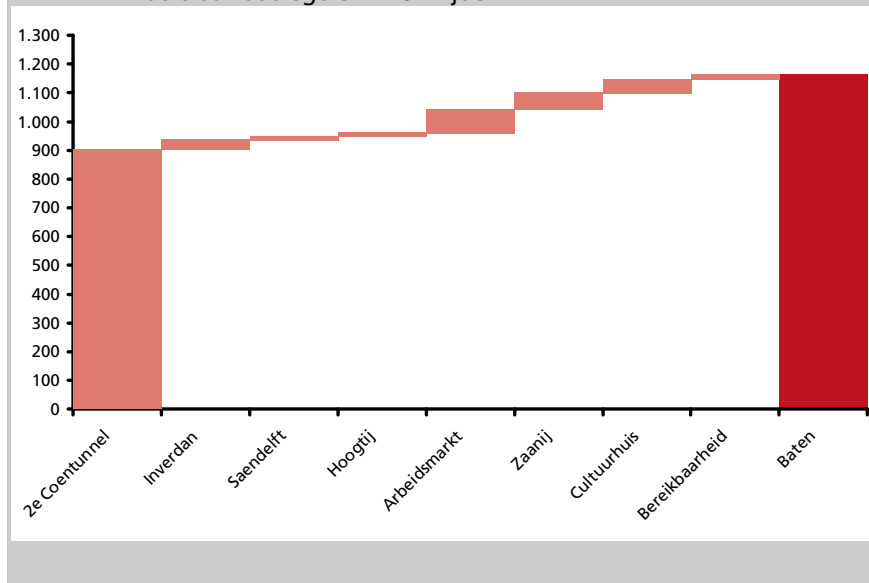
dit moment) met een reëel rentepercentage van 4,5% (2% inflatie plus een risicovoet van 2,5%).

Figuur 7.1 laat zien dat de totale welvaartswinst voor Zaanstad bijna € 1,2 miljard bedraagt. Hiervan is het verreweg het grootste deel te danken aan de tweede Coentunnel (ruim € 900 miljoen). De verwachte vastgoedwaardestijging als gevolg van een groei van het aantal banen binnen acceptabele reistijd is verreweg het grootste deel hiervan.

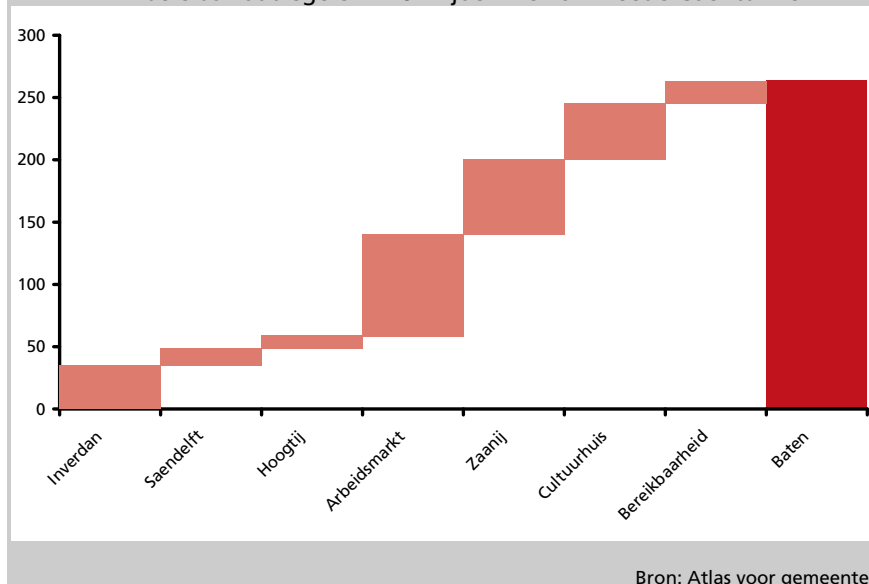
Figuur 7.2 laat de baten zien van de projecten exclusief de tweede Coentunnel. Hieruit blijkt dat de investeringen in arbeidsmarktbeleid, ZaanIJ, investeringen in cultuur en Inverdan de vier volgende projecten met de grootste baten zijn. Dat het arbeidsmarktbeleid de grootste maatschappelijke baten vertegenwoordigt is mede het gevolg van het feit dat het positieve effect jaarlijks terugkeert en dat het al vanaf 2014 optreedt. Omdat er vanuit is gegaan dat de effecten van ZaanIJ pas in 2025 optreden zijn de maatschappelijke baten lager dan die van de additionele inspanningen op het gebied van arbeidsmarktbeleid.

De investeringen in de binnenstedelijke infrastructuur, Saendelft en Hoogtij zijn maatregelen met relatief lage maatschappelijke baten. Hier tegenover staan echter ook lagere kosten. Voor een afweging tussen de verschillende (toekomstige) maatregelen is het uiteraard noodzakelijk om deze kosten maar ook de directe effecten uit bijvoorbeeld de grondexploitatie mee te nemen.

Figuur 7.1 De maatschappelijke baten van de verschillende beleidsmaatregelen in € miljoen

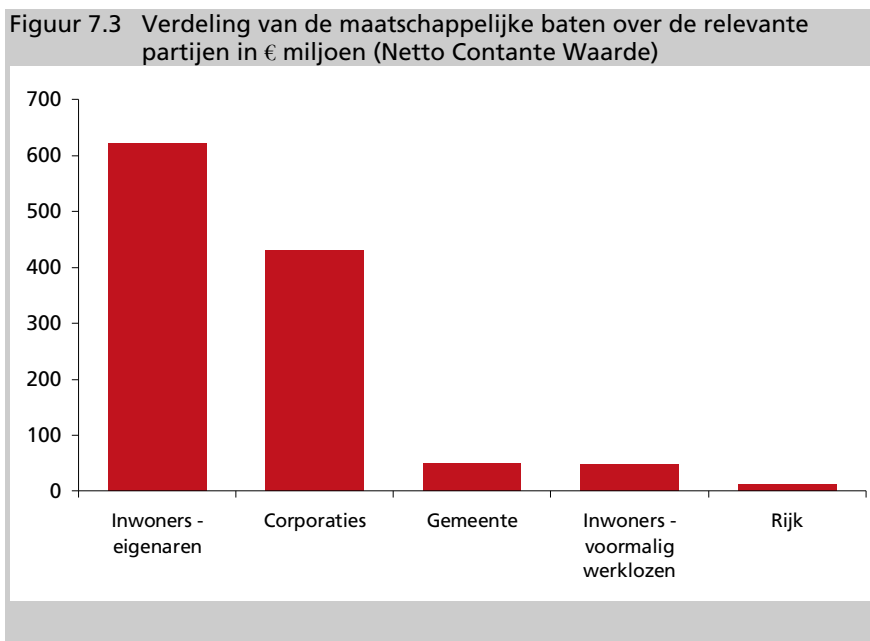
Figuur 7.2 De maatschappelijke baten van de verschillende beleidsmaatregelen in € miljoen – excl. Tweede Coentunnel

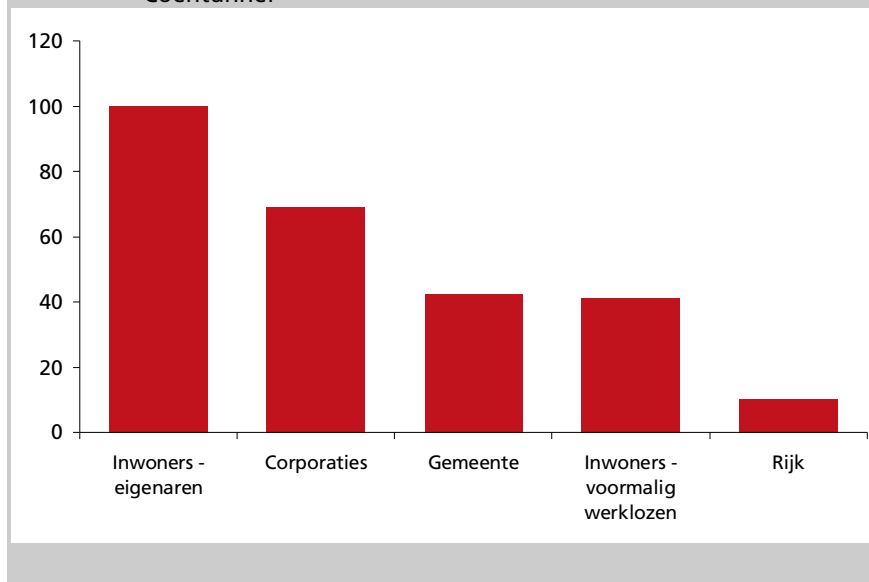
Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 7.3 laat de verdeling van de baten over de verschillende partijen zien; figuur 7.4 geeft het beeld exclusief de tweede Coentunnel. De baten komen grotendeels bij de eigenaren van het vastgoed terecht: de woningbouwcorporaties en de eigenaar-bewoners. De gemeente profiteert hierna het meest dankzij het lagere aantal uitkeringen dat moet worden verstrekt. De inwoners van Zaanstad die eerst werkloos waren maar nu een baan hebben gevonden kennen een vrijwel even grote maatschappelijke baat in de vorm van een hoger besteedbaar inkomen.

Hierbij is overigens nog geen rekening met de additionele OZB-opbrengsten voor de gemeente als gevolg van de stijging van de vastgoedwaarde. Bij hetzelfde OZB-tarief als in 2011 (0,1136%) is dit een additionele – jaarlijkse – inkomstenbron voor de gemeente van bijna € 1,2 miljoen als alle maatregelen zijn uitgevoerd. Omdat dit een overdracht betreft is het geen maatschappelijke baat: de baten voor de gemeente moeten immers worden afgetrokken van de baten voor de corporaties en inwoners.

Figuur 7.4 Verdeling van de maatschappelijke baten over de relevante partijen in € miljoen (Netto Contante Waarde) – excl. Tweede Coentunnel

Ten slotte moet worden opgemerkt dat dit (nog) geen volledige maatschappelijke kosten-batenanalyse is. De reden hiervoor is dat de directe kosten en baten van de maatregelen zelf (nog) zijn meegenomen (zoals de winst of het verlies voor de projectontwikkelaar, het resultaat van de grondexploitatie voor de gemeente en eventueel additionele investeringen in infrastructuur).

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

8 Bijlage: beschrijving van de indicatoren

In deze bijlage zijn de indicatoren die zijn gebruikt uitgebreid beschreven.

8.1 Leefbaarheid

Index Overlast & Onveiligheid

Een gewogen samengestelde index die bestaat uit de indicatoren geweldsmisdrijven, overlast door drugsgebruik, overlast door dronken mensen, overlast van jongeren, overlast van omwonenden, vernielingen, bekladdingen, rommel op straat, inbraak in woningen, auto-inbraak en fietsendiefstal. De selectie van de indicatoren voor de index volgt uit een objectieve analyse van het woongedrag van de mensen in de wijk, en geeft aan welke aspecten van leefbaarheid mensen in de wijk zelf belangrijk vinden en in welke mate. Van die indicatoren is een gewogen combinatie gemaakt op basis van de coëfficiënten die aangeven welk effect ze hebben op de waardering voor de woonomgeving.²² Die index is uitgedrukt in een waarde die is te interpreteren als: 'het aandeel van de bevolking dat serieus last heeft van problemen op het gebied van overlast, verloedering en onveiligheid in zijn woonomgeving'.

Geweldsmisdrijven

Het aantal geregistreerde geweldsmisdrijven per 1000 inwoners. Geregistreerd betekent: bekend bij de politie, dat wil zeggen schriftelijk vastgelegd in een proces-verbaal, dagrapport of aangifteformulier (Bron: CBS/KLPD).

Overlast door drugsgebruik

Het aandeel van de bevolking dat overlast ervaart van drugsgebruikers. Alle indicatoren voor overlast en onveiligheid (ook de andere negen hieronder beschreven indicatoren) komen in eerste instantie uit de Veiligheidsmonitor. Die Veiligheidsmonitor lijkt misschien een onbetrouwbare bron omdat de steekproef ervan relatief klein is. De data uit de Veiligheidsmonitor zijn echter zodanig bewerkt en vergeleken met gegevens uit andere bronnen – zoals cijfers van de KLPD en de lokale Enquêtes Leefbaarheid & Veiligheid

²² Zie voor een uitgebreide beschrijving van de methode achter die selectie en weging: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

– dat zelfs op wijkniveau een statistisch betrouwbare uitspraak over de overlast- en onveiligheidssituatie mogelijk is.²³ Op gemeenteniveau is die statistische betrouwbaarheid vanzelfsprekend nog veel groter. Bovendien blijken de uitkomsten, indien ze vergeleken worden met de lokale Enquêtes Leefbaarheid & Veiligheid (die over het algemeen een grotere steekproef hebben) meestal nauwelijks af te wijken.

Overlast van dronken mensen

Het aandeel van de bevolking dat overlast ervaart van dronken mensen (bron: Veiligheidsmonitor).

Overlast van jongeren

Het aandeel van de bevolking dat overlast ervaart van jongeren (bron: Veiligheidsmonitor).

Overlast van omwonenden

Het aandeel van de bevolking dat overlast ervaart van omwonenden (bron: Veiligheidsmonitor).

Index Verloedering

De Index Verloedering is een gewogen combinatie van vernielingen, bekladdingen en rommel op straat (bron: Veiligheidsmonitor). De wijze waarop de index is samengesteld is gelijk aan de Index Overlast & Onveiligheid.

Inbraak in woningen

Het aandeel van de bevolking dat slachtoffer geworden is van woninginbraak (bron: Veiligheidsmonitor en KLPD).

Diefstal uit de auto

Het aandeel van de bevolking dat slachtoffer geworden is van diefstal uit de auto (bron: Veiligheidsmonitor en KLPD).

Fietsendiefstal

Het aandeel van de bevolking dat slachtoffer is geworden van fietsendiefstal (bron: Veiligheidsmonitor en KLPD).

²³ Zie voor een uitgebreide beschrijving van de methode achter deze databewerking: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

Onveiligheidsgevoel

Het onveiligheidsgevoel is het percentage inwoners in de gemeente dat zich weleens onveilig voelt (bron: Veiligheidsmonitor).

(Gebrek aan) voorzieningen in de woonomgeving

Het voorzieningenniveau in de woonomgeving, ofwel de 'Verschralingsindex', bestaat uit het gemiddeld aantal beschikbare voorzieningen in de directe woonomgeving van de inwoners van de stad. Voor het berekenen van de index zijn zoveel mogelijk voorzieningen meegenomen uit de categorieën sport (atletiekbanen, rolschaats- en skeelerbanen, bowlingbanen, kegelbanen, maneges, draf- en renbanen, fitnesscentra, golfcourses, kunstijsbanen, kunstslibbanen, squashbanen, tennisbanen, voetbalstadions betaald voetbal, zwembaden, sporthallen, buitensportcomplexen), cultuur & uitgaan (bibliotheken, bioscopen, filmtheaters, theaterzalen, musea, cafés), zorg (huisartsen, tandartsen) en winkels (bron: Vastgoedmonitor). Meegeteld zijn de voorzieningen binnen een afstand over de weg van 5,5 kilometer van de woning. Dat is de afstand waarbinnen de voorzieningen in de binnenstad van een Nederlandse stad meetellen voor vrijwel alle inwoners van die stad. Deze maat is (vrijwel) niet meer afhankelijk van de gebiedsindeling en geeft direct weer hoe het staat met het voorzieningenniveau, ongeacht de omvang van de stad en het aantal inwoners of huishoudens. Er is pas sprake van verschraling in een gebied wanneer het aantal voorzieningen onder een bepaald niveau is gedaald. Daarom is voor het aantal voorzieningen dat boven het gemiddelde van Nederland ligt een score 1 genomen, en voor een aantal voorzieningen dat daaronder ligt de score gedeeld door dat gemiddelde. De 'Verschralingsindex' is de som van die scores per categorie voorzieningen. De vier categorieën – sport, cultuur & uitgaan, zorg en winkels – tellen daardoor even zwaar mee.

8.2 Arbeidsparticipatie

Totale werkloosheid

Het aantal werklozen onder de beroepsbevolking, als percentage van de totale beroepsbevolking op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. Dit cijfer geeft ook personen weer die niet ingeschreven staan bij een UWV Werkbedrijf, maar wel serieus op zoek zijn naar werk. Bovendien vallen personen die wel ingeschreven staan bij een UWV

Werkbedrijf maar feitelijk niet op zoek zijn naar of niet beschikbaar zijn voor werk buiten deze definitie.

Jeugdwerkloosheid

Het aantal jongeren tussen 15 en 24 jaar dat werk zoekt (bron: UWV Werkbedrijf) als percentage van de beroepsbevolking tussen 15 en 24 jaar (bron: EBB/CBS). Het aantal werkloze jongeren tussen 15 en 24 jaar is het aantal zogenoemde niet-werkende werkzoekende jongeren dat is ingeschreven bij het UWV Werkbedrijf. Daarmee is waarschijnlijk een deel van de jeugdwerkloosheid in kaart gebracht. Voor werkzoekende jongeren is inschrijving bij het UWV Werkbedrijf immers geen verplichting of noodzaak omdat werkzoekende jongeren vaak toch geen recht hebben op een uitkering. Het totaal aantal werkloze jongeren uit de EBB blijkt dan ook af te wijken van de cijfers van het UWV Werkbedrijf, maar die bron is ongeschikt voor een vergelijking op gemeenteniveau omdat daarvoor de steekproef te klein is. De omvang van de totale beroepsbevolking tussen 15 en 24 jaar is wel gebaseerd op de EBB van het CBS. Er is een model gebruikt om te corrigeren voor de systematische afwijkingen die in de EBB zitten en schommelingen die niet het gevolg zijn van feitelijke ontwikkelingen. Die correctiemethodiek levert een betrouwbare beroepsbevolking op en dus een betrouwbare vergelijking tussen gemeenten.

Kruitvatindicator (jeugdwerkloosheid & langdurige werkloosheid)

De kruitvatindicator biedt een belangrijke verklaring voor overlast en onveiligheid in de wijk.²⁴ Leefbaarheidsproblemen in de steden lijken vooral voort te komen uit de sociaal-economische achterstandspositie van bepaalde inwoners van de stad, die de stad om zich heen zien floreren en hun burens daarvan zien profiteren. De kruitvatindicator is een maat voor die economische achterstanden in een kansrijke omgeving.

De kruitvatindicator is ontwikkeld volgens het principe van buskruit. De stoffen die in buskruit zitten zijn elk afzonderlijk niet explosief, maar in combinatie des te meer. De sociaal-economische kruitvatindicator is ontwikkeld vanuit het idee dat als ondanks de vele kansen in een economisch succesvolle regio veel mensen werkloos blijven, er een explosieve situatie ontstaat.

²⁴ Zie: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk* (Stichting Atlas voor gemeenten, Utrecht).

De kruitvatindicator meet allereerst op elk punt in Nederland de kansen op een baan (algemeen, voor laagopgeleiden, voor jongeren, etc.). Die kansen zijn gebaseerd op het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd te bereiken is en het aantal mensen dat om die baan concurreert. De kruitvatindicator is de interactie tussen kansen en werkloosheid. Als zowel de werkloosheid als de kansen op de arbeidsmarkt in een stad hoog zijn, heeft de kruitvatindicator een hoge waarde. Als de werkloosheid hoog is, maar de kansen zijn gering, dan heeft de indicator een lagere waarde. Als zowel de werkloosheid laag is als de kansen gering (wat niet vaak voorkomt), dan heeft de kruitvatindicator een waarde dicht bij nul.

Op die manier meet de kruitvatindicator dus eigenlijk de – gegeven het aantal beschikbare banen – ‘onnodige’ werkloosheid, ofwel: de werkloosheid die niet verklaard wordt uit het gebrek aan banen, maar juist samengaat met veel (onvervulde?) beschikbare banen op dezelfde plek. Er zijn twee varianten van de kruitvatindicator: één met jeugdwerkloosheid en één met langdurige werkloosheid. Bij de kruitvatindicator jeugdwerkloosheid gaat het om het aandeel werkloze jongeren in een kansrijke omgeving. Bij de kruitvatindicator langdurige werkloosheid om het aandeel langdurig werklozen in een kansrijke omgeving.

Langdurige werkloosheid

Het aantal langdurig werklozen in de gemeente is het aantal zogenoemde niet-werkende werkzoekenden dat meer dan drie jaar werkloos is (bron: UWV Werkbedrijf). Het aantal langdurig werklozen is genomen als percentage van de beroepsbevolking. De omvang van de totale beroepsbevolking in de gemeente is gebaseerd op de EBB van het CBS. Om te corrigeren voor schommelingen die het gevolg zijn van afrondingen in verband met de geringe steekproefgrootte van de EBB is hiervan het vijfjaargemiddelde genomen.

Segregatie langdurige werkloosheid

De mate van segregatie van langdurig werklozen geeft aan in welke mate langdurig werklozen zich in een bepaalde gemeente in enkele buurten concentreren. Die segregatie is berekend als het percentage van de bevolking dat zou moeten verhuizen om een gelijke verdeling van het aandeel langdurig werklozen over alle buurten in de gemeente te krijgen.

Bijstand

Het aantal personen met een Abw- (Algemene bijstandswet), IOAZ- (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen), of IOAW-uitkering (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers) als percentage van de bevolking tussen 20 en 64 jaar. (bron: CBS, StatLine).

8.3 Economie

Bereikbaarheid van banen (per auto)

Bij de bereikbaarheid van banen gaat het om de bereikbaarheid van werk vanuit de gemeente, vanuit het perspectief van de inwoners (huishoudens). Ofwel: hoe goed kunnen mensen die in de betreffende gemeente wonen een gevarieerd aanbod banen in die gemeente en alle andere gemeenten in Nederland bereiken? Daarbij tellen banen die verder weg liggen minder zwaar mee dan banen dichtbij. De bereikbaarheid van banen is gebaseerd op de gemiddelde reistijdwaardering van Nederlandse werknemers. Daarbij is gerekend met werkelijke reistijden.

Effect van files op bereikbaarheid van banen

Het aantal banen dat als gevolg van files vanuit de gemeente niet meer binnen acceptabele reistijd te bereiken is. Op basis van files 's ochtends de gemeente uit en 's avonds naar de gemeente toe.

Kansen op de arbeidsmarkt

Voor de indicator 'kansen op de arbeidsmarkt' is allereerst het aantal laagopgeleiden, hoogopgeleiden en jongeren in de gemeente genomen. Vervolgens is de beschikbaarheid van werk voor die mensen in de gemeente berekend. Die beschikbaarheid is afgeleid van het aantal mensen per leeftijdsklasse en opleidingsniveau dat per gemeente gemiddeld in de verschillende sectoren werkzaam is. Op basis van die sectorale structuur is vervolgens bepaald welk deel van de banen in elke gemeente geschikt is voor laagopgeleiden, hoogopgeleiden en jongeren. De beschikbaarheid van banen is niet alleen het aantal banen dat in de gemeenten zelf aanwezig is, maar ook de banen in de regio die binnen acceptabele reistijd te bereiken zijn. De beschikbaarheid van banen in elke gemeente is het zogenoemde ruimtelijke gemiddelde van het aantal banen, op basis van werkelijke reistijden en rekening houdend met files. Vervolgens is berekend welke

mensen van buiten de gemeente ook 'in de markt zijn' voor die banen. Voor die concurrentie is vervolgens gecorrigeerd. Het resultaat is een indicator die de kans op een baan voor de verschillende bevolkingsgroepen in de gemeente weergeeft. Bij deze indicator wordt dus geredeneerd vanuit het aanbod van banen: hoeveel banen zijn er beschikbaar ten opzichte van het totale aantal hoogopgeleiden, laagopgeleiden, jongeren, etc.? Bron: Atlas voor gemeenten o.b.v. data CBS, ESRI, AVV.

Werkgelegenheidsgroei

De percentuele toename van het aantal banen in de gemeente tussen 2000 en 2009, gecorrigeerd voor eventuele gemeentegrenscorrecties.

Zelfstandigen

Aantal zelfstandigen als percentage van het aantal inwoners 15-64 jaar.

Starters

Het aantal startende ondernemers per jaar als percentage van de beroepsbevolking. Onder startende ondernemers worden nieuwe ondernemingen verstaan die zich voor het eerst inschrijven bij de Kamer van Koophandel. Beginnende ondernemers die zich niet inschrijven zijn dus niet in de statistieken opgenomen, evenmin als oprichtingen van nieuwe activiteiten binnen een bestaande onderneming.

Aandeel industrie

Het aantal banen in de nijverheid als percentage van het totaal aantal banen (bron: CBS, Statline).

Sectorale diversiteit

Voor het berekenen van de sectorale diversiteit per gemeente is gebruikgemaakt van de zogenaamde Hirschman-Herfindahl index. Dat is een optelling van het kwadraat van het aandeel van elke sector in de totale werkgelegenheid. Hoe groter de Hirschman-Herfindahl index, hoe minder diversiteit. De gepresenteerde waarde is 1 min de Hirschman-Herfindahl index, dus: hoe groter de waarde, hoe diverser de lokale economie.

8.4 Bevolkingssamenstelling

Bevolkingsgroei

De jaarlijkse groei van het aantal inwoners.

Aandeel creatieve klasse

De creatieve klasse in een stad blijkt de beste indicator te zijn voor de voorraad *human capital*.²⁵ Daarom is als indicator voor dat menselijk kapitaal de omvang van de creatieve klasse als percentage van de beroepsbevolking genomen. De Nederlandse creatieve klasse is gebaseerd op het werk van Richard Florida, dat uitgebreid getoetst is voor en bijgesteld is op basis van de Nederlandse situatie.²⁶ De Nederlandse creatieve klasse bestaat allereerst uit bedenkers van creatieve ideeën, zoals wetenschappers en onderzoekers, innovatieve ICT'ers, ingenieurs, architecten, tv-makers, journalisten en *bohemians* zoals musici, vormgevers, schrijvers en kunstenaars. Ook de uitvoerders van creatieve ideeën in kennisintensieve economische sectoren zijn tot de creatieve klasse gerekend: managers, specialisten, assistenten en verkopers van creatieve ideeën in de wetenschap, de geneeskunde, de high-tech en ICT, financiële, organisatorische, bedrijfskundige en juridische dienstverlening en creatieve sectoren zoals design en kunst. De cijfers over de beroepen die tot de creatieve klasse behoren zijn op gemeenteniveau verkregen uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. Voor het samenstellen van de Nederlandse creatieve klasse zijn niet de standaardberoepsgroepen van het CBS, maar alle 1211 beroepen die in de EBB-enquête voorkomen één voor één onderverdeeld in creatieve klasse, overheid, service klasse en arbeidersklasse. Omdat de enquête wordt gehouden onder een relatief klein deel van de bevolking, en ook de creatieve klasse maar een deel van de totale beroepsbevolking is, ontstaat een relatief grote statistische onzekerheid. Daarom zijn de cijfers door het CBS afgerond op duizendtallen. Voor kleinere gemeenten vertoont het aandeel van de creatieve klasse om die reden relatief grote schommelingen door de tijd. Ook een voortschrijdend gemiddelde bleek nog erg gevoelig voor onzekerheden in de data. Om die onzekerheden zo min mogelijk te laten doorwerken in de gepresenteerde data is een driejaargemiddelde gepresenteerd

²⁵ G.A. Marlet, C.M.C.M., van Woerkens, 2007: *The Dutch Creative class and how it fosters urban employment growth*, in: *Urban Studies*, 44, 13, pp. 2605-2626.

²⁶ Zie: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, *Het economisch belang van de creatieve klasse*, in: ESB, 11-6-2004, pp. 280-283.

Hoogopgeleiden

Het aantal personen met een hoge opleiding (hbo en wo) als percentage van de beroepsbevolking in de gemeente (bron: CBS/EBB).

Aandeel midden- en hogere inkomensgroepen

Aantal midden- en hoge inkomens als percentage van het aantal inkomensontvangers (bron: CBS/RIO).

Aandeel Turken

Het aantal Turken als percentage van de bevolking (bron: CBS).

Aandeel Marokkanen

Het aantal Marokkanen als percentage van de bevolking (bron: CBS).

Aandeel Antillianen

Het aantal Antillianen als percentage van de bevolking (bron: CBS).

Aandeel laagstopgeleiden

Het aandeel mensen met hoogst behaalde opleiding tot en met basisonderwijs als percentage van de beroepsbevolking (bron: CBS/EBB).

Aandeel laagopgeleiden

Het aantal personen met maximaal een lagere opleiding als percentage van de beroepsbevolking in de gemeente (bron: CBS/EBB). Onder lager onderwijs vallen de opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de zogenoemde SOI. Dit is het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo, vbo, vmbo, mavo en de eerste drie leerjaren van havo en vwo, plus het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1).

Gezinnen met kinderen

Aantal gezinnen met kinderen als percentage van het totaal aantal gezinnen (bron: CBS).

Jongeren

Het aantal jongeren tussen 10 en 19 jaar, als percentage van de totale bevolking (bron: CBS).

Ouderen

Het aantal 65-plussers als percentage van de totale bevolking (bron: CBS).

Eenoudergezinnen

Het aantal huishoudens met kinderen en slechts één ouder in de leeftijd tussen 20 en 39 jaar, als percentage van de potentiële beroepsbevolking (bron: CBS). Mensen die in een dergelijke gezinssituatie verkeren blijken meer kans te hebben om werkloos te zijn.²⁷

Segregatie van allochtonen

Voor de mate van segregatie van allochtonen is gebruikgemaakt van de Wijk- en buurtstatistieken van het CBS. Per gemeente is voor alle buurten het aantal allochtonen en autochtonen gedeeld op het aantal allochtonen en autochtonen in de totale gemeente. De deling van autochtonen is in mindering gebracht op de deling van allochtonen. Hoe hoger de waarde, hoe meer de samenstelling van die buurt afwijkt van het gemiddelde in de gemeente. Vervolgens zijn de absolute waarden van dat verschil voor alle buurten gesommeerd. Het resultaat is een index die tussen 0 en 1 ligt, waarbij een waarde 0 betekent dat het percentage allochtonen in elke buurt gelijk is aan het percentage allochtonen in de gemeente en een waarde 1 dat alle allochtonen zich in enkele buurten concentreren. Dus: hoe hoger de waarde, hoe groter de segregatie.

Gentrification

Gentrification is een verschijnsel waarbij delen van de stad ineens populair zijn bij bepaalde trendsettende bevolkingsgroepen. Die wijken worden hip en trekken als gevolg daarvan steeds meer mensen aan uit de midden- en hogere inkomensgroepen, die huizen opknappen, de detailhandel stimuleren en daardoor de wijk verder weten op te waarderen. Als indicator voor de mate van gentrification 'van het eerste uur' in de wijken van de steden is de omvang van de homoscene en de kunstenaarsscene genomen. Van die scenes wordt aangenomen dat ze trendsettend zijn.²⁸

8.5 Woonklimaat

Sociale huur

Het aantal sociale huurwoningen als percentage van de woningvoorraad (bron: VROM SYSWOV).

²⁷ G.A. Marlet, M. Bosker, C.M.C.M. van Woerkens, 2008: *De schaal van de stad. Stadsspecifieke kansen en problemen, en de schaal waarop ze spelen* (Atlas voor gemeenten, Utrecht).

²⁸ Zie: G.A. Marlet, 2008: *De aantrekkelijke stad* (verschijnt binnenkort)

Hoogbouw

Aandeel flats (bron: Atlas voor gemeenten).

Vooroorlogse woningen

Het percentage woningen dat is gebouwd voor 1945 (bron: VROM SYSWOV).

Omvang woningen

Gemiddelde woonoppervlakte van woningen (bron: NVM).

Winkels mode en luxe

Het aantal winkels voor mode en luxe per 1000 huishoudens (bron: Vastgoedmonitor).

Podiumkunsten

Het aantal theatervoorstellingen en concerten in de gemeente, opgesplitst in drie categorieën: theater, klassieke muziek en popmuziek. Onder de categorie theater vallen toneel, ballet, dans, cabaret, musical. Onder popmuziek vallen ook jazz, lichte muziek en wereldmuziek. Klassieke muziek bevat ook de categorie opera (bron: VSCD, VNPF, Nationaal Popinstituut, Nederland Uitburo). Voor het aanbod podiumkunsten is gebruikgemaakt van het aantal voorstellingen in de theaters en poppodia die aangesloten zijn bij de Vereniging voor Schouwburg- en Concertgebouwdirecteuren (VSCD), de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals (VNPF) en Muziek Centrum Nederland (MCN), of die zijn opgenomen in het theaterbestand van het Theaterinstituut Nederland (ITN) en de VSCD en waarvoor de data bij de afzonderlijke instellingen verzameld zijn. Het culturele aanbod per gemeente is gecorrigeerd voor het aantal inwoners.

Culinaire kwaliteit

Het kwalitatieve aanbod van restaurants is gemeten aan de hand van het oordeel van de rapporteurs van restaurantgids *Lekker* en de Michelinids. In de Michelinids zijn ongeveer zeventig Nederlandse restaurants opgenomen. De restaurantgids *Lekker* presenteert jaarlijks vijfhonderd Nederlandse kwaliteitsrestaurants. Bovendien wordt uit deze vijfhonderd een top 100 samengesteld. Om tot de culinaire kwaliteitsindicator te komen hebben gemeenten per restaurant met vermelding in de *Lekker* één punt gekregen. Vermelding in de top 100 leverde één bonuspunt op, en de eerste plaats nog

eens één bonuspunt (in totaal dus drie punten voor het restaurant op de eerste plaats in de *Lekker*). Elke ster in de Michelinids leverde eveneens een punt op (een restaurant met drie sterren kreeg dus drie punten, gelijk aan een eerste plaats in de *Lekker* top 100). Al die punten zijn vervolgens opgeteld, zodat feitelijk een gemiddelde is genomen van het oordeel van de *Lekker*-rapporteurs en de Michelin-rapporteurs. De score per gemeente is tot slot gedeeld door de bevolkingsomvang. De kwaliteitsindicator is zo een maat voor de dichtheid van kwaliteitsrestaurants in een bepaalde gemeente. Die indicator is uiteindelijk weergegeven als het aantal culinaire kwaliteitspunten per 50.000 inwoners.

Voetbalindex

Als indicatie voor het aanbod aan grote sportevenementen in de gemeente is gekozen voor de aanwezigheid en prestaties van profvoetbalclubs in de gemeente. Van alle voetbalclubs die in de ere- een eerste divisie uitkomen is de jaarlijkse stand op de ranglijst geregistreerd (bron: www.vi.nl). Aan de nummer 1 van de eredivisie zijn per jaar 100 punten toegekend, aan de nummer laatst van de eerste divisie 100 gedeeld door het aantal clubs in de ere- en eerste divisie (variërend van 36 tot 38). De punten van de tussenliggende clubs zijn naar rato, zodat de nummer laatst van de eredivisie één punteneenheid meer heeft dan de kampioen van de eerste divisie. Dat is gedaan omdat het niet te verwachten is dat degradatie uit de eredivisie onmiddellijk de aantrekkelijkheid van een gemeente aantast. Zeker niet als de club een jaar later weer terugkeert naar de eredivisie. Evenzeer zal een incidentele promotie naar de eredivisie (met opvolgende degradatie) niet onmiddellijk de aantrekkelijkheid fors vergroten. Om die reden is ook niet de score van één jaar, maar een vijfjaarsgemiddelde genomen. Tot slot zijn de punten van de clubs per gemeente opgeteld. De meeste gemeenten hebben maar één club, zodat de punten voor een gemeente meestal overeenkomen met die van de club. Uitzonderingen zijn Rotterdam met drie profclubs (Feyenoord, Sparta en Excelsior) en Eindhoven met twee clubs (Eindhoven en PSV); Rotterdam en Eindhoven staan dan ook eerste en tweede op de ranglijst van de Voetbalindex.

Historische binnenstad

Als indicator voor het historische karakter van de woningvoorraad is het aantal Rijksmonumenten (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) als percentage van de totale woningvoorraad opgenomen.

Nabijheid natuur

De bereikbaarheid van natuur is op een vergelijkbare manier berekend als de bereikbaarheid van banen. Het aantal banen is echter vervangen door de oppervlakte van natuurgebieden (bron: CBS, Bodemstatistiek). Onder natuur zijn bossen, duinen en heidegebieden meegerekend.

Op die manier is berekend hoeveel natuur vanuit een gemeente binnen een bepaalde tijd bereikt kan worden. Daarbij is gerekend met reistijden per auto, zonder filecorrectie, omdat ervan wordt uitgegaan dat mensen buiten de spits naar recreatiegebieden rijden. De waarderingsfunctie is gebaseerd op het werkelijke reisgedrag van mensen ten behoeve van recreatie. Die wijkt af van de tijdwaardering in het woon-werkverkeer, die werd gebruikt bij het berekenen van de bereikbaarheid van banen.

Een probleem met deze methode is dat alleen binnenlandse natuur meetelt. Daarom scoren bijvoorbeeld Limburgse gemeenten relatief laag op deze indicator. Omdat deze indicator ook deel uitmaakt van de woonaantrekkelijkheidsindex werkt die lage score ook daarin door.

Daarom is een grensdummy gemaakt (afstand tot de dichtstbijzijnde grens) als proxy voor de nabijheid van natuur, steden en andere voorzieningen over de grens. Die indicator bleek echter niet significant van invloed op de vraag naar woningen en is dan ook niet in de woonaantrekkelijkheidsindex opgenomen.

Nabijheid kust

Voor de bereikbaarheid van de zee is de kortste route vanuit een gemeente naar de Noordzeekust als maat genomen voor de nabijheid van zee. Reistijden en reistijdwaardering zijn conform de methode voor de nabijheid van natuur.

Tevredenheid met de woonomgeving

Percentage van de bevolking dat aangeeft tevreden te zijn met zijn woonomgeving (bron: RIVM).

Foto Stadsregio Zaanstad, afdruk 2011 [Atlas voor gemeenten]

9 Bijlage: Wijkwijzers

In de Wijkwijzers zijn voor de wijken die geselecteerd zijn in hoofdstuk 3 de belangrijkste leefbaarheidsproblemen (deel 1), de achtergronden van die problemen (deel 2), en enkele ontwikkelingen (deel 3) getoond, ten opzichte van het gemiddelde van de andere wijken in Nederland. In het hoofdrapport zijn de belangrijkste conclusies uit deze Wijkwijzers besproken.

In de Wijkwijzers wordt de relatieve leefbaarheids- en veiligheidspositie *van* en *in* de wijk in kaart gebracht. Bovendien wordt inzicht geboden in de achtergronden van die leefbaarheids- en veiligheidsproblemen. Daarmee wordt niet alleen duidelijk welk type problemen zich in de wijk voordoen op het gebied van overlast en onveiligheid, maar ook welke oorzaken daaraan ten grondslag liggen.

Aan de Wijkwijzers ligt een empirisch model ten grondslag waarmee is onderzocht welke problemen op het gebied van overlast en onveiligheid in de wijk door mensen in die wijk het belangrijkste gevonden worden, en in welke mate. Vervolgens is daarmee onderzocht welke structurele kenmerken van de wijk ten grondslag liggen aan die problemen.²⁹ Die aanpak maakt het niet alleen mogelijk om de omvang van de problematiek in wijken te meten en te vergelijken, maar ook om per wijk een diagnose te stellen over de aard en achtergronden van die problemen.

Die diagnose is een hulpmiddel om per wijk tot het juiste recept voor de oplossing te komen. Problemen met overlast en onveiligheid kunnen vanzelfsprekend worden opgelost met direct veiligheidsbeleid, zoals extra toezicht. Dat zal vooral effectief zijn in wijken waarin de problemen vooral te maken hebben met uitgaansproblematiek (of 'hangplekken' zoals die in de Wijkwijzer zullen worden genoemd). Hebben de problemen echter een andere – sociaal-economische of fysieke – achtergrond, dan liggen maatregelen op het gebied van wonen, leren of werken meer voor de hand.³⁰

²⁹ Zie voor uitgebreide beschrijving van de achterliggende methode: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2006: *Het model achter de kanskaart*, in: De kanskaart van Nederland (SEV Rotterdam), G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens: *Weg uit de wijk*, in: Economisch statistische berichten, 4502, 26-1-2007. en; G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning. Omvang, oorzaak en ontwikkeling van problemen in de wijk*.

³⁰ Zie ook: G. Marlet, T. Thissen, *Werken moet terugkeren als norm; problemen in wijken hebben vooral een sociaal-economische achtergrond*, in: NRC Handelsblad, 19 maart 2007.

De problemen die in deel I van de Wijkwijzer in kaart worden gebracht zijn de onderdelen uit de Index Overlast & Onveiligheid. Die index is een maat voor de omvang van de leefbaarheidsproblemen in een wijk. Het is een gewogen samengestelde index, gebaseerd op een objectieve kwantitatieve analyse naar de waardering van mensen voor de wijk. De indicatoren in de index zijn significant van invloed op de vraag of mensen graag in de wijk willen wonen. De index bestaat uit een gewogen combinatie van de volgende indicatoren:

- Vernieling van openbare werken
- Rommel op straat
- Bekladding
- Overlast van dronken mensen
- Overlast van drugsgebruik
- Overlast van jongeren
- Overlast van omwonenden
- Inbraak in woning
- Fietsendiefstal
- Auto-inbraak

De weging tussen de indicatoren is gebaseerd op de waarde die mensen hechten aan de verschillende indicatoren. De probleemindicatoren zijn gebaseerd op de Politiemonitor/Veiligheidsmonitor,³¹ en op de registraties

³¹ De steekproef van de Politiemonitor/Veiligheidsmonitor is uiteraard te klein om met de oorspronkelijke data betrouwbare uitspraken op zo'n laag schaalniveau te kunnen doen. De data uit de Politiemonitor zijn echter zodanig bewerkt dat een statistisch betrouwbare uitspraak over de leefbaarheids- en veiligheidssituatie in wijken wel mogelijk is. Dat is allereerst gedaan door niet de waarneming van het laatste jaar te nemen, maar het laatste punt op gewogen trendlijn van alle waarnemingen vanaf 1993. Met een zogenoemde Monte-Carlo-simulatie is vervolgens de variantie per indicator in samenhang met de andere indicatoren uit de politiemonitor bepaald. Op die manier is, rekening houdend met covarianties, de variantie van de relevante indicatoren bepaald. Hiermee is vervolgens bepaald wat de kans is dat de index een waarde heeft die 5% hoger of lager ligt dan de waarde die uit de analyse volgt. Als die kans groter is dan 10% wordt die uitkomst statistisch onbetrouwbaar verondersteld. De gebieden waarvoor geen betrouwbare uitspraak kon

van processen-verbaal van de KLPD (BPS en HKS), en hebben betrekking op het jaar 2010.

In de Wijkwijzers worden die problemen per wijk uiteengegemaakt. De onderdelen uit de Index zijn afzonderlijk getoond. Hoe verder het balkje bij een bepaalde indicator rechts van de verticale as staat, des te meer de betreffende indicator een probleem is in de wijk. Als een balkje links van de as uitkomt, levert de indicator voor die wijk relatief weinig problemen op.

Achtergronden

De achtergrondkenmerken in de Wijkwijzer (deel II) geven aan welke structurele kenmerken van de wijk een verklaring bieden voor de problemen. Die structurele kenmerken zijn meetbaar van invloed op problemen met overlast en onveiligheid in de wijk,³² en bestaan uit:

1. OMVANG VAN DE STAD
2. GEBREK AAN SOCIALE COHESIE
3. BEVOLKINGSSAMENSTELLING
 - Gebrek aan gezinnen met kinderen
 - Aandeel jongeren tussen 10 en 19 jaar
 - Gebrek aan ouderen (65+)
 - Marokkanen in de omgeving (ruimtelijk gemiddelde)
 - Antillianen in de omgeving (ruimtelijk gemiddelde)
4. SOCIAAL-ECONOMISCHE POSITIE
 - Aandeel langdurig werklozen (> 3 jr.)
 - Langdurig werklozen in een kansrijke omgeving (kruitvatindicator)
 - Werkloze jongeren in een kansrijke omgeving (kruitvatindicator)
 - Gebrek aan hogere inkomensgroepen
 - Gebrek aan zelfstandigen

worden gedaan zijn samengevoegd met aangrenzende wijken totdat voor een samengesteld gebied wel een betrouwbare uitspraak kon worden gedaan. Die uitkomst is vervolgens gedeaggregeerd naar het 4-ppc-niveau op basis van de structurele kenmerken van de wijken die daar sterk mee correleren. Met diezelfde structurele kenmerken is de index vervolgens weer gedeaggregeerd naar het gewenste 6-ppc-niveau. Als extra plausibiliteits-check zijn de uitkomsten waar mogelijk vergeleken met de processen-verbaal van aangifte bij de politie (KLPD), en met de leefbaarheidsenquêtes van afzonderlijke gemeenten. De uitkomsten uit de verschillende bronnen bleken vergelijkbaar te zijn.

³² Zie voor de achterliggende kwantitatieve analyse: G.A. Marlet, C.M.C.M. van Woerkens, 2007: *Op weg naar Early Warning*, in het bijzonder hoofdstuk 5.

5. FYSIEKE WOONOMGEVING

- Percentage hoogbouw
- Percentage sociale huurwoningen
- Gebrekkige kwaliteit bebouwde omgeving
- Gemiddelde bouwperiode 1975-1985 (bloemkoolwijken)

6. HANGPLEKKEN

- Winkels (voor dagelijkse boodschappen)
- Winkels met veel jongeren van 10-19 jaar in de buurt
- Schoolgebouwen
- Cafés
- Nabijheid van de binnenstad

In de grafiek in het midden van het tweede deel van de Wijkwijzers is getoond welke hoofdcategorieën in de betreffende wijk ten grondslag liggen aan de problemen. Hoe verder een staafje in de grafieken boven de horizontale as uitkomt, hoe meer het betreffende kenmerk bijdraagt aan de problemen in de wijk. Zo is in de Wijkwijzers bijvoorbeeld te zien dat in veel centrumwijken de problemen met overlast en onveiligheid vooral te maken hebben met uitgaansproblematiek (hangplekken).

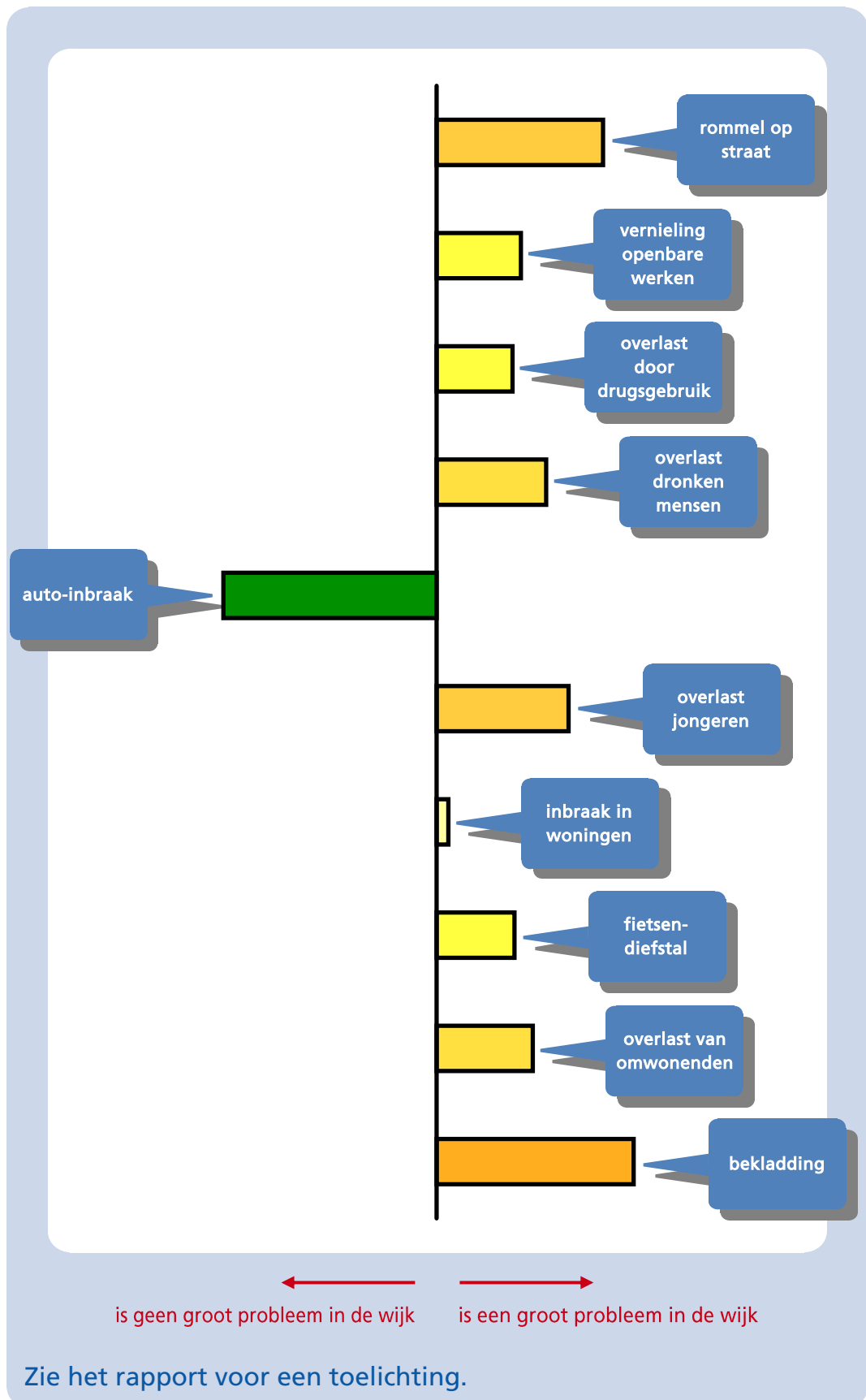
In de grafieken eromheen zijn de afzonderlijke indicatoren uit die hoofdcategorieën getoond. Als uit de middelste figuur bijvoorbeeld blijkt dat de samenstelling van de bevolking de belangrijkste oorzaak van de problemen in de wijk is, kan in de bijbehorende grafiek worden opgezocht of het daarbij vooral gaat op de aanwezigheid van jongeren tussen 10 en 19 jaar, of de afwezigheid van ouderen of gezinnen met kinderen.

Ontwikkelingen

Tot slot zijn in deel III van de wijkwijzers enkele belangrijke ontwikkelingen getoond, zoals de ontwikkeling van de score op de Index Overlast & Onveiligheid, ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling in de Nederlandse wijken. Die trendlijn kan een eerste aanwijzing zijn voor de effectiviteit van wijkenbeleid.

Zaandam-Zuid, Zaanstad

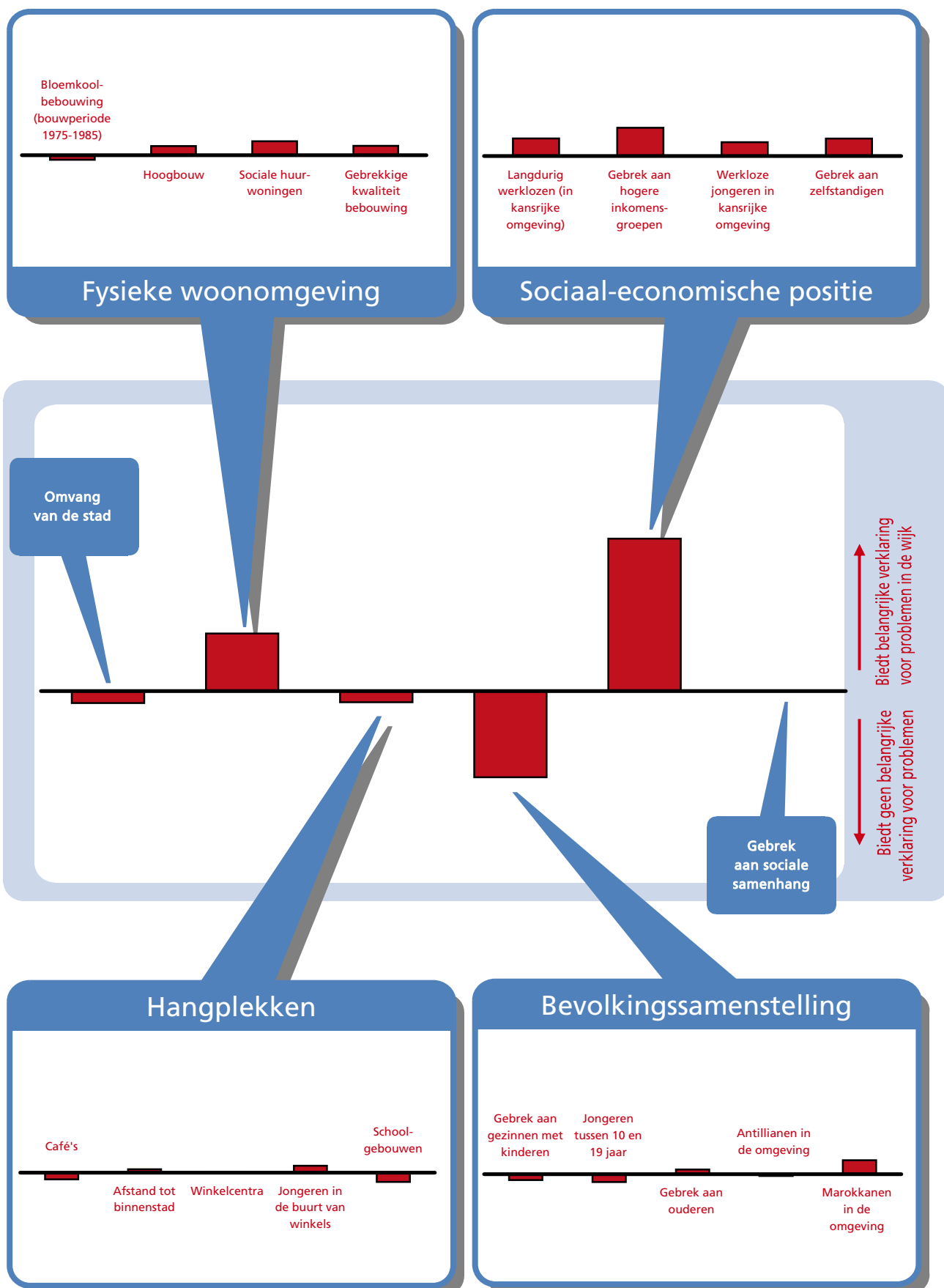

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

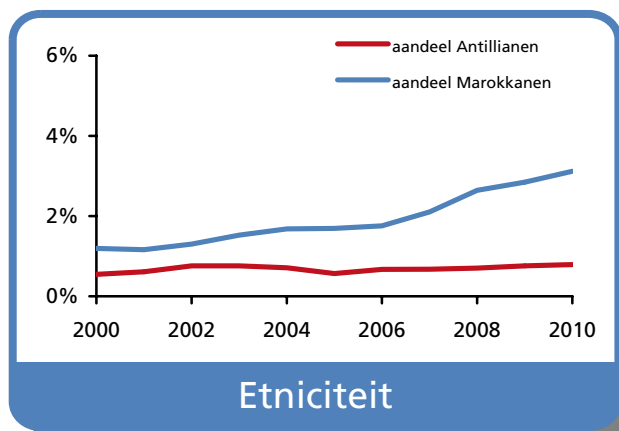
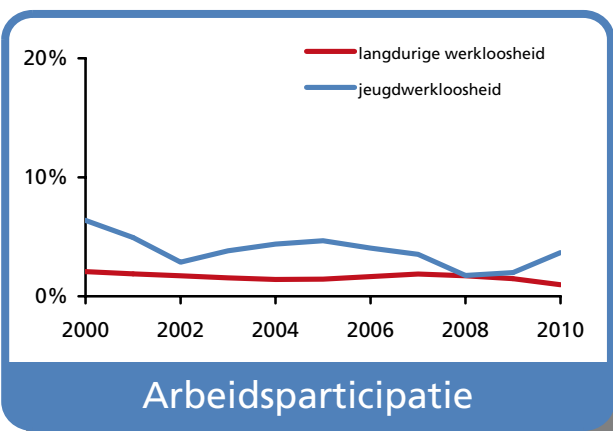

Zaandam-Zuid, Zaanstad

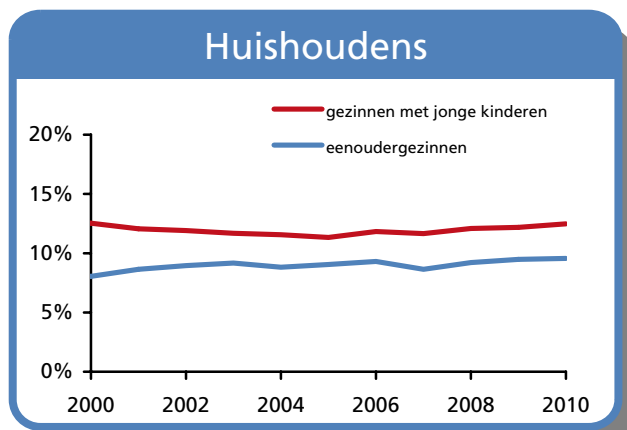
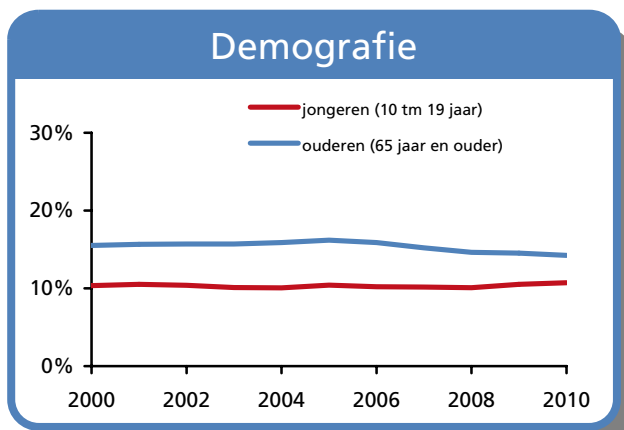
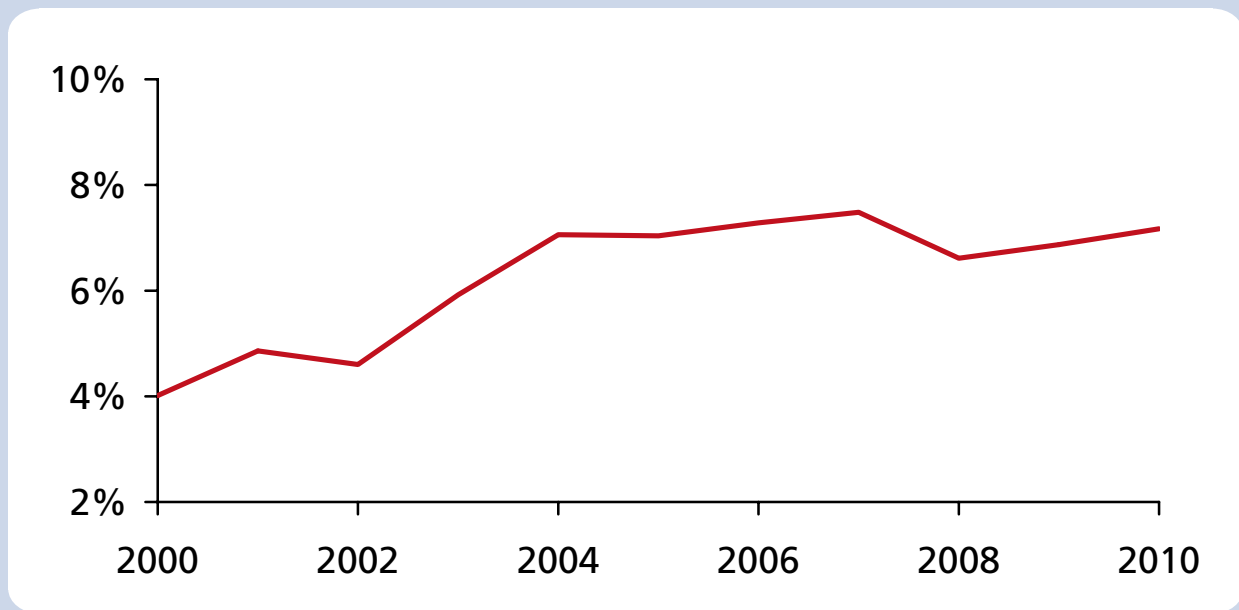

Zaandam-Zuid, Zaanstad

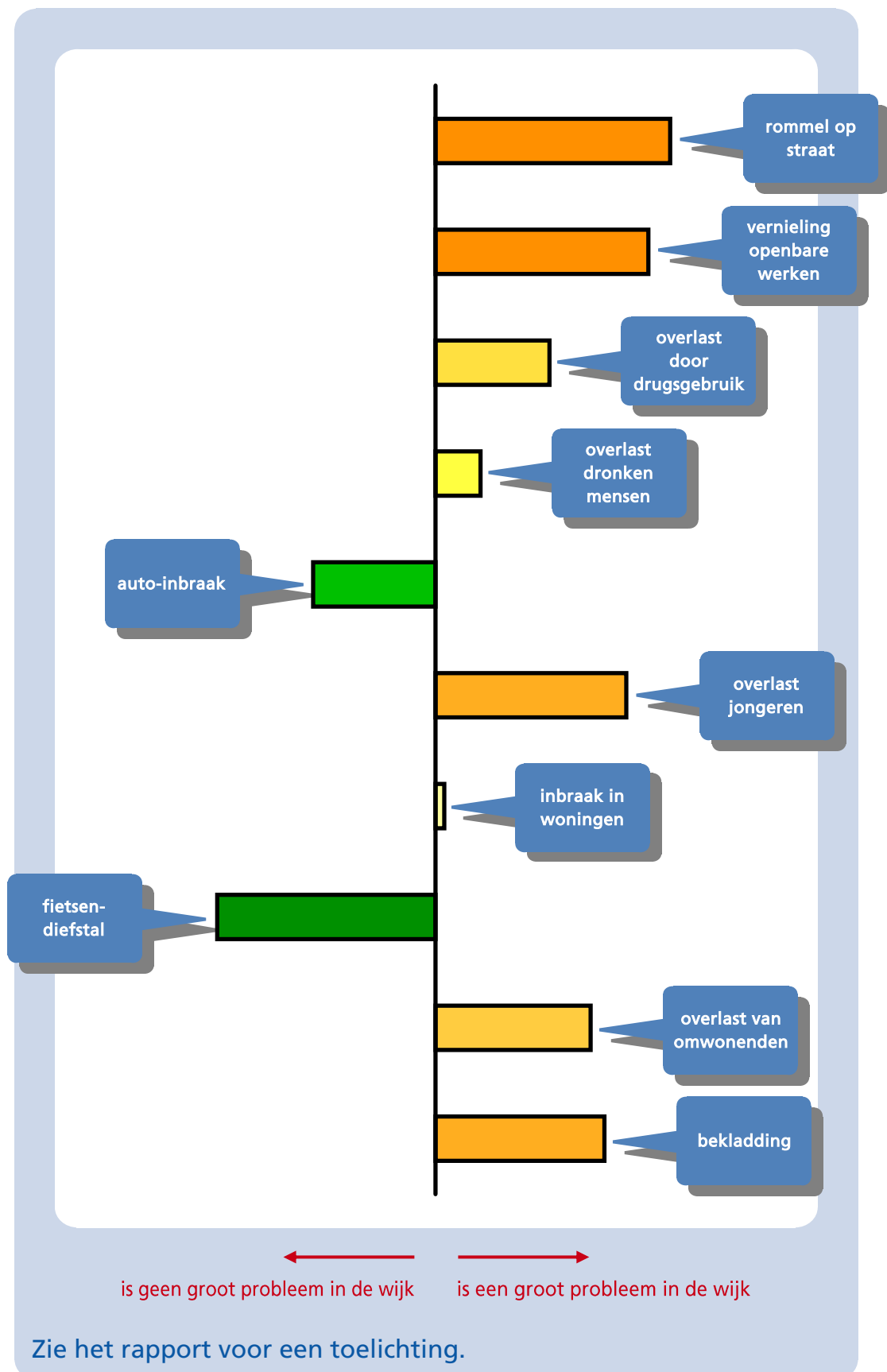

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Poelenburg, Zaanstad

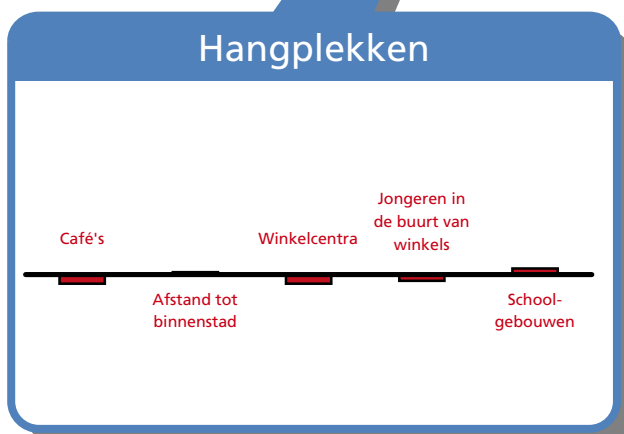
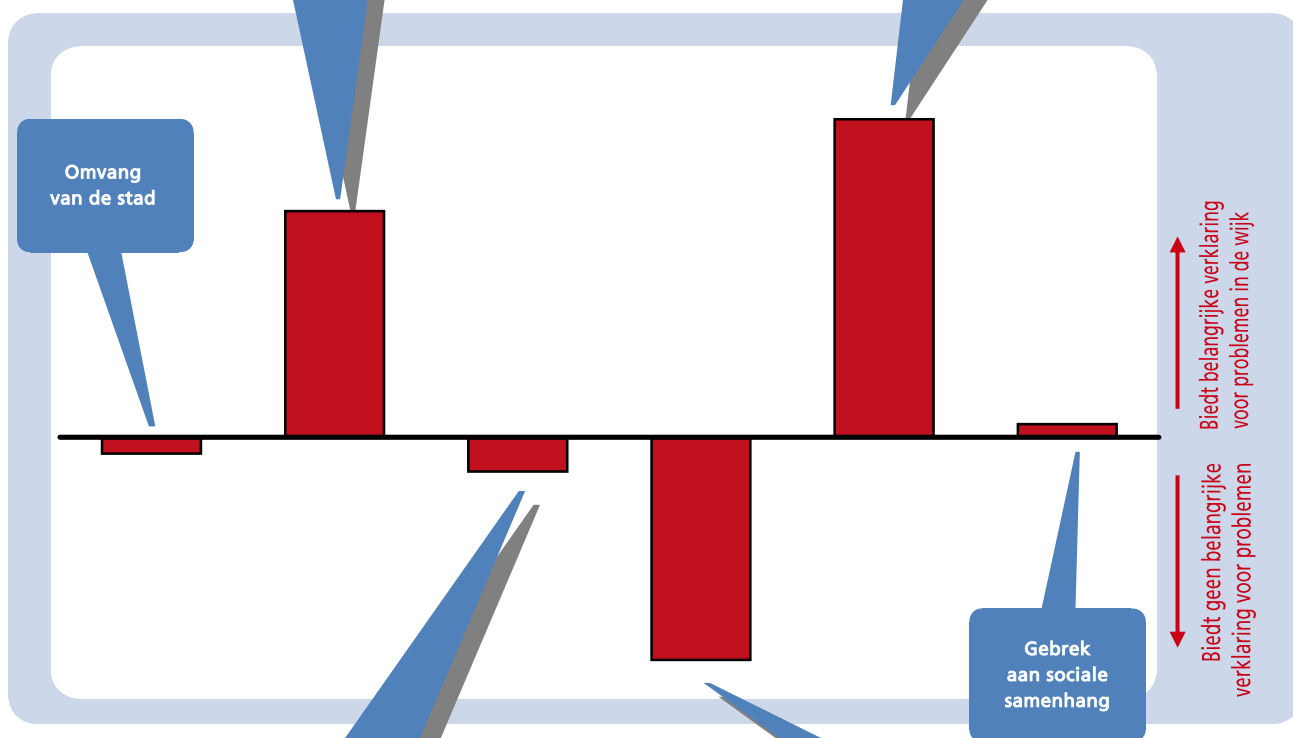
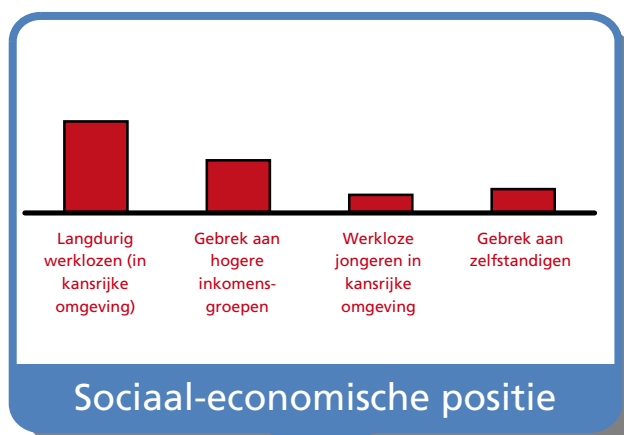
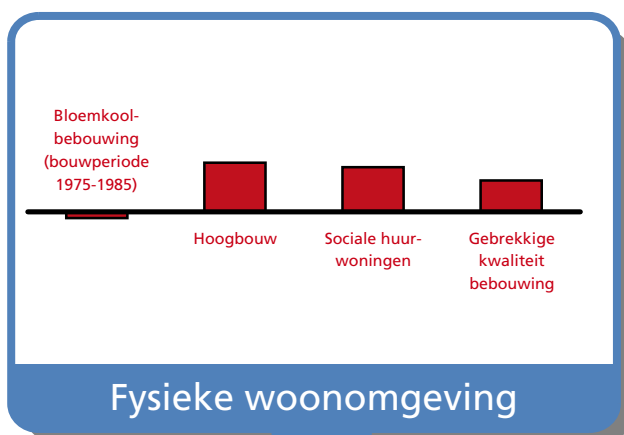

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

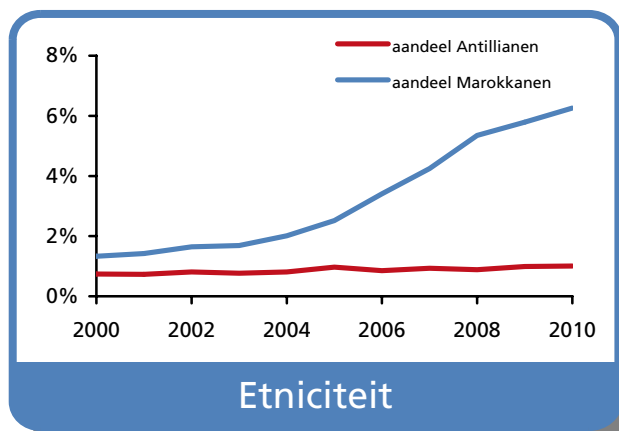
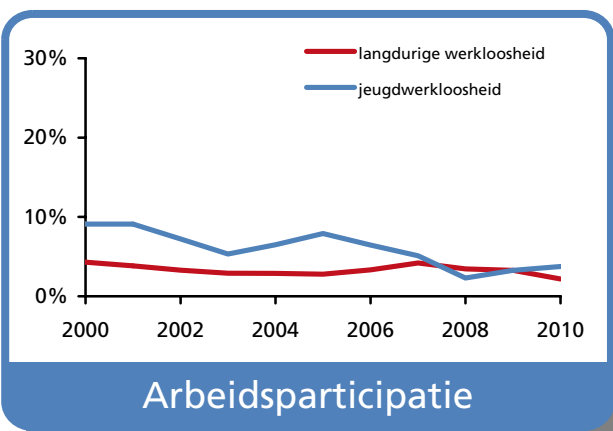

Poelenburg, Zaanstad

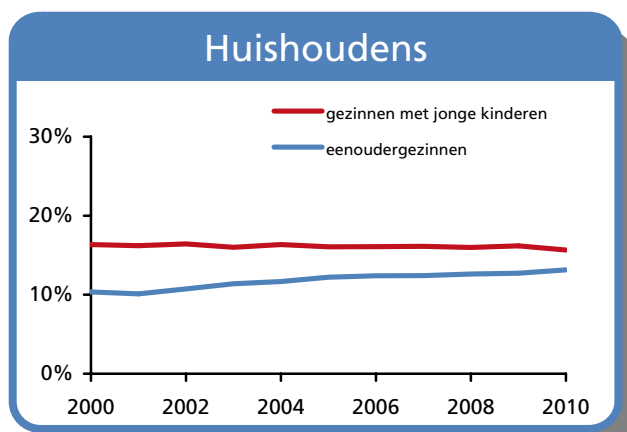
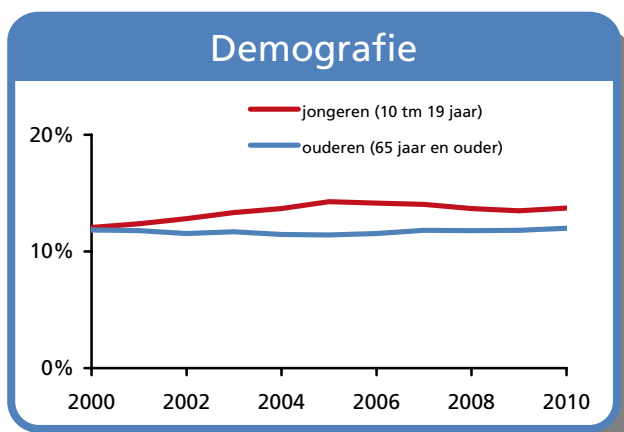
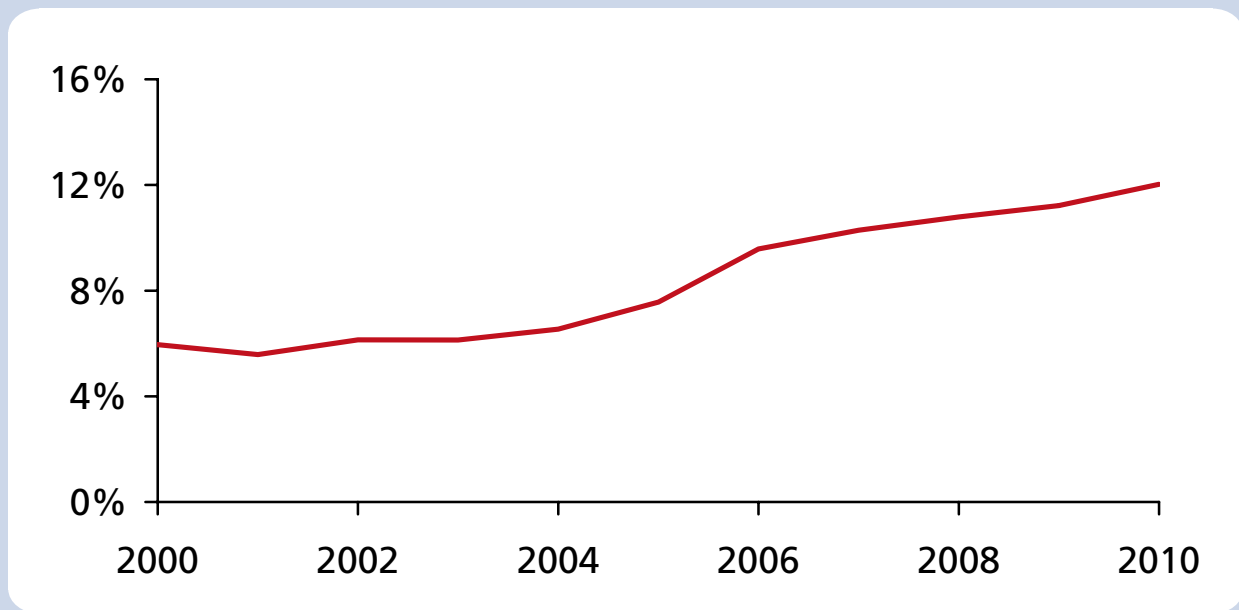

Poelenburg, Zaanstad

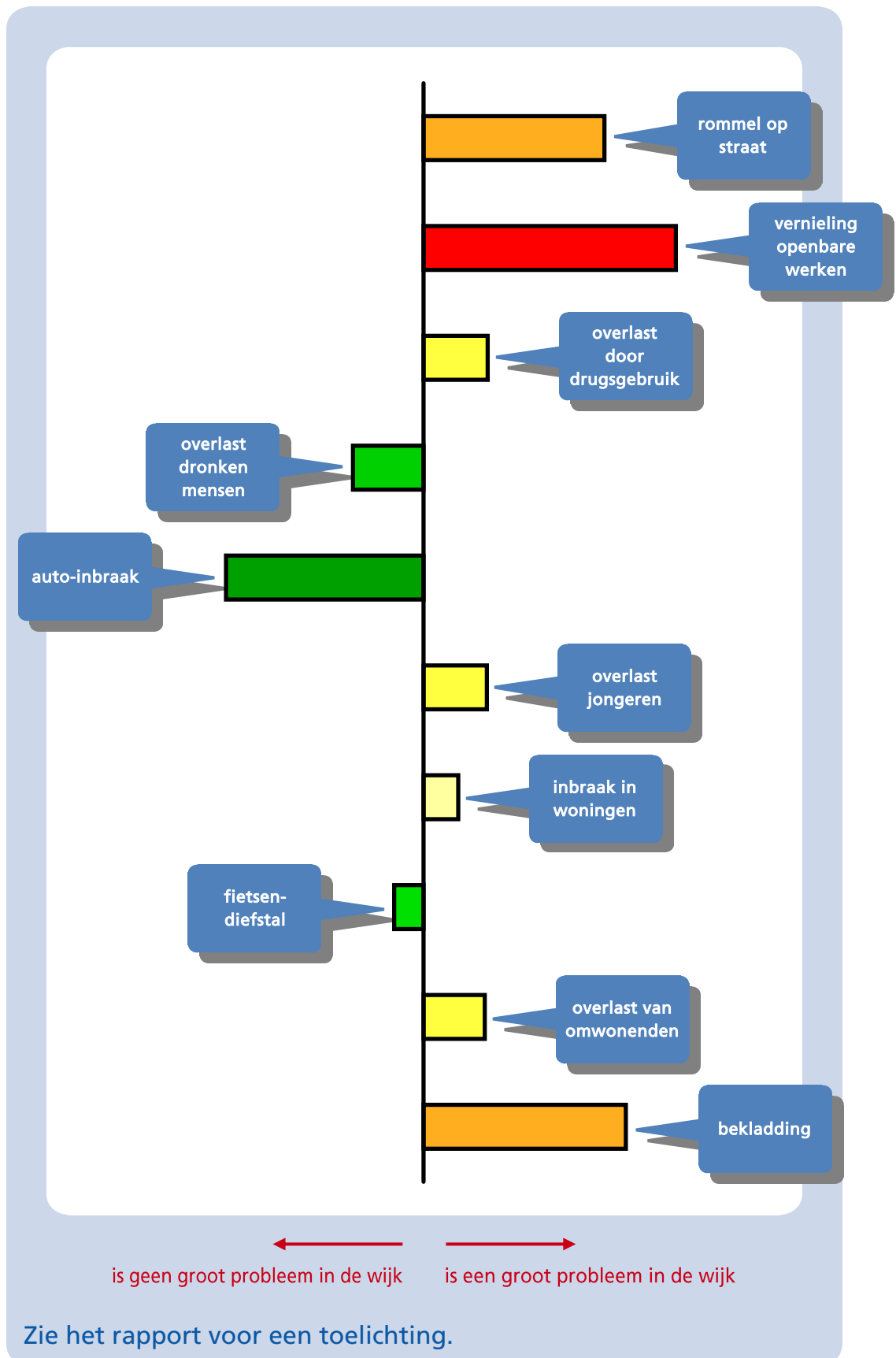

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Pelders- en Hoornseveld, Zaanstad

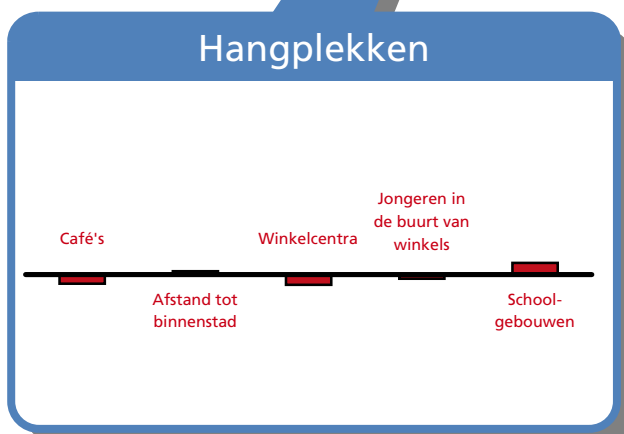
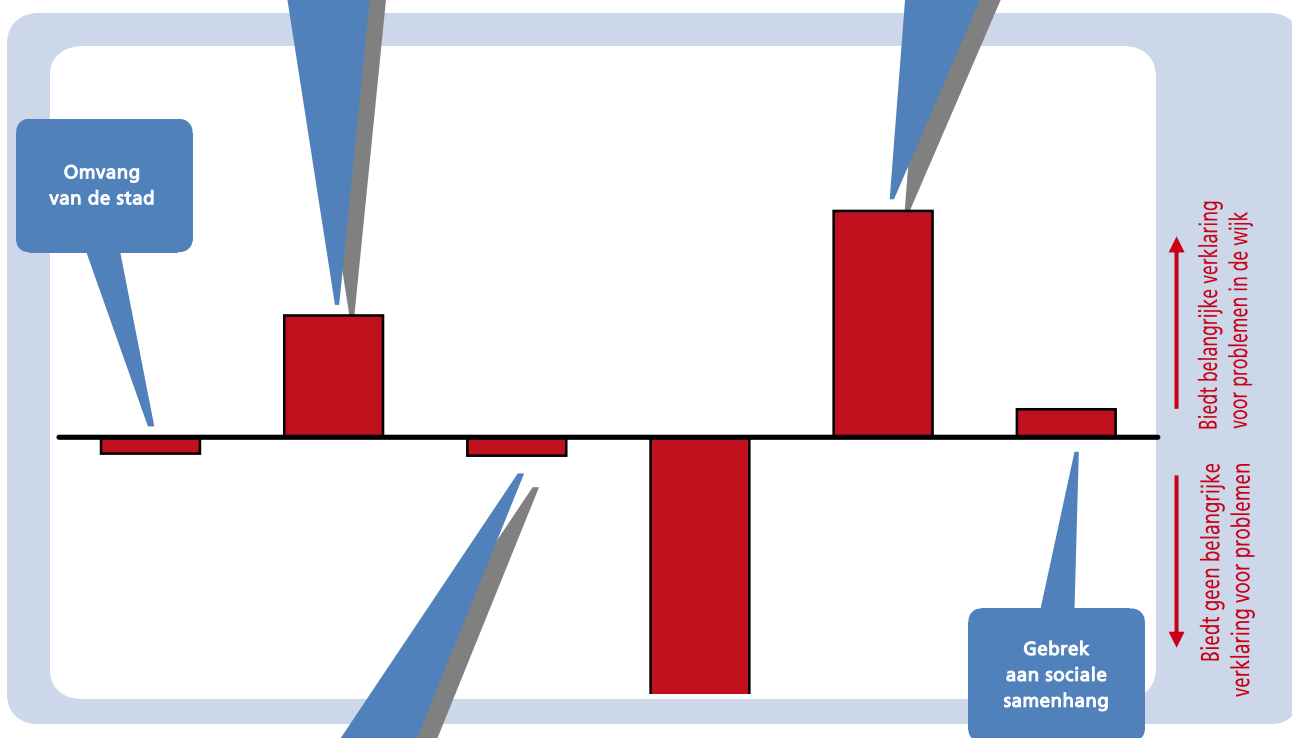
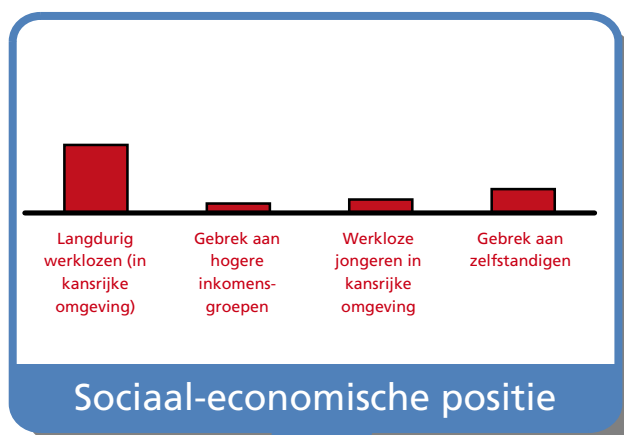
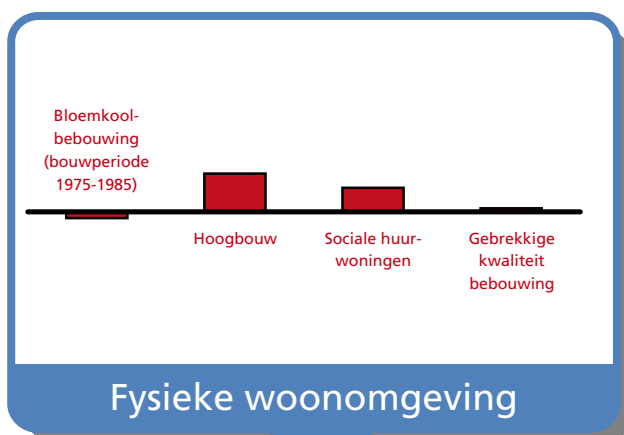

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

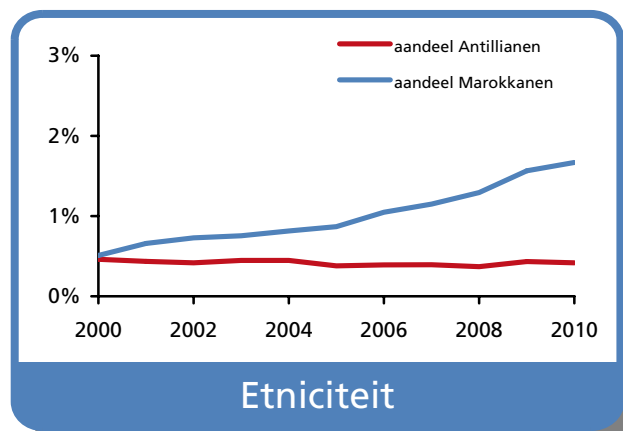
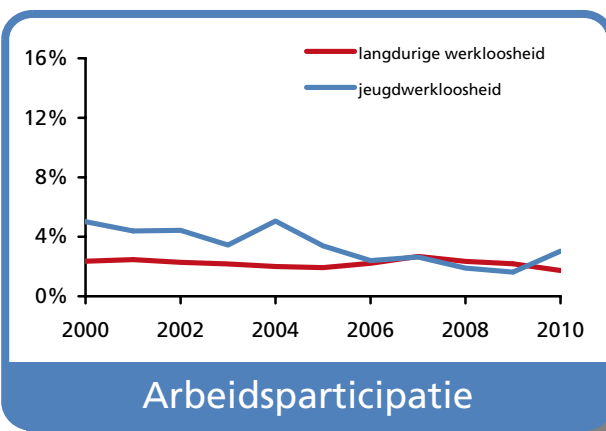

Pelders- en Hoornseveld, Zaanstad

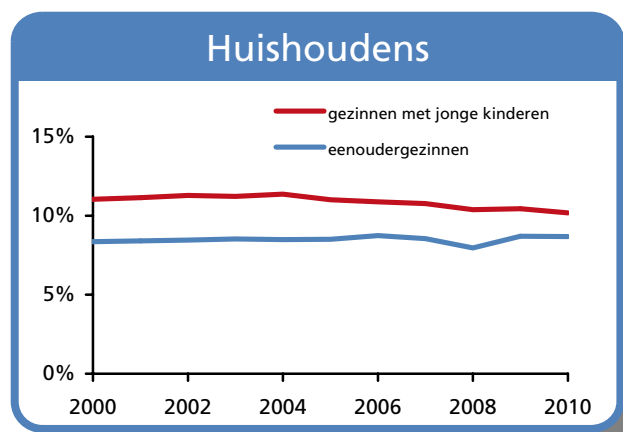
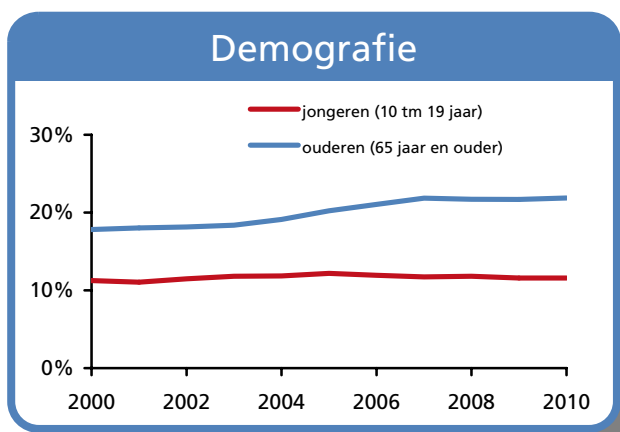
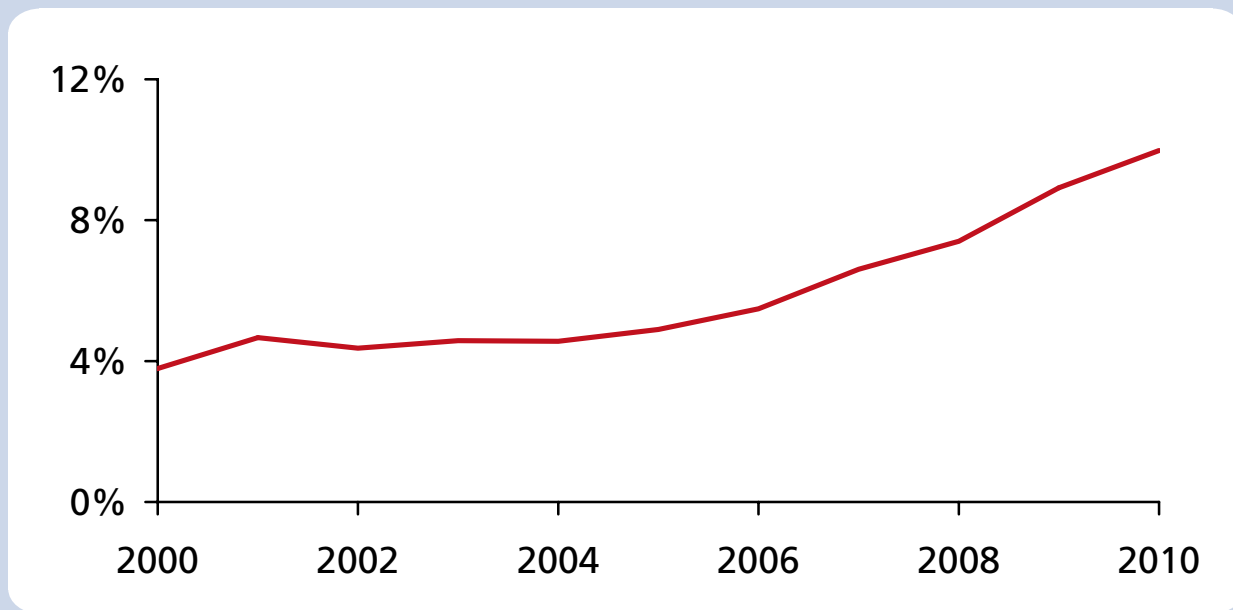

Pelders- en Hoornseveld, Zaanstad

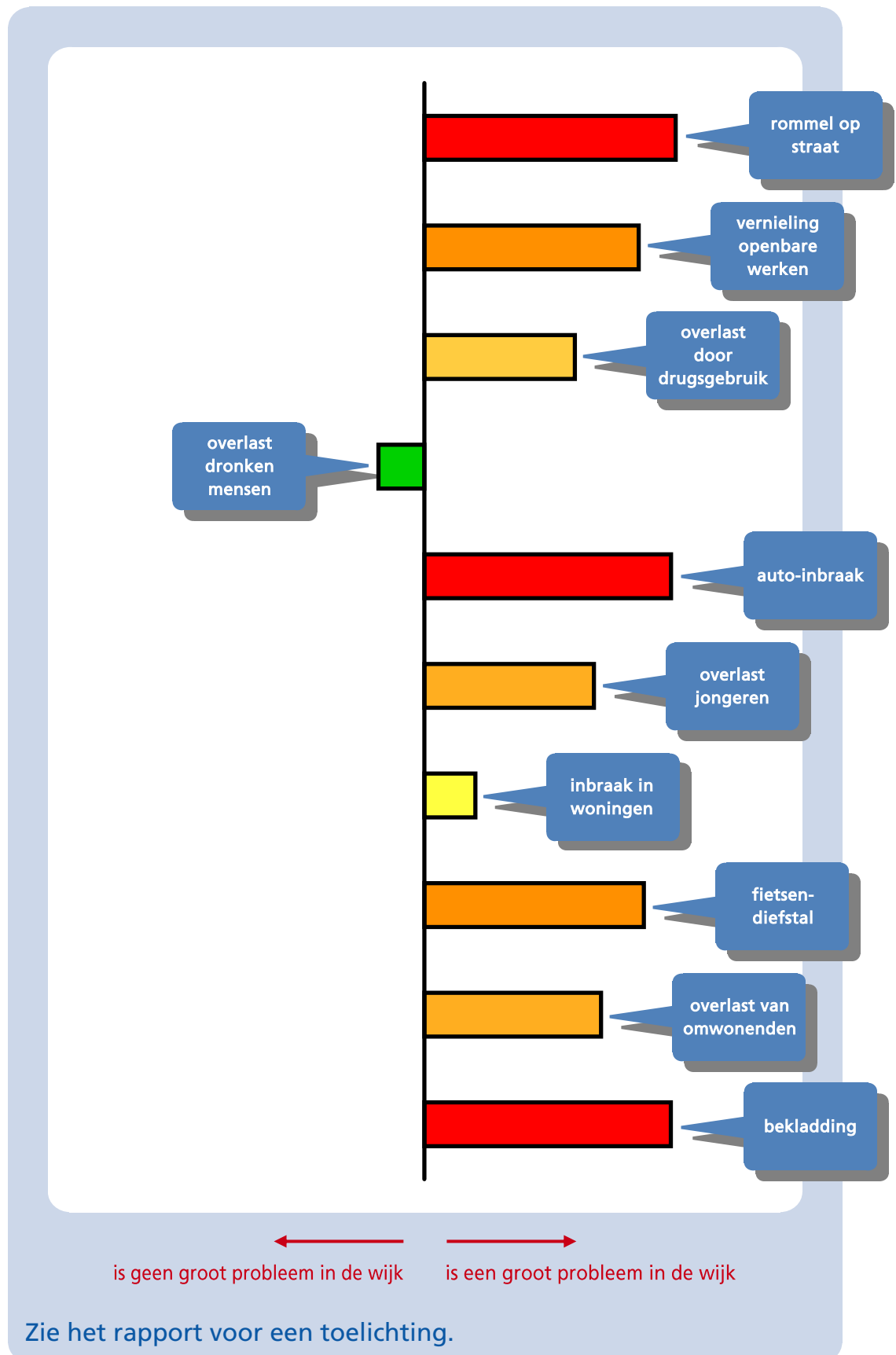

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Kogerveldwijk, Zaanstad

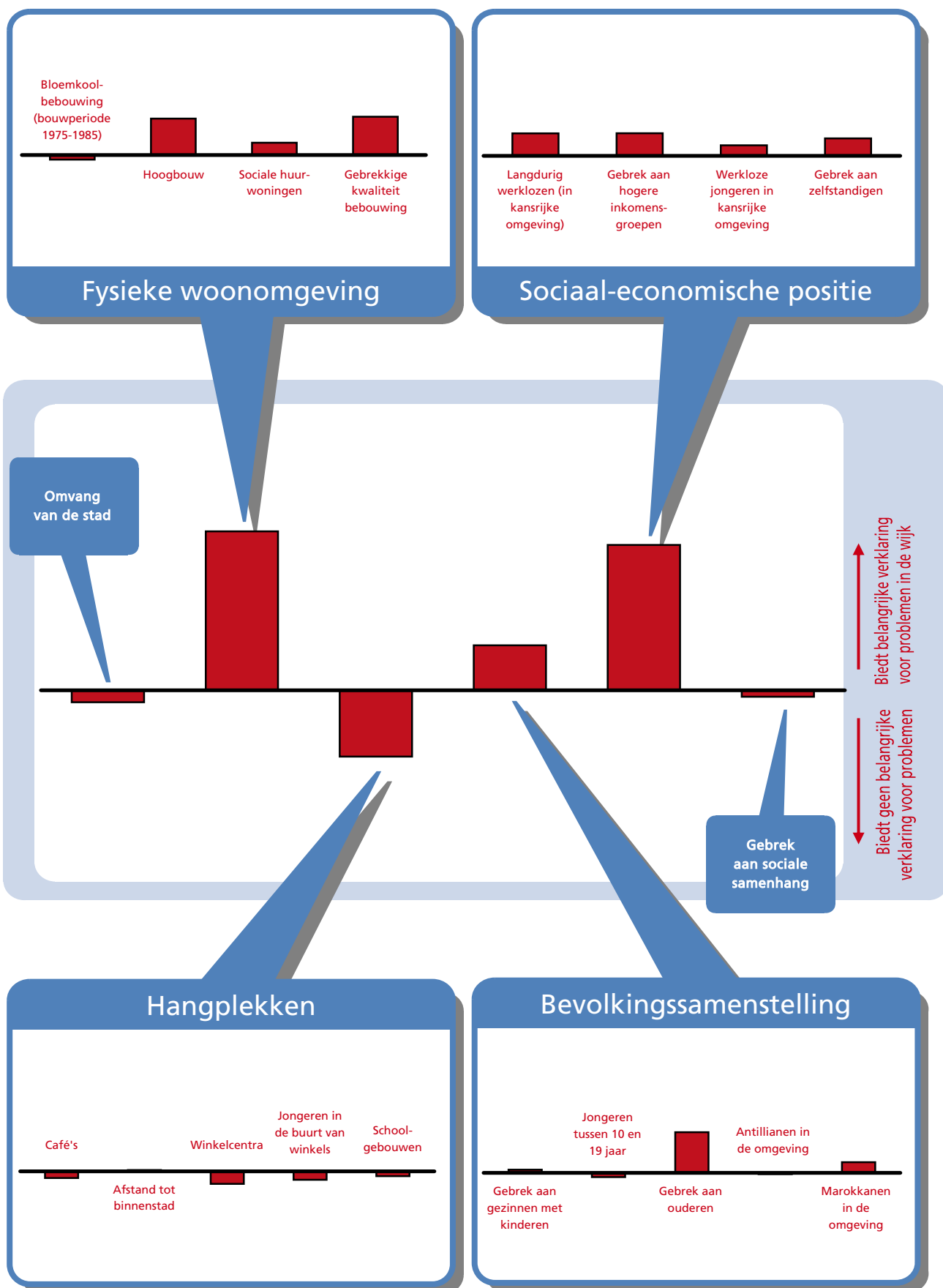

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

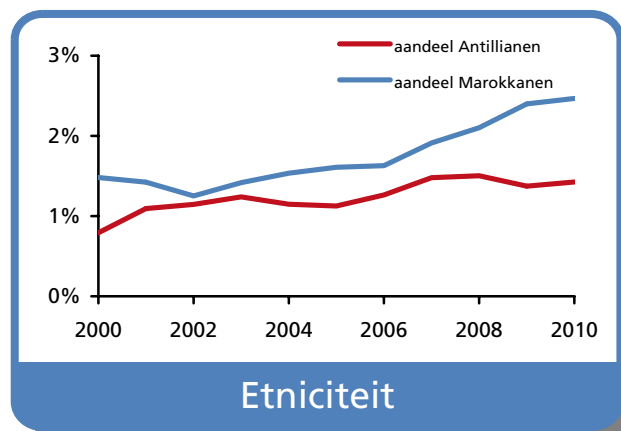
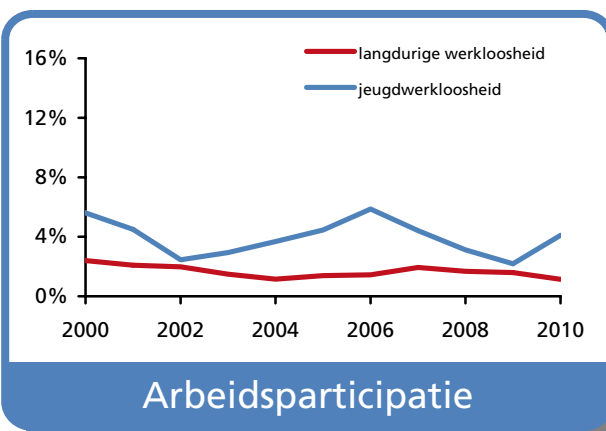

Kogerveldwijk, Zaanstad

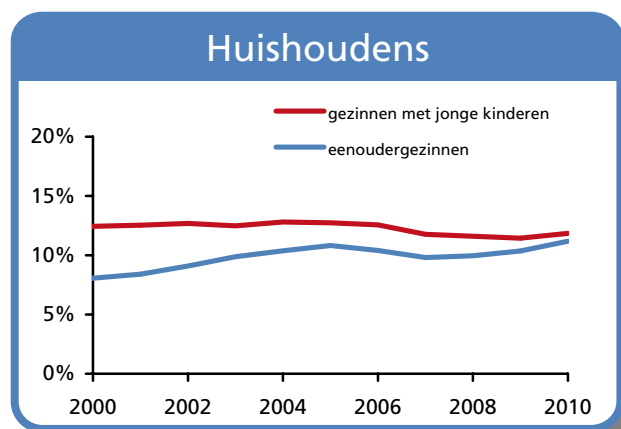
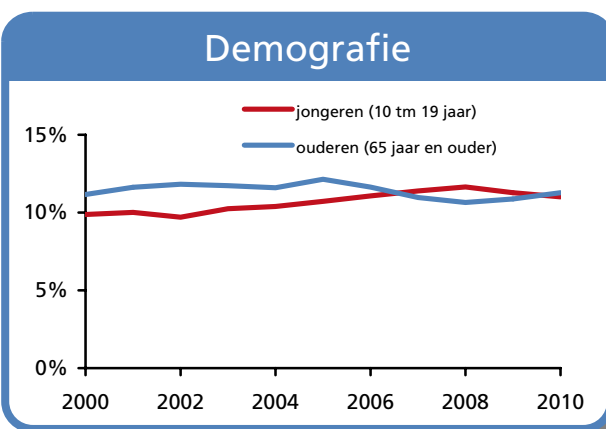
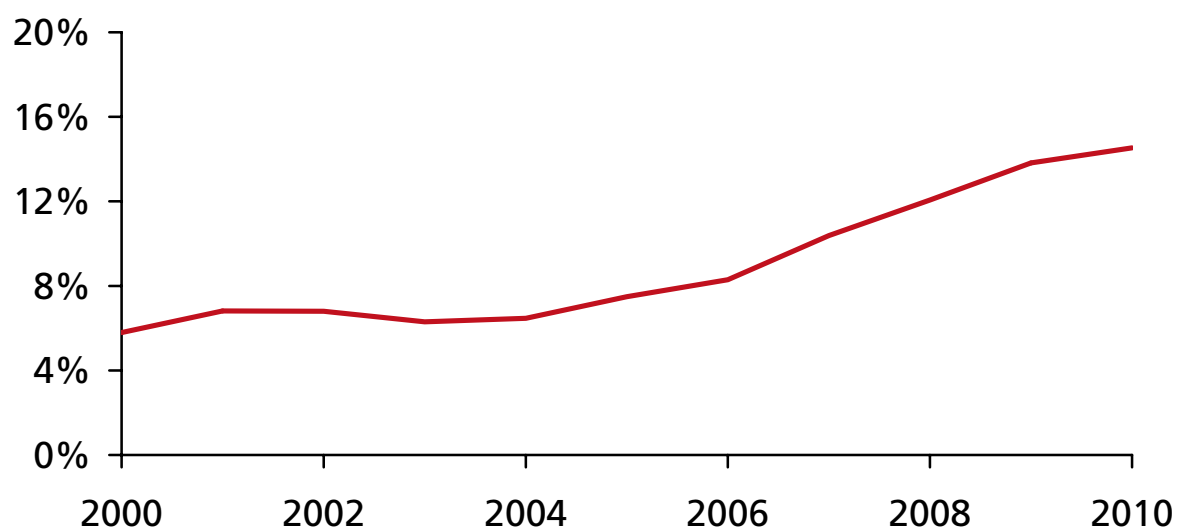

Kogerveldwijk, Zaanstad

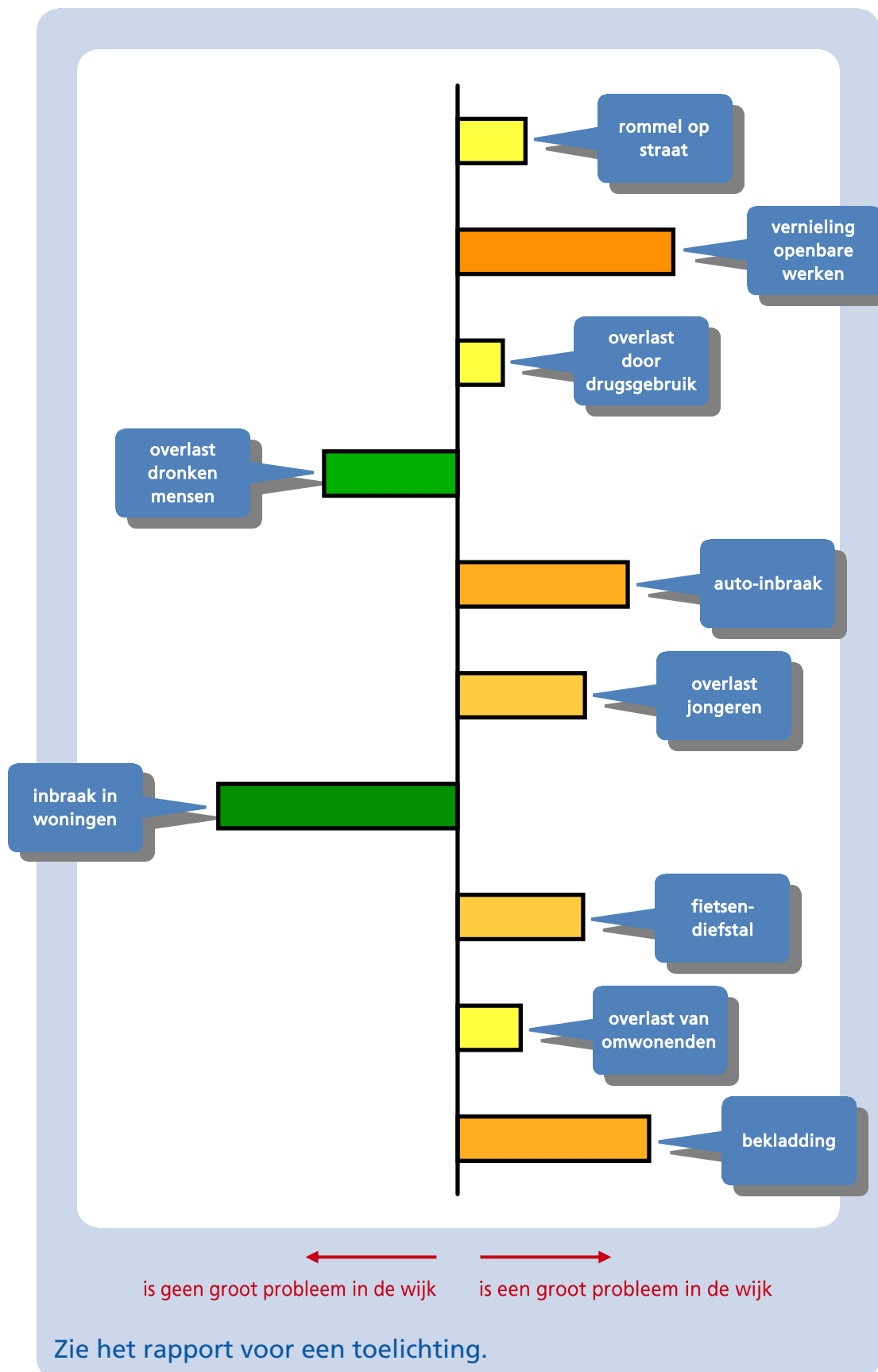

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Zaandam-Noord, Zaanstad

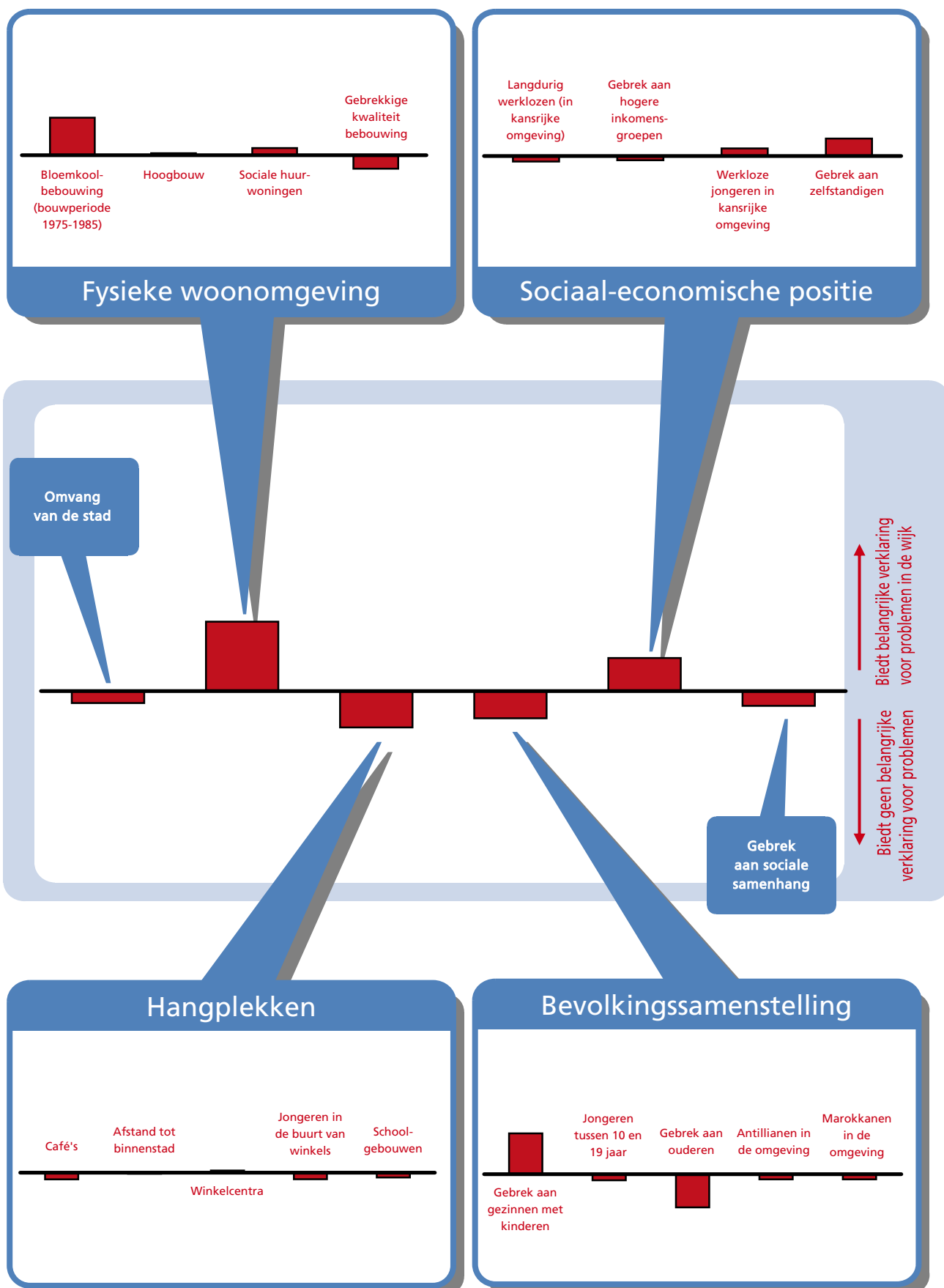

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

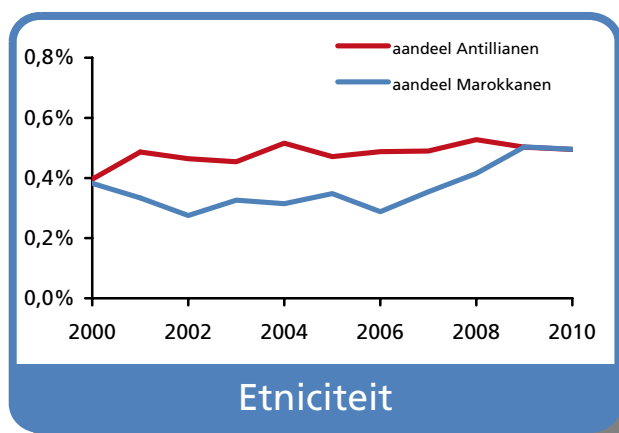
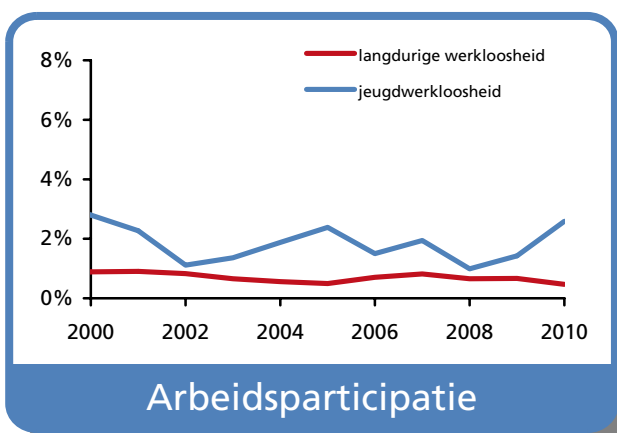

Zaandam-Noord, Zaanstad

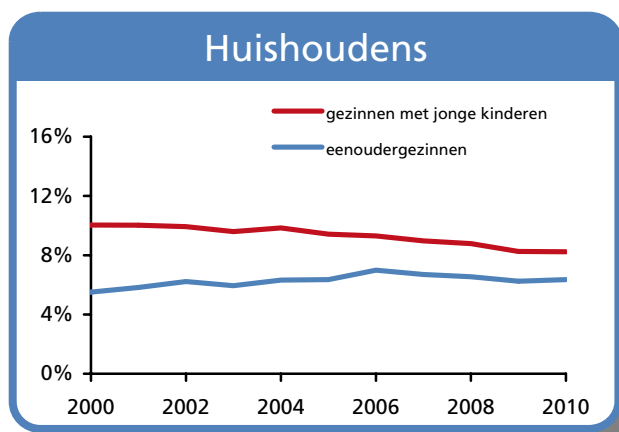
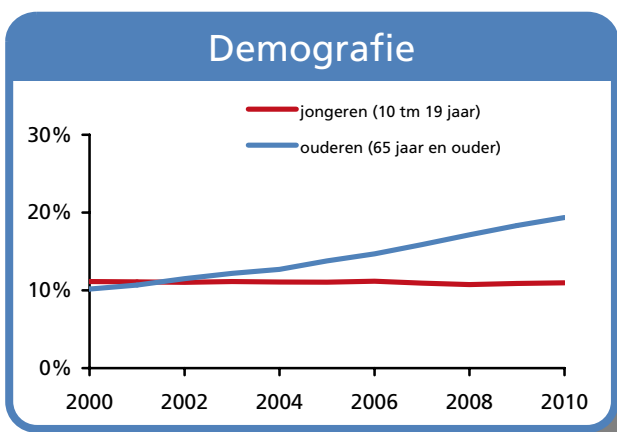
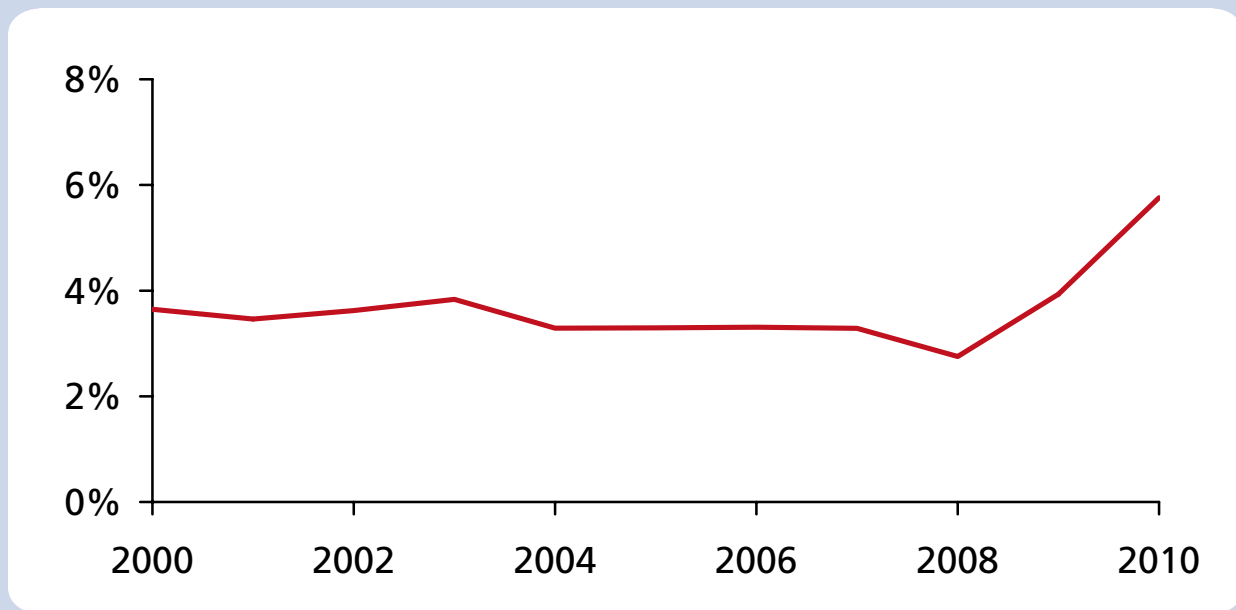

Zaandam-Noord, Zaanstad

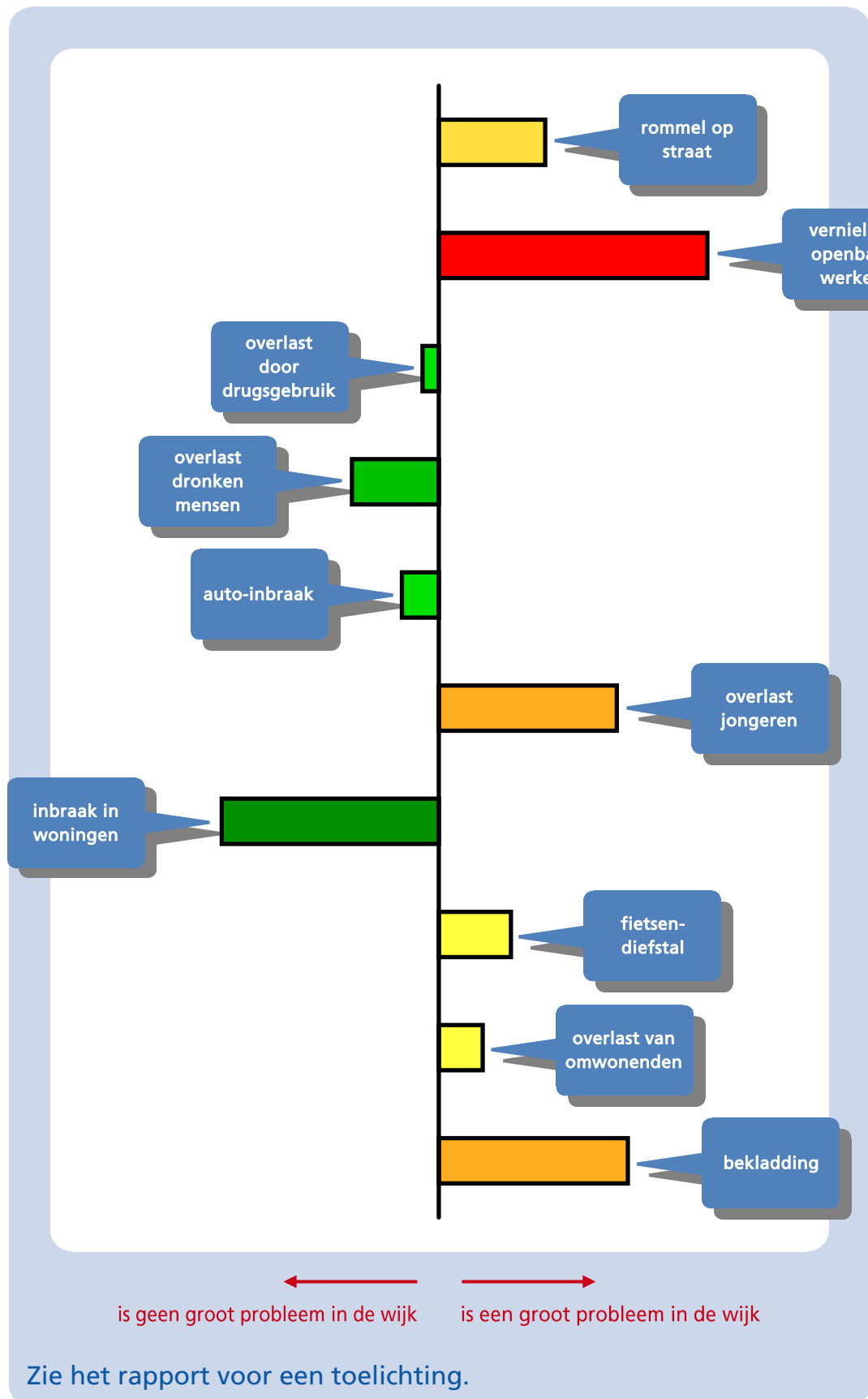

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

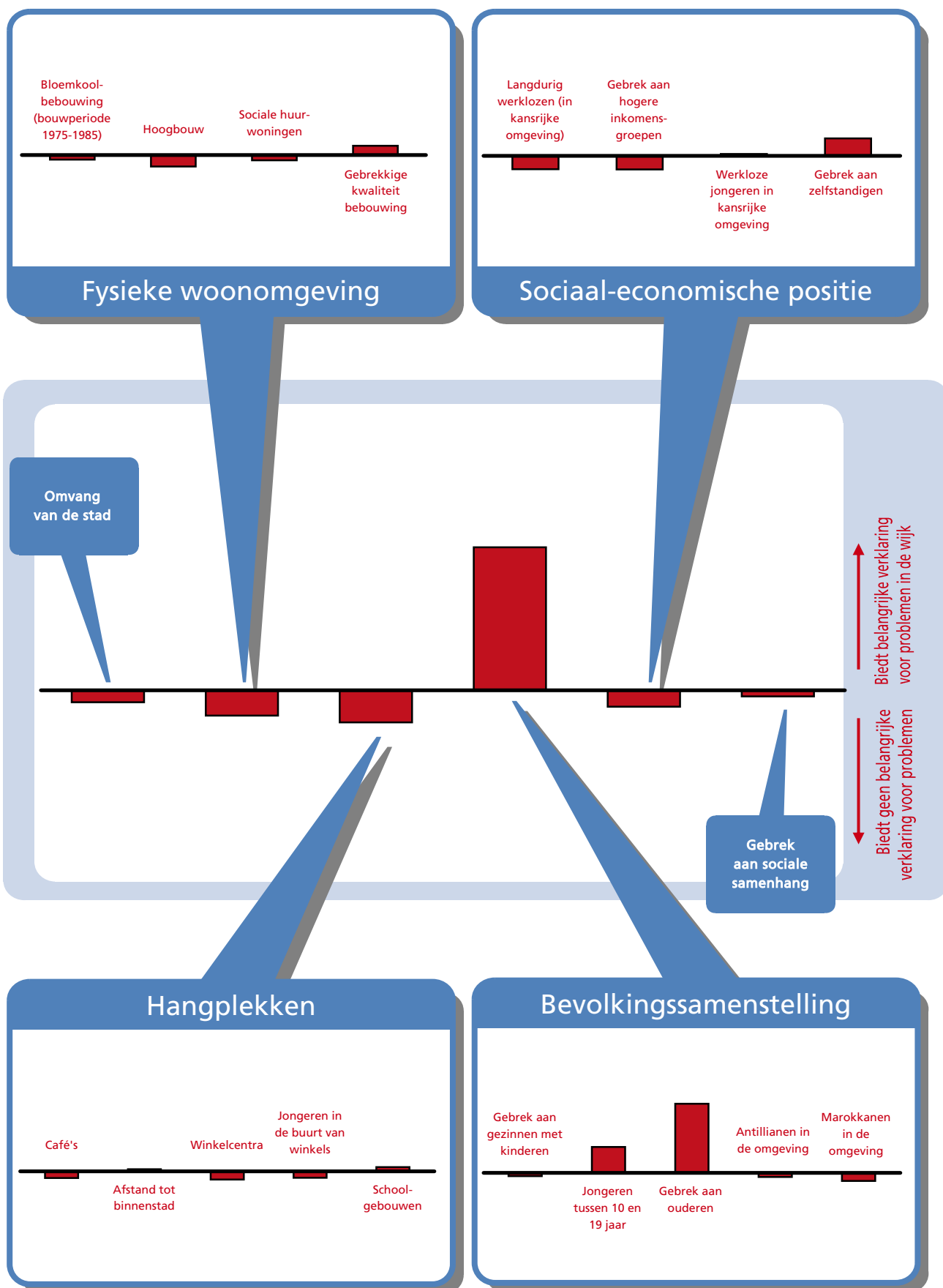

Nieuw West, Zaanstad

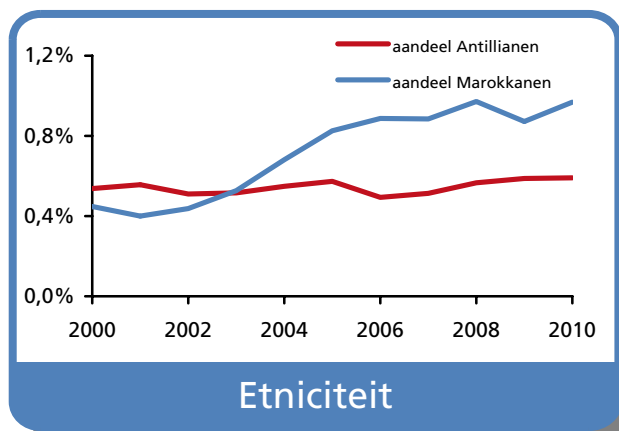
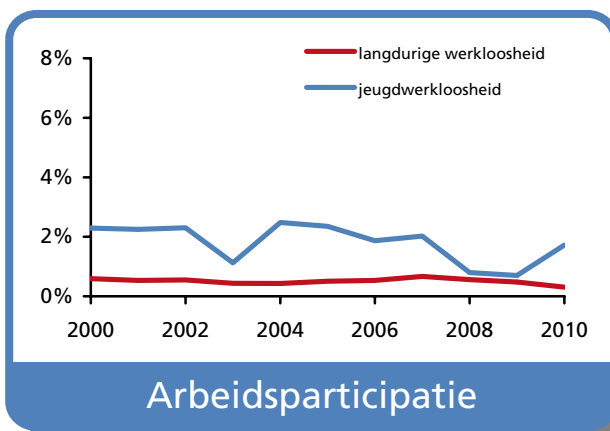

Nieuw West, Zaanstad

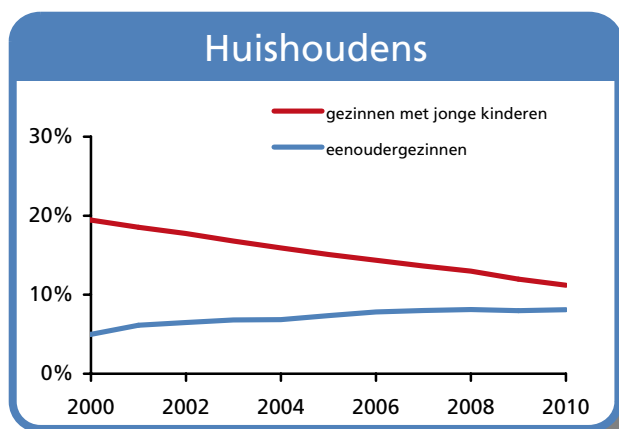
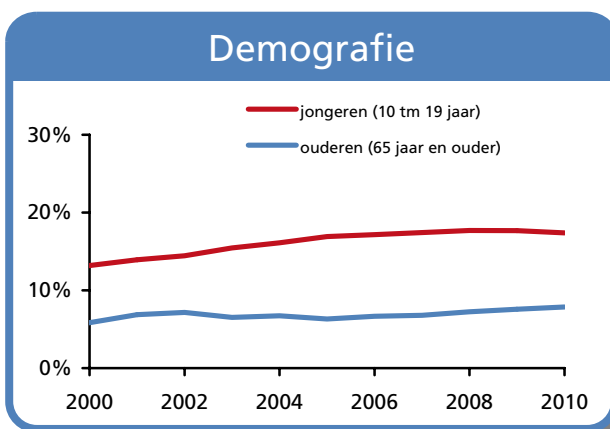
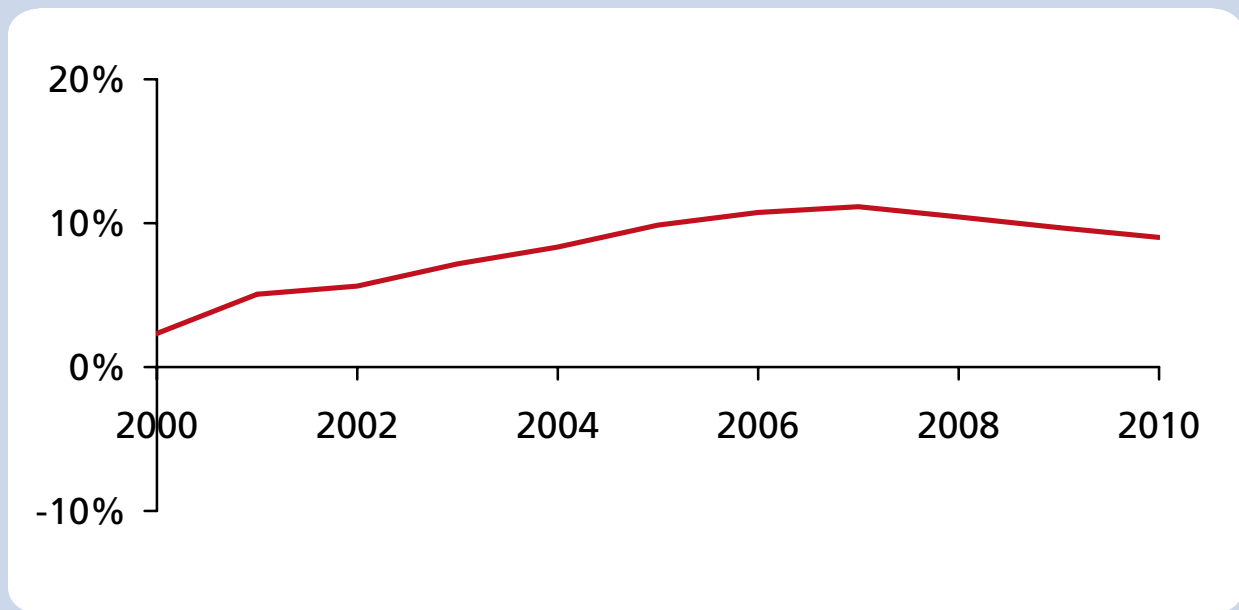

Nieuw West, Zaanstad

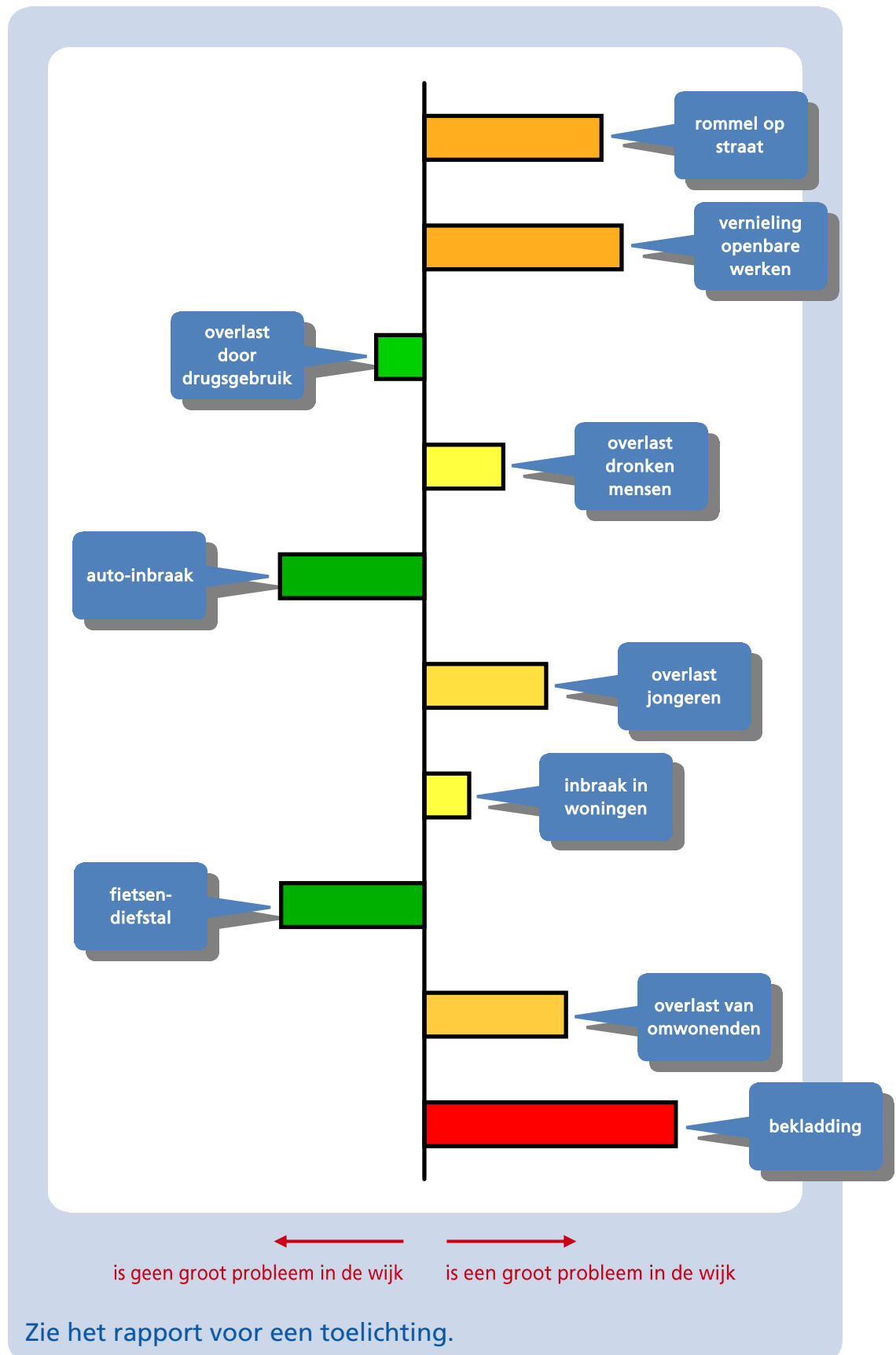

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Oud Koog a/d Zaan, Zaanstad

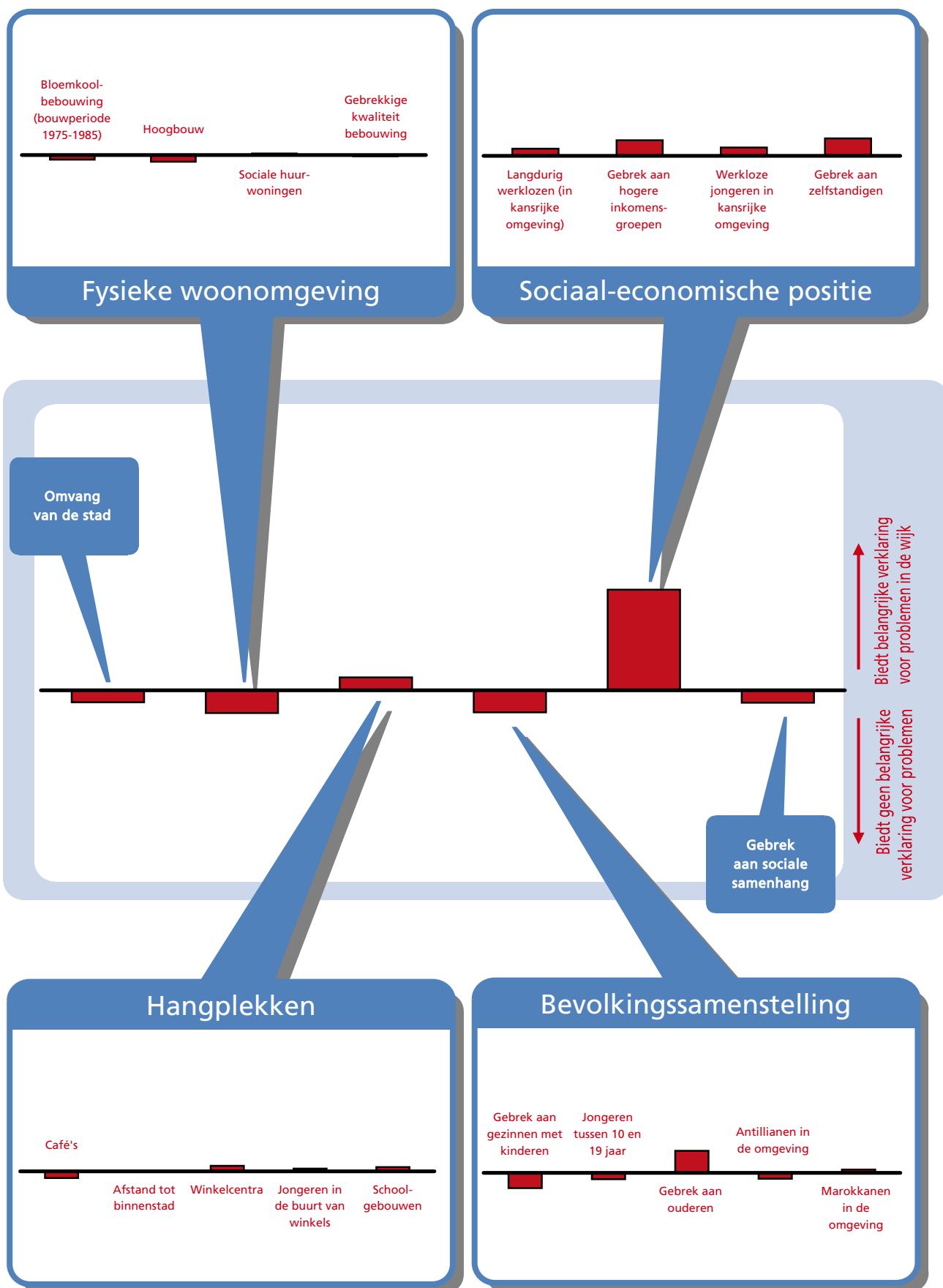

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

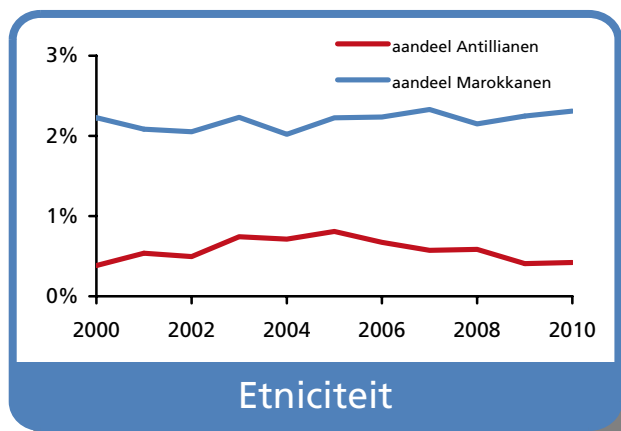
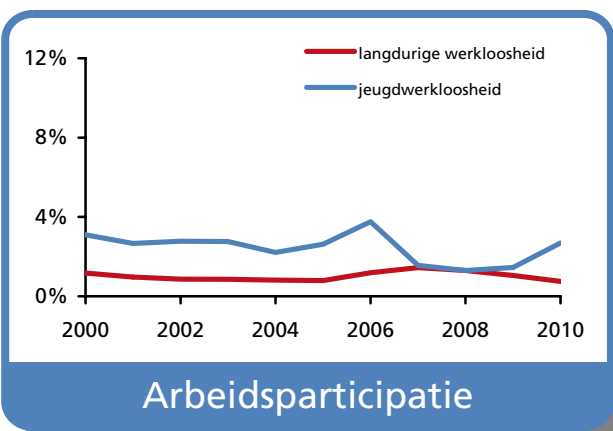

Oud Koog a/d Zaan, Zaanstad

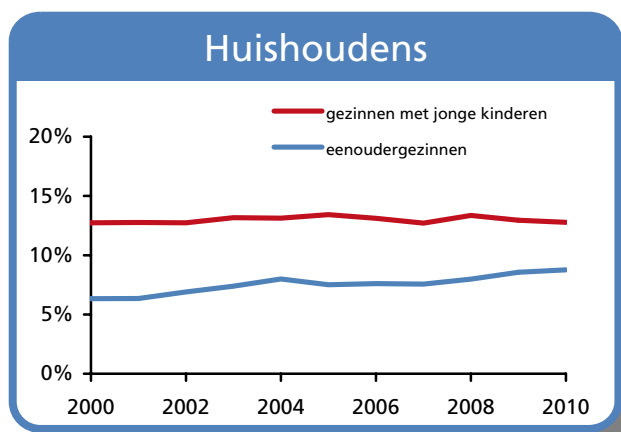
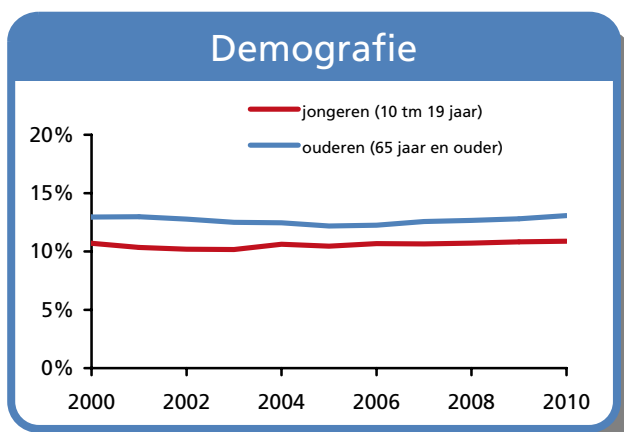
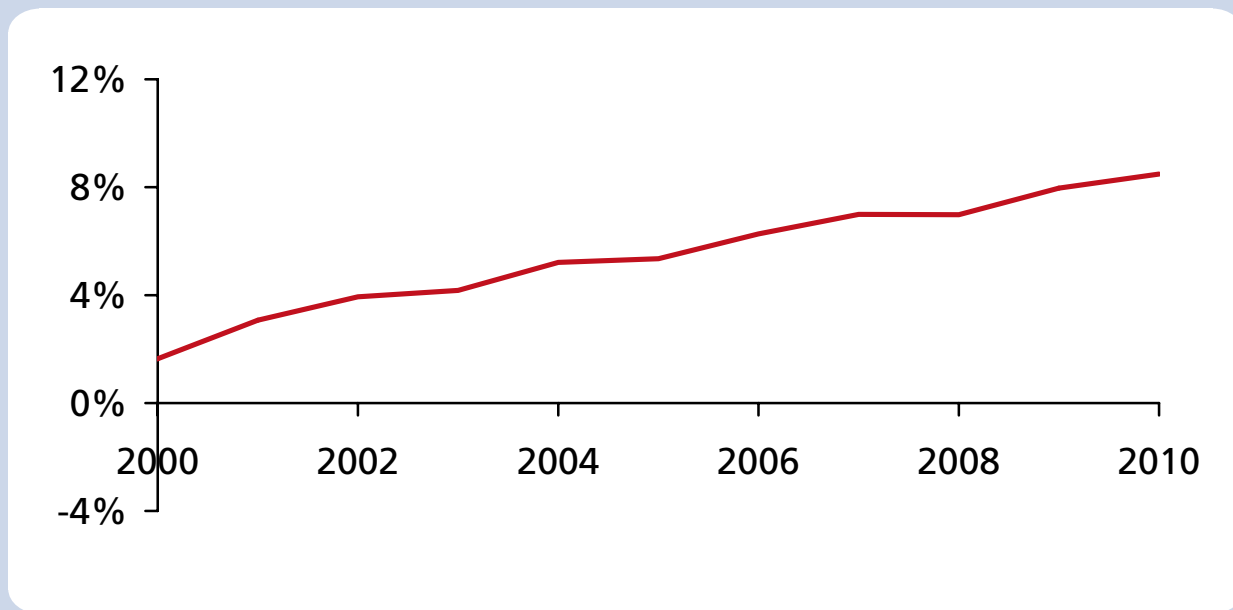

Oud Koog a/d Zaan, Zaanstad

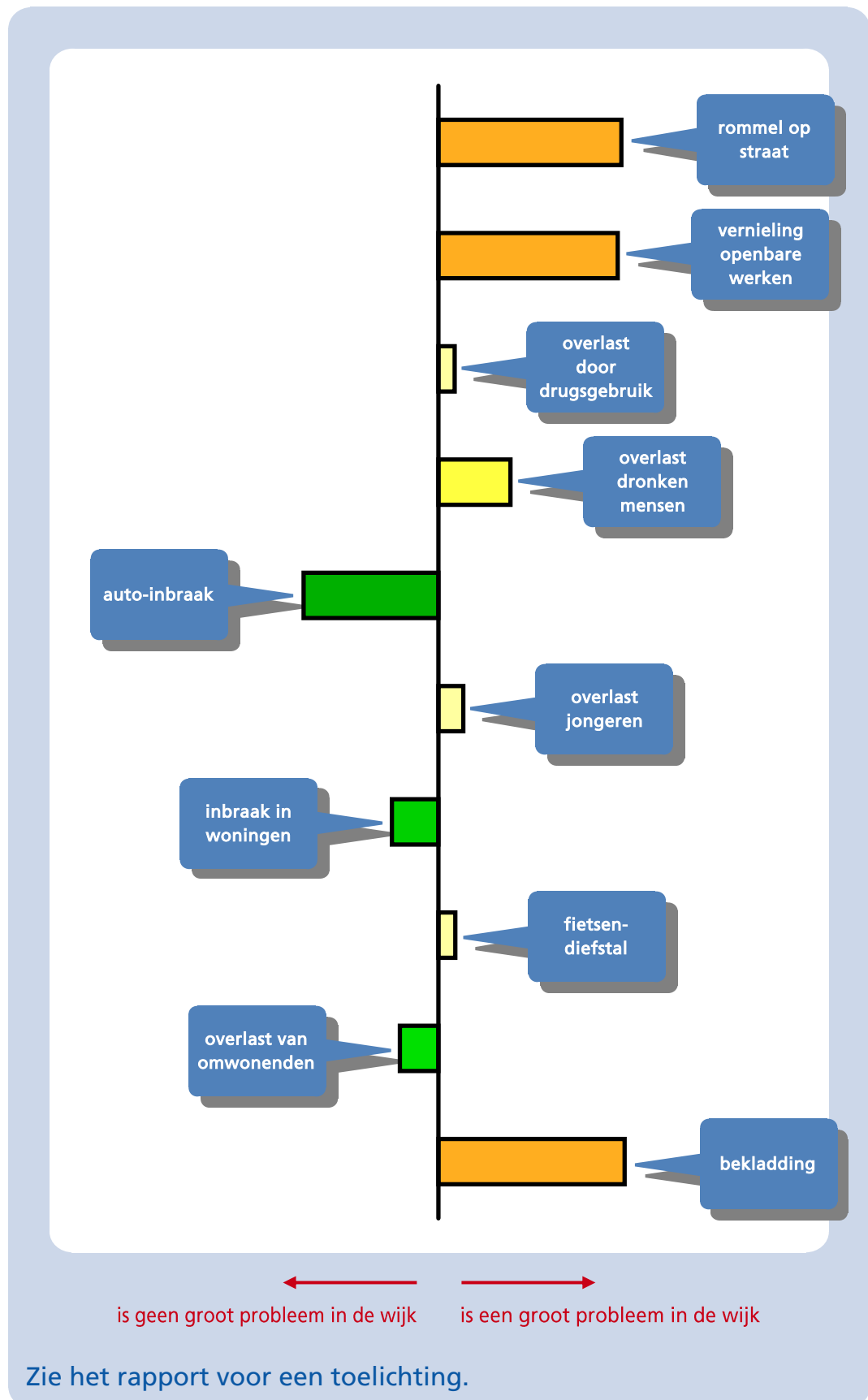

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Oud Zaandijk, Zaanstad

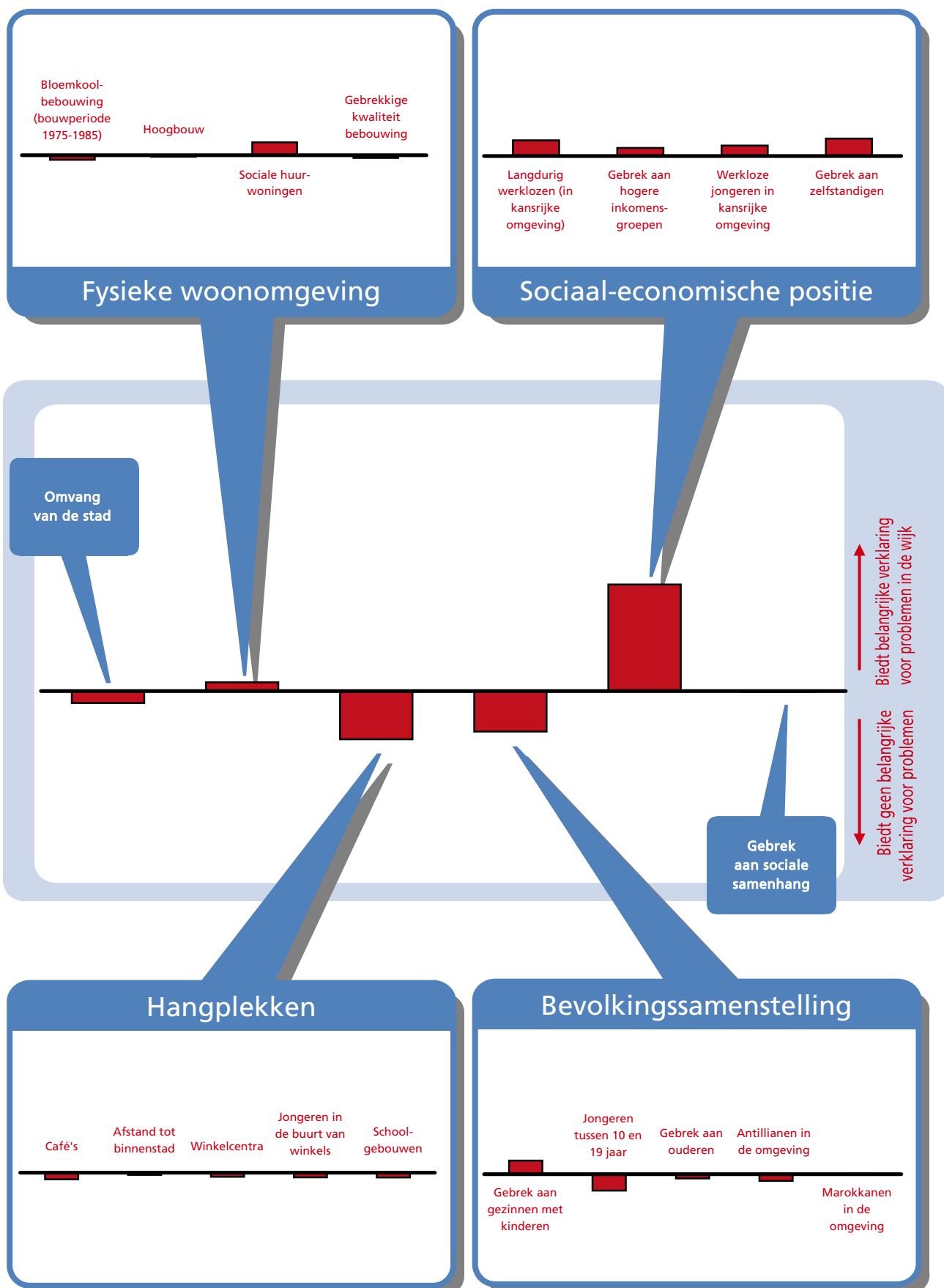

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

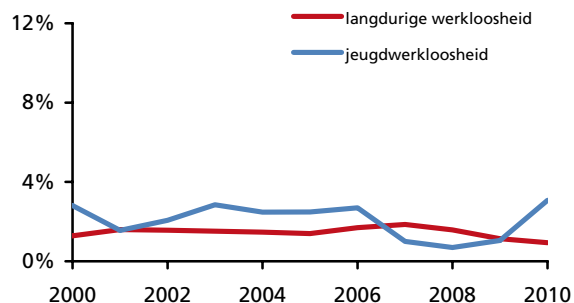

Oud Zaandijk, Zaanstad

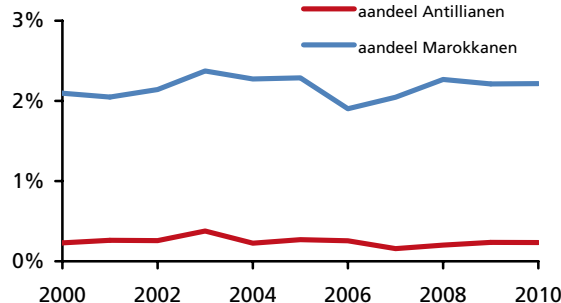

Oud Zandijk, Zaanstad

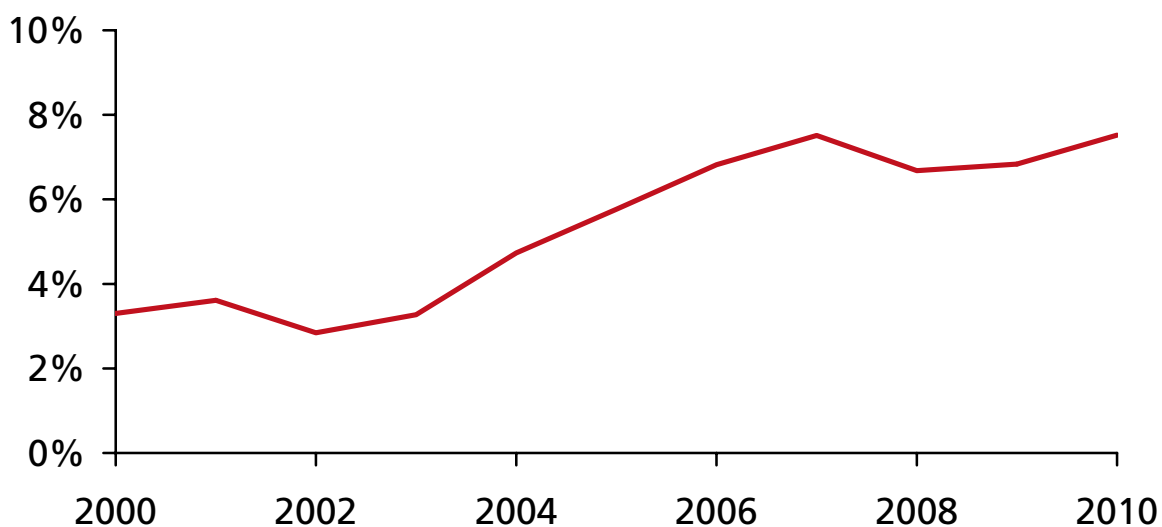

Arbeidsparticipatie

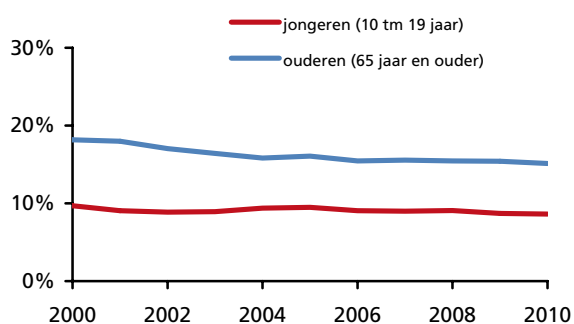

Etniciteit

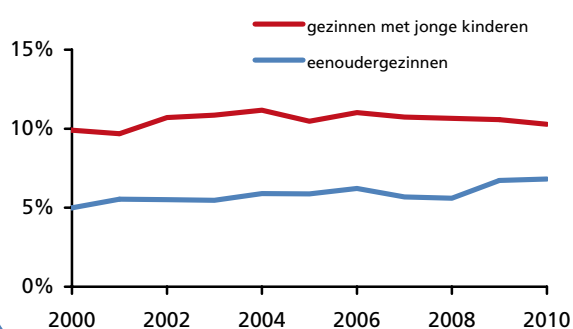
Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Demografie

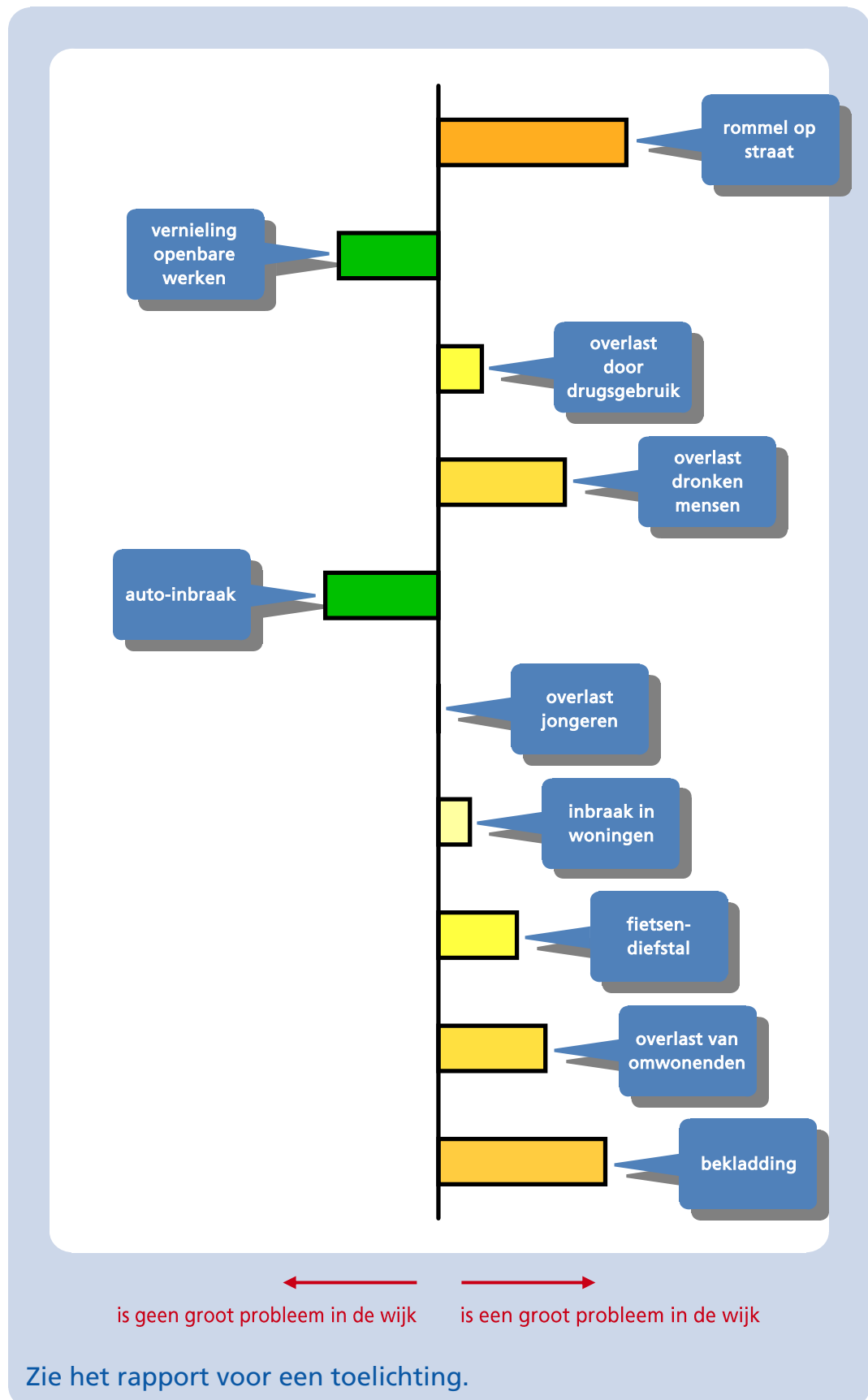

Huishoudens

Rosmolenwijk, Zaanstad

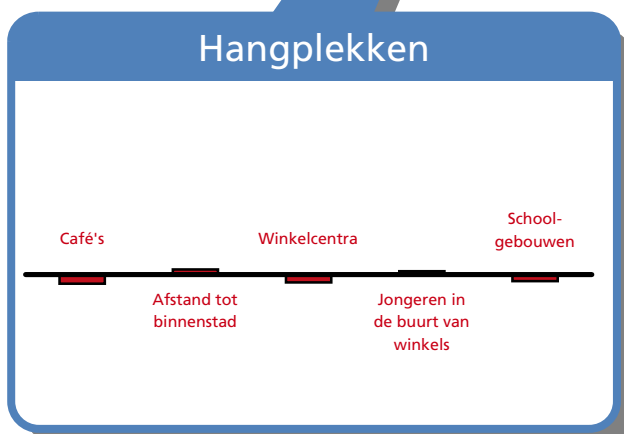
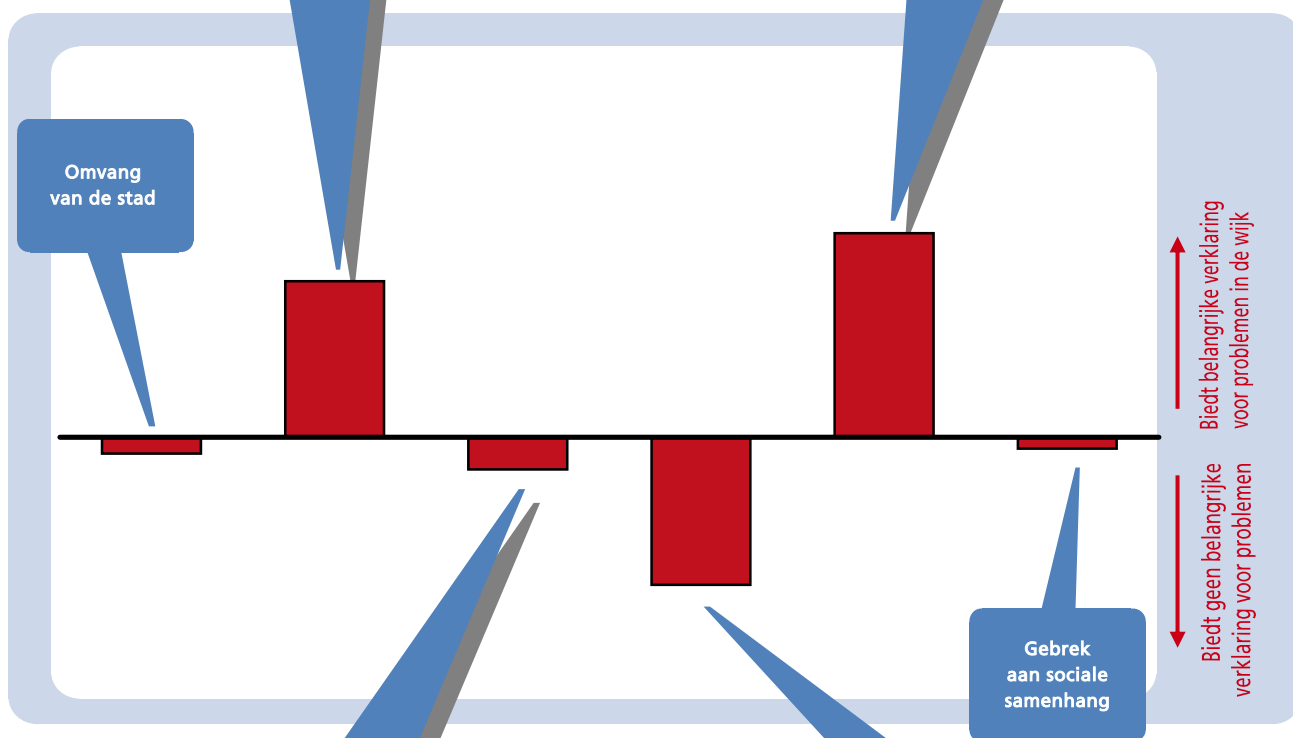
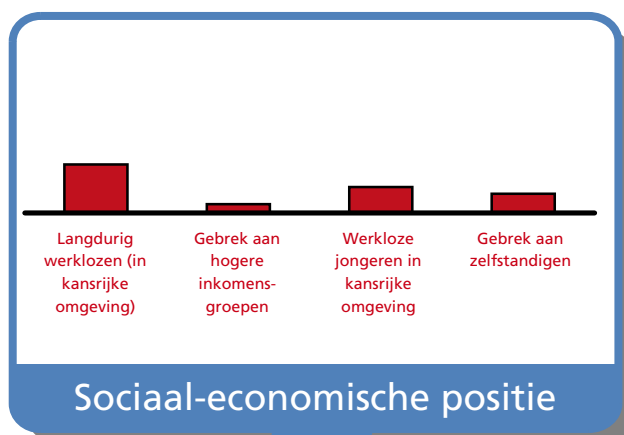
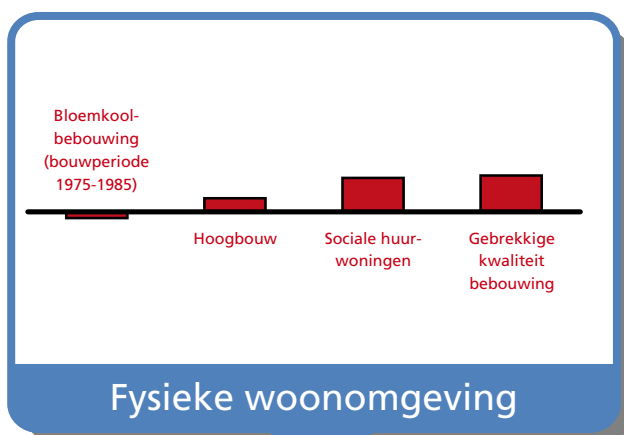

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

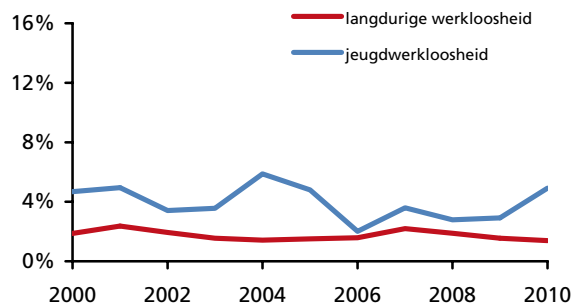

Rosmolenwijk, Zaanstad

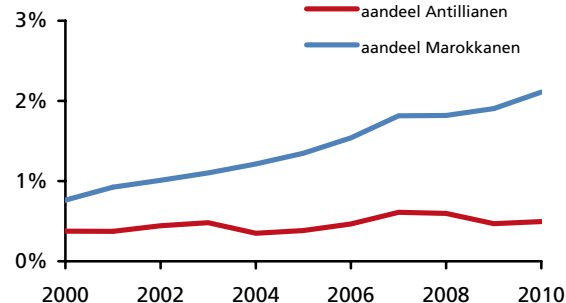

Rosmolenwijk, Zaanstad

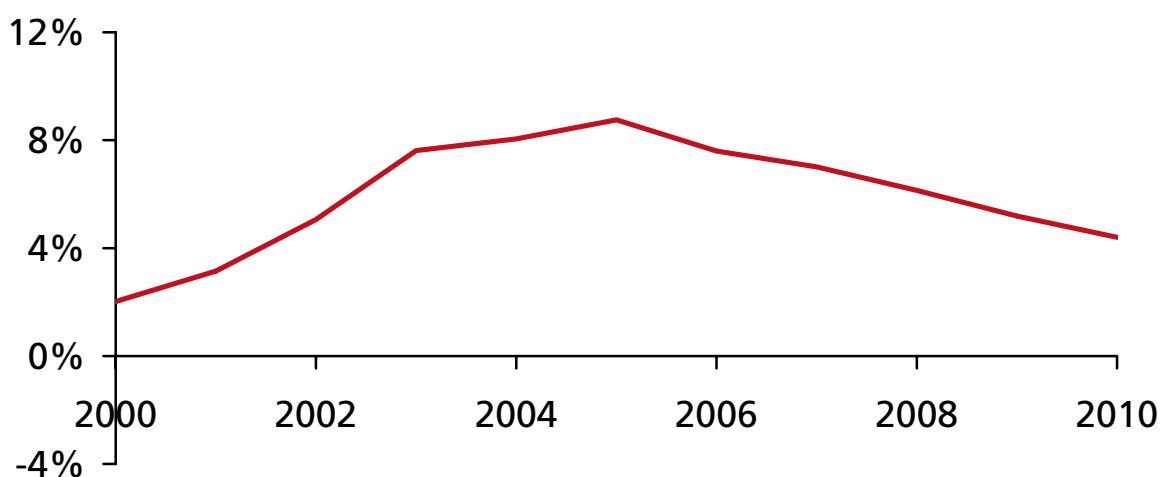

Arbeidsparticipatie

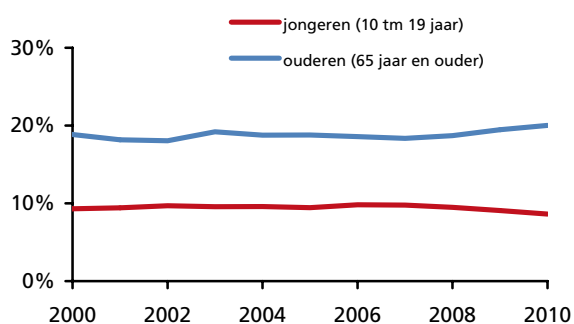

Etniciteit

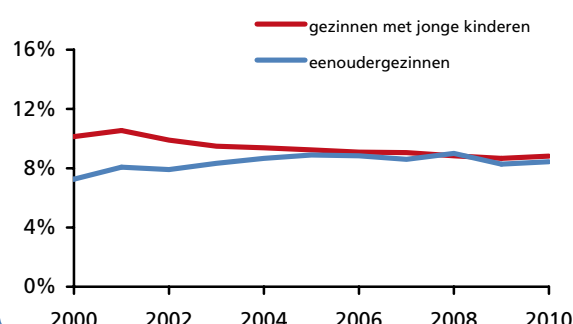
Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Demografie

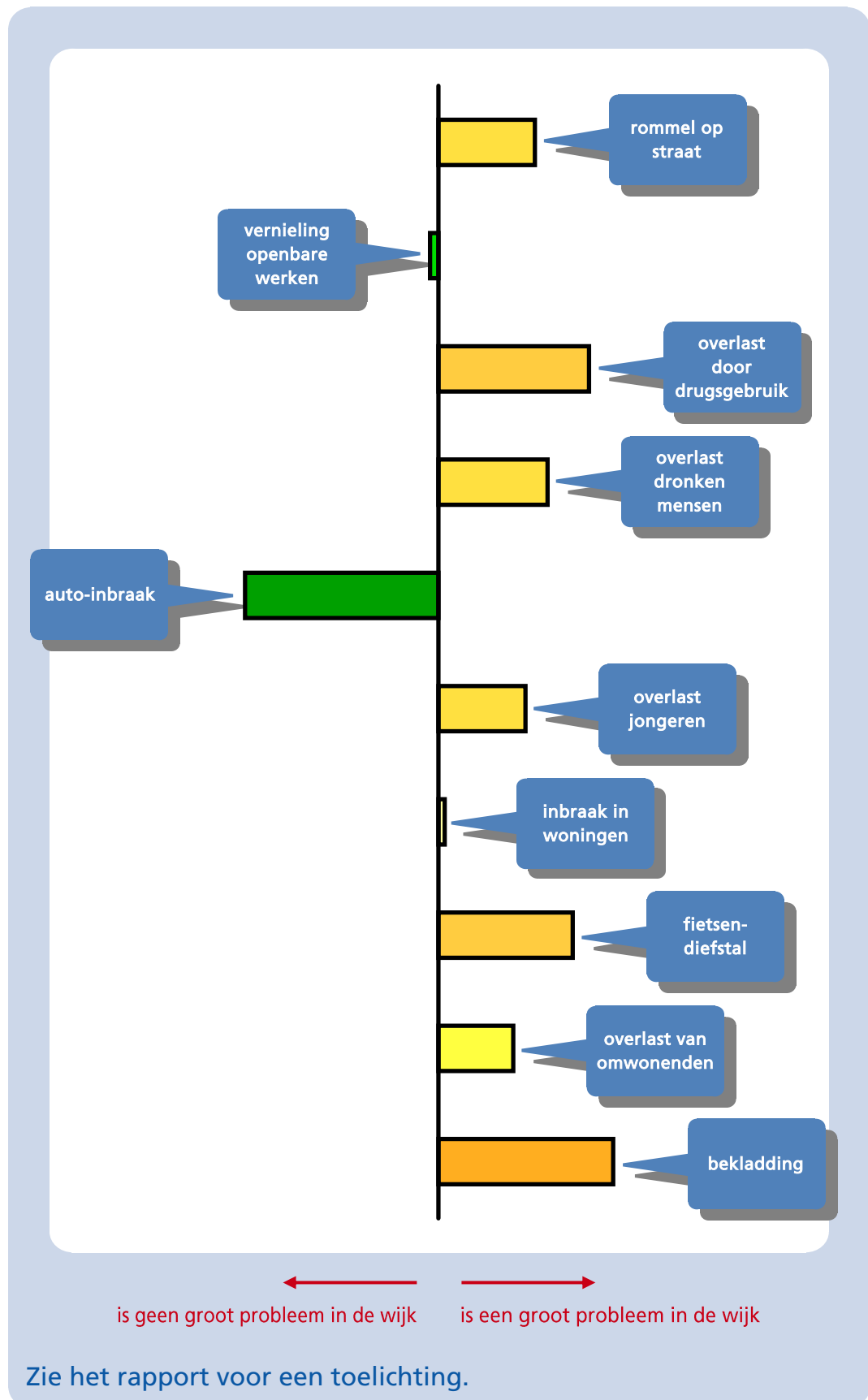

Huishoudens

Oude Haven, Zaanstad

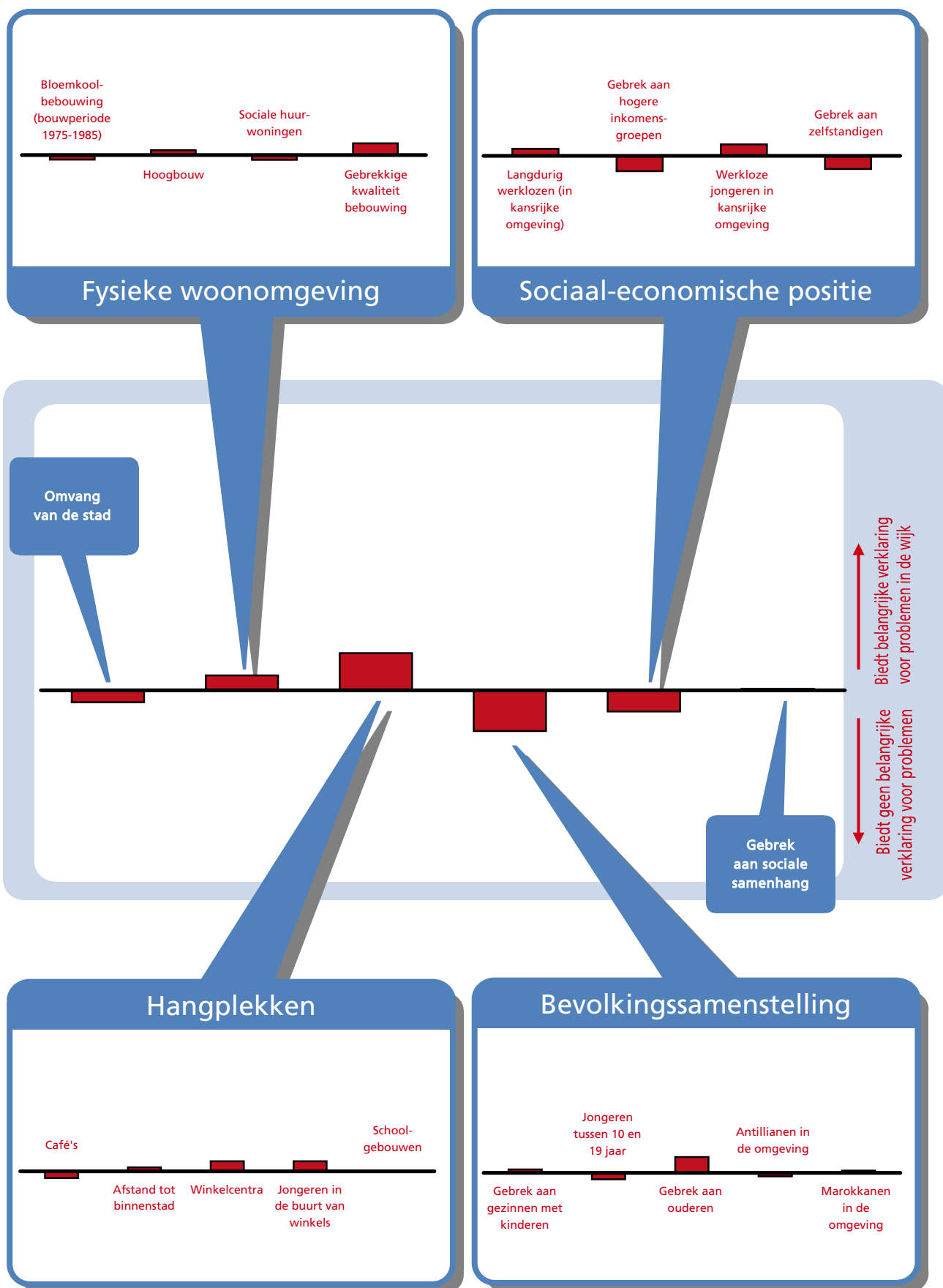

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

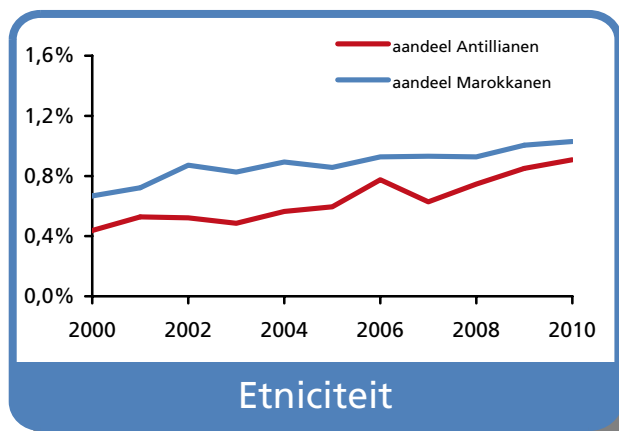
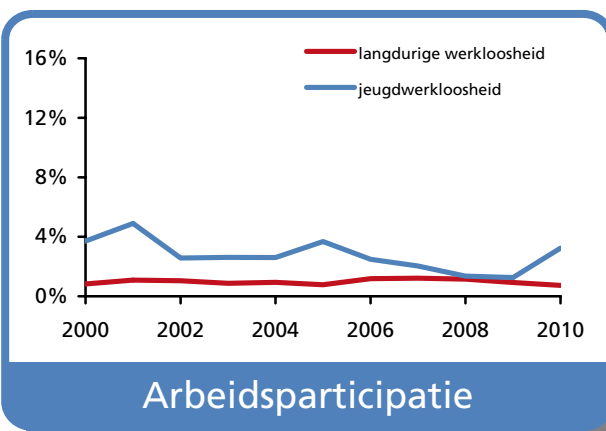

Oude Haven, Zaanstad

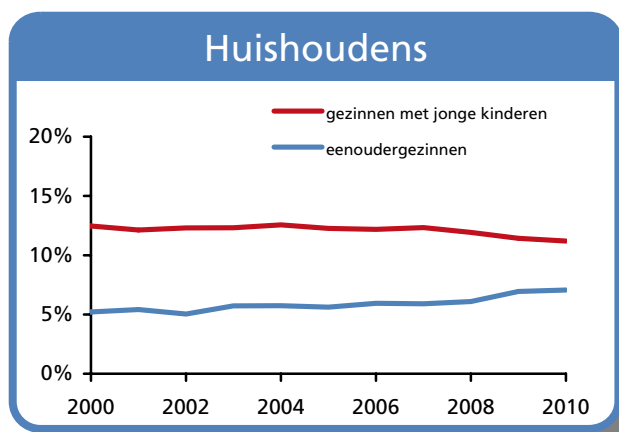
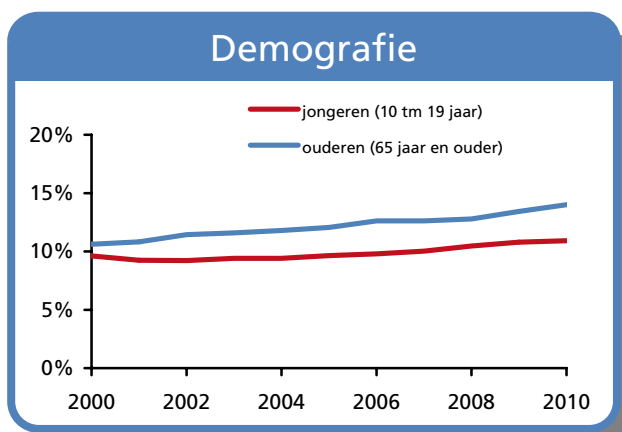
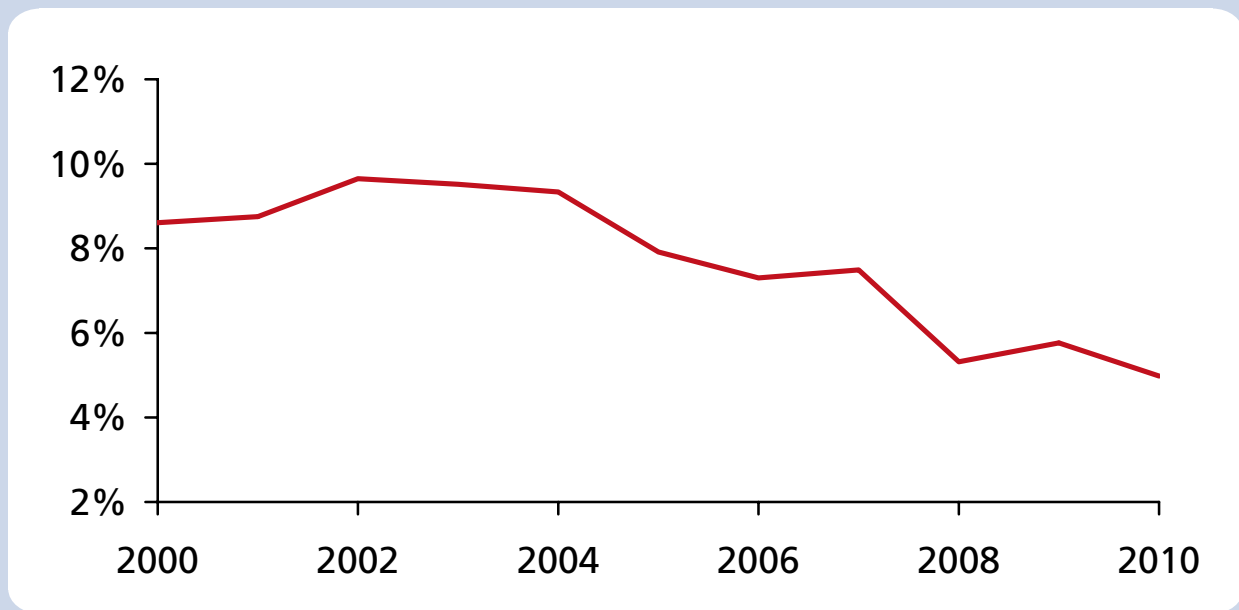

Oude Haven, Zaanstad

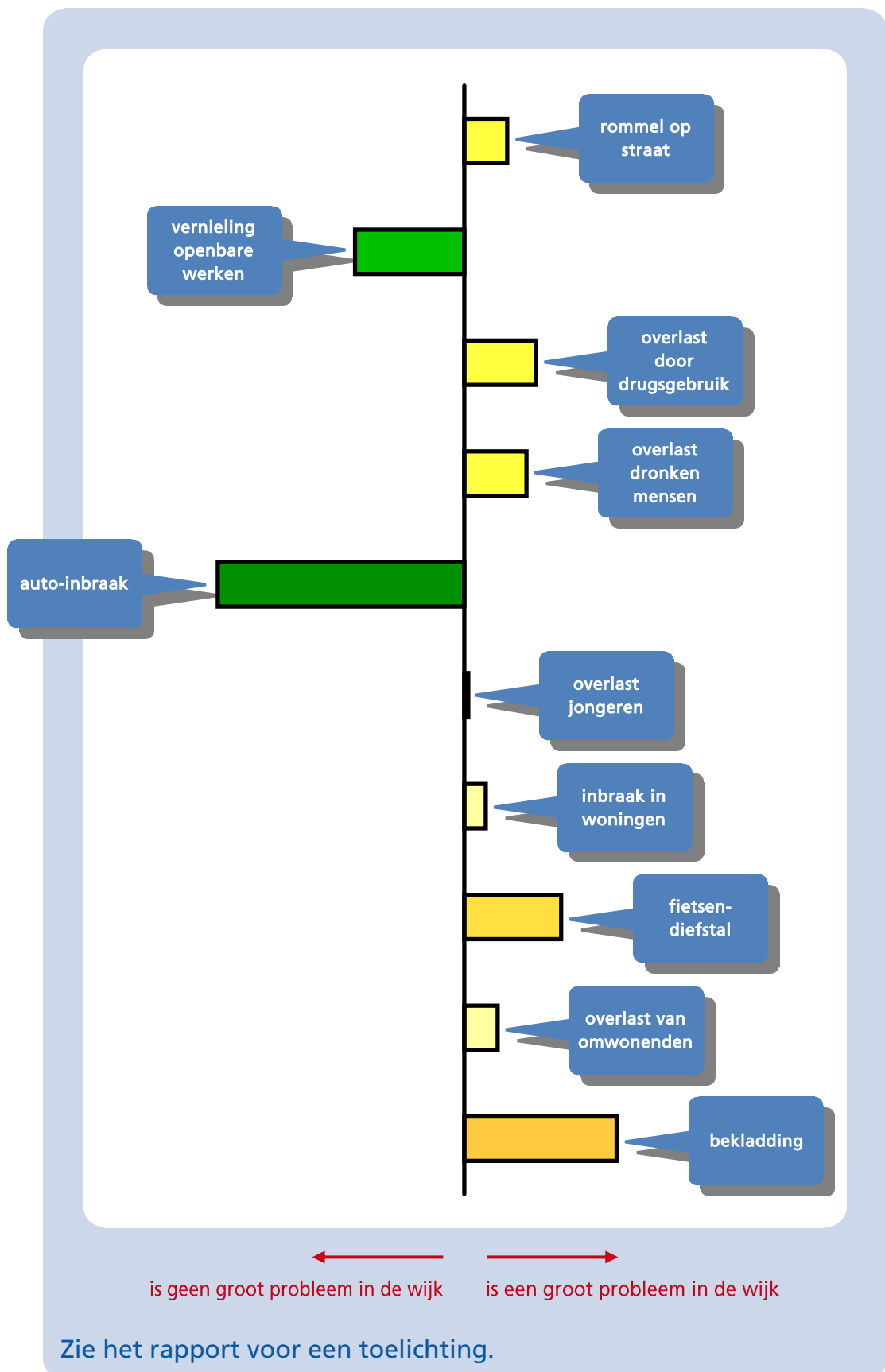

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Zaandam-West, Zaanstad

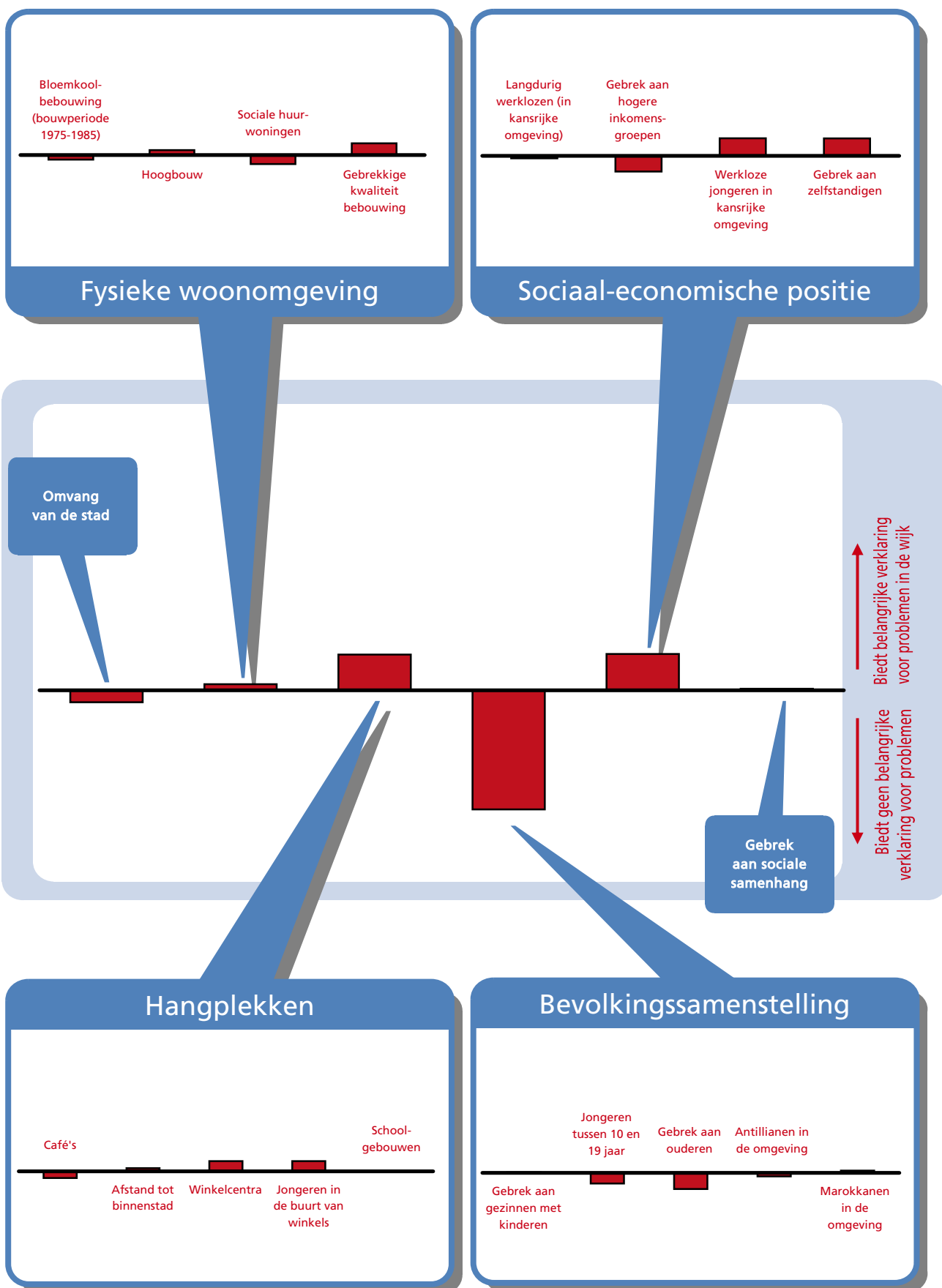

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

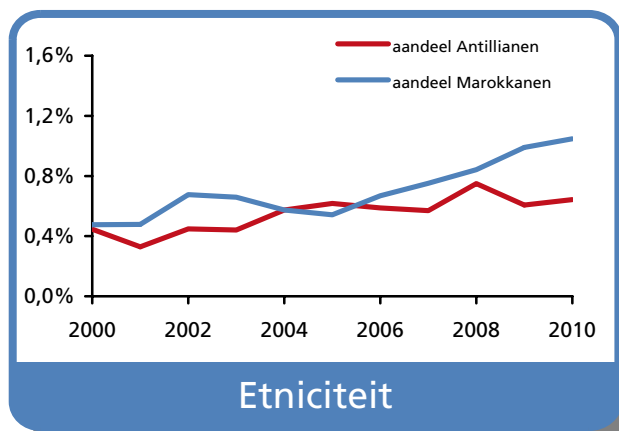
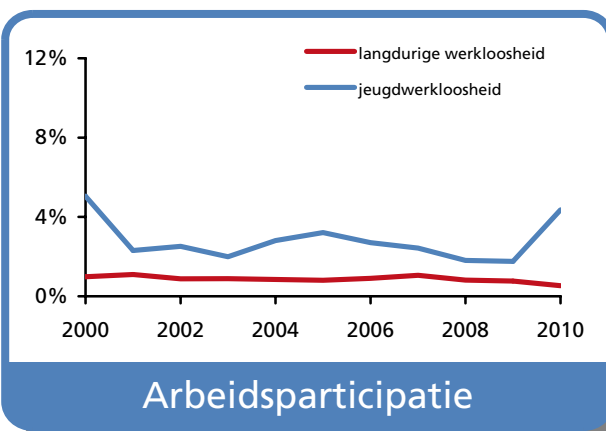

Zaandam-West, Zaanstad

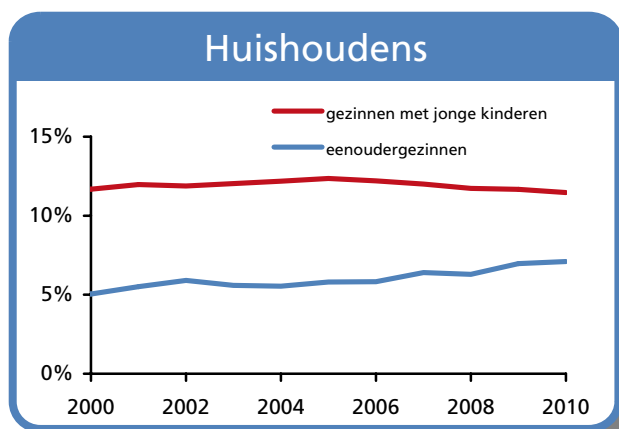
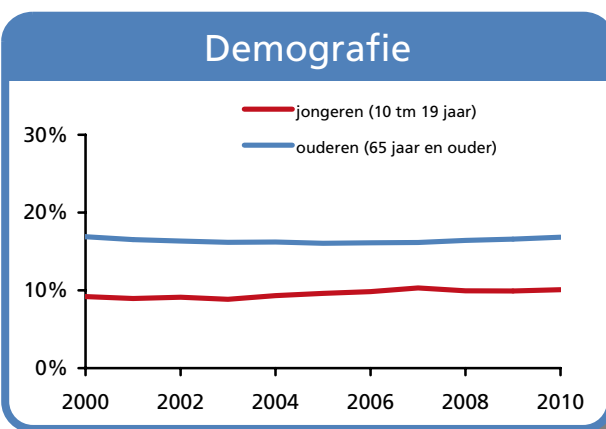
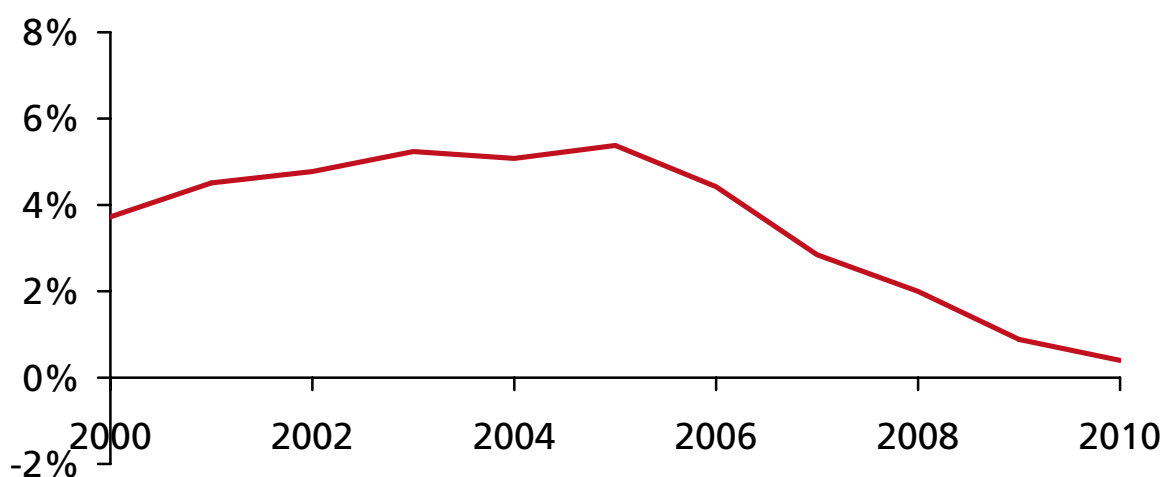

Zaandam-West, Zaanstad

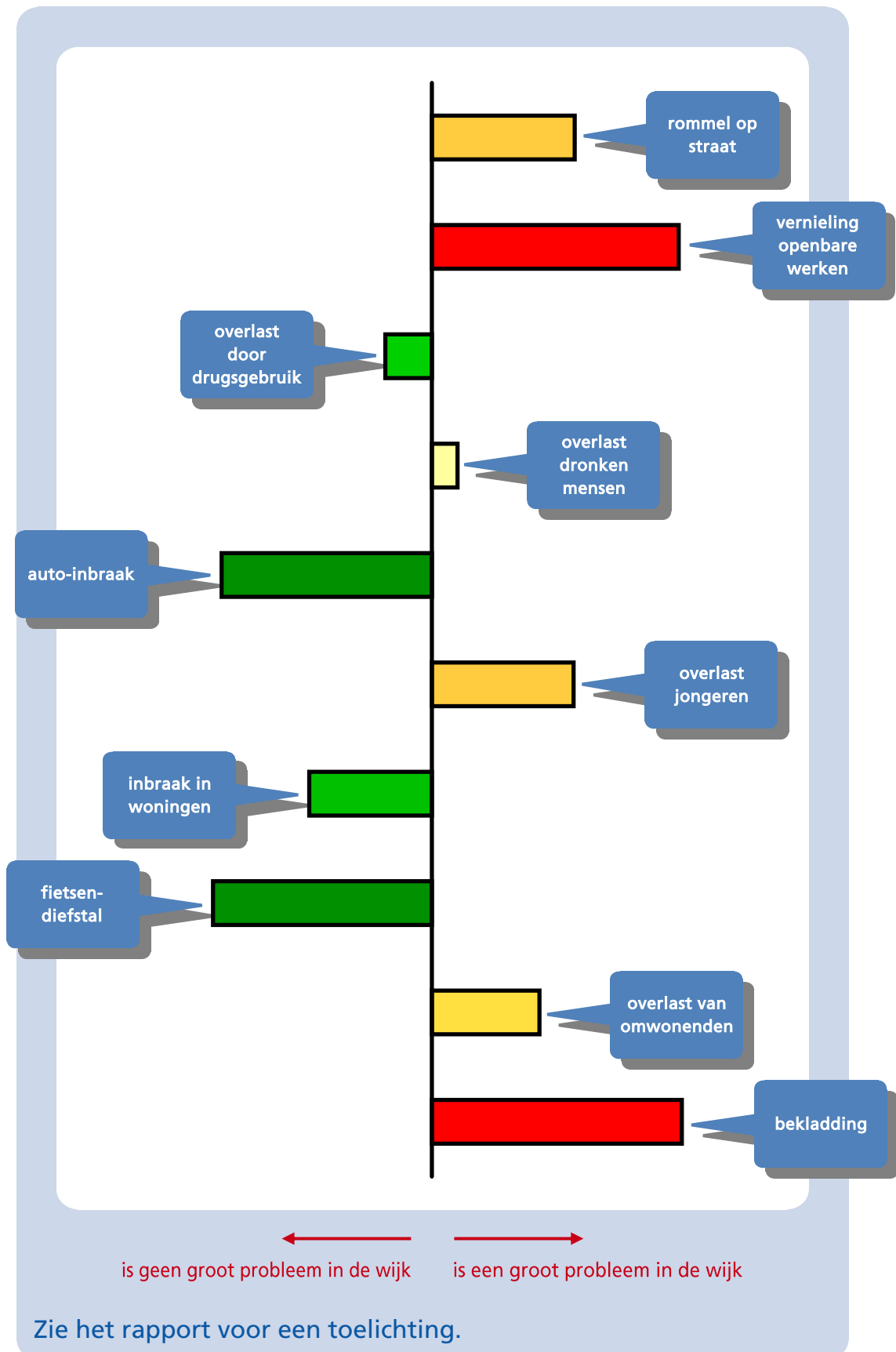

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Westerkoog, Zaanstad

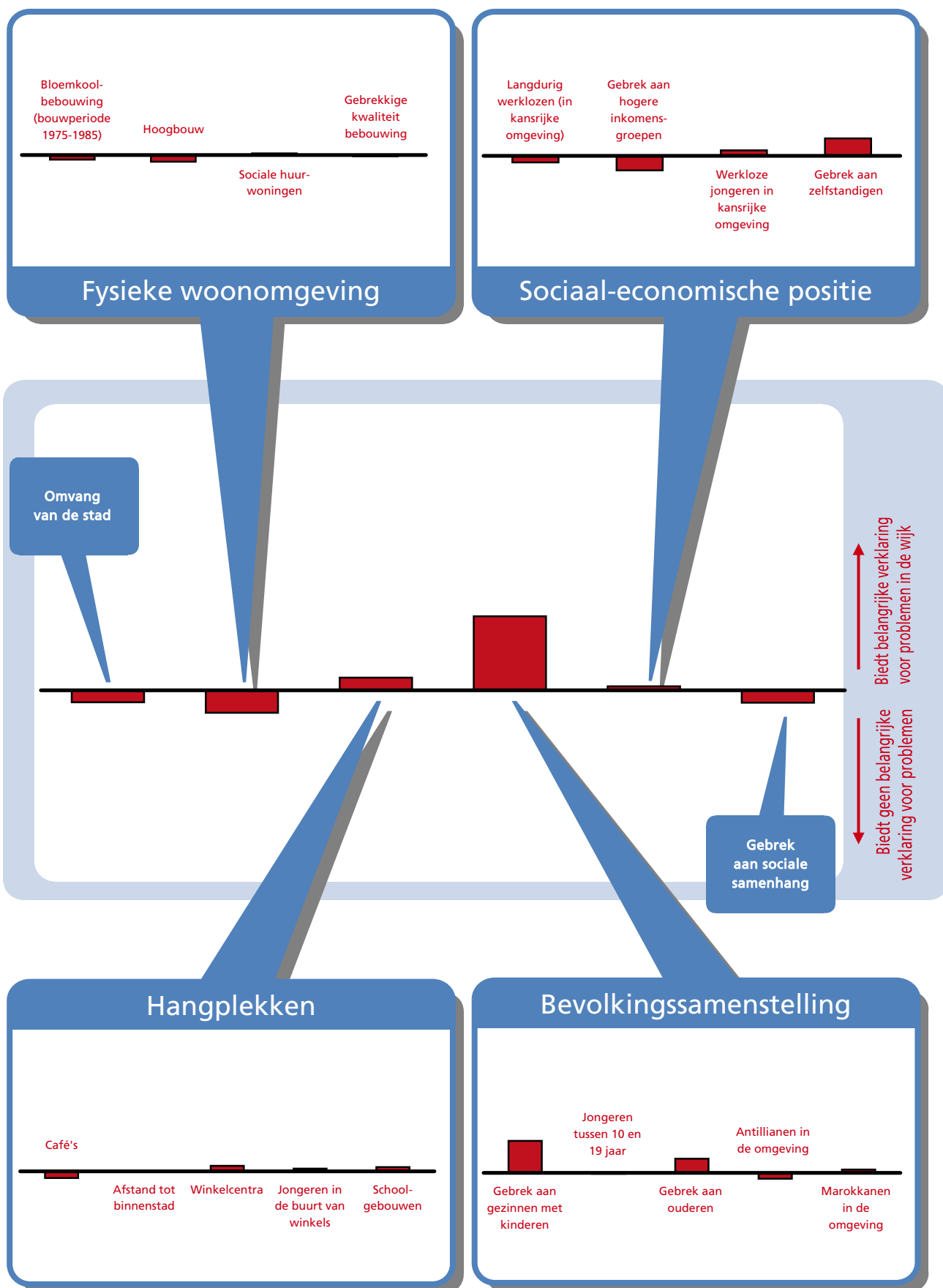

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

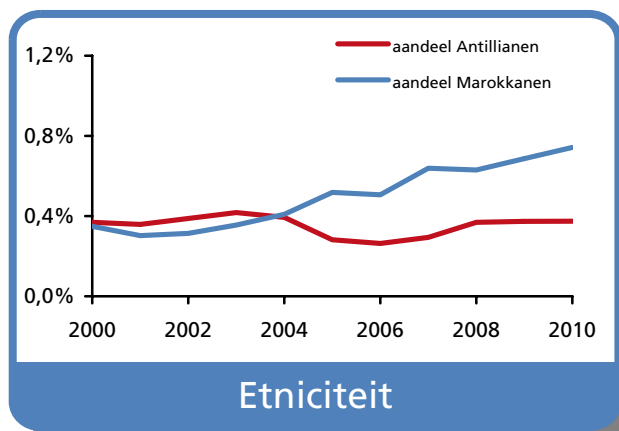
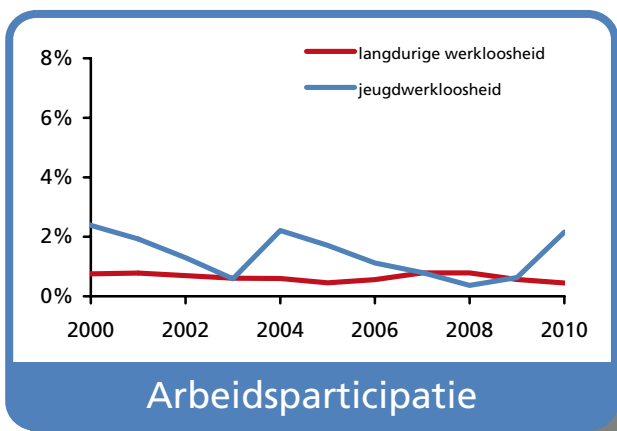

Westerkoog, Zaanstad

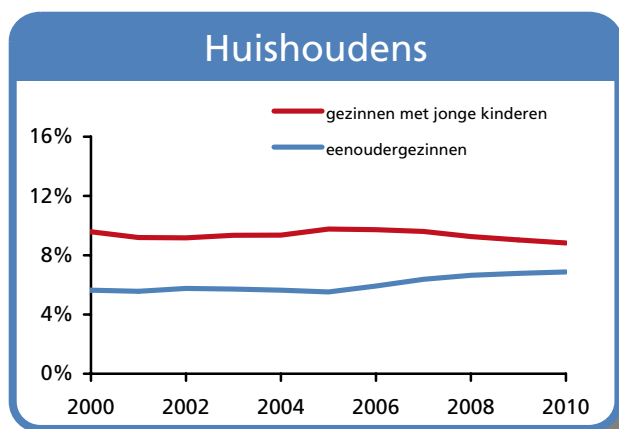
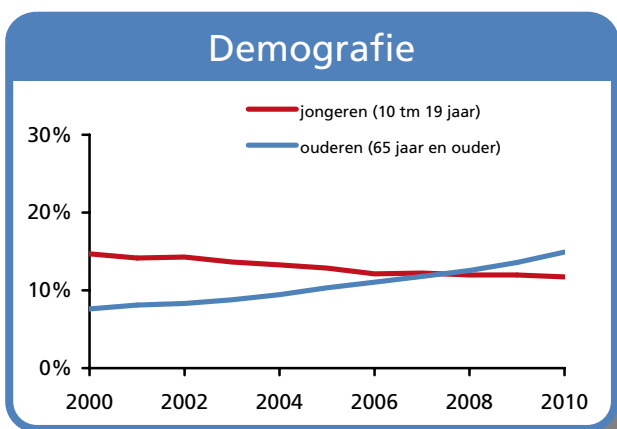
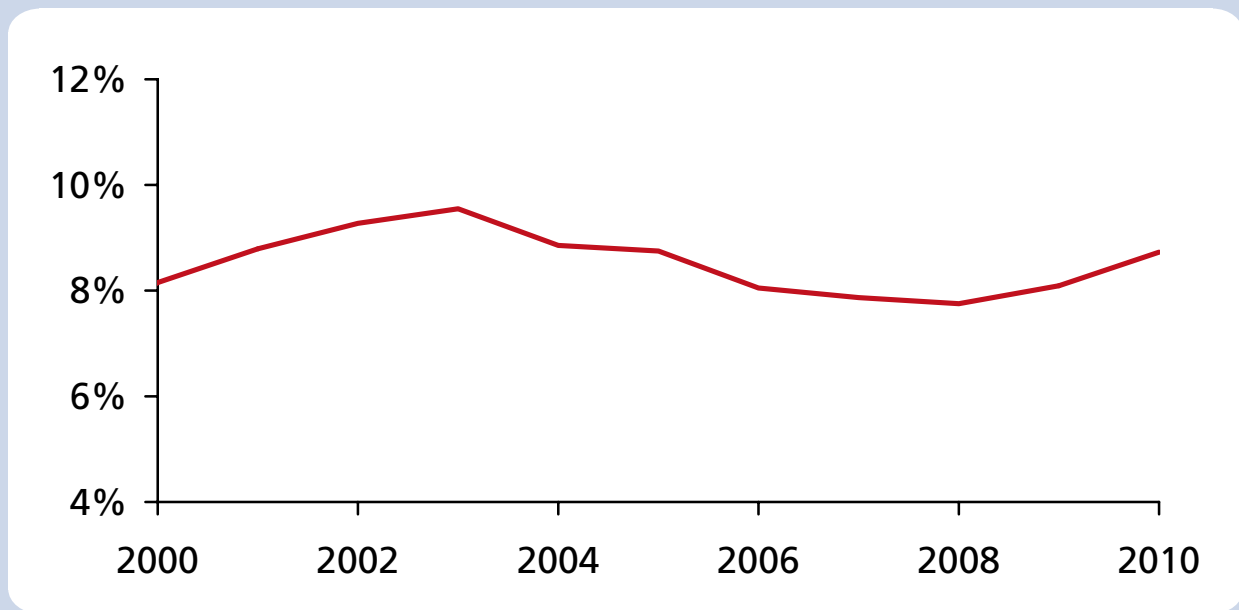

Westerkoog, Zaanstad

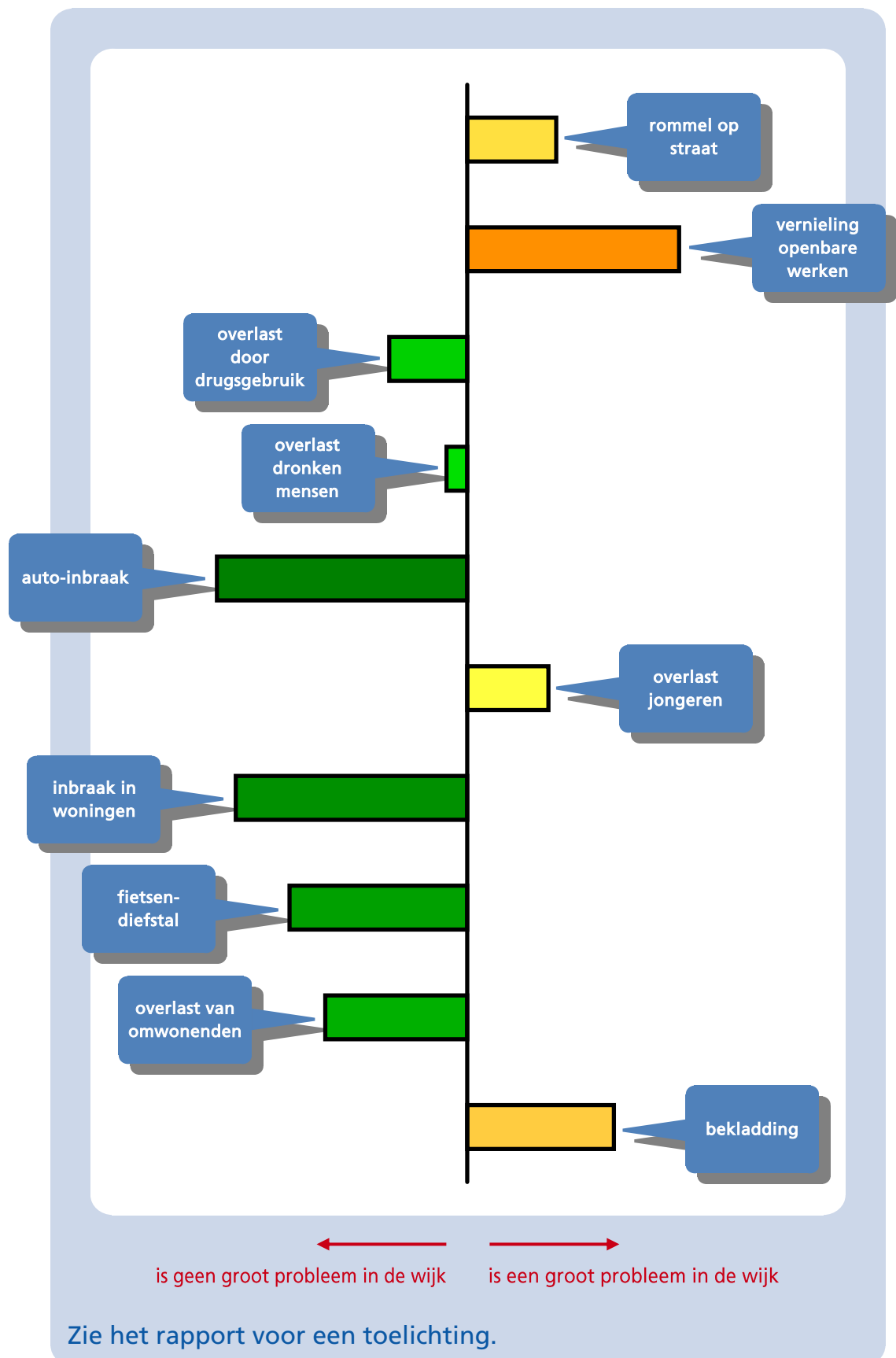

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Rooswijk, Zaanstad

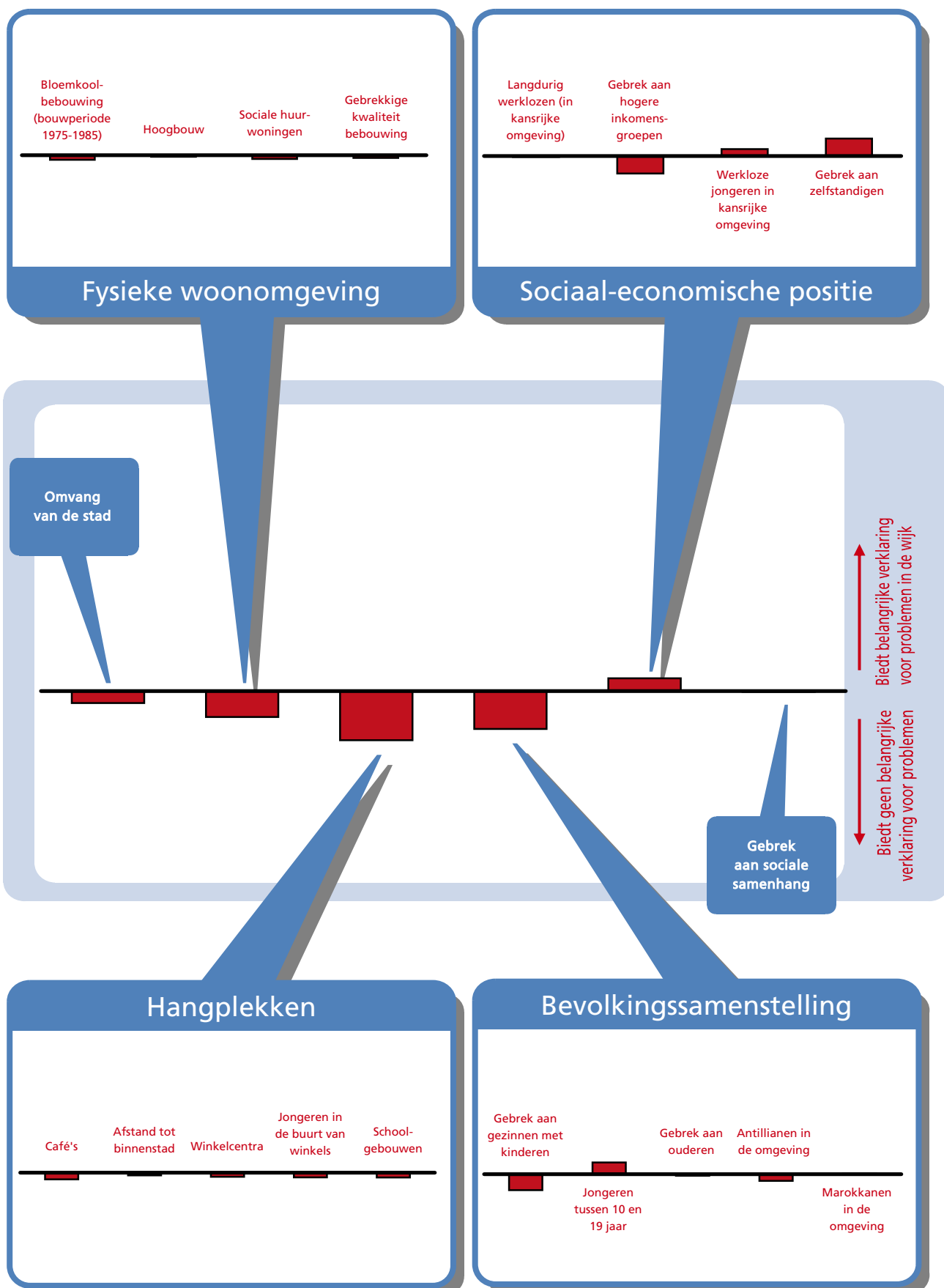

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

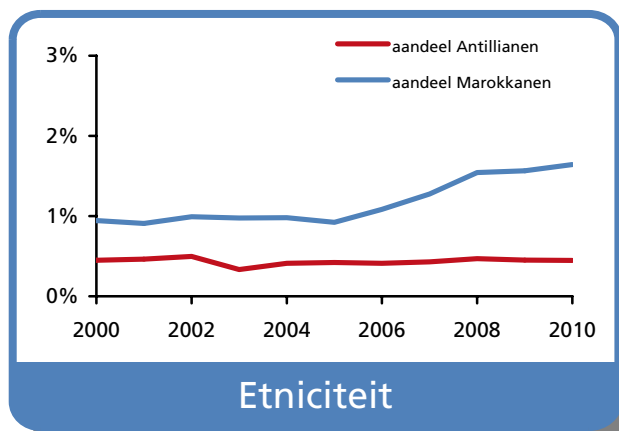
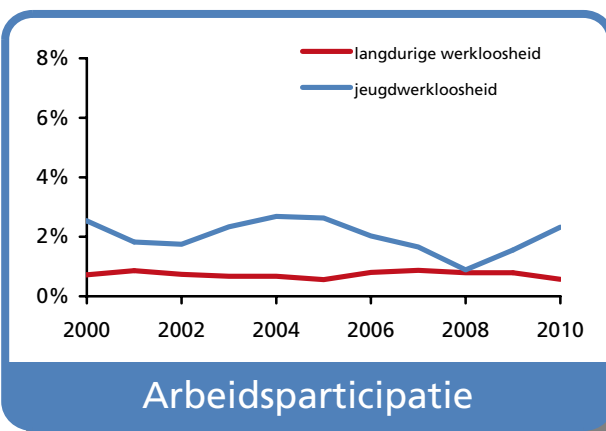

Rooswijk, Zaanstad

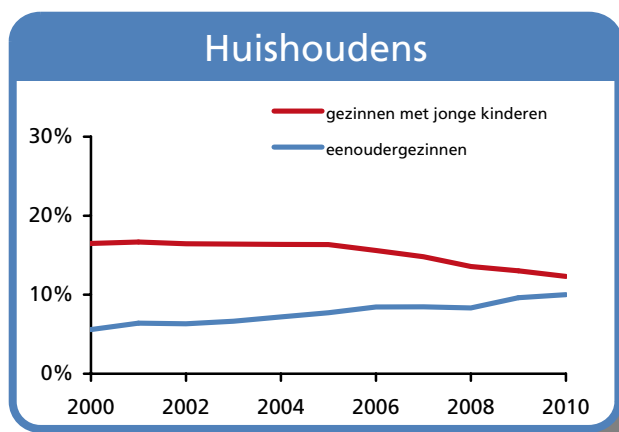
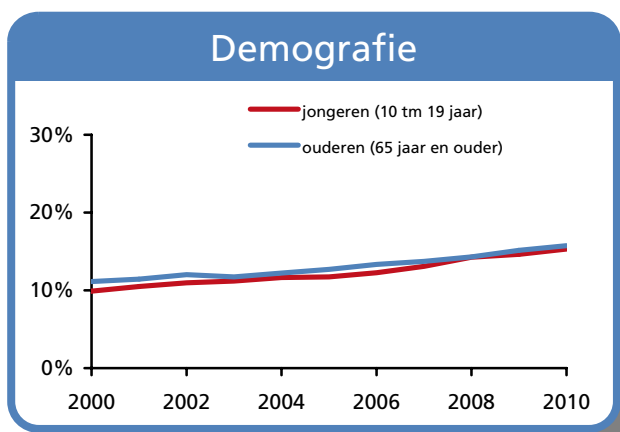
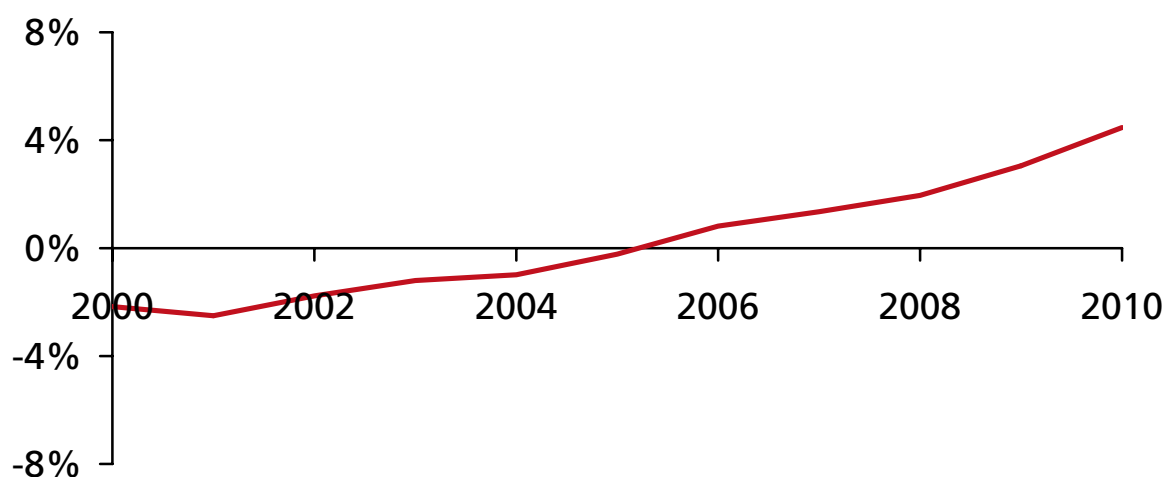

Rooswijk, Zaanstad

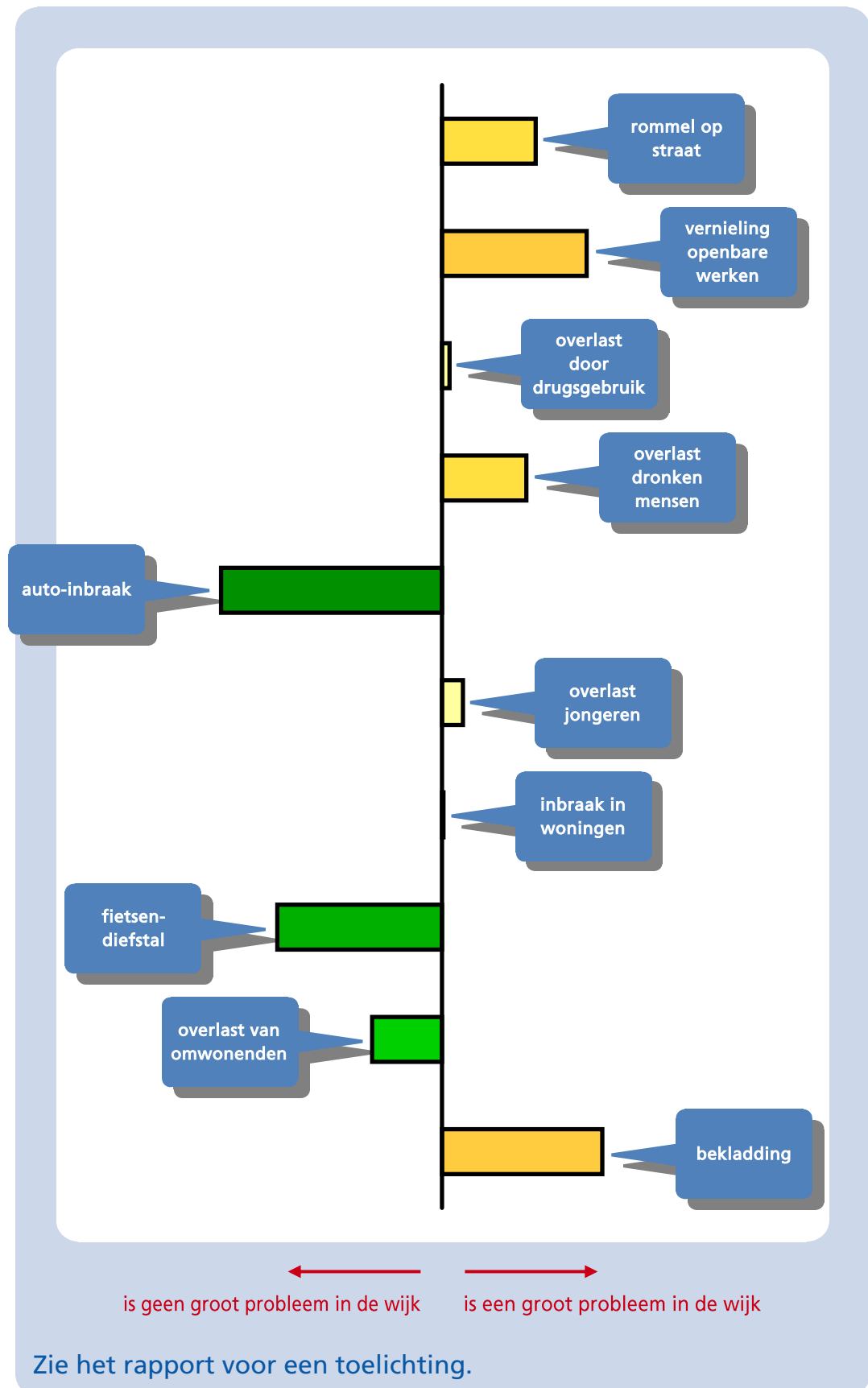

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Wormerveer, Zaanstad

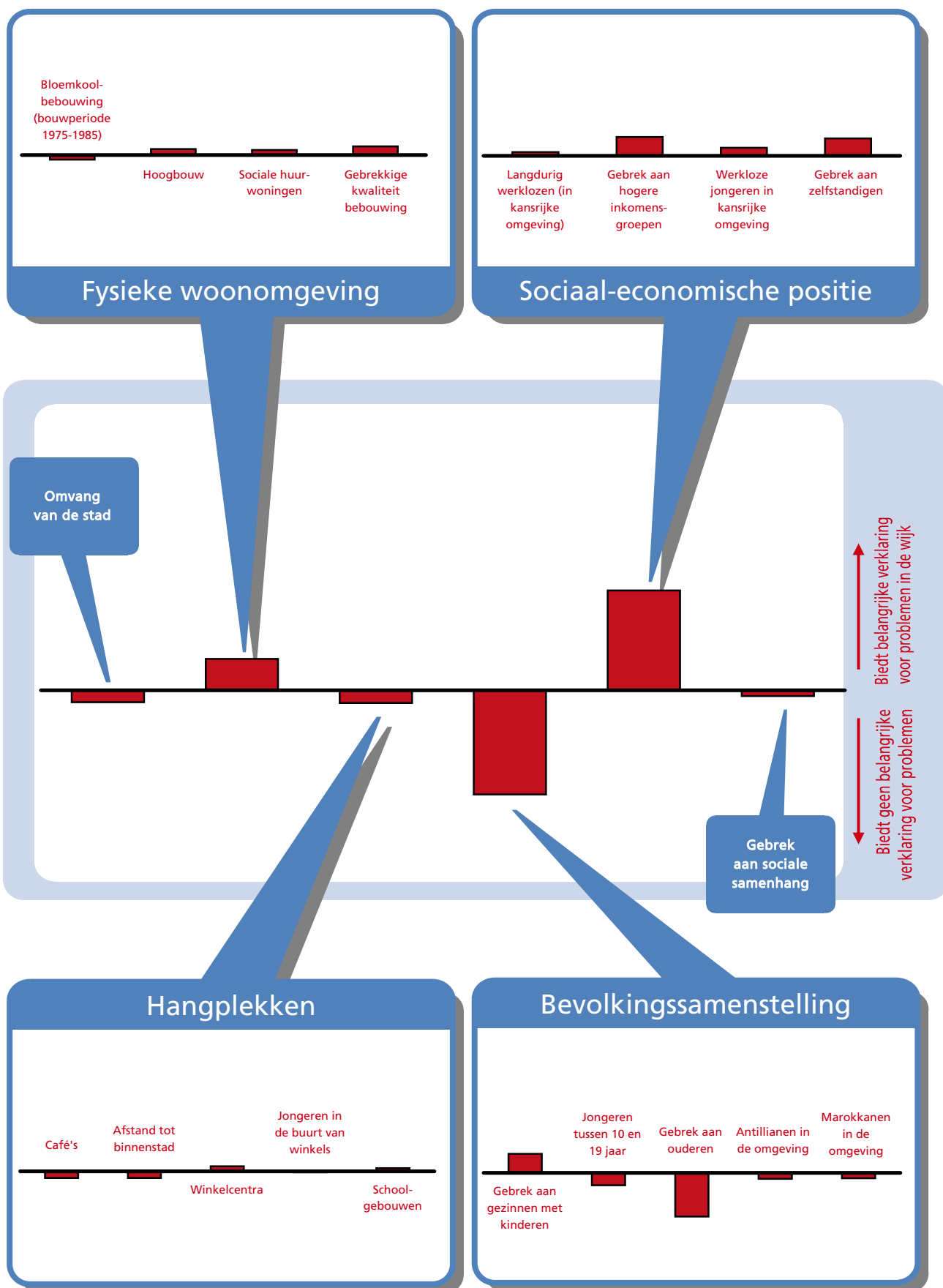

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

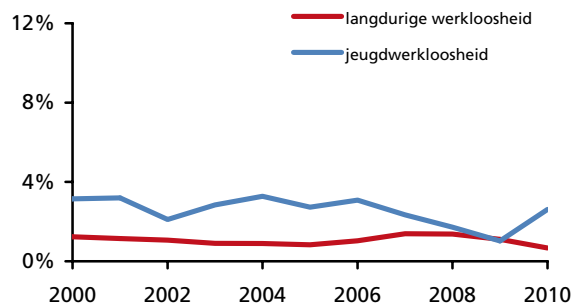

Wormerveer, Zaanstad

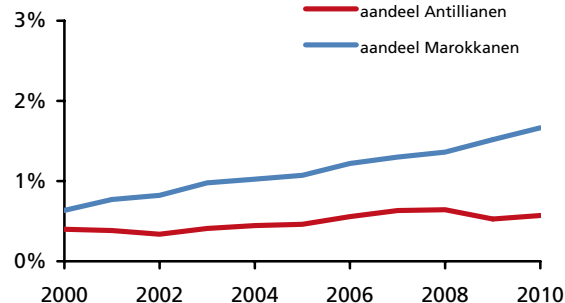

Wormerveer, Zaanstad

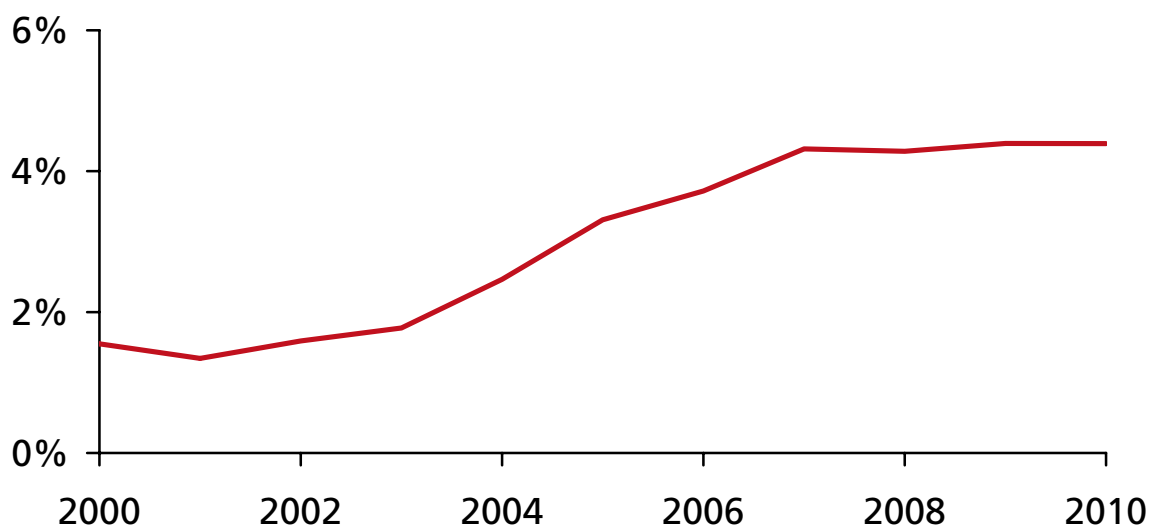

Arbeidsparticipatie

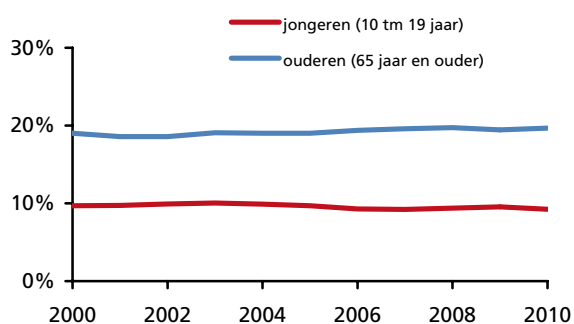

Etniciteit

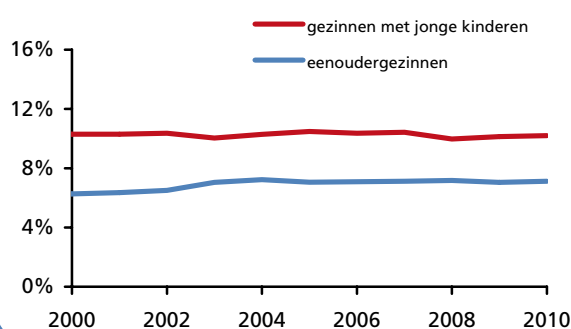
Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Demografie

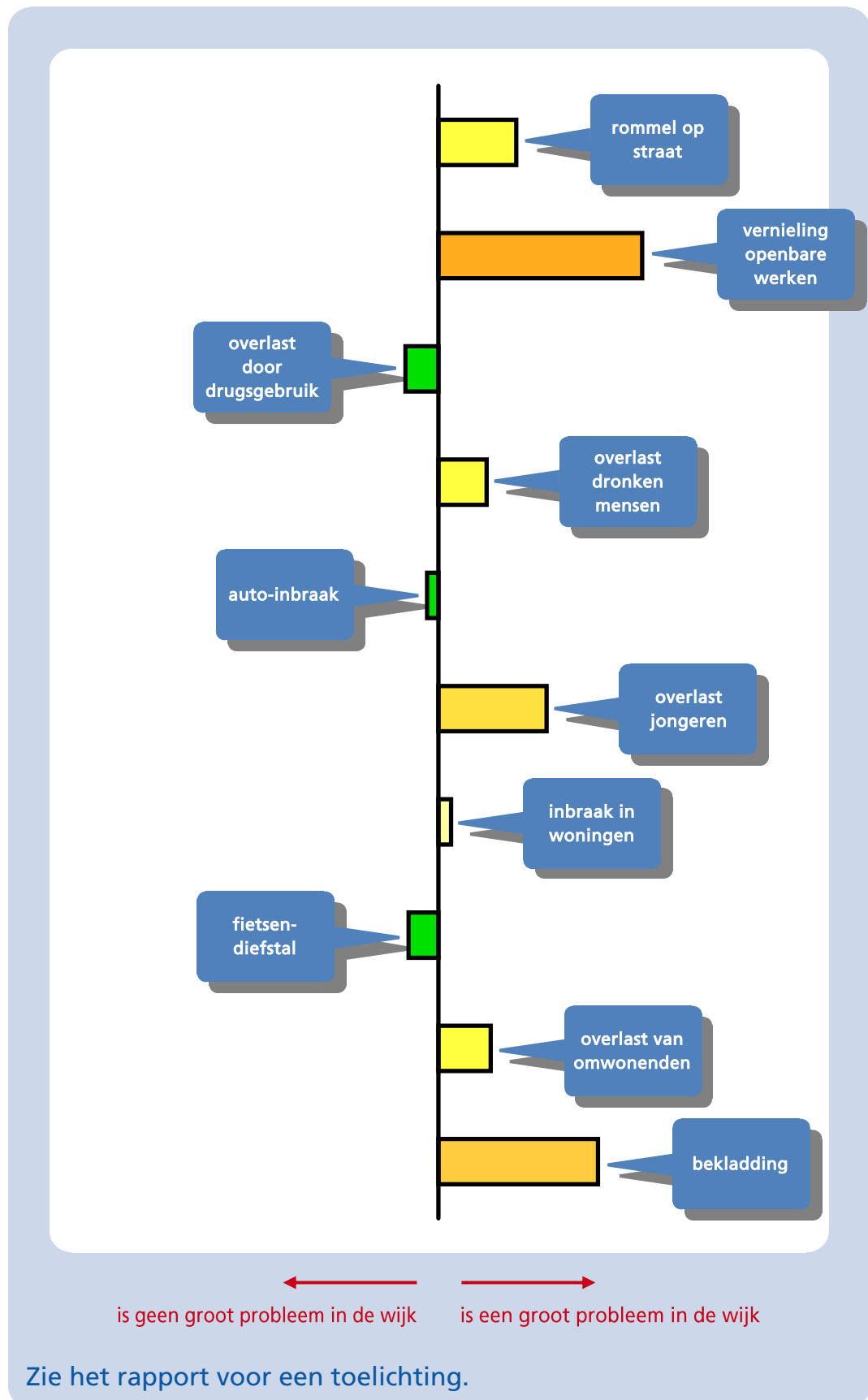

Huishoudens

Krommenie-Oost, Zaanstad

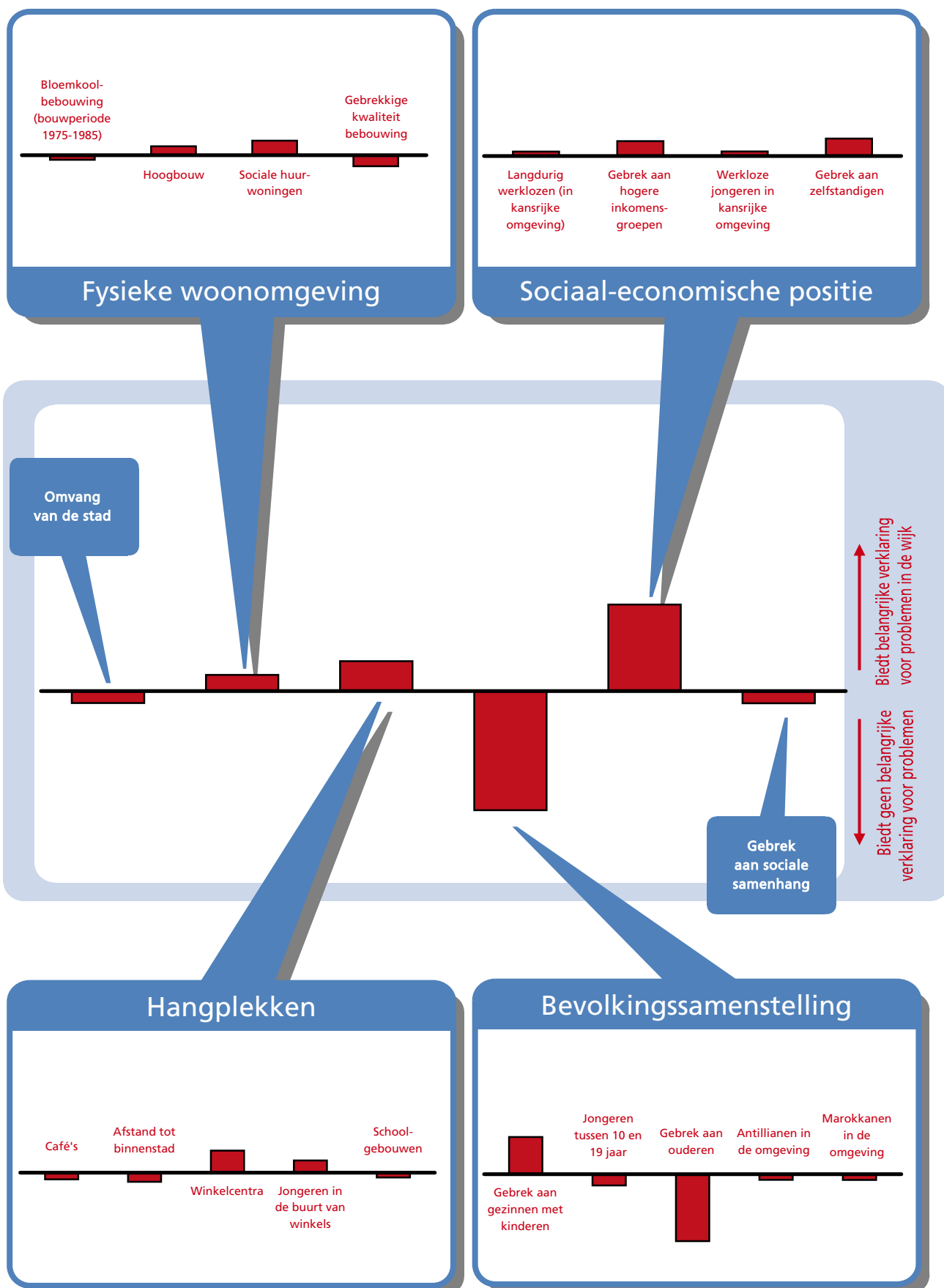

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

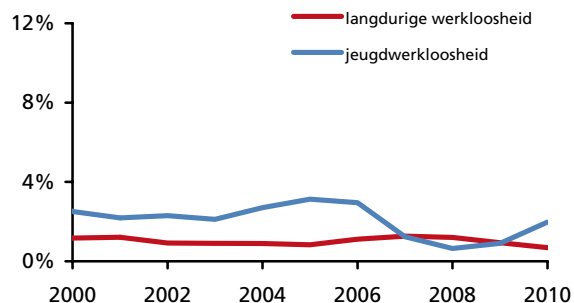

Krommenie-Oost, Zaanstad

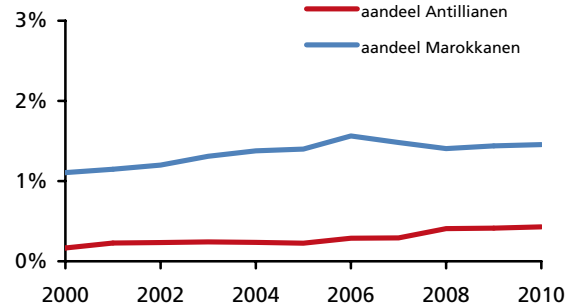

Krommenie-Oost, Zaanstad

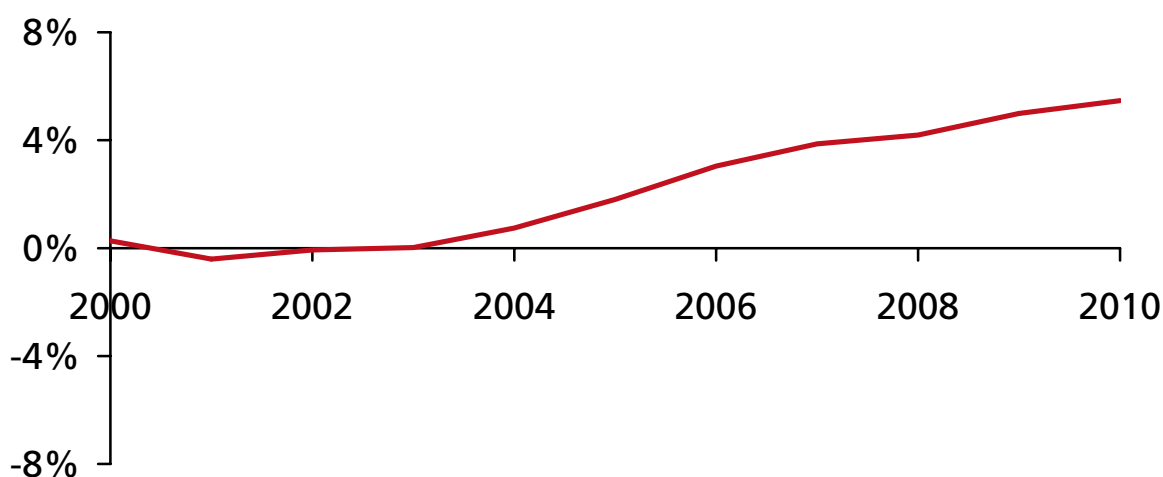

Arbeidsparticipatie

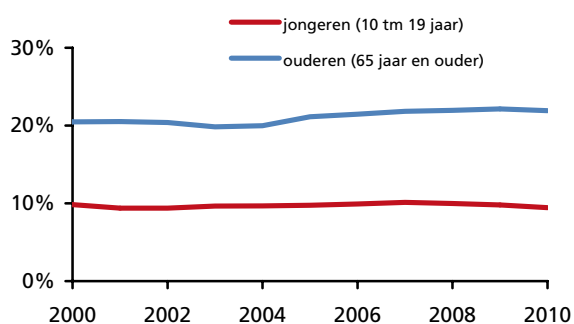

Etniciteit

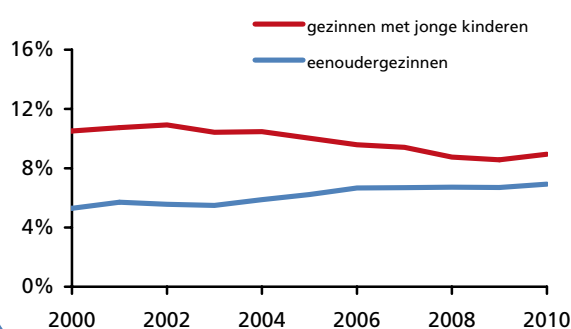
Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Demografie

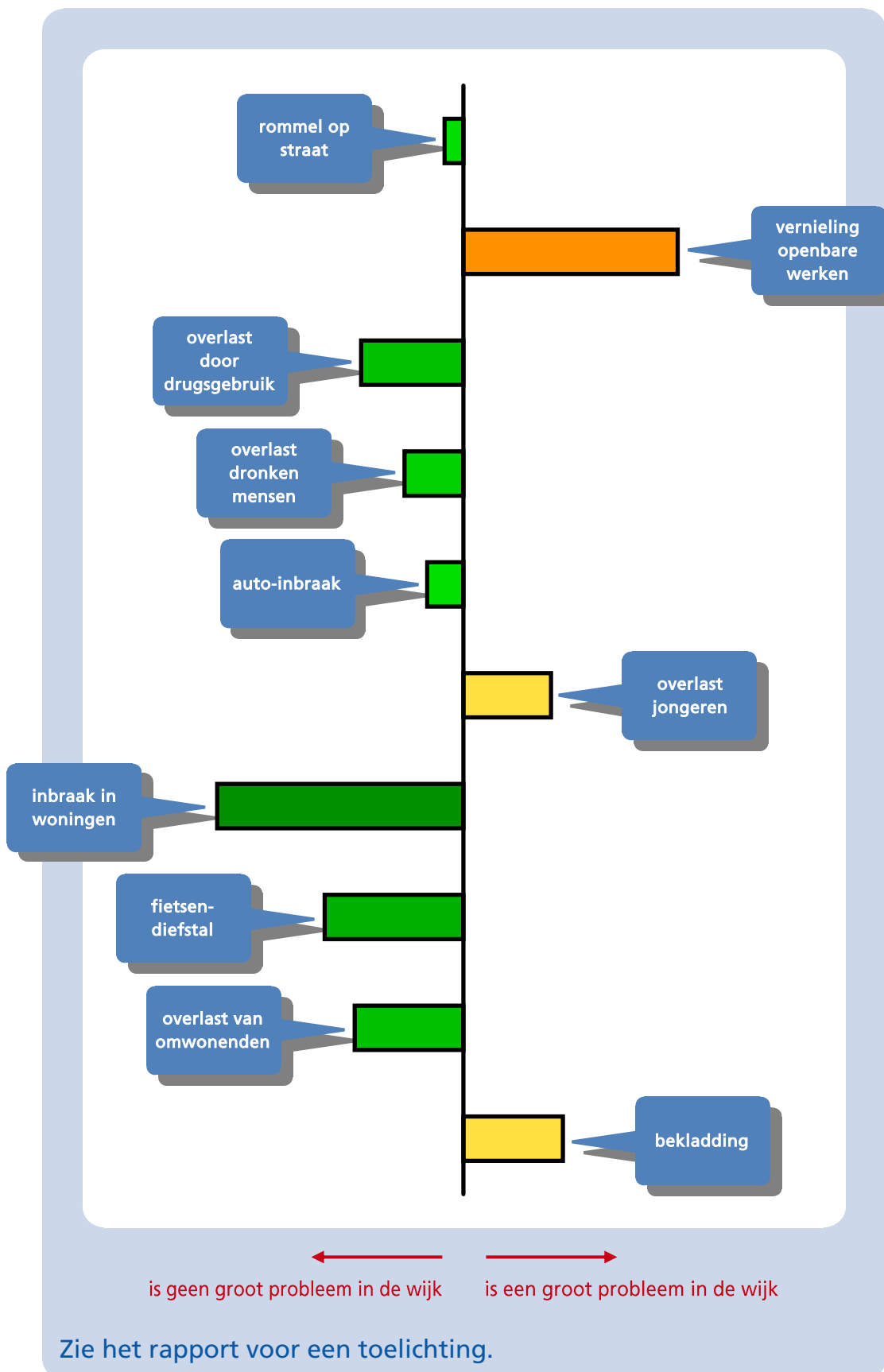

Huishoudens

Krommenie-West, Zaanstad

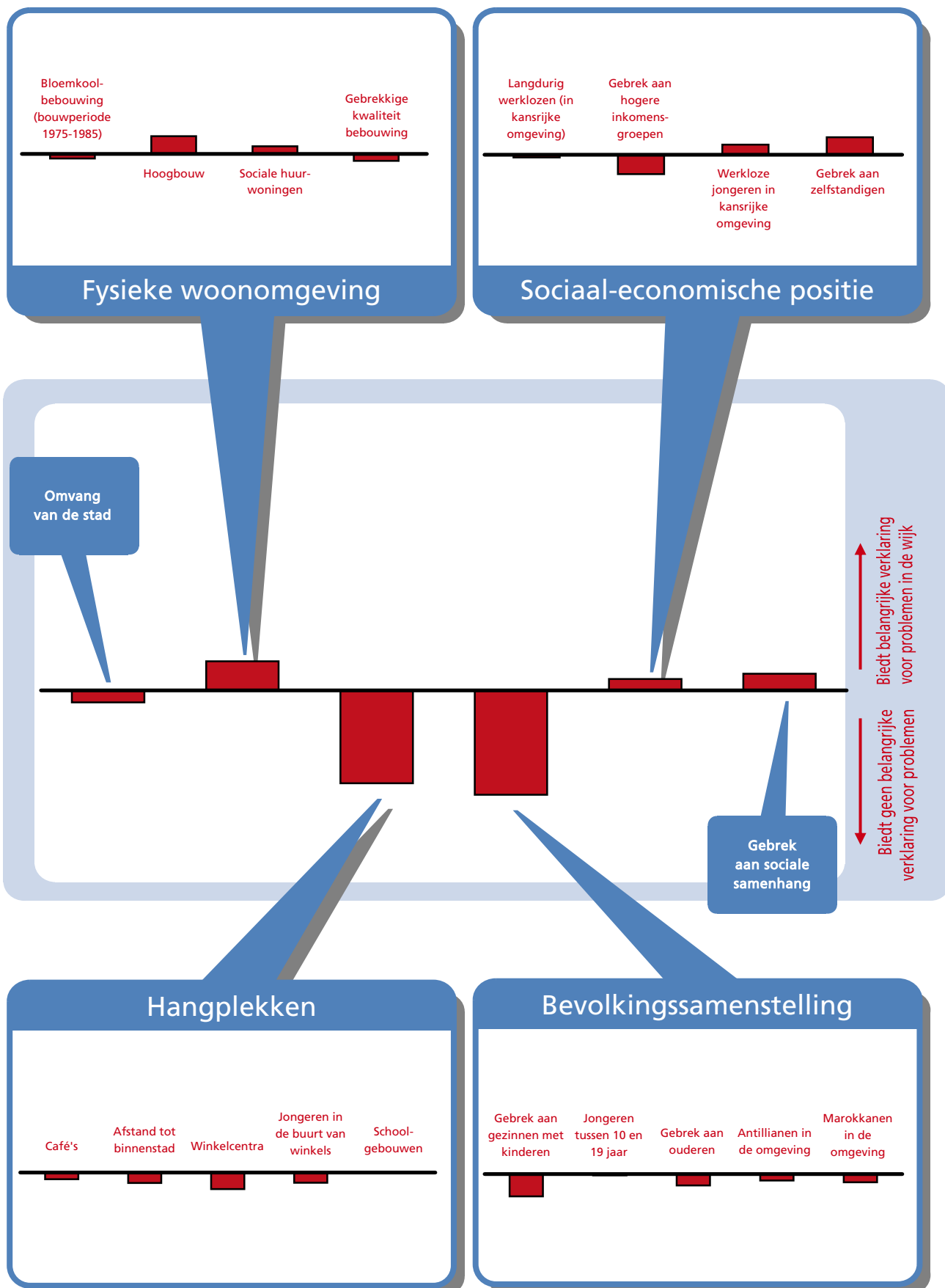

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

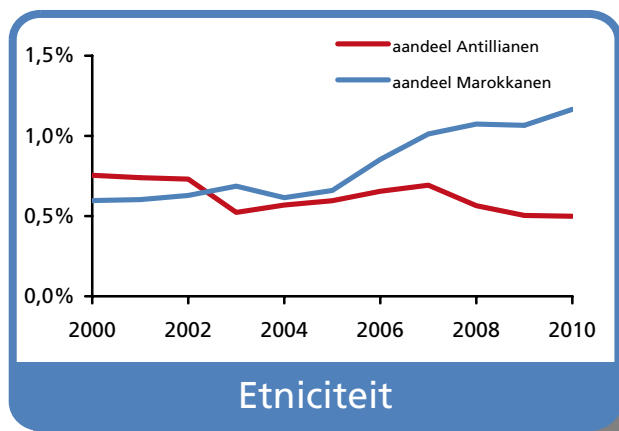
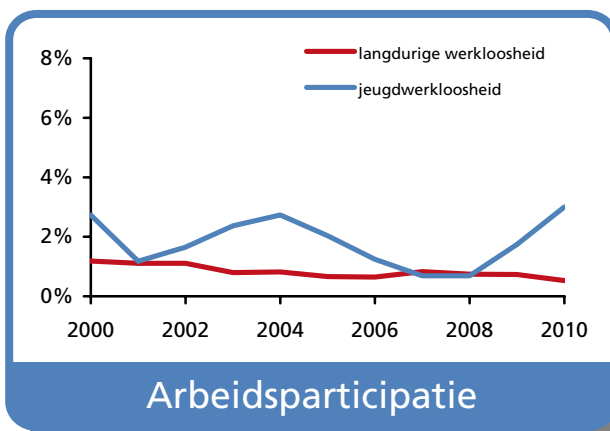

Krommenie-West, Zaanstad

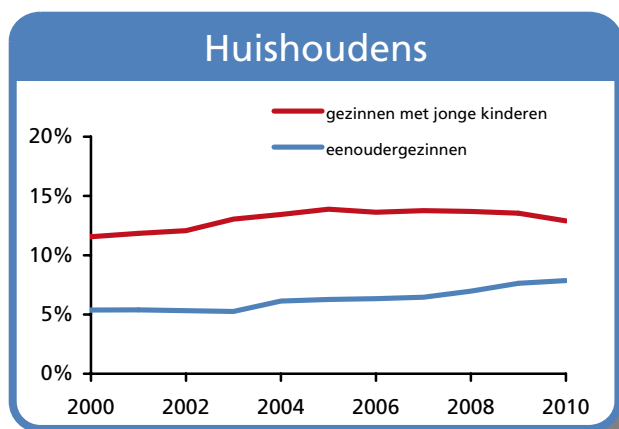
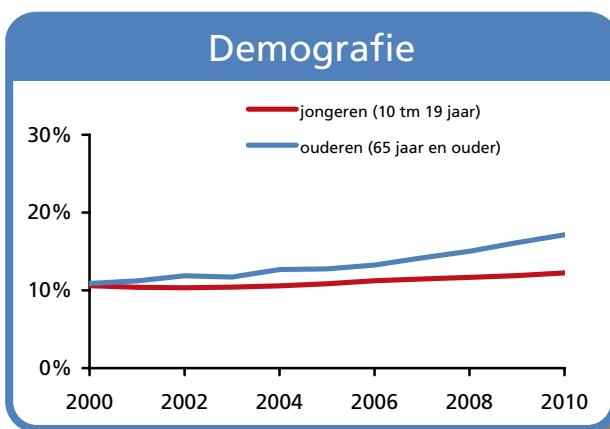
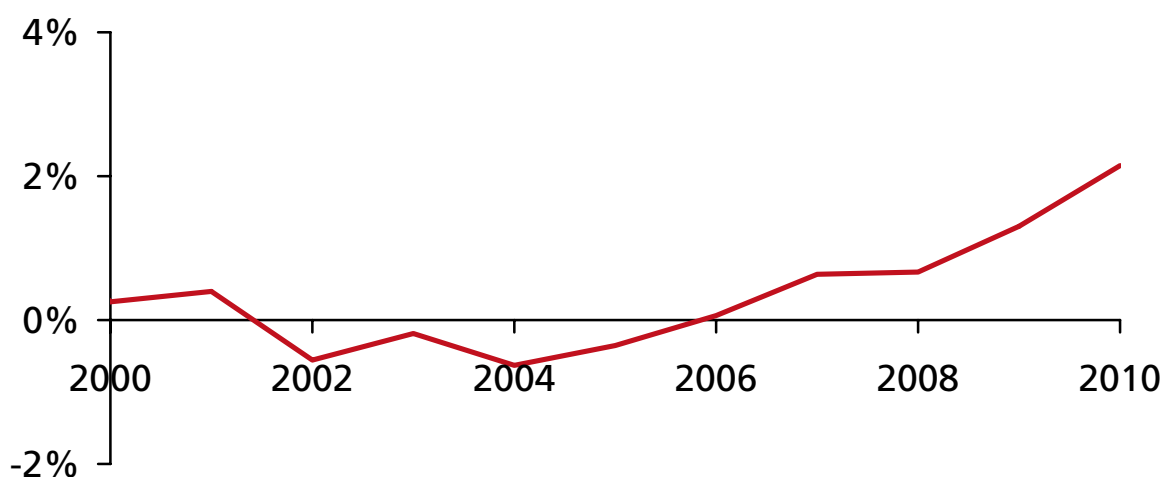

Krommenie-West, Zaanstad

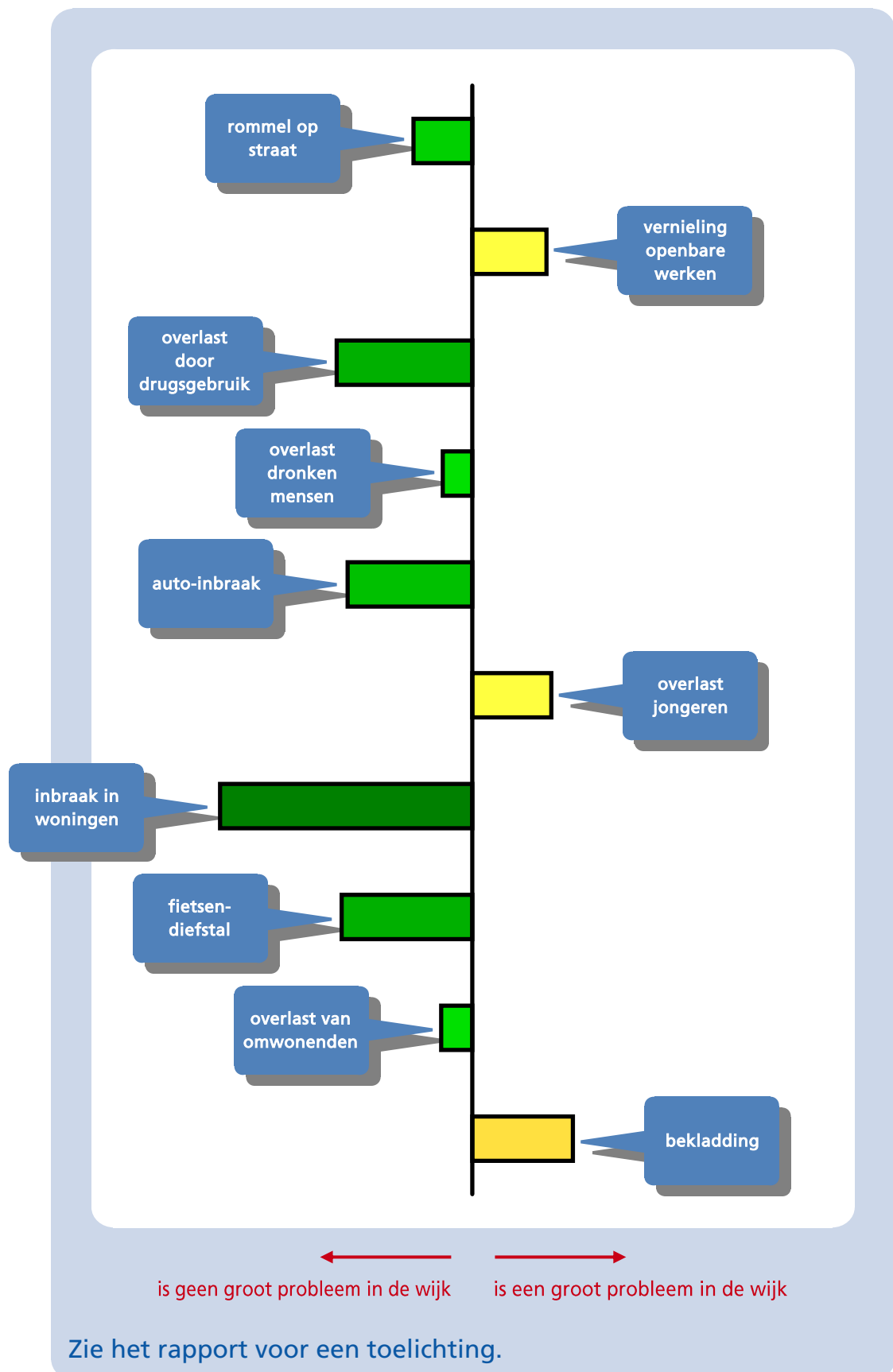

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Assendelft-Zuid, Zaanstad

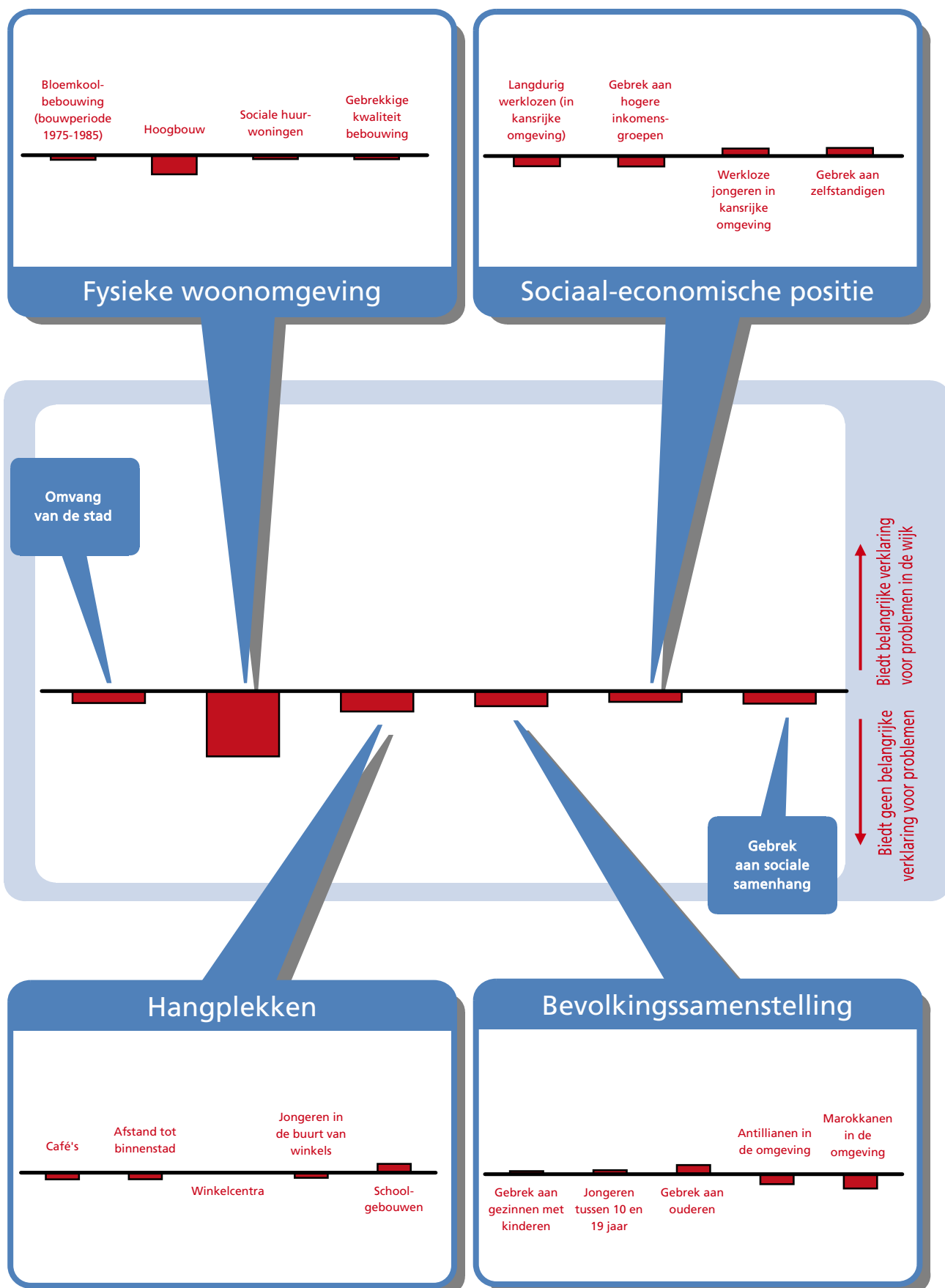

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

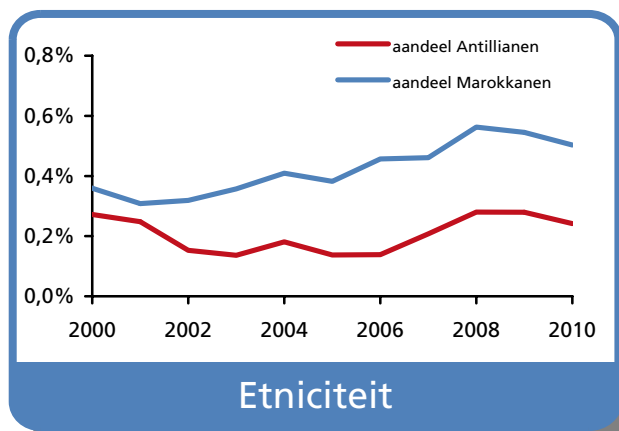
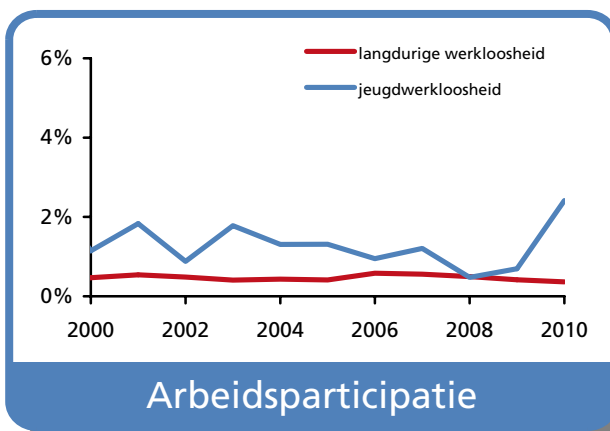

Assendelft-Zuid, Zaanstad

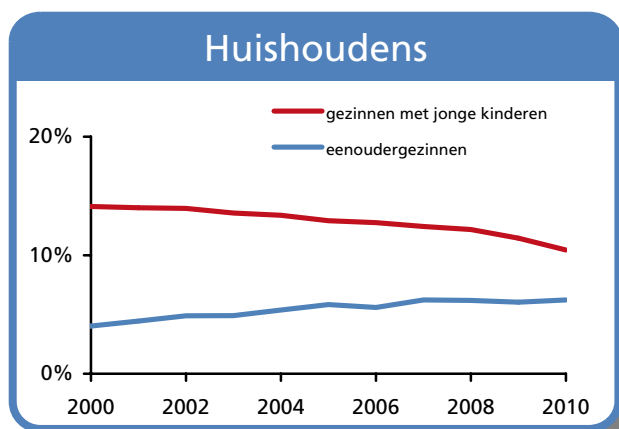
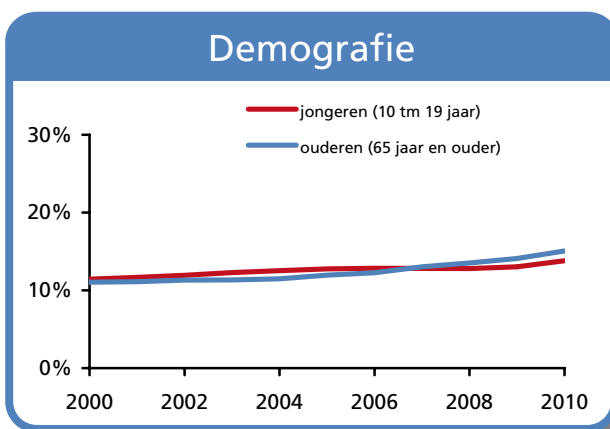
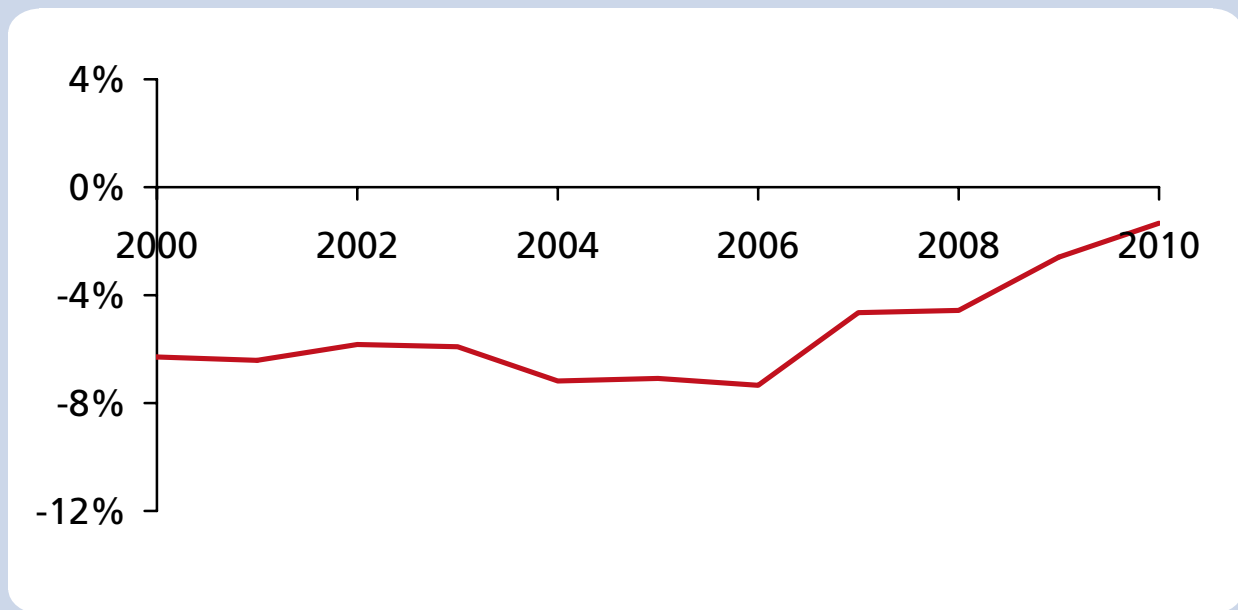

Assendelft-Zuid, Zaanstad

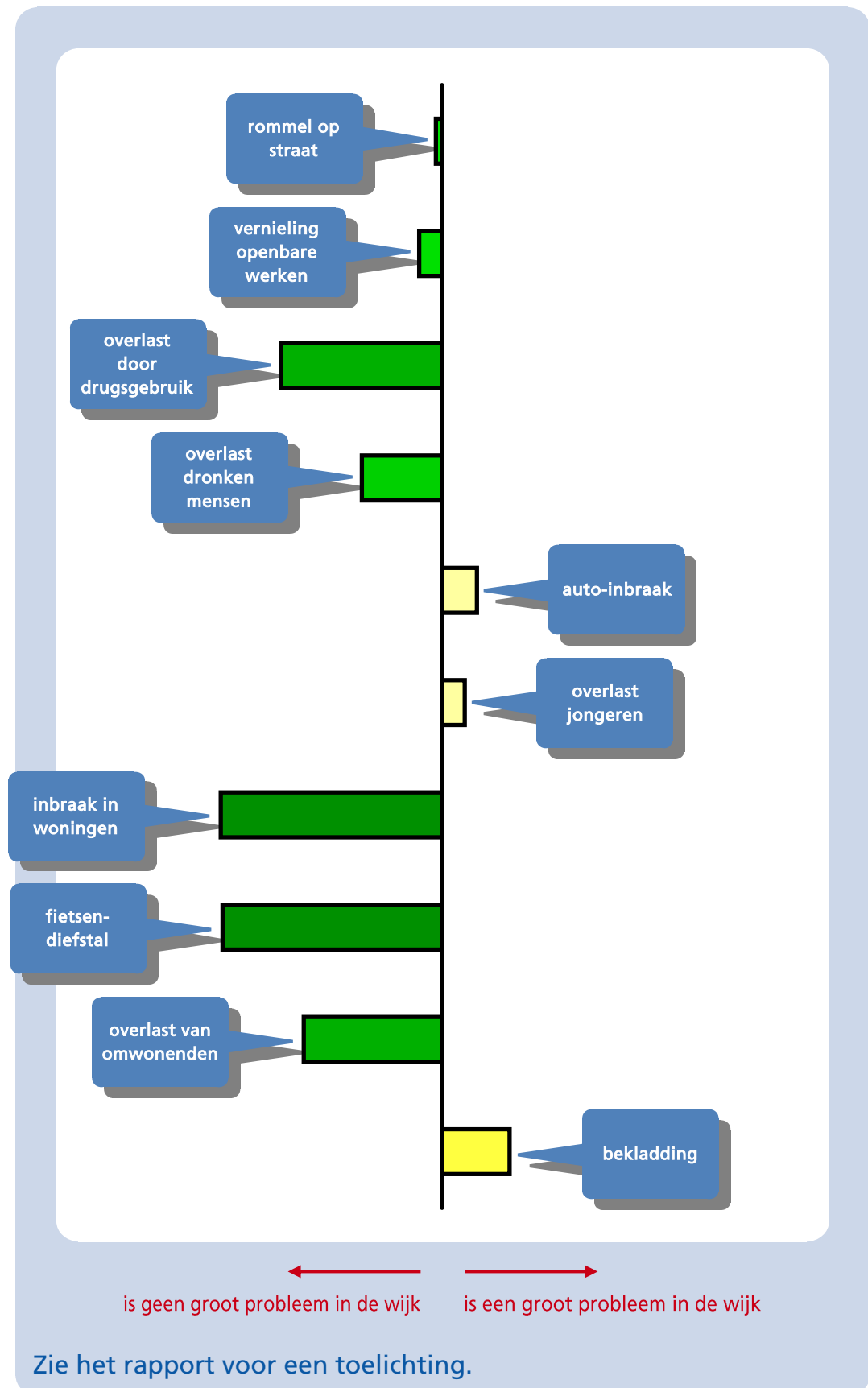

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Assendelft-Noord, Zaanstad

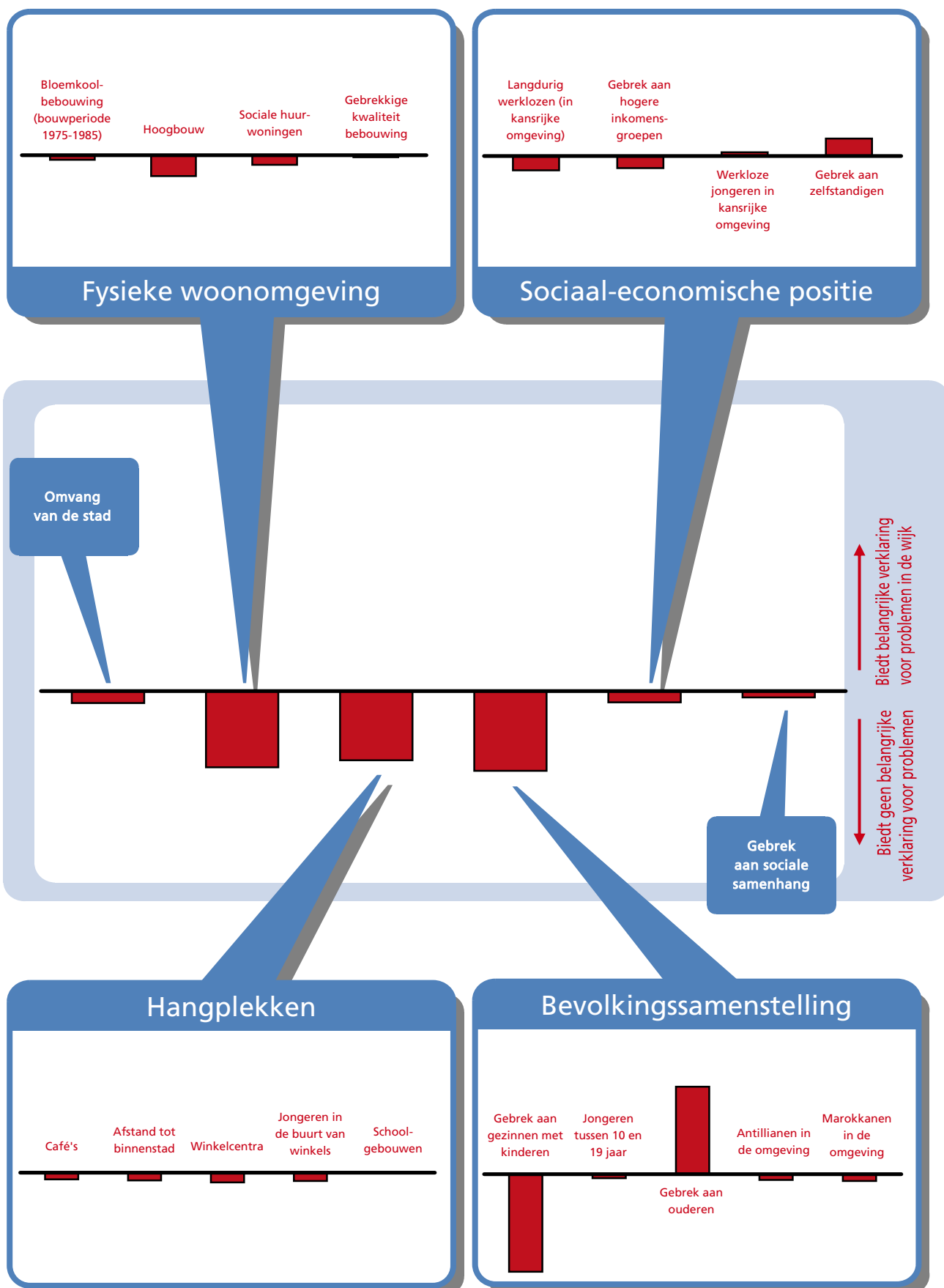

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

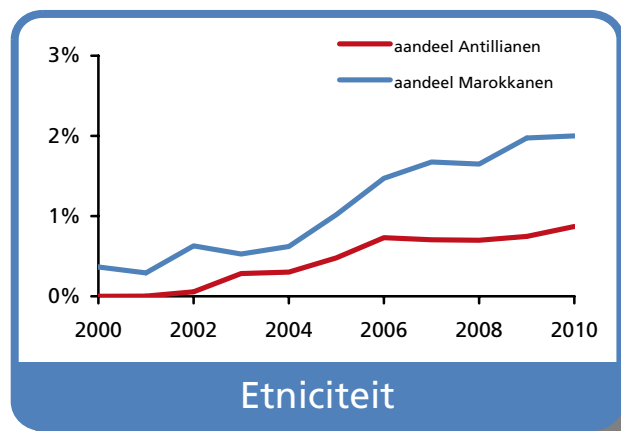
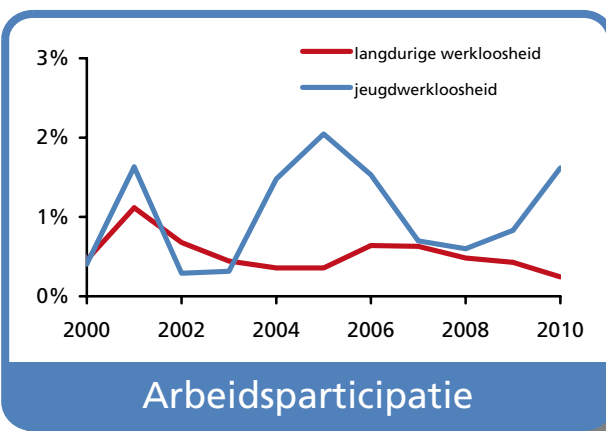

Assendelft-Noord, Zaanstad

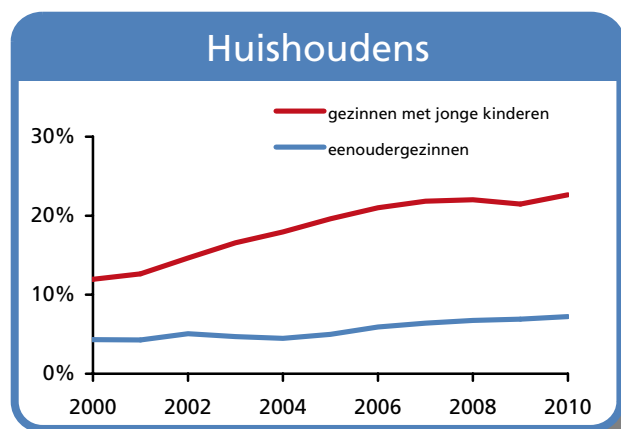
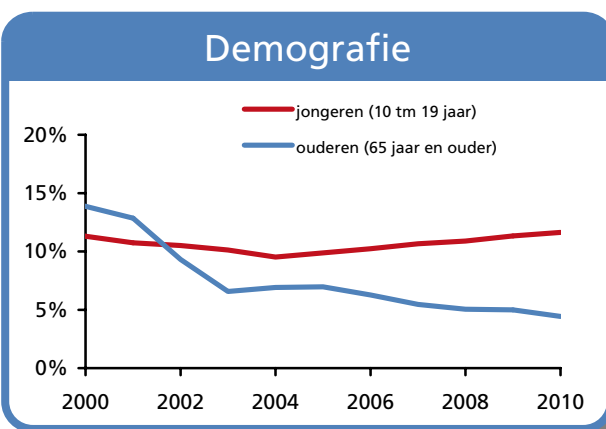
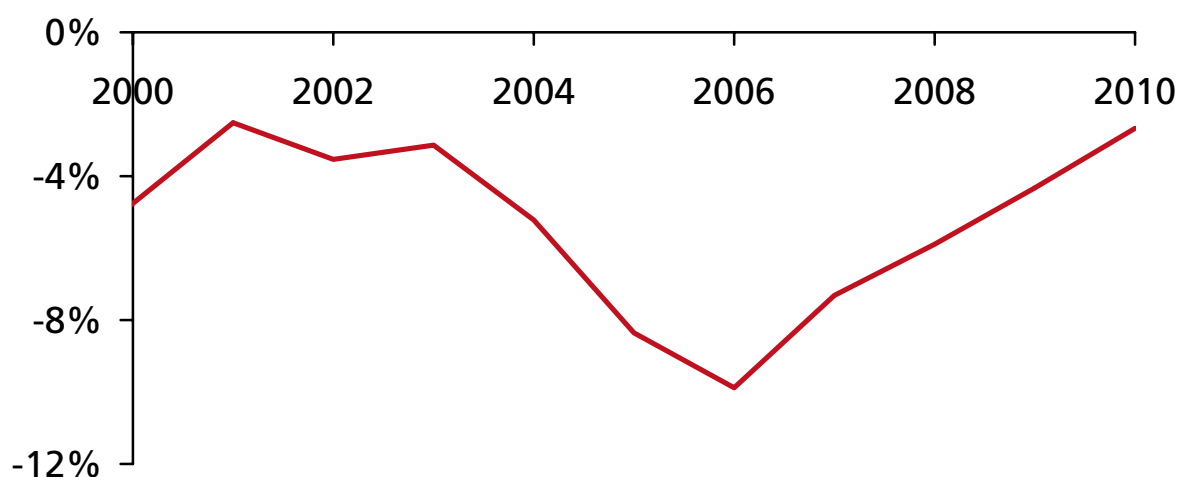

Assendelft-Noord, Zaanstad

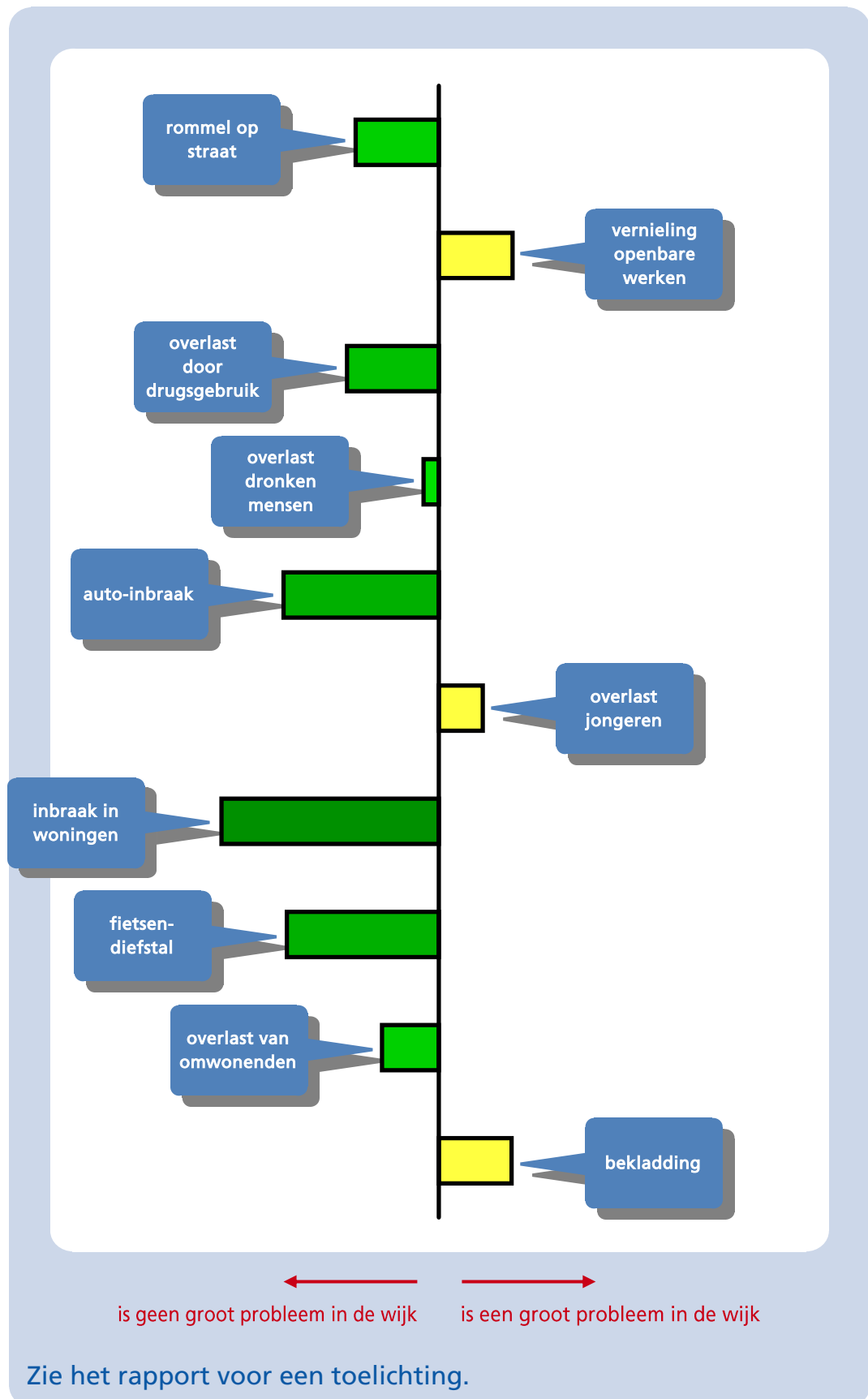

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

Westzaan, Zaanstad

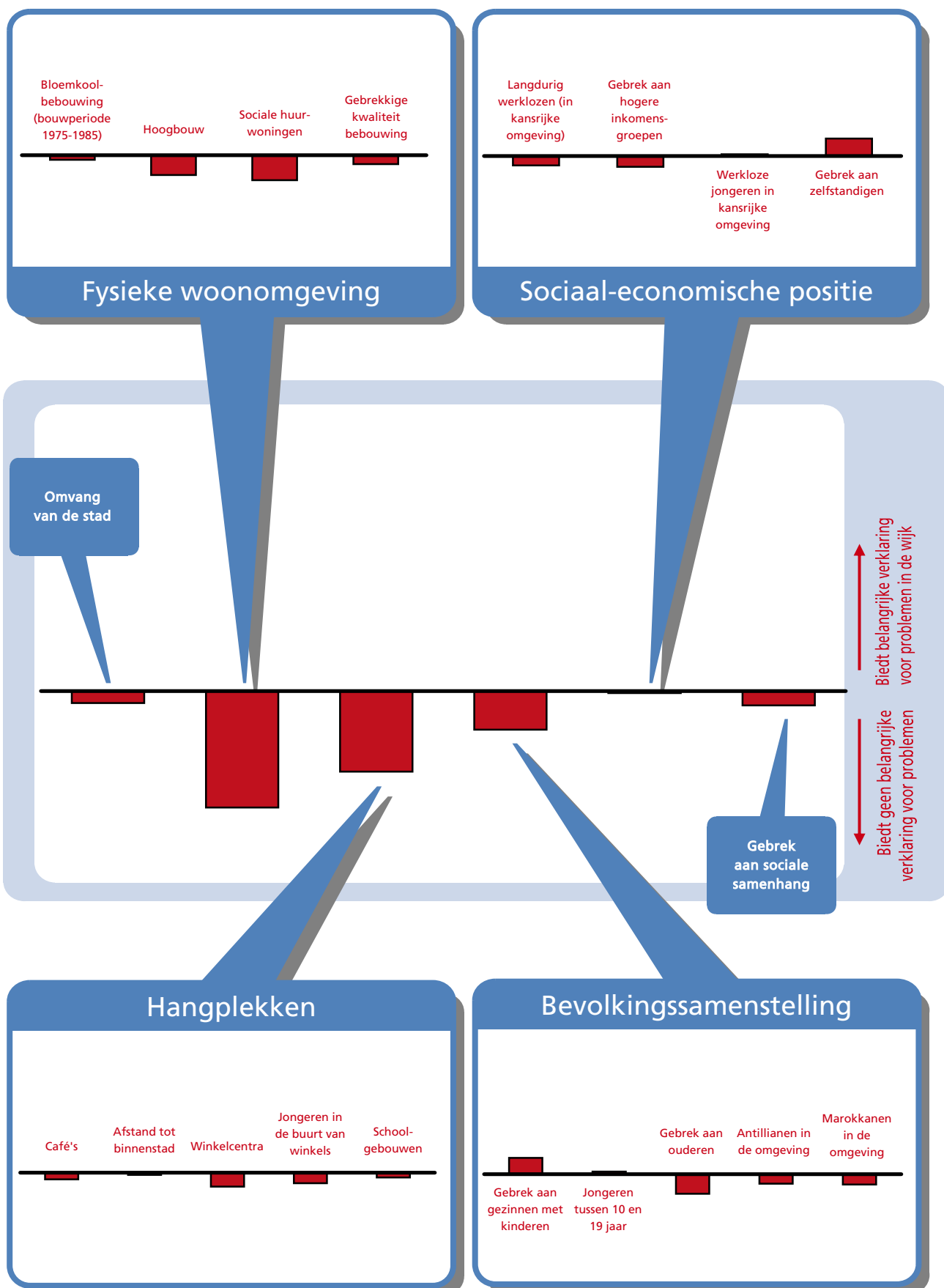

WijkWijzer

Deel 2: de achtergronden van de problemen

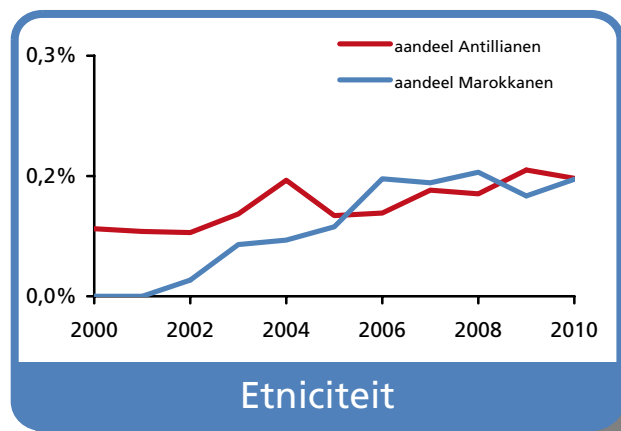
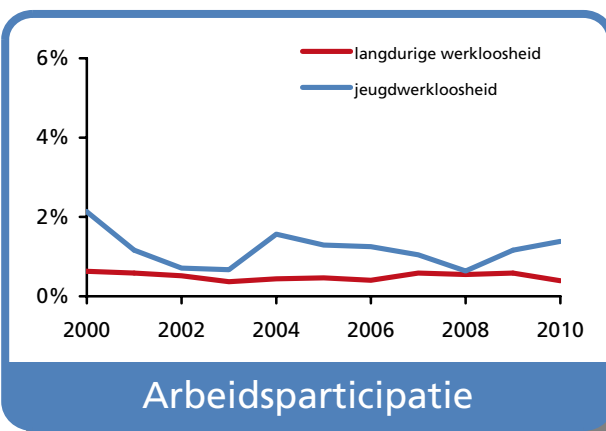

Westzaan, Zaanstad

Westzaan, Zaanstad

Index Overlast & Onveiligheid (afwijking van het landelijk gemiddelde)

